

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
На правах рукопису

БОЛТОВСЬКА ЛЮДМИЛА ЛЕОНІДІВНА

УДК 338.439.4:637.5

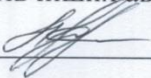
**ДИСЕРТАЦІЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
ДИНАМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО
ПІДКОМПЛЕКСУ**

051 - економіка

05 - соціальні та поведінкові науки

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Л.Л. Болтовська

Науковий керівник:
Ковальчук Світлана Ярославівна
кандидат економічних наук, доцент

ВІННИЦЯ – 2021

АНОТАЦІЯ

Болтовська Л.Л. Організаційно-економічні засади управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 - Економіка. Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2021.

Дисертація присвячена обґрунтуванню та розробці методичних і практичних підходів до формування організаційно-економічних засад управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу.

Серед галузей сільського господарства саме тваринництво є джерелом важливих продуктів харчування для людини: молока, м'яса, яєць, а для промисловості (харчової, легкої фармацевтичної тощо) постачає різні види сировини. Вироблений у тваринництві приріст живої ваги в АПК України сформовано у м'ясопродуктовому підкомплексі, який об'єднує товаровиробників сільськогосподарської (тваринницької) продукції, торгівельні організації та підприємства м'ясопереробної галузі у процесі вирощування худоби та птиці, її переробки та реалізації готової продукції.

Узагальнено теоретичні підходи до сутності поняття «м'ясопродуктовий підкомплекс», обґрунтовано його місце в структурі агропромислового комплексу. Обґрунтовано основні відмінності в підходах щодо трактування даної категорії та на основі проведеного дослідження встановлено, що більшість науковців трактує дану категорію лише за складовими та загальною метою діяльності, проте варто наголосити, що це також і важлива складова економіки. Слід зауважити, що м'ясопродуктовий підкомплекс - це важлива складова економіки країни, яка складається із економічно та технологічно взаємопов'язаних спеціалізованих галузей агропромислового комплексу, поєднаних інтегрованими зв'язками та загальними економічними інтересами, спрямованими на ефективність та результативність діяльності підприємств галузей, що сприятиме

продовольчій та національній безпеці країни.

Дослідженням встановлено, що в складі м'ясопродуктового підкомплексу як України, так і більшості провідних країн світу провідне місце займають такі галузі як скотарство, свинарство та птахівництво. Дана галузь окрім того, що є вагомою для економіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки, має ряд проблем, через які вивчати її досить складно, важливішими з них є: недостатня державна підтримка, майже повна відсутність інновацій, а саме це відрізняє функціонування м'ясопродуктового підкомплексу в нашій країні від світового рівня.

В дисертаційній роботі сформульовано базис понятійно-категоріального апарату в процесі дослідження динамічних процесів розвитку м'ясопродуктового підкомплексу та фактори, що впливають на динаміку галузі. Визначено, що м'ясопродуктовий підкомплекс суттєво залежить від зовнішніх чинників, зокрема від митних правил, міжнародних стандартів, безпечності та якості продукції. В умовах процесів інтеграції та глобалізації неможливо абстрагуватися від дії позадержавних чинників, однак, насамперед у формуванні факторів розвитку м'ясної галузі та збалансування відносин на м'ясному ринку, має бути нарощування внутрішнього потенціалу під впливом дії інноваційно-інвестиційного механізму.

Узагальнено показники організаційно-економічних факторів впливу на розвиток галузі, серед яких соціальні, економічні, екологічні, інституційноправові. Проаналізовано сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу в умовах нестабільності з метою виявлення проблем для забезпечення підвищення рівня якості життя населення України.

Проведений аналіз показав негативні тенденції щодо зменшення поголів'я великої рогатої худоби та свиней. Єдиною успішно функціонуючою галуззю, яка стабілізує ситуацію в підкомплексі і цілому є птахівництво, це пояснюється тим, що для вирощування птиці потрібно значно менше витрат живої праці, а також значно коротший виробничий

цикл. Передумовою забезпечення розвитку і зростання обсягів виробництва м'яса птиці було належне фінансування, провідне місце в якому належало інвестуванню, а швидка окупність вкладення капіталу у виробництво м'яса птиці зумовила зростання інвестицій у цю галузь, а саме: будівництво сучасних птахофабрик та створення потужних вертикально інтегрованих компаній.

Дослідженнями встановлено характерні риси м'ясопродуктового підкомплексу: виробництво високоякісних продуктів харчування для забезпечення продовольчої безпеки країни; забезпечення легкої та харчової промисловості сировиною; м'ясопродуктовий підкомплекс є провідною ланкою економіки країни, яка відіграє провідну роль в сталому розвитку економіки держави.

Виявлено, що майже 50% ринку м'яса займають великі компанії, серед яких – «Ятрань», «Алан», «Глобинський м'ясокомбінат», «М'ясна гільдія». Майже 20% ринку охоплюють регіональні та близько 30% – дрібні виробники.

Доведено, що економічне зростання стимулює збільшення споживання м'яса та м'ясних продуктів в Україні. Оскільки м'ясо і продукція його переробки має високу еластичність попиту за доходом, то це призведе до збільшення витрат населення на м'ясні продукти. Така тенденція буде впливати на обсяги виробництва м'яса та на розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України. Проведена прогнозна оцінка показників балансу пропозиції та попиту м'яса і м'ясних продуктів в Україні на період до 2030 року показала, що за інерційним сценарієм загальна пропозиція та попит на м'ясо зросте до 3752 тис. т, базовим – 4090 тис. т. та компромісним до 4401 тис. т. проти 2749 тис. т. у 2019 р. В результаті розрахунків доведено, що раціональна норма споживання м'яса та м'ясопродуктів досягається за компромісного сценарію розвитку ринку м'яса і перевищить на 3 кг індикатор рівня споживання передбачений Національною доповіддю «Цілі сталого розвитку: Україна», досягнувши рівня споживання в 2030 р. 83 кг на

одну особу.

Незважаючи на проблеми в м'ясопродуктовому підкомплексі України, він зберігає значний потенціал зростання. Основним напрямом розвитку має стати забезпечення найбільшої результативності виробничої діяльності в умовах високої затребуваності ринком даної продукції. Цьому критерію відповідає свинарство і птахівництво, що забезпечує високу рентабельність та окупність капіталовкладень.

Запорукою сталого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу є інвестиційно-інноваційна забезпеченість, а основними критеріями сталого розвитку підкомплексу є підвищення ефективності всього сільського господарства, повніше забезпечення продовольчої безпеки населення, підвищення рівня якості його життя.

Важливим фактором, що сприяє забезпеченню сталого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, є ефективне використання його складових, якими є сільськогосподарські підприємства, селянські (фермерські) господарства, особисті підсобні господарства населення. Для сільськогосподарського виробництва проблема стійкості є більш складною, ніж для інших галузей економіки. Це пов'язано з тим, що продукція сільського господарства майже незамінна і попит на неї нееластичний. Значний потенціал м'ясопродуктового підкомплексу створюють подальші перспективи розвитку експортної діяльності, але реалізація експортного потенціалу галузі тваринництва залежить від активної позиції бізнесу, ефективності та послідовності зусиль місцевої влади, спрямованих для створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності, адже ринок м'яса та м'ясної продукції являє собою систему соціально-економічних відносин, які виникають у процесі виробництва, переробки, збуту, споживання цих видів продукції. Означені нами проблеми і сформували актуальність наукового дослідження, особливо в частині організаційно-економічного підходу до управління динамічними процесами в м'ясопродуктовому підкомплексі.

Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій автором розроблено теоретико-методологічні та практичні підходи до формування організаційно-економічних засад управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу.

Отримані результати є рекомендаційною базою, яка, враховуючи сучасні економічні умови та показники організаційно-економічних факторів впливу на розвиток галузі, спрямована на покращення результатів діяльності м'ясопродуктового підкомплексу.

Впровадження результатів дисертаційної роботи підтверджується довідками.

Ключові слова: м'ясопродуктовий підкомплекс, ринок м'яса та м'ясної продукції, сталий розвиток, управління динамічними процесами, інвестиційно-інноваційна забезпеченість.

SUMMARY

Boltovska L.L. Organizational and economic principles of management of dynamic processes of meat product subcomplex. - Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 051 - Economics. - Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, 2021.

The dissertation is devoted to substantiation and development of methodical and practical approaches to formation of organizational and economic bases of management of dynamic processes of a meat product subcomplex.

It is established that among the main branches of agriculture animal husbandry takes the leading second place. It is a source of important food for humans: milk, meat, eggs, and for industry (food, light pharmaceutical, etc.) supplies various types of raw materials. Live weight gain in the agro-industrial complex of Ukraine is formed into a meat product subcomplex, which unites commodity producers of agricultural (livestock) products, trade organizations and

meat processing enterprises in the process of raising livestock and poultry, as well as its processing and sale of finished products. .

The theoretical essence of the concept of "meat subcomplex", its economic content and place in the structure of the agro-industrial complex are generalized. The main differences in the approaches of scientists to determine the category of "meat subcomplex" were identified, and based on the study it was found that most scientists interpret this category only in terms of components and general purpose, but it should be emphasized that this is an important component of economics. Therefore, we believe that the meat subcomplex it is an important component of the country's economy, which consists of economically and technologically interconnected specialized branches of the agro-industrial complex, combined with integrated ties and common economic interests aimed at efficiency and effectiveness of enterprises, which will contribute to food and national security.

The study found that the meat subcomplex is an important component of the food complex and ensures food security of the state. As in Ukraine, in most leading countries of the world the leading place is occupied by such industries as cattle breeding, pig breeding and poultry farming. It has been established that this branch of the economy is quite important for the economy and food security, but it is quite difficult to deal with it for a number of reasons. Therefore, as the study of foreign experience of the meat subcomplex shows, this industry needs constant government support, innovative improvement, and coordinated mechanism of activity, ensures high efficiency of this sector.

The dissertation formulates the basis of the conceptual and categorical apparatus in the study of the dynamics of the meat product subcomplex, and the factors influencing the dynamic processes in the industry. Today, the meat subcomplex is characterized by significant dependence on external factors, including imports, customs requirements, international standards, safety and product quality. In the context of globalization and international integration it is impossible to abstract from the action of non-state factors, however, first of all in the formation of strategy for meat development and balancing relations in the meat

market should be building domestic capacity under the influence of innovation and investment mechanism. Indicators of organizational and economic factors influencing the development of the industry, including social, economic, environmental, institutional and legal, are conceptualized.

The current state of development of the meat product subcomplex is analyzed, the unstable state of which is of concern, because the development of the industry is crucial in the socio-economic situation, and also contributes to improving the quality of life of the population of Ukraine. However, despite the importance of this industry, our study shows that the number of cattle and pigs is decreasing every year. The only successfully functioning industry that stabilizes the situation in the subcomplex in general is poultry farming. This is due to the fact that raising poultry requires much less labor costs, as well as a much shorter production cycle. Thus, poultry meat forms the export potential and ensures food security of the country. A prerequisite for ensuring the development and growth of poultry production was adequate funding, the leading place in which the investment belonged. The rapid return on investment in poultry meat production has led to increased investment in this industry, the construction of modern poultry farms and the creation of powerful vertically integrated companies.

According to recent research, almost 50% of the market is occupied by large companies, including - "Yatran", "Alan", "Globinsky meat-packing plant", "Meat Guild". Almost 20% of the market is covered by regional producers and about 30% by small producers, of which there are an estimated more than a thousand on the market.

In general, the characteristic features of the meat subcomplex are: production of high quality food to ensure food security; providing the light and food industries with raw materials; the meat subcomplex is the main link of the country's economy, which plays a leading role in the sustainable development of the state.

It is proved that economic growth and income growth stimulate increased consumption of meat and meat products in Ukraine. Since meat and products of its

processing have a high elasticity of demand for income, this will increase public spending on meat products. This trend will affect the volume of meat production and the development of the meat product subcomplex of Ukraine. According to preliminary forecast calculations of the balance of supply and demand of meat and meat products in Ukraine for the period up to 2030, according to the inertial scenario, the total supply and demand for meat will increase to 3752 thousand tons, the base - 4090 thousand tons. and a compromise of up to 4401 thousand tons against 2749 thousand tons in 2019. Calculations have shown that the rational consumption of meat / meat products is achieved in a compromise scenario of the meat market and will exceed the consumption level indicator by 3 kg According to the national report "Sustainable Development Goals: Ukraine", reaching the level of the consumption in 2030 of 83 kg per person.

Despite the problems in the meat products under the complex of Ukraine, it still has significant potential for growth. The main direction of development should be to ensure the highest efficiency of production activities in conditions of high market demand for these products. Pig breeding and a poultry farming meet this criterion, which ensures high profitability and return on investment.

The key to sustainable development of the meat product subcomplex is investment and innovation, and the main criteria for sustainable development of the subcomplex are to increase the efficiency of all agriculture, more complete food security, improving the quality of life.

An important factor that contributes to the sustainable development of the meat subcomplex is the effective use of its components, which are agricultural enterprises, peasant (farmer) farms, personal farms. For agricultural production, the problem of sustainability is more complex than for other sectors of the economy. This is due to the fact that agricultural products are almost irreplaceable and demand for them is inelastic. Significant potential of the meat subcomplex is created by further prospects for the development of export activities, but the realization of the export potential of the livestock industry depends on the active position of business, efficiency and consistency of local government efforts to

create favorable conditions for business development. After all, the market of meat and meat products is a system of socio-economic relations that arise in the process of production, processing, marketing, consumption of these products. The problems identified by us have formed the relevance of scientific research, especially in terms of organizational and economic vision of the management of dynamic processes in the subcomplex.

The dissertation is independently performed scientific work, in which the author has developed theoretical, methodological and practical approaches to the formation of organizational and economic principles of management of dynamic processes of the meat the product subcomplex.

The obtained results are a recommendation base, which, taking into account modern economic conditions and indicators of organizational and economic factors influencing the development of the industry, is aimed at improving the performance of the meat subcomplex.

The implementation of the results of the dissertation research is confirmed by certificates.

Keywords: meat product subcomplex, meat market, sustainable development, dynamic processes.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у зарубіжних виданнях

1. Фуштей Л.Л. Сучасні тенденції розвитку галузей м'ясопродуктового підкомплексу України. *Polish journal of science*. 2020. № 27. Vol. 3. С. 59-69 (друк. арк. 0,73).

2. Фуштей Л.Л. Світовий ринок м'яса та місце України на ньому. *The Scientific heritage*. 2020. № 50. С. 30-38 (друк. арк. 0,72).

3. Boltovska L., Kovalchuk S. Development of industrial animal husbandry in the context of environmental protection. *Colloquium-journal*. 2021. №4 (91). Część 3. Р. 19-26 (друк. арк. 0,87, особистий внесок – запропоновано основні шляхи поліпшення агроекологічних умов функціонування сільського господарства в Україні – друк. арк. 0,73).

4. Boltovska L.L. Innovation and investment activity as a strategic priority in the development of meat products subcomplex enterprises. *Colloquium-journal*. 2021. №16 (103). Część 4. Р. 28-33 (друк. арк. 0,62).

Статті у фахових виданнях

5. Салькова І.Ю., Фуштей Л.Л. Теоретичні основи та можливості розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського*. 2018. Вип. 22. С. 226-230 (друк. арк. 0,56, особистий внесок – виділено основні складові підкомплексу, визначено можливості та проблеми розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу – друк. арк. 0,28).

6. Фуштей Л.Л. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Регіональна бізнес-економіка та управління*: 2019. № 1. С. 50-55 (друк. арк. 0,46).

7. Захарова Т.В., Фуштей Л.Л. Оцінка ефективності управління зобов'язаннями підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, серія «Економіка і управління»*. 2020. Т. 31 (70). №3. Ч. 1. С. 155-162 (друк. арк. 1,20 особистий внесок – застосовано метод аналізу середовища функціонування для виявлення максимально можливого скорочення поточних і довгострокових зобов'язань та максимально можливого збільшення обсягу оборотних активів – друк. арк. 0,60).

Основні положення дисертації пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких:

1. Міжнародна науково-практична конференція «Кібернетичне управління економічними об'єктами в умовах глобалізації», 19 квітня 2018 року, м. Вінниця, ВНАУ.
2. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та студентів «Майбутнє аграрного сектору України: погляд молодих вчених», 15-16 травня 2018 року, м. Вінниця, ВНАУ.
3. Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Впровадження передових технологій у виробництво продукції бджільництва», 22 березня 2019 р., Чернятинський коледж ВНАУ, с. Чернятин, Жмеринський район, Вінницька область.
4. Всеукраїнська науково-практична конференція молодих - вчених та студентів «Економіка, бізнес та управління», 23 квітня 2019 р., Могилів-Подільський технолого-економічний коледж ВНАУ, м. Могилів-Подільський, Вінницька область.
5. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів», 18-19 квітня 2019 р., ВНАУ, м. Вінниця.
6. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та студентів «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів», 15-16 травня 2019 р., ВНАУ, м. Вінниця.
7. Міжнародна науково-практична конференція «Земля – потенціал енергетичної, економічної та національної безпеки держави», 24-25 жовтня 2019 р., м. Вінниця.
8. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та студентів «Сучасні тенденції розвитку агропромислового сектора економіки в умовах конвергенції», м. Вінниця, 14-15 травня 2020 р.
9. Всеукраїнська науково-практична конференція «Реалізація європейського зеленого курсу в Україні: погляд молодих учених», 14-15 травня 2021 рік, м. Вінниця.
10. Всеукраїнська науково-практична конференція «Угода про асоціацію між Україною та ЄС: оцінка досягнень та положень», 3-4 червня 2021 р., м. Вінниця.

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ У М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ	21
1.1. Понятійний апарат у дослідженні м'ясопродуктового підкомплексу	21
1.2. Зарубіжний досвід розвитку м'ясопродуктового підкомплексу	41
1.3. Особливості управління динамічними процесами розвитку м'ясопродуктового підкомплексу	56
Висновки до розділу 1	70
Список використаних джерел до розділу 1	73
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	82
2.1. Сучасні тенденції розвитку м'ясопродуктового підкомплексу в Україні	82
2.2. Аналіз ефективності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу	103
2.3. Оцінка державного регулювання функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу	119
Висновки до розділу 2	142
Список використаних джерел до розділу 2	145
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	152
3.1. Покращення інтеграційних зв'язків функціонування м'ясопродуктового підкомплексу України	152
3.2. Формування екологічної складової м'ясопродуктового підкомплексу	179
3.3. Удосконалення інституційного забезпечення управління розвитком м'ясопродуктового підкомплексу	191
Висновки до розділу 3	210
Список використаних джерел до розділу 3	212
ВИСНОВКИ	219
ДОДАТКИ	224

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. М'ясопродуктовий підкомплекс є важливою ланкою економіки та головною складовою продовольчої безпеки країни. Проте через занепад тваринництва чисельність поголів'я худоби, за винятком птиці, з кожним роком зменшується, що негативно відображається не лише на нормах споживання м'ясної продукції населенням, але й на економіці країни загалом.

Розвиток м'ясного ринку в Україні вимагає науково обґрунтованих дій, однією з яких є управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу.

Дослідженню проблем розвитку особливостей ринку м'ясної продукції та забезпечення продовольчої безпеки в тих або інших аспектах присвячені праці вітчизняних та закордонних Вчених економістів. Розв'язанню цих проблем як на національному, так і на регіональному рівні присвячують свої праці такі науковці, як: О. Алексеєнко, Ю. Алескерова, В. Аранчій, С. Азізов, А. Бабиш-Побережна, П. Березівський, В. Бондар, В. Грицик, О. Гнилянська, М. Гладій, Б. Данилишин, Л. Дейнеко, О. Дацко, Є. Данкевич, О. Кубай, Н. Корнєва, А. Коваленко, Г. Кундєєва, С. Ковальчук, Р. Логоша, В. Месель-Веселяк, Є. Майовець, О. Мазуренко, Л. Мартинюк, П. Пуцентайло, А. Сахно, І. Салькова, І. Свиноус, І. Седікова, В. Черданцев, Л. Штимер та інші.

Особливо важливим сьогодні є питання ефективного управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу, динамічний розвиток підприємств якого відіграє провідну роль у забезпеченні сталого розвитку країни та забезпечення продовольчої та національної безпеки країни в цілому. Дослідженню проблем розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємництва в економіці й агропромисловому комплексі присвятили свої праці такі вчені, як: Л. Вдовенко, І. Гончарук, П. Друкер, Т. Журавльова, Т. Ємчик, Г. Калетнік, А. Мазур, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Л. Пронько, О. Саковська, А. Сміт,

О. Шпикуляк, Й. Шумпетер, Т. Шульц та інші. Однак науково-теоретичні та методично-практичні засади розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в м'ясопродуктовому підкомплексі є результатом поглибленого дослідження і постійного удосконалення.

З огляду на це обрана тема дисертаційної роботи є досить актуальною, а її мета, коло завдань та структурний зміст відповідають перспективним напрямкам та мають важливе теоретико-методологічне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри економіки Вінницького національного аграрного університету за ініціативною тематикою: «Управління розвитком економічних систем в умовах міжнародної конвергенції аграрного бізнесу» (номер державної реєстрації 0117U004204, 2017-2020 рр.), у межах якої авторкою запропоновано базис понятійно-категоріального апарату у дослідженні динаміки розвитку м'ясопродуктового підкомплексу та визначено фактори, що впливають на динамічні процеси управління м'ясопродуктового підкомплексу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка методичних і практичних підходів до формування організаційно-економічних засад управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу.

Для досягнення цієї мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- визначити економічний зміст основних категорій у дослідженні м'ясопродуктового підкомплексу та його місце в структурі агропромислового комплексу;
- проаналізувати зарубіжний досвід розвитку м'ясопродуктового підкомплексу;
- виокремити проблеми м'ясопродуктового підкомплексу України та фактори впливу на динамічні процеси у даній галузі;

- охарактеризувати сучасні тенденції розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу;
- здійснити аналіз ефективності підприємств важливої, в контексті забезпечення продовольчої безпеки, галузі;
- оцінити державне регулювання функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу;
- визначити напрямки удосконалення управління розвитком м'ясопродуктового підкомплексу України шляхом покращення інтеграційних зв'язків;
- виділити напрямки покращення інтеграційних зв'язків функціонування м'ясопродуктового підкомплексу;
- запропонувати перспективну модель м'ясопродуктового підкомплексу з урахуванням екологічної складової виробництва.

Об'єктом дослідження є процеси управління динамікою розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних засад управління динамічними процесами у м'ясопродуктовому підкомплексі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічним базисом дослідження слугували загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних явищ і процесів, фундаментальні положення теорії управління і загальнонаукові принципи економічної науки. Дослідження буде проводитись на основі використання загальнонаукових методів і прийомів: логічного і якісного аналізу та синтезу - при обґрунтуванні теоретичних підходів понятійного апарату м'ясопродуктового підкомплексу, системно-структурного аналізу - при аналізі сучасного стану діяльності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу; порівняльного аналізу – при порівнянні зарубіжного і вітчизняного досвіду ведення діяльності у зазначеній галузі; метод причинно-наслідкового аналізу – для визначення проблем у розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу та галузі; логічного узагальнення – для формування висновків та пропозицій; факторний аналіз –

для виявлення впливу певних факторів на розвиток підприємств м'ясопродуктового підкомплексу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці організаційно-економічних засад управління динамічними процесами у м'ясопродуктовому підкомплексі. Найбільш значні наукові результати дисертаційного дослідження, що автор виносить на захист, такі:

удосконалено:

- економічну сутність категорій «м'ясопродуктовий підкомплекс» та «управління динамічними процесами», що передбачає врахування економічних інтересів всіх галузей і країни в цілому, тому процес управління динамічними процесами вимагає регулюючої функції держави в контексті сталого розвитку тваринництва;

- методичні підходи дослідження та аналізу динамічних процесів у м'ясопродуктовому підкомплексі з урахуванням пріоритетів розвитку взаємопов'язаних галузей та ефективної діяльності підприємств на основі політики стимулювання попиту на конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринках;

- модель розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу з використанням методу аналізу середовища функціонування підприємств з виробництва м'яса птиці, з урахуванням екологічної складової, що сприятиме виявленню більш перспективних позицій у забезпеченні нарощення експортного потенціалу даного виду продукції та охороні навколишнього середовища.

набули подальшого розвитку:

- визначення складових м'ясопродуктового підкомплексу в цілому в контексті розвитку підприємств галузі АПК, що забезпечують продовольчу безпеку та економічне зростання країни в цілому;

- виокремлення факторів впливу на управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу, що сприяє вдосконаленню напрямків розвитку м'ясопродуктового підкомплексу;

- оцінка стану і тенденцій розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України, виходячи із концептуальних підходів щодо формування організаційно-економічних заходів становлення тваринництва;
- оцінка впливу результативних (обсяг експорту м'яса птиці) та факторних (обсяг виробництва м'яса птиці, загальний обсяг капітальних інвестицій) показників шляхом використання методів множинного кореляційно-регресійного аналізу для виявлення тісноти зв'язку, які визначили якість та значущість створених моделей і встановили закономірності функціонування і тенденцій розвитку ринку продукції м'ясопродуктового підкомплексу;
- напрями покращення інтеграційних зв'язків функціонування мясопродуктового підкомплексу на основі використання вертикальної інтеграції, що сприятиме узгодженню економічних інтересів учасників та в цілому зростанню обсягів виробництва, вдосколенню якості продукції тваринництва та продовольчій і екологічній безпеці загалом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вирішенні важливого наукового завдання щодо розвитку м'ясопродуктового підкомплексу на основі комплексної системи заходів, зорієнтованих на збереження та відновлення потенціалу взаємопов'язаних галузей.

Наукові результати дисертаційного дослідження, зокрема методичний підхід аналізу динамічної стійкості діяльності підприємства та методичний підхід аналізу конкурентоспроможності підприємства в системі управління імпаритетною реструктуризацією сільськогосподарських підприємств для забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності, використовуються на ТОВ «БІЗНЕС АГРО ІМПЕРІЯ» (довідка №52 від 20.05.2021р.).

Наукові розробки щодо визначення пріоритетних напрямків інвестування у галузі тваринництва для забезпечення сталого розвитку використовуються на МХП «Зернопродукт» (довідка №232 від 17.06.2021р.)

Положення дисертаційної роботи з питань розробки організаційно-

економічних засад управління м'ясопродуктовим підкомплексом мають практичну цінність, що зумовило їх впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри економіки та підприємницької діяльності. Положення дисертаційної роботи використовується при викладанні окремих частин навчальної дисципліни «Організація зовнішньої торгівлі» у Вінницькому національному аграрному університеті (довідка № 01.1-60-1547 від 02.10.2020 р.)

Особистий внесок автора. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, в якій автором розроблено перспективну модель розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу, запропоновано методи підвищення інноваційно-інвестиційного потенціалу м'ясопродуктового підкомплексу, розроблено теоретико-методологічні та практичні підходи до формування організаційно-економічних засад управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу.

Наукові результати дисертаційної роботи належать особисто автору і є його внеском у розвиток економічної науки.

Апробація результатів дисертацій. Основні результати дисертаційного дослідження були апробовані на 10 науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Кібернетичне управління економічними об'єктами в умовах глобалізації» (м. Вінниця, 2018 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та студентів «Майбутнє аграрного сектору України: погляд молодих вчених» (м. Вінниця 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Впровадження передових технологій у виробництво продукції бджільництва» (с. Чернятин, Жмеринський район, Вінницька область, 2019 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих - вчених та студентів «Економіка, бізнес та управління», (м. Могилів-Подільський, 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів» (м. Вінниця, 2019 р.); Міжнародна

науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та студентів «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах інтеграційних процесів», (м. Вінниця, 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Земля – потенціал енергетичної, економічної та національної безпеки держави» (м. Вінниця 2019 р.); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція молодих вчених та студентів «Сучасні тенденції розвитку агропромислового сектору економіки в умовах конвергенції» (м. Вінниця, 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Реалізація європейського зеленого курсу в Україні: погляд молодих учених (м. Вінниця, 2021 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Угода про асоціацію між Україною та ЄС: оцінка досягнень та положень (м. Вінниця, 2021 р.).

Публікації. Основні теоретико-методологічні положення і практичні результати дисертаційного дослідження викладені у 7 опублікованих працях загальним обсягом 5,16 умовн. друк. арк. (власний доробок автора 3,85 умовн. друк. арк.).

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг дисертації становить 189 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 28 таблиць, 31 рисунок, 17 додатків. Список використаних джерел включає 250 найменувань, викладених на 23 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ У М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

1.1. Понятійний апарат у дослідженні м'ясопродуктового підкомплексу

Виробництво харчових продуктів в усі історичні часи було й залишається для людства важливою і життєвою проблемою світового масштабу. Забезпеченість населення продовольством розглядається як найважливіший чинник і визначальний критерій рівня соціального життя будь-якої країни, життєздатності її економічної структури й державного устрою, у розв'язанні цієї проблеми особлива роль належить тваринництву, серед галузей якого провідне місце посідає м'ясне скотарство. Стан розвитку регіонального ринку продукції скотарства і питання забезпечення населення фізіологічно необхідними м'ясопродуктами були та залишаються найбільш актуальними проблемами усіх країн світу. Ринок продукції скотарства, як і будь-який інший ринок, формує зв'язки між виробниками продукції та їх споживачами на основі попиту, пропозиції та механізмів ринкової конкуренції. Подальший розвиток ринку продукції скотарства є однією із найбільш важливих проблем аграрного сектору економіки, яка потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити ефективну діяльність галузі. Виконання цього завдання пов'язане із визначенням стратегічних орієнтирів розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, відповідно до яких має здійснюватися державна політика щодо нормативно-правового, фінансово-економічного та іншого регулювання ринку продукції м'яса [57, с. 4].

Дослідженню проблем розвитку особливостей ринку м'ясної продукції та забезпечення продовольчої безпеки в тих або інших аспектах присвячені праці вітчизняних і закордонних вчених економістів.

Розглянемо підходи щодо визначення «м'ясопродуктовий підкомплекс» науковцями, які займаються вивченням даної галузі (Додаток А).

Наукові праці цих учених відіграють дуже важливу роль у розробці теоретико-методологічних і прикладних проблем становлення ринку м'яса, але проблеми набувають нових рис і потребують вирішення, адже від стану розвитку м'ясопродуктового підкомплексу залежить надійне забезпечення населення м'ясом та м'ясопродуктами, що відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, що також є однією з головних стратегій концепції сталого розвитку [24].

На основі вивчення літературних джерел ми визначили відмінності в підходах до категорії «м'ясопродуктовий підкомплекс», що вимагає удосконалення трактування даного поняття (Додаток Б).

Як бачимо з нашого дослідження, більшість науковців у своїх підходах до визначення категорії «м'ясопродуктовий підкомплекс» роблять акцент лише на основних складових даного напрямку тваринництва, схиляючись в більшості до думки, що це інтегрована як горизонтально, так і вертикально - система, яка включає у себе галузі кормовиробництва, сільськогосподарські підприємства, підприємства з вирощування тварин, перероблювання м'яса та подальшого його розподілу. Зокрема до такої думки схиляються такі вчені, як: Аранчій В., Данилишин Б., Дайнеко Л., Коваленко А., Азізов С., Штимер Л., Седікова І., Бондар В., Кундєєва Г., Мартинюк Л., Грицик В.

Деякі науковці не розділяють такої думки, вважаючи, що м'ясопродуктовий підкомплекс – це виробничо-господарська система, яка спрямована на вирощування великої рогатої худоби, свиней, птиці та інших свійських тварин для подальшої їх переробки та виробництва м'яса та м'ясопродуктів. Зокрема такої думки дотримуються такі науковці, як: Гнилянська О.В., Дацко О.Б., Корнєва Н.О. та інші.

Такі науковці, як Алексеєнко О.А., Корнєва Н.О., Гнилянська О.В. вважають основним завданням даного підкомплексу – задоволення потреб

населення у м'ясі та м'ясопродуктах для забезпечення продовольчої безпеки держави.

Дослідивши думки вітчизняних науковців, можемо зробити висновок, що м'ясопродуктовий підкомплекс – це система інтегрованих як вертикально, так і горизонтально галузей господарства, які займаються вирощуванням тварин, переробкою м'яса для виготовлення готової продукції, що є метою забезпечення продовольчої безпеки населення.

Проте, досліджуючи дану галузь, більшість науковців беруть за основу вивчення лише складові підкомплексу та його мету, забуваючи про ключову роль даної ланки в економіці держави.

Як показує світовий досвід, у більшості розвинених країн саме м'ясопродуктовий підкомплекс є ключовою ланкою економіки, яка забезпечує експортний потенціал країни.

М'ясопродуктовий підкомплекс є однією з головних економічних систем АПК країни як за виробничо-технічними характеристиками, так і за обсягами фінансово-грошових ресурсів.

Ми погоджуємось з думкою більшості науковців, які стверджують, що від рівня розвитку м'ясопродуктового підкомплексу залежить фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств, котрі вирощують худобу і птицю, м'ясопереробних підприємств, а отже, надійне забезпечення населення країни м'ясом і м'ясопродуктами.

Аналіз наукових праць засвідчує існування різних точок зору науковців щодо визначення категорії «м'ясопродуктовий підкомплекс». Більшість науковців схиляється до думки, що він є найважливішою складовою частиною АПК, ми розділяємо таку думку, вважаючи м'ясопродуктовий підкомплекс головною ланкою АПК у забезпеченні продовольчої безпеки населення.

Дослідивши думки науковців щодо визначення категорії «м'ясопродуктовий підкомплекс», можемо зробити наступний висновок. М'ясопродуктовий підкомплекс – це важлива складова економіки країни, яка

складається із економічно та технологічно взаємопов'язаних спеціалізованих галузей агропромислового комплексу, поєднаних інтегрованими зв'язками та загальними економічними інтересами, спрямованими на ефективність та результативність діяльності підприємств галузі, що сприятиме продовольчій та національній безпеці країни.

Місце м'ясопродуктового підкомплексу в системі АПК та галузеву структуру складової м'ясопродуктового підкомплексу розглянемо на рис. 1.1.

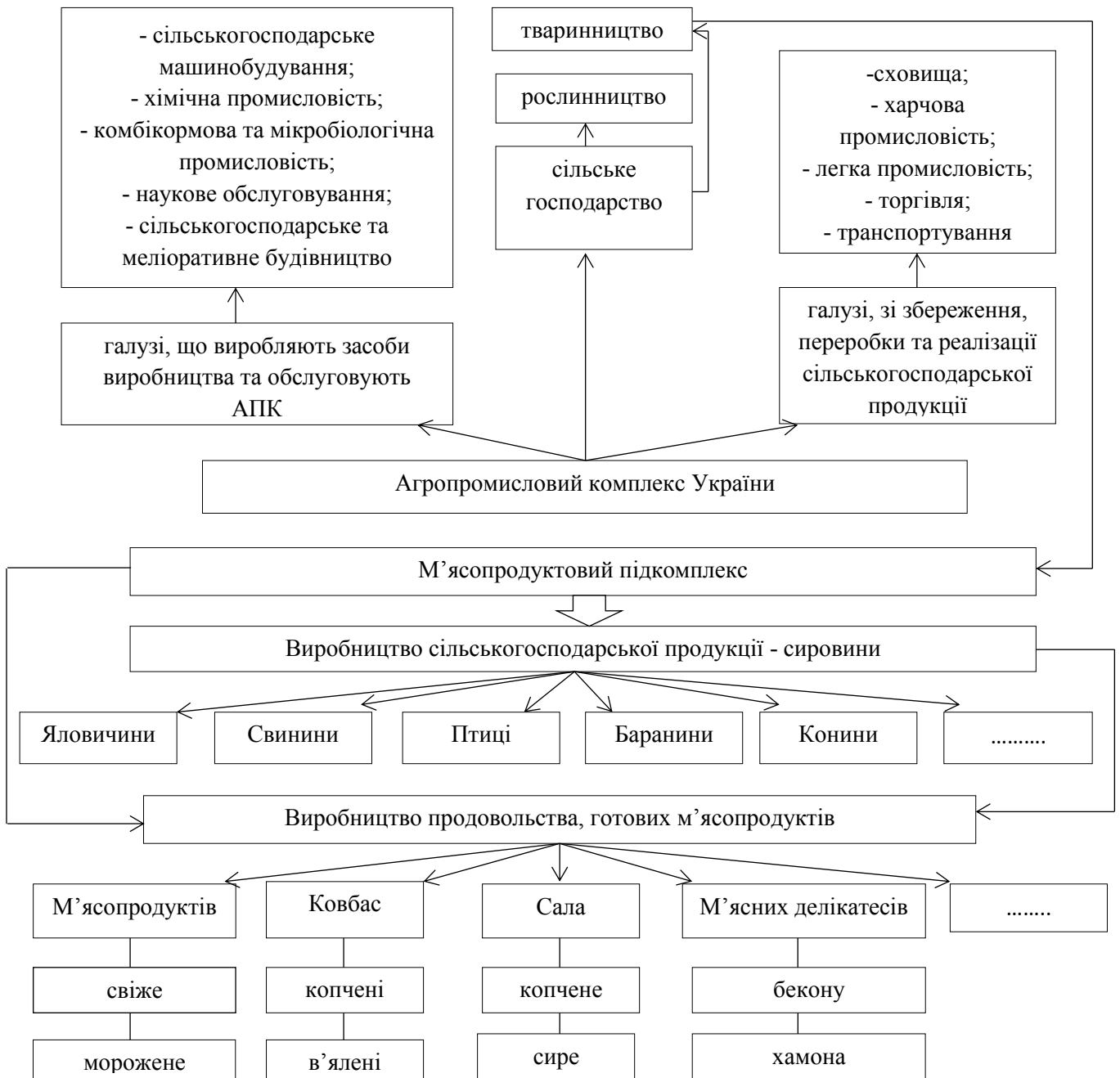

Рис. 1.1. Місце м'ясопродуктового підкомплексу в структурі АПК та його галузева структурна складова

Джерело: сформовано автором на основі джерела [75; 76]

М'ясопродуктовий підкомплекс - це складна система, яка складається з підприємств кормовиробництва, виробництва м'яса, його переробки, подальшого розподілу тощо. Інтеграційні зв'язки між підприємствами та організаціями м'ясопродуктового підкомплексу мають як вертикальний, так і горизонтальний характер взаємодії.

Незважаючи на свою складність та значну самостійність, ця система не є повністю ізольованою і знаходиться в тісному контакті з навколишнім середовищем. Всі зміни в поведінці кінцевих покупців м'яса і м'ясопродукції, зміни в державній економічній політиці, зміни на світовому ринку одразу або через деякий проміжок часу обов'язково впливають на стан і подальший розвиток м'ясопродуктового підкомплексу [57, с. 20].

М'ясопродуктовий підкомплекс є основою у постачанні продукції для насичення ринку м'ясом та м'ясопродуктами, тому будь-які зміни, розвиток чи занепад її миттєво позначаються на кон'юктурі ринку.

Особливості м'ясопродуктового підкомплексу тісно пов'язані з особливостями розвитку галузі тваринництва, зокрема із значним впливом природно-кліматичних умов, сезонністю, циклічністю виробництва й надходження сільськогосподарської продукції, специфікою виробленої продукції, залежністю від біологічних та фізіологічних властивостей тварин, повільною адаптацією до мінливих економічних і технологічних умов та багатьох інших чинників.

Для більш зручного розуміння принципів функціонування м'ясопродуктового підкомплексу підприємства і організації, що входять до його складу, доцільно згрупувати у вигляді чотирьох блоків (рис. 1.2).

Кожен елемент відповідного блоку перебуває у тісному взаємозв'язку не тільки з іншими елементами свого блоку, а й з іншими блоками та їх структурними одиницями. Основою ефективного функціонування м'ясопродуктового підкомплексу є злагоджена робота усіх підприємств та організацій, що до нього входять. Селекційно-племінні господарства,

підприємства з виробництва машин та обладнання, науково-дослідні установи створюють базу для функціонування сільськогосподарських підприємств. Підприємства безпосереднього виробництва співпрацюючи з обслуговуючими та контролюючими елементами, створюють головний

Рис. 1.2. Структура м'ясопродуктового підкомплексу

Джерело: сформовано автором на основі джерела [60]

продукт м'ясопродуктового підкомплексу – м'ясо, а також побічну

продукцію для легкої промисловості. Забоєм, переробкою, розподілом та споживанням займаються підприємства третього блоку, після чого готова продукція споживається населенням, а кошти, отримані від її реалізації, за ефективного виробництва відшкодовують витрати всіх організацій та формують їх прибуток. Отримання прибутку та його розподіл відіграють головну роль у подальшому функціонуванні всього підкомплексу. Кризовий стан вітчизняного тваринництва зумовлений нерівномірністю розподілу дивідендів між господарствами і зосередженням більшої їх частини у підприємств третього блоку.

Для високоефективного функціонування всіх підприємств м'ясопродуктового підкомплексу кінцевий прибуток необхідно розподіляти відповідно до питомої ваги витрат кожного господарства у загальних витратах всіх членів інтеграційного об'єднання [60].

При цьому м'ясопродуктовий підкомплекс країни вирішує ряд важливих господарських завдань (рис.1.3). [4, с. 75– 76].

М'ясопродуктовий підкомплекс є однією з головних ланок економіки, та у багатьох країнах світу саме ця галузь є однією з найприбутковіших і перспективних напрямків агробізнесу [23].

Економічна сутність ринку м'яса зводиться до відшкодування витрат продавців м'яса та м'ясної продукції (виробників і торговельників) та отримання ними прибутку через задоволення платоспроможного попиту покупців на основі вільного взаємного погодження. Тобто, сутність ринку м'яса та м'ясопродукції знаходить своє відображення у виконанні властивих йому функцій - як загальних, так і специфічних. До функцій, властивих лише м'ясному ринку, в економіці відносять:

- забезпечення підвищення інвестиційної активності вкладень капіталу в м'ясну галузь;
- надання постачальникам м'яса вільного доступу на конкурентний ринок;
- для здійснення угод купівлі-продажу, створення і удосконалення

інфраструктури;

- забезпечення населення м'ясом та м'ясною продукцією;
- забезпечення зростання доходів товаровиробників і партнерів по м'ясопродуктовому підкомплексі [53, с. 57].

Рис. 1.3. Основні завдання м'ясопродуктового підкомплексу

Джерело: сформовано автором на основі джерела [4]

Таким чином, ринок м'яса та м'ясної продукції можна трактувати як складову частину продовольчого ринку, який являє собою сукупність соціально-економічних відносин, що виникають у сфері виробництва, переробки, збуту і споживання даного виду продукції, та структура якого має багатоукладний та нестабільний характер. Основні складові ринку відображені на рисунку 1.4.

Починаючи з 90-х років 20 ст., м'ясопродуктовий підкомплекс України опинився у глибокій кризі, зумовленій такими головними причинами:

- загальним кризовим станом української економіки;
- несприятливим диспаритетом цін на сільськогосподарську і промислову продукцію без чітко виважених заходів держави щодо усунення від регулювання процесу реалізації м'яса, що проявилось у відмові від державного замовлення;
- відсутністю цивілізованого ринку збуту продукції;
- значним (у 2-8 разів, залежно від виду) скороченням поголів'я сільськогосподарських тварин;

- суттєвим зростанням собівартості та зниженням рентабельності виробництва продукції тваринництва;
- незабезпеченістю підприємств якісною сировиною та її високою собівартістю;

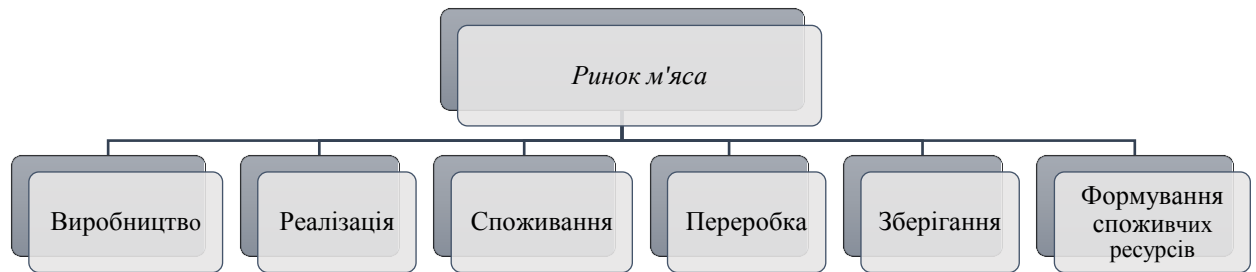

Рис. 1.4. Складові ринку м'яса

Джерело: узагальнено автором на основі джерела [90]

- постійними підвищеннями цін на енергоносії та залізничні перевезення;
- неврегульованістю питань платежів та взаємозаборгованістю між постачальниками сировини, переробними підприємствами і торговими організаціями [34, с. 121].

Питання становлення і розвитку ринку м'яса в Україні набуло останнім часом особливої актуальності. Сьогодні в агропромисловому комплексі України поки що не вдається зупинити спад виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема в галузях тваринництва, оскільки на розвиток галузі впливає низка чинників (рис. 1.5).

Розвиток м'ясної промисловості залежить від системи реалізації як м'ясосировини, так і готової продукції. На теперішній час основними ознаками такої системи є: відсутність гарантованого збуту виробленої продукції, присутність на ринку значної кількості посередників та створення сучасними торговельними підприємствами таких правил співпраці з постачальниками м'ясної продукції, що у сукупності створюють ефект монополії.

Ринок не може існувати без посередницьких структур, але загальна тенденція для України така, що чисельність посередників перевищує розумні

межі: майже 60% м'яса товаровиробники реалізують торговельно-посередницьким структурам.

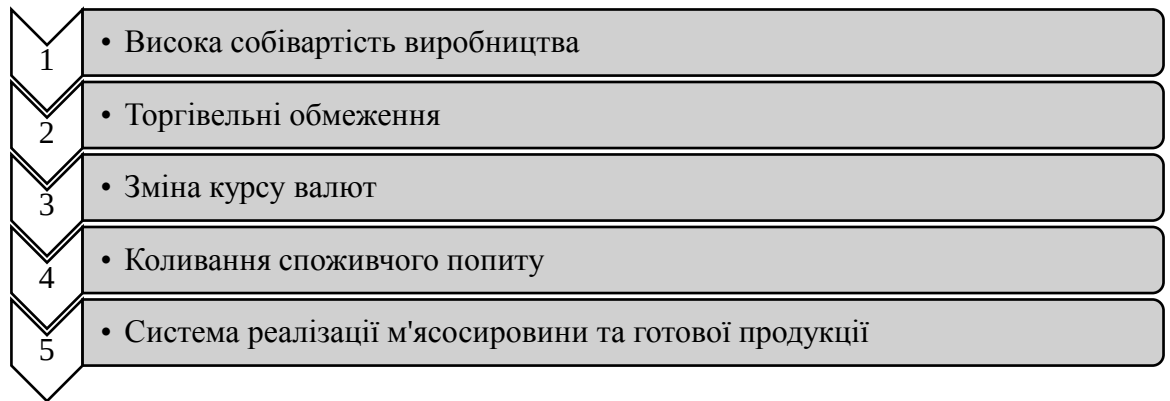

Рис.1.5. Чинники, що впливають на діяльність ринку м'яса та м'ясопродуктів

Джерело: сформовано автором на основі джерела [47]

До основних причин, що спровокували виникнення такої кількості посередників, можна віднести:

- відсутність у дрібних фермерів можливості реалізації власної продукції через продовольчі ринки;
- зруйнована заготівельна система надлишків сільськогосподарської продукції;
- небажання товаровиробників займатися реалізацією власної продукції.

З іншого боку, великі торгові мережі створюють такі умови співпраці на ринку м'яса та м'ясопродуктів, які сприяють його монополізації:

по-перше - це відсутність передплати торговельними підприємствами за отриману м'ясну продукцію та затримка повернення коштів після її реалізації [48].

по-друге - це встановлення значної торговельної націнки на м'ясо та м'ясопродукти. Так, торговельна націнка на свинину в роздрібній мережі США становить всього 4%, співвідношення між роздрібними та оптово-відпускними цінами на свинину в Україні складає майже 50%. Значна націнка на м'ясо та м'ясопродукти знижує попит, і понад 10% м'ясної продукції повертається м'ясопереробним підприємствам у зв'язку з

закінченням терміну зберігання. Утилізація ж поверненої продукції здійснюється за власні кошти підприємства, що обумовлює підвищення собівартості готової продукції. У результаті виробників сільськогосподарської сировини не влаштовують закупівельні ціни, переробні підприємства не задоволені націнками торговельних мереж, а покупці не задоволені зростанням цін [48].

На даний час розвиток вітчизняних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу досить нестабільний. Оскільки м'ясопереробна промисловість є однією з важливих галузей продовольчого комплексу України, нестабільний стан розвитку цієї галузі викликає занепокоєння через те, що м'ясопереробна промисловість має визначальне значення як для забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації, так і для підвищення якості життя населення України [22].

Вітчизняне тваринництво на сьогодні являє собою важливу галузь національної економіки, яка забезпечує задоволення потреб населення у харчових продуктах і переробну промисловість у сировині, створення необхідних державних резервів тваринницької продукції, сприяє інтенсивному використанню земельних ресурсів. Проте фактичний її стан упродовж останніх 20 років не відповідає потенційним можливостям і постійно погіршується [1, с. 3].

П. Березівський зауважує, що скорочення виробництва м'яса і м'ясопродуктів одночасно є причиною та наслідком незадовільного функціонування всієї продуктової вертикалі. Причина полягає у стрімкому зменшенні відгодівельного поголів'я та хронічному недовантаженні потужностей перероблення. Наслідок зводиться до скорочення виробництва в галузях АПК, що забезпечують цю продуктову вертикаль необхідними матеріально-технічними ресурсами. Структурна побудова м'ясопродуктової вертикалі має розцінюватись як обов'язкова передумова розв'язання найважливіших питань, що торкаються проблем міжгалузевої інтеграції [3, с. 118].

Отже, м'ясопродуктовий підкомплекс - складова частина агропромислового комплексу. Якщо АПК розглядати як цілісну та відкриту систему зі своїми гармонійно вбудованими елементами та компонентами, то м'ясопродуктовий підкомплекс - це одна з підсистем єдиного агропромислового комплексу. Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для виробництва сільськогосподарської продукції. Сьогодні м'ясопродуктовий підкомплекс у нашій державі та світі є одним з основних виробників важливих білкових продуктів, які відзначаються біологічною повноцінністю для організму людини. Сучасний етап розвитку виробничих відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі вимагає розроблення дієвих механізмів і підходів, які б дали можливість підвищити ефективність виробництва, опрацювати і впровадити принципово нову модель функціонування цього сектору з метою стабілізації виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку, забезпечити населення м'ясною продукцією на рівні раціональних норм споживання [2].

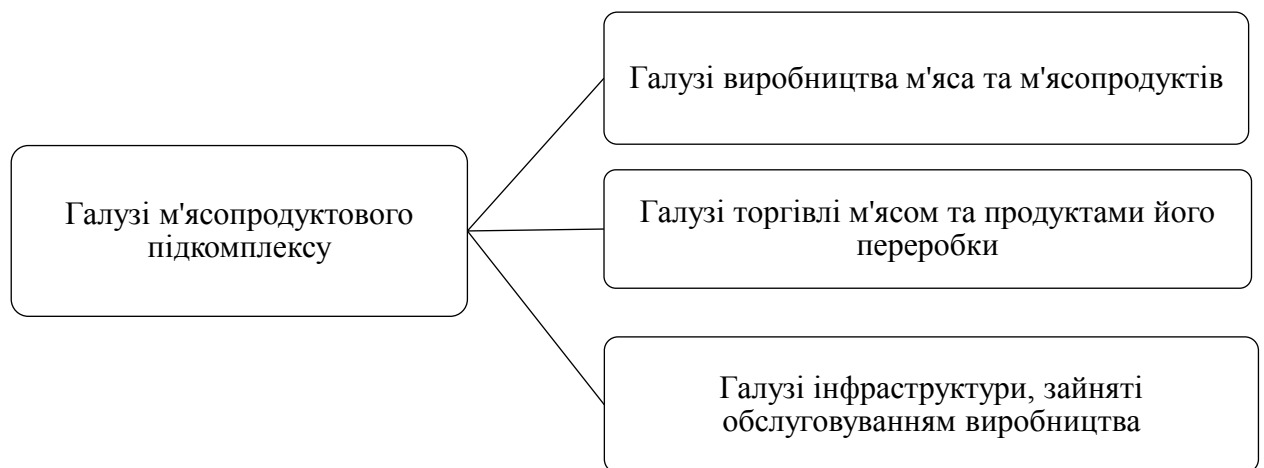

Рис. 1.6. Основні галузі, що входять до складу м'ясопродуктового підкомплексу

Джерело: сформовано автором на основі джерела [46]

Якщо розглядати м'ясопродуктовий підкомплекс як вертикально-інтегровану систему, то до його складу формально можна включити всі види

діяльності, пов'язані з виробництвом м'яса і м'ясних продуктів. При такому підході м'ясопродуктовий підкомплекс є сукупністю галузей, зайнятих виробництвом, переробленням, торгівлею м'ясом і продуктами його перероблення. Крім цього, до складу м'ясопродуктового підкомплексу входять галузі інфраструктури, зайняті обслуговуванням основного виробництва (рис.1.6).

До складу м'ясопродуктового підкомплексу входять групи галузей економіки, які виконують три основні функції: виробництво сільськогосподарської сировини, його перероблення і реалізація м'яса і м'ясних продуктів кінцевому споживачеві; галузі, що забезпечують сільське господарство, м'ясну промисловість і торгівлю засобами виробництва; види діяльності з надання послуг основному виробництву (виробнича інфраструктура). При цьому галузі тваринництва, м'ясної промисловості та торгівлі безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції і являють собою послідовні ланки (етапи) єдиного і повного зв'язку. У цьому сенсі вони є основними, а також «чистими», тобто використовують результати виробництва всередині м'ясопродуктового підкомплексу, що обумовлює характер міжгалузевих економічних зв'язків і вплив на них ринкового механізму, а також елементів державного регулювання (рис.1.7).

М'ясопродуктовий підкомплекс формується тільки тому, що між його галузями виникають зв'язки. Вони є головним змістом міжгалузевого формування, оскільки кожна галузь самостійна, а мета єдина. Її виконання можливе лише за участі всіх галузей, які досягаються за допомогою зв'язків, що забезпечують збалансованість м'ясопродуктового підкомплексу [46]. Ринок м'яса й м'ясопродуктів - один з важливих сегментів продовольчого ринку країни, сталий розвиток якого має стратегічне значення. Механізм економічних відносин на м'ясопродуктовому ринку наразі базується на трьох взаємопов'язаних основних етапах: виробництво сільськогосподарської сировини, її перероблення та реалізація готової продукції. М'ясопродуктовий підкомплекс поєднує такі підгалузі: кормовиробництво, тваринництво

(птахівництво, вівчарство, конярство, свинарство, м'ясне скотарство), виробництво машин та устаткування для м'ясної галузі, перероблення м'яса, підприємства сфери торгівлі, що реалізують м'ясопродукти, містить сукупність допоміжних виробничих, обслуговуючих та соціальних структур, що забезпечують функціонування основних ланок даної сфери національної економіки [56, с. 283-284].

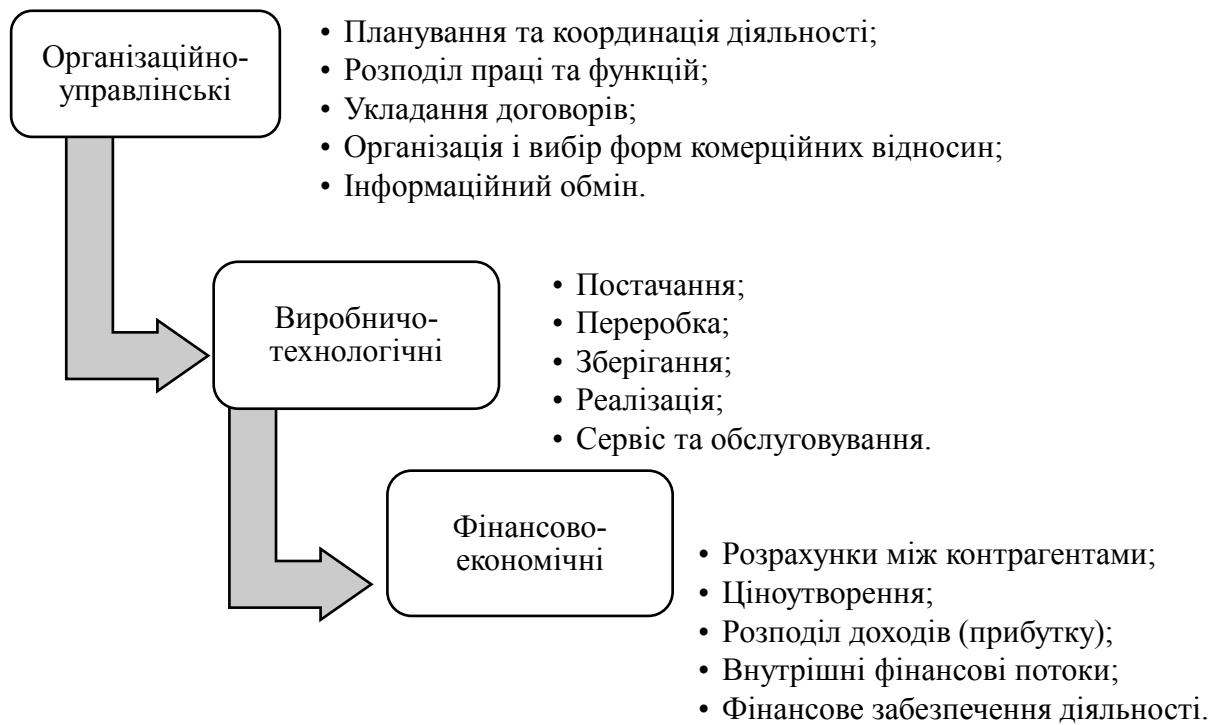

Рис.1.7. Економічні взаємовідносини у м'ясопродуктовому підкомплексі

Джерело: сформовано автором на основі джерела [49, с. 17]

В управлінні галуззю можна використовувати вплив не тільки економічного, але й адміністративного характеру, в той час як в управлінні міжгалузевим формуванням припустимий лише вплив економічних заходів. Тому управління м'ясопродуктовим підкомплексом є не що інше, як управління економічними зв'язками між галузями. В умовах юридичної і економічної самостійності підприємств і організацій їх функціонування можливе лише на основі розвитку міжгалузевих зв'язків, які забезпечують збалансованість всіх видів діяльності по виробництву сільськогосподарської

сировини і готової продукції. Тому регулювання м'ясопродуктового підкомплексу як міжгалузевого формування, може бути забезпечено шляхом впливу на економічні зв'язки, що створюють умови для ефективної роботи всіх товаровиробників. Цей вплив здійснює як ринок, так і держава.

Значення м'ясопродуктового підкомплексу України в цілому та кожної області зокрема для продовольчої безпеки населення важко переоцінити. Ключову роль у насиченні внутрішніх ринків м'ясом відіграють галузі м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва. Крім того, виділені галузі слід розглядати як потенційне джерело зміцнення позицій України на зовнішніх ринках. Проте, глобальна криза вітчизняного тваринництва призвела до скорочення поголів'я тварин, зниження рівня ефективності виробництва та отримання збитків. Суттєвих змін зазнала і м'ясопереробна галузь [46].

Попри те, що в Україні існують всі можливості для розвитку переробного виробництва, виробництво м'яса за видами зменшується, скорочується поголів'я худоби, знижується їх продуктивність, а тому гостро постає проблема дослідження динамічних процесів, які забезпечуватимуть розвиток галузі.

Слушною є позиція Р. Логоші, який зазначає, що основними причинами зниження виробництва м'яса є такі: відсутність мотивації у виробників м'ясної продукції, невиправдані майбутні очікування цін і доходів від виробництва та реалізації м'ясної продукції, низький рівень державної підтримки, складний процес сертифікації м'ясної продукції під час експортної діяльності [34].

Основні проблеми розвитку «м'ясопродуктового підкомплексу» та важелі їх врегулювання зображені на рис. 1.8.

Однією з основних проблем, яка постала перед м'ясопродуктовим підкомплексом, є зниження обсягів і збитковість виробництва продукції.

Особливо складною є ситуація щодо вирощування великої рогатої худоби. Саме ця галузь вимагає значних капітальних витрат для відновлення

та організації виробництва (відновлення племінного й товарного стада, будівель, обладнання, техніки). З урахуванням висхідних цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках і збільшення споживання м'яса та м'ясопродуктів у країнах, що розвиваються, виробництво продукції тваринництва може стати одним з найприбутковіших секторів національної економіки [7].

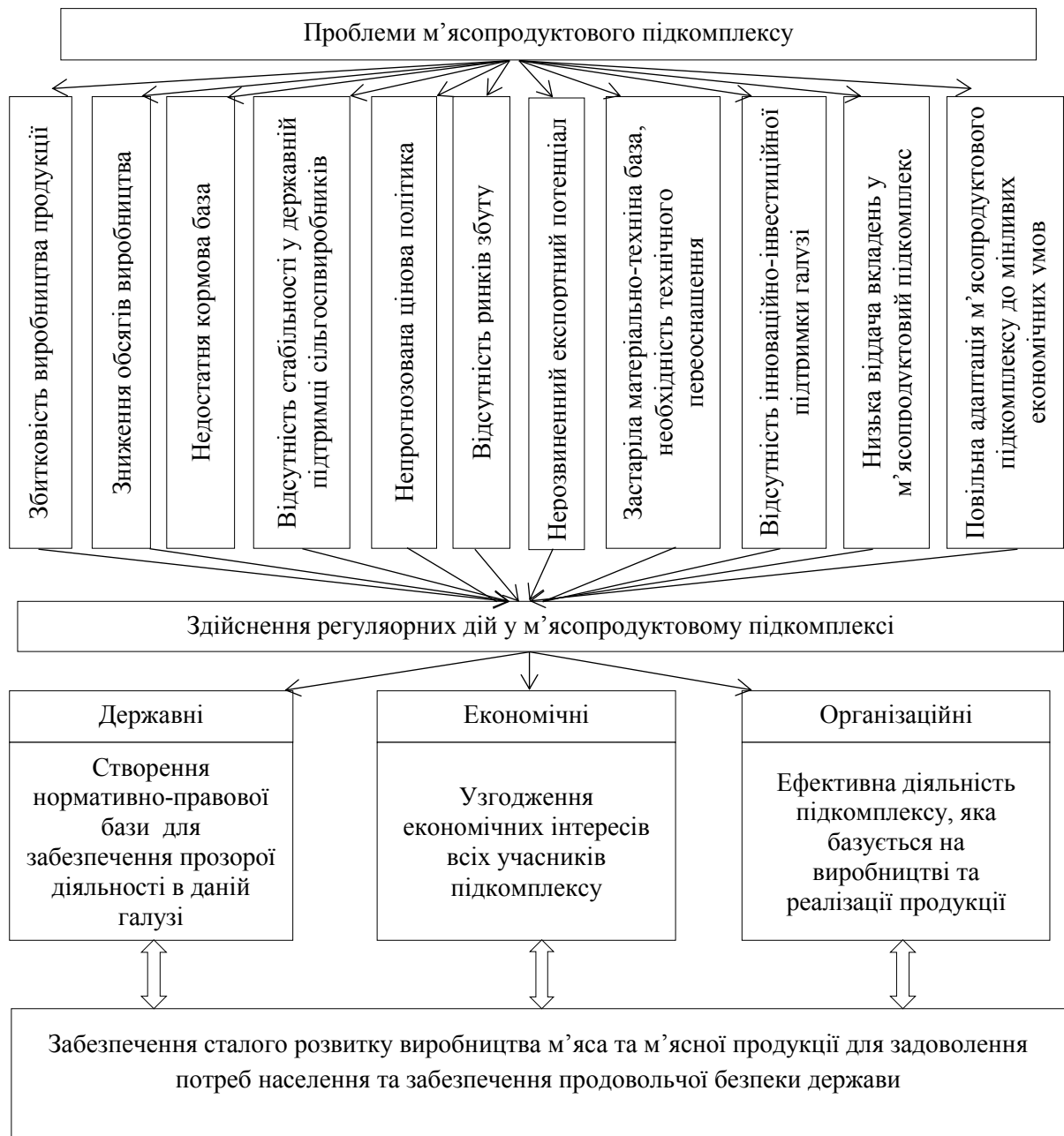

Рис.1.8. Основні проблеми м'ясопродуктового підкомплексу та важелі їх врегулювання

Джерело: створено автором

Особливо складною є ситуація щодо вирощування великої рогатої

худоби. Саме ця галузь вимагає значних капітальних витрат для відновлення та організації виробництва (відновлення племінного й товарного стада, будівель, обладнання, техніки). З урахуванням висхідних цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках і збільшення споживання м'яса та м'ясопродуктів у країнах, що розвиваються, виробництво продукції тваринництва може стати одним з найприбутковіших секторів національної економіки [7].

Проте для позитивних зрушень потрібно вирішити ряд проблем. Це і недостатня кормова база, і здебільшого низька якість продукції, і відсутність стабільності у державній підтримці сільгоспвиробників, непрогнозована цінова політика, нерозвинений експортний потенціал і, як наслідок, відсутність ринків збуту тощо. Усе це негативно позначається на галузі та на можливості залучення інвестицій зокрема.

Зниження показників ефективності використання ресурсного потенціалу м'ясопереробної галузі передусім пов'язане з поганим станом її матеріально-технічної бази, частина якої працює на фізично й морально зношеному устаткуванні та потребує технічного переоснащення, а підвищення значень цих показників можливе лише шляхом більш ефективного використання економічного потенціалу агроєкосистем, генофонду сільськогосподарських тварин, матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, формування експортного потенціалу, вдосконалення цінової та податкової політики держави [45].

З метою подолання кризової ситуації, що склалась у вітчизняному м'ясопродуктовому підкомплексі, доцільно розробити цільову програму розвитку галузей м'ясного тваринництва, а також стимулювати великотоварне виробництво в спеціалізованих господарствах та тваринницьких комплексах. Також доцільним є забезпечення необхідних умов для розвитку дрібнотоварного виробництва та особистих селянських господарств. Утримання конкурентних позицій вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками на внутрішньому і зовнішніх

ринках вимагатиме суттєвої модернізації виробництва, запровадження системи контролю якості та приведення технологічних процесів у відповідність до міжнародних ветеринарних і фітосанітарних вимог. Серед шляхів реалізації цих завдань слід назвати сприяння вертикальній інтеграції агропромислового сектору, інвестування капіталів переробних підприємств у розвиток їхньої сировинної бази, надання інформаційної та методичної підтримки інвестуванню у розвиток сільгоспвиробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій, здійснення моніторингу світового та вітчизняного аграрного ринку, розроблення механізму виявлення та попередження зовнішніх і внутрішніх загроз продовольчій безпеці України [2].

Зазначимо, що ринок м'яса як один із найважливіших товарноструктурованих сегментів агропродовольчого та аграрного ринку в цілому є організаційно-економічною системою прояву економічних відносин та ринкової координації діяльності ринкових суб'єктів виробників, переробників, продавців і споживачів (покупців) у питанні реалізації їх соціально-економічних інтересів. Функціонування та розвиток ринку м'яса/м'ясопродуктів безпосередньо забезпечується за рахунок ефективності виробництва м'яса, а отже – галузі тваринництва, конкурентоспроможністю, зростанням пропозиції та попиту на нього. Тобто тих детермінант, які й визначають стан і динаміку складових ринкового механізму. Отже, ринок м'яса характеризується сукупністю властивих виключно йому особливостей, що кардинально відрізняють його від інших товарно - структурованих ринків всього аграрного ринку. Ці характерні властивості найбільш проявляються, враховуючи особливість складової розподільчої системи ринку м'яса та м'ясопродуктів, а саме: державний, міжрегіональний, регіональний та ін. Проте, на нашу думку, найбільш важливою його характеристикою є соціальна спрямованість і значущість.

З одного боку, функціонування та розвиток ринку м'яса характеризують рівень розвитку суспільства в цілому, з іншого боку - саме

кінцеві споживачі м'яса та продуктів його переробки визначають на сучасному етапі спрямування процесів розвитку цього ринку. Ринок м'яса утворює відносно ємне і специфічне інституціональне середовище розвитку ринкових відносин, в якому бере участь фактично кожен житель країни незалежно від його національності, традицій, соціально-економічного становища в суспільстві й рівня доходів [50].

Структурною особливістю цих відносин, з одного боку, є пропозиція м'яса та м'ясопродуктів, з іншого – попит на них. Господарські зв'язки, що виникають у результаті їх взаємодії і встановлення між ними відносної рівноваги, здійснювані в процесі виробництва, обміну, розподілу і споживання м'яса/м'ясопродуктів, утворюють організаційно-економічний механізм функціонування ринку м'яса/м'ясопродуктів. Для ринку м'яса, як і для більшості ринків, характерна багатовимірність організаційно-економічної структури, яка характеризує територіально-виробничу, функціонально-галузеву та соціально-економічну основу його функціонування та розвитку. Початковою є функціонально-територіально-галузева структура, яка, в свою чергу, характеризується складовими сфери, зокрема виробничою, соціальною та збутовою інфраструктурою. Розглянемо детальніше функціонально-сегментовану структуру м'ясопродуктового підкомплексу на рис. 1.9.

М'ясопродуктовий підкомплекс формується за рахунок функціонування сукупності галузей та їх виробничих підсистем, зокрема це: тваринництво (вирощування худоби та птиці), м'ясна промисловість, торгівля та громадське харчування. З усіх функціональних підсистем тваринницька галузь залишається однією із найпроблемніших, її розвиток відбувається у досить складних умовах, що потребує формування відповідної системи державного управління та регулювання через відповідні ринкові механізми й інструменти стимулювання та підтримки. Продуктова структура м'ясопродуктового підкомплексу відображає видову (товарну) структуру базових (худоба і птиця в живій масі) і кінцевих продуктів (м'ясо по видах, включаючи субпродукти), а також продукти переробки м'яса (ковбасні

вироби, м'ясні напівфабрикати, консерви).

Територіальною структурою ринку м'яса є сукупність вертикалей даного типу ринку, яка формується на території країни відповідно до її територіально-адміністративного поділу, зокрема загальнодержавний, регіональний, місцевий ринки м'яса.

Ефективність функціонування ринку м'яса значною мірою характеризує рівень життя населення, оскільки воно є інституційною одиницею повсякденного попиту на продукцію досліджуваного ринку. Тому цей ринок значною мірою визначає ключові аспекти економічної стратегії розвитку аграрного сектору економіки України.

Рис.1.9. Функціонально-галузево-секторальна структура м'ясопродуктового підкомплексу

Джерело: сформовано автором на основі джерела [75]

Ефективне функціонування м'ясопродуктового підкомплексу можливе лише за умови збалансованості його елементів, досягнення відповідної

рівноваги попиту і пропозиції. Внаслідок цього створюються вигідні умови як для виробників, так і споживачів

Отже, автором запропоновано трактувати м'ясопродуктовий підкомплекс як важливу ланку економіки, яка складається з технологічно і економічно взаємопов'язаних галузей, тобто є інтегрованим як горизонтально, так і вертикально. При злагодженій діяльності всіх його складових забезпечується ефективна діяльність і виконання його важливих народногосподарських завдань.

1.2. Зарубіжний досвід розвитку м'ясопродуктового підкомплексу

М'ясний ринок становить невід'ємну частину вітчизняного агропродовольчого ринку, на розвиток якого великою мірою впливають світові тенденції, що актуалізує дослідження сучасного стану та показників світового ринку.

Скотарство - провідна галузь тваринництва. Розведення великої рогатої худоби являє собою певну економічну зацікавленість, перш за все, тому, що воно забезпечує людину найціннішими висококалорійними продуктами харчування. Воно є притаманним для лісових та степових районів помірного поясу, які багаті на природні і культурні пасовища. Світове стадо великої рогатої худоби налічує 1,3 млрд голів, яке досить рівномірно розташоване по континентах. Більшість поголів'я сконцентровано в Індії, Бразилії, США, Китаї, Аргентині [79].

Як свідчить аналіз результатів досліджень динаміки розвитку скотарства, у світі впродовж 2000–2020 рр., за винятком Китаю, Індії, США, України, в більшості країн світу поголів'я великої рогатої худоби за останні два десятиліття суттєво зросло (табл. 1.1). Нині найбільше поголів'я великої рогатої худоби є в Бразилії, де утримують переважно на пасовищах близько 214 млн голів тварин.

Як бачимо з наведених даних у таблиці, незважаючи на значне скорочення поголів'я, в порівнянні з 2000 роком, лідерами все ж таки

залишаються Індія, США, Китай. При цьому за цей же період також значно зменшилося поголів'я ВРХ в Україні.

Найбільший виробник яловичини у світі – США (18,5% світового виробництва), Бразилія (14,4%), Європейський Союз (12,2%), Китай (8,6%), Індія (4,1%), Аргентина (4,0%).

Світове скотарство розвивається за такими напрямками: молочне, м'ясне та м'ясо-молочне, молочно-м'ясне. У більшості країн Європи переважають молочний та м'ясо-молочний напрями, у Північній Америці - м'ясо-молочний та м'ясний, в Південній Америці - м'ясний, у країнах Азії здебільшого молочний, а в пострадянських країнах молочний та м'ясо-молочний напрями спеціалізації.

Таблиця 1.1

Розвиток скотарства у світі впродовж 2000–2020 рр.

Місце у світовому рангу	Країни-лідери за найбільшою чисельністю ВРХ у 2020 році	Чисельність поголів'я ВРХ, тис. голів		Приріст або зменшення поголів'я тварин до 2000 року
		2000	2020	
1	Бразилія	169875,5	213523,1	+43647,5
2	Індія	191924,0	184464,0	-7460,0
3	США	98199,0	94298,0	-3901,0
4	Китай	104553,6	63417,9	-41135,6
5	Ефіопія	33075,3	62599,7	+29524,4
6	Аргентина	48674,4	53929,0	+5254,6
7	Пакистан	22004,0	46084,0	+24080,0
8	Мексика	30523,7	34820,3	+4296,5
9	Судан	37093,0	31223,0	-5870,0
10	Чад	11460,0	29063,2	+17603,2
68	Україна	10626,5	3530,8	-7095,7

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації бази статистичних даних FAO UN

Молочне скотарство більш масово розташоване у промислово розвинених країнах Північної Америки та Європи, Новій Зеландії і в таких державах, як країни Балтії, Білорусь, Росія. Слід зазначити, що такі країни, як Австралія, Нова Зеландія та деякі інші мають умови цілорічного випасу худоби на пасовищах, в той час, як Фінляндія, Нідерланди, Данія, Білорусь, Росія поєднують пасовищне утримання зі стійловим у зимовий час. У

високорозвинених країнах цей тип тваринництва будується на інтенсивній основі, де велика увага приділяється племінному відбору високопродуктивних порід, меліорації, удобренню та обладнанню природних кормових угідь, механізації найбільш трудомістких робіт тощо, в результаті чого досягнуто високих показників продуктивності молочної худоби [80].

Щодо м'ясного скотарства, то в наш час ситуація на світовому ринку м'яса розвивається під дією одразу декількох головних факторів, кожен з яких вже сам по собі має змогу суттєво вплинути на загальну динаміку. Це, перш за все, ціна на енергоносії, коливання курсу гривні, різке зростання цін на корми та величезний попит з боку азіатських держав. Виявляється, що попит зріс, а пропозиція не встигає задовольнити потреби. На велику рогату худобу припадає близько 30% світового виробництва м'яса. Вітчизняний та світовий досвід ведення нових порід м'ясного скотарства свідчить про те, що для успішного розвитку цієї галузі необхідно мати спеціалізовані породи і типи м'ясної худоби, які добре пристосовані до природно-кліматичних умов регіону; сучасні маловитратні та енергозберігаючі технології; сталу кормову базу. Основні країни-лідери за найбільшою чисельністю великої рогатої худоби показані в таблиці 1.1, саме ці країни і є головними виробниками та постачальниками м'ясної худоби на світовий ринок, уряди зазначених країн забезпечують підтримку виробників, їхнє стимулювання та покращення генетичних ознак стада.

Скотарство можна вважати найбільш проблемною із галузей тваринництва, оскільки займатися нею дуже складно та існують великі ризики. Адже технологічний цикл від виробництва до реалізації продукції триває понад рік на відміну від інших галузей тваринництва. Тож через тривалий обіг капіталу в скотарстві рівень рентабельності виробництва яловичини є набагато нижчим порівняно з іншими галузями скотарства, де операційний цикл становить менше ніж 1 рік.

Зарубіжний досвід показує, що в системі заходів із забезпечення ефективного ведення скотарства стоїть селекція (рис.1.10). Селекційна

робота має важливе значення у системі багатьох заходів із забезпечення прибуткового ведення тваринництва. Адже від досягнутого рівня ефективності використання генетичного потенціалу тварин залежить рівень їх продуктивності, а отже, і собівартість виробництва продукції.

Поряд із селекцією та годівлею важливе значення для прибуткового ведення галузі скотарства має впровадження сучасних інноваційних технологій. Для багатьох господарств стримувальними чинниками розвитку скотарства є:

- висока трудомісткість доїльного процесу;
- зростання вимог до якості продукції;
- збільшення витрат на оплату праці.

Рис. 1.10. Основні складові елементи прибуткового ведення скотарства

Джерело: сформовано автором на основі джерела [87]

Інноваційна система добровільного доїння з використанням роботизованих боксів і доїльних залів є однією із базових у концепції smart farm, яка охоплює принципи побудови збалансованої ефективної ферми, яка має виконувати такі функції:

- створювати рішення, що відповідають екологічним вимогам

безпечного виробництва продукції;

- не завдавати шкоди тваринам;
- приносити користь споживачам і суспільству загалом.

Новітня концепція smart farm є інтегрованим комплексом забезпечення ефективного управління виробництвом, що містить 8 складових частин елементів взаємопов'язаного технологічного циклу (рис. 1.11).

Основні складові елементи концепції smart farm на прикладі інноваційних технологій роботизованого доїння містять:

- ефективне управління стадом на основі застосування інформаційних систем підтримки і прийняття рішень, які дозволяють відстежувати в режимі реального часу показники доїння та годівлі корів;

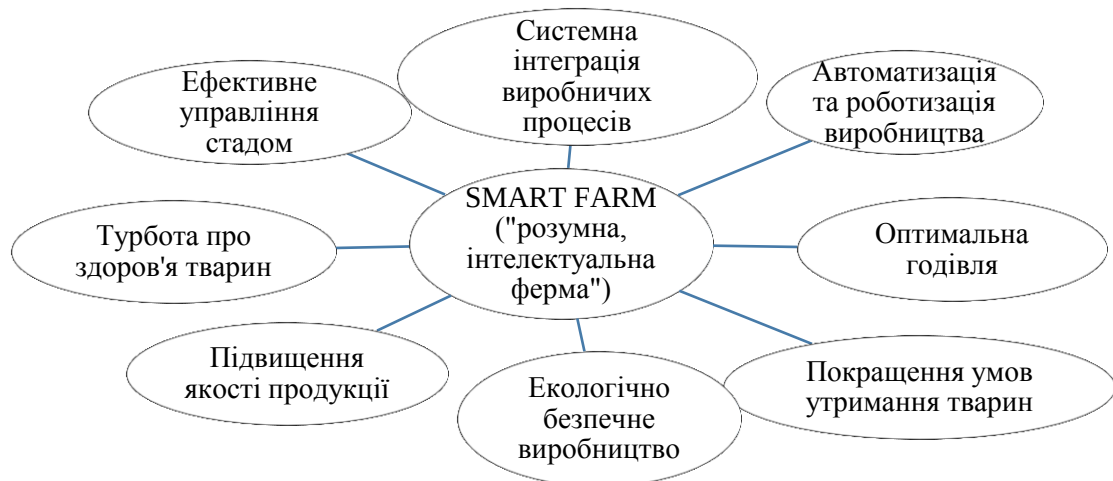

Рис. 1.11. Основні елементи розумної, інтелектуальної ферми

Джерело: сформовано автором на основі джерела [87]

- оптимізовану годівлю тварин, що забезпечується внаслідок використання спеціальних програм для визначення і приготування збалансованих раціонів та автоматизованого роздавання кормів із дотриманням умов для кожної корови або групи корів згідно з етапом лактаційного циклу;

- підвищення якості продукції;
- автоматизацію і роботизацію основних технологічних процесів, зокрема доїння і годівлі, для зменшення виробничих витрат і збільшення прибутковості;

- турботу про збереження здоров'я корів на основі створення комфортних умов утримання і управління мікрокліматом, а також своєчасний ветеринарний догляд;

- екологічно безпечне виробництво на основі застосування ефективних технологічних рішень для видалення і переробки органічних відходів, що сприяє поліпшенню гігієни і умов утримання корів, а також покращує мікроклімат, знижує викиди парникових газів.

Загалом розвиток скотарства та його основних напрямів тісно пов'язаний із ростом населення країн світу та прийнятою харчовою культурою. Там, де відбувається зростання населення, як правило, збільшується чисельність поголів'я великої рогатої худоби, тоді як там, де воно стабілізувалося або знижується, відбувається зворотний процес скорочення кількості тварин. Також у розвитку світового скотарства значну роль відіграє культурний і релігійний аспект. Зокрема в Індії розвинуте молочне скотарство та майже відсутнє м'ясне внаслідок етнокультурного і досить тривалого, за історичними мірками, характеру сприйняття вегетаріанської традиції харчування, а також особливого і дбайливого гуманного ставлення до цієї тварини. Корову вшановують як священну тварину в індуїзмі, а вживання яловичини і навіть забій корів є табу для переважної більшості населення.

Свинарство - важлива галузь тваринництва, яка відрізняється високою плодючістю та енергією росту і нетривалим періодом відгодівлі. Ці обставини є вирішальними факторами швидкого відродження та поповнення м'ясних ресурсів для забезпечення потреб у продуктах тваринного походження, що зростають кожного року, та ліквідації дефіциту білка. Розв'язання цієї проблеми, як свідчить досвід провідних країн світу, неможливе без розвитку цієї галузі. Свинарство добре розвинене в країнах з великою щільністю населення, тому що для відгодівлі свиней широко використовуються відходи харчової промисловості та харчові залишки. Галузь дає 40% світового виробництва м'яса, значну частину шкіряної

сировини, щетину. Дві третини поголів'я свиней сконцентровано в Китаї, де уряд країни ввів систему субсидій, стимулів, страхування, а також вакцинації тварин для подолання кризи, що була спричинена захворюванням тварин. Свинарство розвинене в США, Бразилії, Німеччині, Росії, Україні, Польщі [4]. Високий рівень виробництва свинини забезпечується комплексним вирішенням низки проблем: покращанням структури годівлі тварин, цілеспрямованою селекційно-племінною роботою, розробкою нових та удосконаленням традиційних технологій виробництва, безпечним ветеринарно-санітарним оточенням. Тому, для збільшення обсягу виробництва свинини, разом з удосконаленням існуючих генофондів важливого значення набуває створення нових високопродуктивних порід, типів і ліній свиней з поліпшеними показниками росту, розвитку та підвищеними характеристиками якості м'яса [80].

Проаналізуємо динаміку розвитку свинарства у світі упродовж 2000-2020 рр. (табл.1.2) - за винятком Китаю та Мексики кількість поголів'я свиней за останні два десятиліття поступово зростає. Основна частка світового виробництва свинини залишається за Китаєм (47,6%), Європейським Союзом (20,6%) та США (9,3%).

Найбільшими світовими експортерами свинини є США (29,1%), Європейський Союз (28,5%), Канада (17,1%) та Бразилія (10,3%), імпортерами – Японія (19,8%), Китай (14,5%), Російська Федерація (13,9%) та Мексика (9,7%).

Серед імпортерів свинини найбільшими є Японія (16%) і Китай (13%). Стабільна Японія не дуже часто потрапляє у ринкові новини, на відміну від Китаю, в якому кожна зміна в регулюванні імпорту або підтримці місцевого тваринництва суттєво впливає на ціни свинини по всьому світу. Так, саме зменшення імпорту Китаєм було однією з причин рекордно високих світових цін на свинину в 2014 р. Імпорт свинини до В'єтнаму не є таким суттєвим, як імпорт яловичини, оскільки країна успішно виробляє це м'ясо [2].

Таблиця 1.2

Розвиток свинарства у світі впродовж 2000–2020 рр.

Місце у світовому рангу	Країни-лідери за найбільшою чисельністю поголів'я свиней у 2020 році	Чисельність поголів'я свиней, млн голів		Приріст або зменшення поголів'я свиней до 2000 року
		2000	2020	
1	Китай	439,0	310,4	-128,6
2	ЄС	119,8	148,2	+28,4
3	США	59,3	78,6	+19,3
4	Росія	15,8	46,5	+30,7
5	Бразилія	31,6	37,8	+6,2
6	Канада	12,9	13,8	+0,9
7	Південна Корея	8,2	11,3	+3,1
8	Мексика	16,1	11,5	-4,6
9	Японія	9,8	9,6	-0,2
10	Україна	7,7	8,5	+0,8

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення результатів дослідження [77; 78]

Найбільшими світовими експортерами свинини є США (29,1%), Європейський Союз (28,5%), Канада (17,1%) та Бразилія (10,3%), імпортерами – Японія (19,8%), Китай (14,5%), Російська Федерація (13,9%) та Мексика (9,7%).

Серед імпортерів свинини найбільшими є Японія (16%) і Китай (13%). Стабільна Японія не дуже часто потрапляє у ринкові новини, на відміну від Китаю, в якому кожна зміна в регулюванні імпорту або підтримці місцевого тваринництва суттєво впливає на ціни свинини по всьому світу. Так, саме зменшення імпорту Китаєм було однією з причин рекордно високих світових цін на свинину в 2014 р. Імпорт свинини до В'єтнаму не є таким суттєвим, як імпорт яловичини, оскільки країна успішно виробляє це м'ясо [2].

Свинарство США та країн Європи характеризується високим техніко-технологічним рівнем виробництва, якісною та найкращою в світі роботою в сфері селекції. Селекційна робота ґрунтується на застосуванні технології так званої «триступінчастої піраміди». Дана технологія – це система ведення свинарства за принципом пірамідальної системи, в основі якої (так як і в Китаї) лежить Програма санітарного контролю SPF (specific pathogen free). Європейськими лідерами в галузі селекції свиней вважаються компанії

«NUCLEUS» (Франція) та «DanBred» (Данія) [81].

Китай як абсолютний лідер у виробництві свинини з часткою 47,6% став лідером за рахунок більш інтенсивної відгодівлі тварин, активізації роботи з покращення селекції та продуктивних властивостей свиней шляхом схрещування власних та імпортованих порід свиней.

Більшість країн світу бачать сільське господарство як стратегічно важливу галузь економіки та мають широкий спектр заходів державної підтримки, у т.ч субсидії, пільги та спеціалізовані регулювання. На думку дослідників, основними напрямками державного регулювання у свинарстві є заходи, спрямовані на:

- підтримання стабільної економічної ситуації в даній галузі;
- досягнення максимального рівня прибутковості у галузі, яка забезпечує його привабливість для інвестицій;
- обмеження надлишкового виробництва.
- підтримка внутрішніх ринків.

Крім того, у США та Європейському Союзі діють механізми з підтримки внутрішніх ринків для захисту виробників свинини. Напрями державної підтримки свинарства в світі систематизовано відповідно до частоти їх використання. Такі основні інструменти, як: субсидії, субсидування процентних ставок, фінансування досліджень - США, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Бельгія, Румунія, Угорщина, Естонія; страхування, пільгові кредити - Естонія, Чехія, Словаччина, Канада, США, Нова Зеландія; компенсація матеріалу та виробничі витрати - Угорщина та Румунія; регулювання цін - Румунія, Словенія, Угорщина; державні втручання - Угорщина, Польща, Канада; нагородження - Румунія. Слід зазначити, що підвищена увага до свинарства у провідних країнах світу та вплив держави на діяльність є значними. Таким чином, у Казахстані вони забезпечують будівництво генетично-гібридних центрів розмноження, котрі спеціалізуються на розведенні трьох порід свиней (Велика біла, Ландрас і Дюрок), щоб забезпечити високу якість, продуктивне і скороспіле гібридне

тваринництво, яке широко використовується у світовій практиці.

Досвід організації програми розведення у різних країнах світу дозволяє встановити тенденцію до консолідації селекційного матеріалу на світовому генетичному ринку ресурсів. Ефективне використання сучасних методів відтворення тварин дають можливість розвиненим країнам для тривалого зберігання генетичного матеріалу та транспортування його куди завгодно в світі, що, у свою чергу, дає можливість збільшити обсяг реалізації продукції селекції. У сучасних ринкових умовах свинарство переходить від регіональних та національних селекційних програм до придбання селекційного матеріалу з багатонаціональних компаній. Процедура BLUP впроваджується провідними компаніями світу.

Використання позитивного досвіду світових провідних компаній дозволить українським виробникам створити високоцінне племінне стадо, виробляти продукцію, конкурентоспроможну на внутрішньому та зовнішньому ринках, зменшити залежність від імпорتنих поставок розведення продуктів. Аналіз світового досвіду селекції програми та державна підтримка виставок свинарства щодо використання сучасних інформаційних технологій і розвиток аналітичної інформації, підтримка племінної роботи з племінним запасом як важливим елементом, можуть бути основними чинниками прискорення процесу розмноження та збільшення свинарства в Україні [88].

Вівчарство - це найменш вимоглива до природних умов та кормової бази галузь тваринництва, має великий ареал розповсюдження. Найбільший розвиток вівчарство отримало в країнах, де посушливі степи, напівпустелі та гірські райони займають великі території. Вівці використовуються для отримання м'яса, молока, вовни. Значні райони товарного м'ясо-вовнового вівчарства знаходиться в посушливих частинах помірної та субтропічної зон Південної та Північної Америки, Австралії, Південної Європи, Центральної та Середньої Азії, Південної Африки. Дві п'ятих світового поголів'я овець сконцентровано в Азії. Велике поголів'я мають Австралія, Нова Зеландія,

Індія, Туреччина, Казахстан, Росія, Монголія, Аргентина, Уругвай. Головні виробники і експортери баранини - Австралія, Китай, Нова Зеландія, Аргентина. Ці ж країни покривають більшу частину світового попиту на вовну. За виробництвом вовни перше місце належить Австралії. На сьогоднішній день у лідери-виробники виходять: Китай, Пакистан, Іран. Щодо імпортерів, то слід виділити США. У цій країні спостерігається підвищений попит, що сприяє зростанню імпорту. Особливістю сучасного вівчарства є ріст виробництва ягнятини і молоді баранини. В більшості країн виручка від реалізації м'яса становить 90% і більше, а від вовни лише близько 10%. Тому набуває розвитку скороспіле м'ясне та м'ясо-вовнове вівчарство. При цьому в м'ясному балансі галузі підвищується питома вага ягнятини [5]. В окремих країнах світу на вівчарство припадає до 25% валового продукту сільського господарства. Маркетингові дослідження у цій галузі засвідчують, що підвищити економічну ефективність можна за рахунок зростання м'ясної продуктивності і налагодження виробництва різних видів баранини [4].

В останні десятиріччя перспективною галуззю тваринництва стало спеціалізоване інтенсивне птахівництво м'ясного і яєчного напрямів. Воно зосереджене у країнах з певними традиціями споживання цієї продукції та в районах з міцною кормовою базою у межах урбанізованих територій (в основному розвинуті країни світу). Птахівництво - найбільш скоростигла галузь з найкоротшим відтворювальним циклом, що займається розведенням, вирощуванням, утриманням, годівлею птиці. Зі зростанням населення у світі на перший план виходить проблема забезпечення його продовольчої безпеки, а особливо білком, основним джерелом якого є м'ясо. Оскільки м'ясо птиці наразі є найбільш дешевим видом, тому багато виробників саме на ньому роблять акцент, з огляду на те, що саме його може собі дозволити купити більшість населення світу, відповідно до їх доходів. Тому поголів'я птиці невпинно зростає. Птахівництво є галуззю, що розвивається досить стрімко [82].

Динаміка розвитку птахівництва у світі упродовж 2000-2020 рр. проаналізована в таблиці 1.3. Отже, щодо виробництва м'яса птиці, тут безумовними лідерами є США і Китай, частка яких становить 20,0 та 17,9% відповідно. За обсягами експорту лідирують Бразилія та США (у світовому експорті частка цих двох країн досягає 33,6 і 32,1% відповідно), а також ЄС (9,6%) і Китай (9,3%).

Географія ТОП-імпортерів м'яса птиці вражає своєю різноманітністю. Чотири світових лідери – це Саудівська Аравія, Мексика, ЄС і В'єтнам - імпортують по 800-900 тис. тонн на рік, що становить 7-8% від загального світового обсягу торгівлі. При цьому всі ці країни за винятком ЄС продовжують збільшувати закупівлі. Цікавими представниками ТОП-10 імпортерів м'яса птиці є ПАР і Філіппіни. Вони відносно нові гравці на цьому ринку, які стрімко збільшують імпорт.

Підвищення добробуту населення і пов'язані з ним зміни структури попиту на продовольство визначають випереджаючі темпи зростання і переважання тваринництва над рослинництвом у більшості розвинених країн. У деяких з них на тваринницьку продукцію припадало до 60% валового сільськогосподарського продукту. Зростання чисельності і доходів населення в країнах, що розвиваються, також підсилюють тенденцію до збільшення споживання тваринного протеїну на душу населення

У багатьох державах розраховуються науково обґрунтовані норми споживання основних продуктів харчування на основі врахування традицій країн, кліматичних та інших умов. Наприклад, у країнах Заходу високий рівень розвитку сільського господарства і ввезення продовольства з-за кордону забезпечують споживання в середньому на душу населення вище раціональних норм, а в окремих країнах Азії, Африки, Латинської Америки споживання продуктів харчування на душу населення істотно нижче необхідної норми.

Таблиця 1.3

Розвиток птахівництва у світі впродовж 2000–2020 рр.

Місце у світовому рангу	Країни-лідери по виробництву курятини у 2020 році	Чисельність курятини, млн тонн		Приріст або зменшення виробництва курятини до 2000 року
		2000	2020	
1	США	14,1	20,3	+6,2
2	Китай	8,3	15,0	+6,7
3	Бразилія	11,9	14,1	+2,2
4	ЄС	12,7	12,5	+0,2
5	Росія	1,9	4,7	+2,8
6	Індія	3,2	4,2	+1
7	Мексика	1,7	3,6	+1,9
8	Таїланд	2,1	3,3	+1,2
9	Аргентина	0,9	2,2	+1,3
10	Туреччина	0,6	2,1	+1,4
15	Україна	0,5	1,3	+0,8

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення результатів дослідження [83; 84; 85; 86]

Найбільшими споживачами м'яса є громадяни США – на них припадає близько 120 кг на душу населення в рік, Угорщина – 82 кг, Австралія – 106 кг, Данія – 95 і Канада – 98 кг. У країнах ЄС у середньому споживають близько 87 кг м'яса з розрахунку на душу населення, у країнах Східної Європи (у тому числі й у країнах, що недавно приєдналися до Євросоюзу) не більше 79 кг, Бразилії - близько 62 кг, в Індії - близько 35 кг, у Китаї – 38 кг [1].

У обсягах споживання м'яса лідери ті ж самі, що і у виробництві. Загалом, це заможні країни або країни з великою кількістю населення. До перелічених країн варто додати В'єтнам, як четверту за обсягами споживання свинини країну після Китаю, ЄС та США, і Російську Федерацію, яка входить у п'ятірку найбільших споживачів свинини і м'яса птиці. Україна не є великим споживачем м'яса, оскільки не може вважатися заможною країною. Якщо взяти розрахунок споживання на душу населення, то картина стає більш показовою [2].

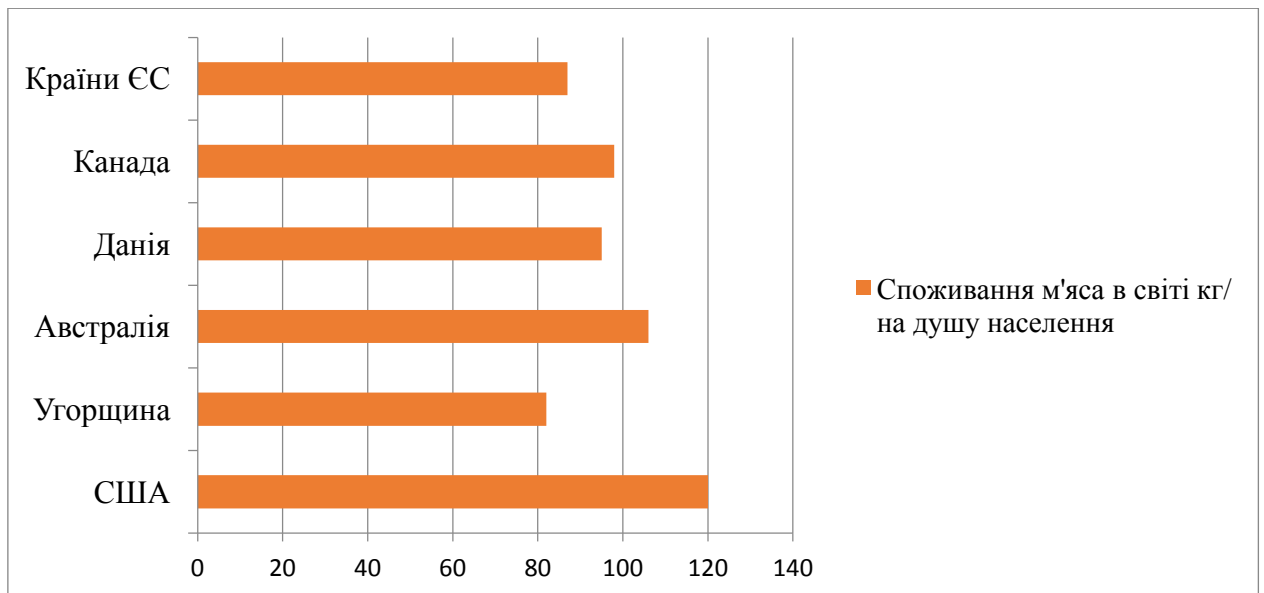

Рис.1.12. Світове споживання м'яса кг на душу населення

Джерело: сформовано автором на основі [5]

У такому зрізі з'являються вже інші лідери, і місце України відображає реальний інтерес українців до того чи іншого м'яса. Так, за споживанням яловичини та свинини наша країна дійсно далеко позаду, нижче навіть середньосвітового значення, але з м'ясом птиці ситуація вже краща. За споживанням м'яса птиці на душу населення Україна навіть випереджає ЄС.

З рисунка 1.13. бачимо, що в світі найбільше споживається м'яса птиці, що зумовлено такими чинниками, як:

- впровадження промислових інтенсивних методів відгодівлі птиці;
- зосередження більшості виробництва товарної продукції у рамках великих вертикальних холдингів;
- швидкий обіг коштів та високий рівень рентабельності виробництва м'яса птиці;
- курятина має найнижчу ціну серед усіх видів м'яса на ринку, тому вона може задовольнити постійно зростаючий споживчий попит у країнах, що розвиваються.

У світі більш ніж половину м'яса птиці виробляють птахофабрики з вирощування курей-бройлерів. Вони розміщені в більшості країн світу, адже щодо її споживання відсутні релігійні чи культурні обмеження. Найбільше

виробляють і споживають курятину в США.

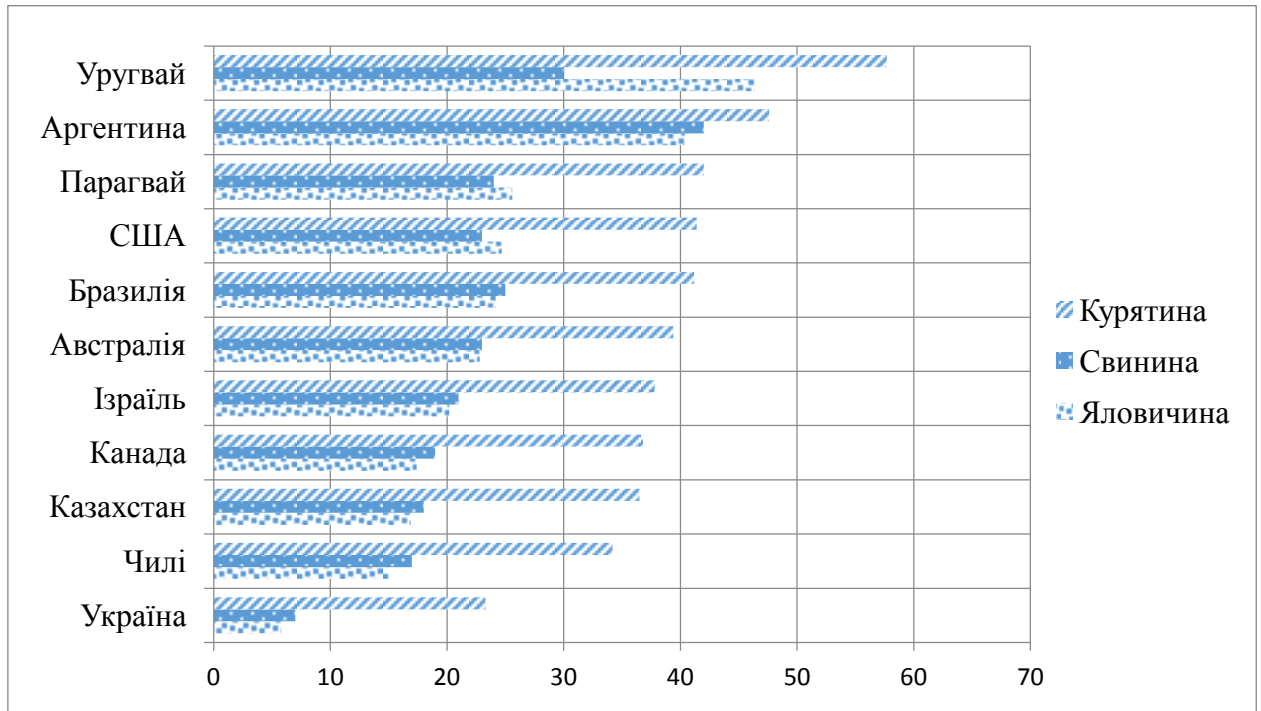

Рис.1.13. Світове споживання м'яса за видами, кг на душу населення

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Друге місце з виробництва та споживання займають Китай і Бразилія, яка є найбільшим її експортером у світі. Лідерами зі споживання курятини на душу населення є ОАЕ, Кувейт, Бразилія й Гонконг/Сянган (САР Китаю).

М'ясна промисловість світу дуже різноманітна. Обсяг виробництва визначається культурними, історичними й релігійними переконаннями населення різних країн. Так, країни Перської затоки визначаються на тлі інших країн Азії високим обсягом споживання яловичини.

М'ясні продукти є основним джерелом високоцінних тваринних білків, тому зростання їхнього споживання є одним з основних показників підвищення добробуту населення [89].

Отже, аналізуючи зарубіжний досвід, зокрема в галузях свинарства, скотарства, птахівництва, приходимо до висновку, що в усіх провідних країнах світу м'ясопродуктовий підкомплекс є головною ланкою економіки, яка не лише забезпечує населення м'ясом та м'ясопродуктами, а й сприяє забезпеченню продовольчої безпеки в цілому. Проте дана галузь є

високозатратною, а займатися аграрним бізнесом, через низку причин, доволі складно. Тому галузь потребує постійної державної підтримки, інноваційного вдосконалення. І, як показує закордонний досвід, підтримка, стимулювання товаровиробників у цій галузі при злагодженому механізмі діяльності забезпечує високоефективність даного сектору.

1.3. Особливості управління динамічними процесами розвитку м'ясопродуктового підкомплексу

М'ясопродуктовий підкомплекс є доволі важливою сферою економіки будь-якої держави. Адже саме від даної галузі залежить рівень продовольчої безпеки країни, її домінування на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Одним із важливих завдань на сучасному етапі діяльності м'ясопродуктового підкомплексу України є досягнення збалансованості факторів впливу на управління динамічними процесами в підкомплексі.

Фактори впливу на м'ясопродуктовий підкомплекс можна умовно поділити на три групи:

- фактори позитивного впливу;
- помірно стримуючі;
- суттєво стримуючі.

До факторів позитивного впливу слід віднести природно-ресурсні фактори, серед яких найважливіше значення мають земельні, агрокліматичні і водні ресурси. Оскільки визначальною у тваринництві є кормова база, то до найважливіших природно-ресурсних факторів слід віднести наявність земель сільськогосподарського призначення, зокрема площу ріллі.

В цілому природні умови і ресурси України сприятливі для розвитку галузі тваринництва. Переважно рівнинний рельєф, достатня кількість тепла і вологи в період активної вегетації, великі площі родючих ґрунтів дають змогу вирощувати найрізноманітніші сільськогосподарські культури для згодовування тваринам і створюють необхідну базу для розвитку потужного м'ясопродуктового підкомплексу з широким асортиментом продуктів.

До помірно стримуючого фактора розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, слід віднести фактор управління та державного регулювання.

Якщо за умов функціонування планової економіки виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції визначались на основі директивного плану, то з певного моменту виробники аграрної продукції, функціонуючи за ринкових відносин, почали працювати і реалізовувати продукцію самостійно, що викликало проблему налагодження по вертикалі співпраці між учасниками ринку на нових мотиваційних засадах. Для більшості з них таке переформатування стосунків не було результативним, тому реалізація сільськогосподарської продукції стала проблемою, з якою зіткнулися всі керівники сільськогосподарських підприємств України, Росії та інших пострадянських держав. У наукових колах ця проблема відома під назвою низької ринкової адаптивності керівників сільськогосподарських та переробних підприємств. В Україні управління сільськогосподарськими підприємствами характеризується високими витратами на керівництво, слабкою спроможністю вирішувати поточні завдання щодо вільноринкового просування і реалізації продукції. Витрати по цих статтях в Україні в декілька разів перевищують витрати на управління у зарубіжних країнах, що вказує на те, що ця компонента управління все ще знаходиться на низькому професійному рівні.

У державному регулюванні, починаючи з 90-х років, відбувалися важливі інституціональні та структурні зміни, які були обумовлені відміною централізованої системи державного планування та переходу до ринкового типу господарювання. Період переходу характеризувався зниженням ефективності державного регулювання, частою зміною або періодичною втратою цільових орієнтирів у політиці щодо виробництва аграрної продукції, високим податковим тиском, незадовільною фінансово-кредитною політикою та рівнем державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції.

В Україні існуюча законодавча база, яка регулює діяльність

м'ясопродуктового підкомплексу - недієва. Ринок м'яса недостатньо прозорий, складний для контролю, в результаті чого значна частина живих тварин та м'яса вивозиться за межі України за заниженими цінами, рівень яких менший від цін внутрішнього ринку. Це одночасно є підтвердженням як низької культури в контролі на відповідність стандартам, так і професійності управлінців.

До суттєво стримуючих факторів діяльності м'ясопродуктового підкомплексу ми відносимо такі фактори:

- 1) технологічне відставання;
- 2) інфраструктурна недосконалість ринку;
- 3) повільне становлення інтегрованих об'єднань;
- 4) інвестиційна непривабливість галузі.

Для спрощення процедури відстеження динамічних процесів у м'ясопродуктовому підкомплексі та розробки оптимальної системи управління нами пропонується використовувати в теоретичній і практичній роботі, пов'язаній з діяльністю м'ясопродуктового підкомплексу, таке угруповання факторів, що впливають на управління динамічними процесами (рис. 1.14).

За характером впливу на динамічні процеси в м'ясопродуктовому підкомплексі фактори можуть бути як суб'єктивними, так і об'єктивними.

До суб'єктивних факторів за характером впливу на динамічні процеси діяльності м'ясопродуктового підкомплексу будемо відносити такі:

- проблеми з інформаційним забезпеченням (недостовірність, несвоєчасність, неактуальність, недостатність, надмірність);
- проблеми менеджменту (відсутність фахівців, брак досвіду, професійної підготовки);
- відсутність системи обліку ризиків;
- відсутність системи оперативного реагування на зміни на ринку.

Рис. 1.14. Фактори впливу на динамічні процеси в м'ясопродуктовому підкомплексі

Джерело: узагальнено та доповнено автором з використанням [63]

Серед суб'єктивних факторів на першому місці розташовуються проблеми, пов'язані з інформаційним забезпеченням. Рівень розвитку інформаційної складової зумовлює перебіг і подальший розвиток динамічних

процесів у діяльності м'ясопродуктового підкомплексу

проблеми, пов'язані з інформаційним забезпеченням. Рівень розвитку інформаційної складової зумовлює перебіг і подальший розвиток динамічних процесів у діяльності м'ясопродуктового підкомплексу.

З урахуванням людського фактора, не всякий вплив на економічну систему викликає прогнозовану однозначну реакцію. При побудові моделі економічної системи слід враховувати інформаційний вплив на систему. Достовірна інформація допомагає приймати ефективні управлінські рішення. Недостовірна інформація, що потрапила в систему, в певний час здатна викликати непередбачувані наслідки, аж до кризових явищ. Роль суб'єктивного фактора має велике значення. Достовірна інформація може спотворюватися внаслідок кількох причин. На практиці має місце навмисне і ненавмисне перекручення.

Достовірна інформація, подана несвоєчасно, може спотворити повну картину процесів, що відбуваються у системі, вплинути негативно на якість прийнятих управлінських рішень і в підсумку привести до непередбачуваних наслідків [63]. Надлишок інформації, також як і недолік її, може перешкодити правильно прийняти необхідне рішення. Недолік інформації позначається на якості прийнятих рішень, а надлишок інформації - розсіює увагу особи, яка приймає рішення.

Актуальна інформація, подана вчасно, що демонструє насувні проблеми, є корисною стосовно динамічних процесів діяльності м'ясопродуктового підкомплексу.

Друге місце в класифікації факторів, що впливають на динамічні процеси в діяльності галузі, займають проблеми менеджменту.

Відсутність необхідної кількості фахівців, брак досвіду і професійної підготовки негативно відбиваються на динамічних процесах діяльності м'ясопродуктового підкомплексу. Наявність теоретичних знань при практично повній відсутності навичок роботи за фахом неминуче призводить до незадовільних результатів. Для виправлення ситуації, що склалася,

необхідно посилити зростання особистісного потенціалу і постійно вдосконалюватися в обраній спеціальності менеджера [69].

На третьому місці в класифікації чинників розташовується відсутність системи обліку ризиків. У загальному сенсі ризик являє собою ймовірність втрат у тих чи інших обставинах і супроводжує практично будь-яку активну діяльність людини. Іншими словами, ризик - це усвідомлювана індивідумом можливість втрати. Ризик визначається як подія, яка може відбутися або не відбутися, але ймовірність настання якого не слід виключати. Брати на себе певну частку ризику людину змушує відсутність повної визначеності навколишнього оточення: екологічної, економічної, соціальної, політичної і т.п. Існує можливість управління ризиком. За допомогою спеціальних засобів прогнозування можна передбачити ймовірність настання ризикової події і деяким чином знизити несприятливі наслідки [70].

Для того щоб скористатися цією можливістю, потрібно мати:

- 1) чітко організовану систему обліку ризиків;
- 2) класифікаційну систему ризиків;
- 3) перелік заходів, що відповідають певному виду ризику.

Відсутність системи обліку ризиків негативно відбивається на динамічних процесах у діяльності м'ясопродуктового підкомплексу.

Наступні два фактори тісно пов'язані між собою. Сучасна система екстреного оповіщення про непередбачувані економічні зміни, які впливають на діяльність м'ясопродуктового підкомплексу, дозволяє проводити оперативне моделювання і прогнозування економічних змін.

На підставі вищезгаданого вступає у дію система оперативного реагування. Чим швидше буде здійснений комплекс заходів економічного призначення, тим якісніше будуть йти динамічні процеси у діяльності м'ясопродуктового підкомплексу. В даному напрямку будуть доречні такі кроки:

- удосконалення нормативної бази в галузі тваринництва;

- розробка комплексу заходів щодо своєчасного оповіщення та інформування причетних до динамічних процесів фахівців на всіх рівнях;
- реалізація практичних заходів по ліквідації негативних наслідків.

До об'єктивних факторів за характером впливу на динамічні процеси в м'ясопродуктовому підкомплексі будемо відносити такі:

- 1) зміни у світовій фінансовій системі (кризові явища);
- 2) зміни на політичній арені (війни, конфлікти, санкції);
- 3) зміни в політичній системі країни (зміна управлінської надбудови).

Наступним об'єктивним фактором є зміни у світовій фінансовій системі. Кризові явища або порушення економічної рівноваги циклічно супроводжують ринкову економіку. В даний час криза охопила всю світову фінансову систему. Йде процес формування нової глобальної світової економіки, що враховує складну багаторівневу структуру національних і транснаціональних інтересів, які об'єднуються в єдине ціле на основі міжнародних економічних взаємин. Разом з тим, посилюються протиріччя між країнами в області сформованих економічних моделей, економічних відносин і способах взаємодії. Пристосованість економічних систем окремих країн до світової системи яка динамічно розвивається, процес непростий і досить тривалий. В основі подолання даного дисбалансу може стати всебічний аналіз ситуації, що склалася, з подальшим урахуванням факторів, що впливають на динамічні процеси.

Характер політичних відносин між країнами неминуче впливає на економічні процеси, що йдуть всередині країни. Успішний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків здатен вплинути на пошук оптимального вирішення політичних конфліктів. У свою чергу, сприятлива політична обстановка є запорукою створення необхідних умов для розвитку діяльності галузі та пошуку шляхів співпраці в даній сфері.

Будь-які зміни на політичній арені всередині країни впливають на

динаміку розвитку діяльності м'ясопродуктового підкомплексу за допомогою економічних зв'язків. Економічні зв'язки мають на увазі обмін, переміщення, передачу, продаж товарів і послуг. Дисбаланс розвитку управлінської надбудови відіб'ється на економічних відносинах.

Залежно від одержуваного в результаті ефекту, фактори, що впливають на динамічні процеси у галузі тваринництва, можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на кінцевий продукт.

За місцем виникнення фактори, що впливають на динамічні процеси діяльності галузі, можуть бути зовнішні і внутрішні.

Пропонуємо використовувати такі зовнішні фактори за трьома основними напрямками:

- 1) зовнішньоекономічна політика держави;
- 2) міжнародні причини;
- 3) відсутність інвестицій у діяльність м'ясопродуктового підкомплексу.

Глобальна світова економічна криза обумовлена кризовими явищами і порушенням балансу всередині країн. Економічні моделі різних країн відрізняються за своєю суттю і структурою. Для відновлення світового балансу в економічній сфері потрібно зрівняти дисбаланси в різних країнах, а це в світлі вищезгаданих причин досить важко.

Зовнішньоекономічна політика держави повинна спиратися на структурні зміни в економіці з метою підвищення ефективності виробництва і випуску конкурентоспроможної продукції, адже вона має відповідати міжнародним екологічним стандартам. Пріоритетним напрямком політики повинна бути орієнтація на антикризові економічні заходи з урахуванням екологічної складової.

Серед зовнішніх факторів особливу увагу звертає на себе відсутність інвестицій в діяльність м'ясопродуктового підкомплексу, особливо це стосується дрібних домогосподарств, де сьогодні вирощується більша частина свинини та яловичини.

Зовнішні інвестиції покликані забезпечити відновлення діяльності до прийнятного рівня, відповідного європейським стандартам. Надалі зовнішні інвестиції будуть необхідні для забезпечення стабільного фінансового становища і максимізації прибутку. Здійснення процесу зовнішнього інвестування передбачає чіткий аналіз діяльності з урахуванням інформаційного, технічного, ресурсного, фінансового та кадрового забезпечення на основі управління ризиками, які супроводжують саме цю сферу діяльності [71].

Сьогодні організаційно-економічний механізм господарювання в АПК являє собою сукупність взаємопов'язаних методів і важелів організаційного, економічного і правового впливу на виробництво, розподіл, обмін і споживання агропромислової продукції. Він включає всю систему організації господарських зв'язків і сукупність економічних відносин, при яких відбувається взаємодія суб'єктів продовольчого ринку (споживачів і виробників) з метою вирішення трьох проблем: що виробляти, для кого виробляти і як виробляти [72].

М'ясопродуктовий підкомплекс з урахуванням специфіки й особливостей виробництва продукції галузі тваринництва, подальшого розподілу та зберігання, а також споживання продовольства зазнає впливу різних організаційно-економічних чинників (факторів), що визначають динамічний розвиток та ефективність його функціонування.

Оцінка й узагальнення організаційно-економічних чинників, що відображають динамічний розвиток та економічну стабільність учасників м'ясопродуктового підкомплексу, здійснюються на основі аналізу результативних показників ефективності функціонування галузі, серед яких прибуток, рентабельність та ін.

Зазначимо, що неправомірно розглядати їх як основні показники ефективності функціонування підкомплексу без аналізу безпосередніх чинників, що впливають на процес формування та розвитку галузі. Формуючи реалістичний і водночас практично значимий підхід до бізнес-

процесу організаційно-економічних засад подальшого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, слід виходити з того, що діяльність підкомплексу повина спиратися на міцний фундамент ринкових інститутів, серед яких інститут виробника, споживача, інфраструктури тощо, без яких було б безпідставно декларувати його позитивний вплив на забезпечення споживчих очікувань та гарантування продовольчої безпеки.

Наголосимо, що систематизація складових організаційно-економічних чинників забезпечує і формування відповідного кон'юнктурного рівня розвитку ринку м'яса. Наведений бізнес-процес ефективності механізму функціонування ринку м'яса більшою мірою характеризується ефективністю головних складових детермінант ринку, якими є пропозиція і попит, серед яких ціна і ціноутворення на ринку, рівень доходів, якість продукції тощо, забезпечуючи при цьому відповідну кон'юнктуру та ємність ринку. Розкриємо значимість найбільш впливових організаційно-економічних факторів, які забезпечують ефективний розвиток ринку м'яса. Орієнтиром їх обрання слугуватимуть критерії які стосуються як пропозиції, так і попиту. Першим фактором, що, відповідає такому критерію, є правова платформа, яка характеризується регуляторними нормативно - правовими актами й забезпечує цілісне функціонування та розвиток м'ясопродуктового підкомплексу, реалізуючи цим самим положення державної політики та досягнення задекларованих у нормативно-правових актах цілей, використовуючи для цього функціональний інструментарій регулювання ринку (Додаток В).

Не менш важливим фактором є ціна та ціноутворення на ринку м'яса. У будь-якій економічній моделі особливе місце відводиться механізму ціноутворення, який повинен збалансовувати різнонаправлені інтереси продавців (виробників) і покупців (споживачів) товару, розподіляти ресурси, стимулювати раціональне розміщення виробництва, впровадження інновацій тощо. Від ефективності виконання цим механізмом покладених на нього функцій залежать стан і тенденції розвитку як окремих секторів економіки,

так і національного господарства країни. Динаміка цін виступає важливим індикатором стану окремих галузей економіки, а вплив на формування цін – один із чинників економічних процесів у м'ясопродуктовому підкомплексі [47].

Найбільш відповідальним показником, що характеризує ефективність розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, є виробничо-технічний потенціал галузі тваринництва, через потенційні можливості зростання обсягів виробництва продукції його доцільно розглядати як чинник сукупної складової динамічної системи організаційно-економічних чинників, що відповідає за організацію технологічного процесу, у формуванні якої беруть участь усі учасники ринку, що забезпечують відповідний рівень пропозиції продукції.

Досліджуючи організаційно-економічний механізм розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, слід зазначити, що тут ключовим є слово «механізм», під яким розуміється сукупність процесів і станів, з яких складається будь-яке явище. Багато економістів трактують «механізм» як сукупність взаємодіючих організаційних і економічних складових, підпорядкованих єдиній меті.

Враховуючи сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, вимоги до організаційно-економічного механізму повинні висуватися не тільки з точки зору визначення можливості вирішення проблем: що, для кого і як виробляти, а й з точки зору розподілу результатів виробництва продукції. Організаційно-економічний механізм розвитку м'ясопродуктового підкомплексу являє собою сукупність організаційних, економічних і правових складових елементів функціонування галузі.

Вивчення сутності організаційних і економічних елементів функціонування м'ясопродуктового підкомплексу викликало необхідність визначення їх ролі в структурі організаційно-економічного механізму розвитку галузі.

Організаційно-економічний механізм покликаний вирішити дві

проблеми: по-перше, забезпечити виробництво і реалізацію продукції тваринництва в заданих обсягах і, по-друге, створити умови прибуткової діяльності для господарюючих суб'єктів, але для реалізації цих проблем слід подолати тертя і протиріччя між елементами організаційно-економічного механізму. Як зазначає О.Чарикова [73], в реальній економіці протиріччя мають системну організацію, тому їх аналіз слід вести принаймні в трьох напрямках:

- розглядати протиріччя у межах однієї і тієї ж сутності економічних відносин;

- будь-яке протиріччя, в свою чергу, може вступати в суперечливий взаємозв'язок з іншими протиріччями системи економічних взаємовідносин як самостійних елементів (тут ми маємо справу з протиріччями між двома сутностями);

- кожна суперечність знаходиться у взаємному зв'язку з середовищем свого існування [73]. Слід сказати, що відмічені протиріччя особливо негативно проявляють себе як в організаційному, так і в економічному механізмі функціонування м'ясопродуктового підкомплексу.

У першому випадку - протиріччя між великою кількістю місць для утримання великої рогатої худоби та малою чисельністю поголів'я худоби; дисбаланс між кількістю худоби і кормозабезпеченістю; розвитком науково-технічного прогресу і технічної відсталістю галузі і т.д., в другому – протиріччя між високими цінами на техніку і енергоносії та низькими цінами на продукцію галузі; між лібералізацією цін на продукти галузі і великими обсягами демпінгового імпорту даного продукту (яловичина). Усунення цих економічних протирічч буде сприяти створенню ефективного організаційного механізму розвитку м'ясопродуктового підкомплексу.

Дотримуючись таких методичних підходів, можна розглянути суть, властивості і функції організаційно-економічного механізму функціонування м'ясопродуктового підкомплексу в сучасних умовах господарювання (табл. 1.4).

Реалізація зазначених функцій потребує вдосконалення організаційно-економічного механізму на основі політики стимулювання підвищення попиту, зростання виробництва якісної сировини і продукції скотарства і здійснення регулювання та встановлення стабільних цін. При цьому стимулювання попиту на продукти галузі передбачає:

Таблиця 1.4

**Складові організаційно-економічного механізму функціонування
м'ясопродуктового підкомплексу**

Механізм	Сутність	Властивості	Функції
Організаційні	Організація виробництва і реалізації продукції	Можливість здійснити: - виробництво продукції для задоволення суспільного попиту; - обмін і розподіл продукції по різних каналах реалізації; - виробництво продукції для внутрішньо - господарського споживання.	забезпечення: - вирощування якісної племінної продукції для відтворення стада; - виробництво якісної продукції; - розміщення галузі та встановлення її спеціалізації; - концентрація і розміри виробництва; - кормо-забезпеченість; - ефективне використання фондів.
Економічні	Економічне узгодження інтересів при міжгалузовому обміні	-орієнтувати виробництво на задоволення попиту ринку; - збалансувати інтереси учасників міжгалузового обміну; - підвищувати якість продукції і конкурентоспроможність галузі.	- ціноутворення; - скорочення витрат виробництва; - вирівнювання економічних умов діяльності учасників ринку продукції галузі; -встановлення паритетних відносин в міжгалузовому обміні продукції; -матеріальне стимулювання виробництва та реалізації продукції; - баланс попиту і пропозиції.

Джерело: узагальнено автором з використанням джерел [71,72,73,74]

- підтримку малозабезпечених верств населення;
- планування регіонального замовлення на продукцію і підвищення

реальних доходів споживачів;

- зростання виробництва конкурентоспроможної продукції, що передбачає встановлення раціональної спеціалізації, посилення концентрації і агропромислової інтеграції при технічному переозброєнні галузі;
- регулювання цін, яке покликане забезпечити зниження їх диспаритету;
- здійснення закупівельних і товарних інтервенцій і проведення збалансованої експортно-імпоротної політики.

Таким чином, метою організаційно-економічного механізму є ефективний розвиток м'ясопродуктового підкомплексу, реалізація якого повинна здійснюватися на основі вирішення таких завдань:

- задоволення попиту населення у м'ясі та м'ясопродуктах, а промисловості – у сільськогосподарській сировині та сприяння забезпеченню продовольчої безпеки країни;
- скорочення залежності від імпорту продовольства;
- створення великотоварного механізованого та інтегрованого виробництва;
- підвищення конкурентоспроможності м'яса та м'ясопродукції;
- формування ефективно функціонуючого ринку м'яса;
- забезпечення підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників і розвиток його (механізму) інфраструктури;
- встановлення паритетних економічних відносин між учасниками ринку в середньостроковому періоді;
- створення умов для вільного доступу товаровиробників м'яса і їх продукції до продовольчих ринків.

Для вирішення поставлених завдань організаційно-економічного механізму розвитку м'ясопродуктового підкомплексу мають бути створені умови на основі таких принципів:

- відповідність зональним умовам і спеціалізації галузі;
- виділення головної ланки в системі елементів механізму;

- узгодженість і збалансованість елементів;
- забезпечення розширеного відтворення;
- окупність витрат і рентабельність виробництва;
- матеріальне стимулювання сільськогосподарських товаровиробників;
- вільний доступ сільськогосподарських товаровиробників до ринку продукції;
- простота і економічність управління механізмом;
- доступність і адресність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- доступність інформації про стан державної аграрної політики;
- паритетність при міжгалузевому обміні [74].

На підставі розгляду організаційно-економічних чинників розвитку м'ясопродуктового підкомплексу варто зазначити, що його розвиток зазнає впливу певних ринкових чинників, серед яких можна виділити ціну, рівень доходів, обсяг виробництва продукції, державну підтримку, світові тенденції, що забезпечують кардинальні зміни в м'ясопродуктовому підкомплексі.

Отже, автором запропоновано таке трактування: управління динамічними процесами – це забезпечення ефективності всіх галузей, які є складовими м'ясопродуктового підкомплексу, а також збіг їх економічних інтересів, від чого ефект отримає держава через забезпечення продовольчої та національної безпеки, а також економічне зростання країни в цілому.

Висновки до розділу 1

1. Важливість проблеми світового масштабу – забезпеченість населення продовольством як визначального критерію рівня соціального життя будь-якої країни та потенційні можливості аграрного сектору України - спонукають до сприяння стратегії розвитку м'ясопродуктового підкомплексу як основної складової забезпечення потреб населення у м'ясі та м'ясопродуктах.

Враховуючи важливість даної галузі для розвитку економіки та на основі вивчених економічних джерел, що характеризується різними підходами до тлумачення даної категорії та визначення місця у структурі агропромислового комплексу, автором запропоновано трактувати дану категорію як важливу складову економіки країни, яка складається із економічно та технологічно взаємопов'язаних спеціалізованих галузей агропромислового комплексу, поєднаних, інтегрованими зв'язками та загальними економічними інтересами спрямованими на ефективність та результативність діяльності підприємств галузей, що сприятиме продовольчій та національній безпеці країни.

2. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що в більшості провідних країн світу м'ясопродуктовий підкомплекс є провідною ланкою економіки, яка сприяє забезпеченню продовольчої безпеки населення. Проте для розвитку даної галузі необхідно мати спеціалізовані породи і типи м'ясної худоби, які добре пристосовані до природно-кліматичних умов регіону, сучасні маловитратні та енергозберігаючі технології, сталу кормову базу. Уряди більшості країн, в яких добре розвинена дана галузь, забезпечують підтримку виробників, їхнє стимулювання та покращення генетичних ознак стада, що неможливо зробити без ефективної інвестиційної діяльності та впровадження інновацій.

3. Дослідженням виявлено основні проблеми м'ясопродуктового підкомплексу (збитковість та зниження обсягів виробництва, недостатня кормова база, відсутність інвестиційно-іноваційної підтримки тощо) та важелі їх врегулювання (державні, економічні, організаційні). Аргументовано, що ефективне функціонування м'ясопродуктового підкомплексу залежить від ряду факторів, які безпосередньо впливають на формування його структури і на динамічні процеси в м'ясопродуктовому підкомплексі (попит, основними детермінантами якого є доходи населення, ціна, якість та асортимент продукції, розвиток м'ясного тваринництва в особистих селянських господарствах, експорт, маркетинг, пропозиція,

складовими якої є сільськогосподарське виробництво, заготівля, переробка, торговельна мережа, транспорт, імпорту, ціна). Під управлінням динамічними процесами ми розуміємо забезпечення ефективності всіх галузей, які є складовими м'ясопродуктового підкомплексу, а також збіг їх економічних інтересів, від чого ефект отримає і держава через забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання країни в цілому.

Встановлено, що оцінка динамічних процесів впливу на діяльність м'ясопродуктового підкомплексу є основою обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо форм та методів його регулювання, економічного прогнозування та планування даного ринку, визначення стратегічних напрямів його розвитку з урахуванням впливу домінуючих внутрішніх та зовнішніх (відсутність інвестицій у діяльність м'ясопродуктового підкомплексу, особливо це стосується дрібних домогосподарств) факторів.

Матеріали розділу опубліковано у працях автора зі списку джерел:
[2;8;23;]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Власенко І. В. Стан виробництва і споживання м'яса в Україні *Товари і ринки*. 2016. № 2. С. 21-31.
2. Салькова І.Ю., Фуштей Л.Л. Теоретичні основи та можливості розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 226-230.
3. Березівський П. Організація, прогнозування та планування АПК: навч. посіб. 2-ге вид. Львів: Магнолія Плюс, 2006. 443 с.
4. Жерноклеев Н. Организационно-экономические основы комплексного развития районного АПК (на примере Харьковской области): монографія. Харьков: ФЛП Либуркина Л.М., 2007. 232 с.
5. Месель–Веселяк В., Мазуренко О. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: навч. посіб. Київ, 2004. 198 с
6. Свиноус І. В. Українське тваринництво: вчора, сьогодні, завтра. *Мясной бизнес*. 2009. № 2. С. 72–74.
7. Свиноус І.В. Роль і місце складових ринкової інфраструктури в ланцюгу товароруху тваринницької продукції від ОСГ до кінцевого споживача. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 5. Т.4. С.134-137
8. Фуштей Л.Л. Сучасні тенденції розвитку галузей м'ясопродуктового підкомплексу України. *Polish journal of science*. 2020. № 27. Р.59-69
9. Луцій К.М. Розвиток інтеграційних зв'язків у м'ясопродуктовому підкомплексі. *Економіка та управління підприємствами*. 2017 № 14. с.69-72.
10. Гарасим П. М. Регіональний м'ясопродуктовий підкомплекс АПК: формування і вдосконалення економічних взаємовідносин: монографія. Львів: НВФ Українські технології, 2009. 192 с.
11. Онищук О. Д. Теоретичні основи формування ринку інновацій в аграрній сфері. Проблеми трансформації соціально-економічної системи в

Україні: зб. наук. пр. Острог. 2004. С. 248.

12. Ключач В. Форми і механізми створення агропромислової корпорації. *АПК: Економіка, управління*. 2004. № 2. С. 33-34

14. Титова Н. Е. История экономических учений: курс лекций. Москва: ВЛАДОС, 1997. 288 с.

15. Шпикуляк О.Г. Розвиток інститутів інноваційної діяльності в аграрній сфері. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/159844317.pdf> (дата звернення: 22.12.2020).

16. Фурдичко О.І., Макаренко Н.А., Палапа Н.В. Екологічний стан сільських селітебних територій України. *Вісник аграрної науки*. 2009. № 8. С. 5-9.

17. Палапа Н.В., Колесник Ю.П. Агроекологічні проблеми сільських селітебних територій та шляхи їх розв'язання. *Агроекологічний журнал*. 2009. № 1. С. 30-36.

18. Клиновий Д.В., Пепа Т.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України. Київ : ЦНЛ, 2006. 728 с.

19. Чорноротов О.Г. Аналіз ринку тваринництва та виробництва м'яса та м'ясопродуктів України. *Мясные технологии*. 2011. №7. С.25–30.

20. Шуст О.А. Ринок продукції м'ясного скотарства в Україні: теоретико-прикладні аспекти розвитку та регулювання: монографія. Біла Церква. 2011. 336 с.

21. Губені Ю. Е. Підприємництво: навч. посіб. Львів: Укр. Технології, 2012. 572 с.

21. Свиноус І.В., Гаврик О.Ю., Биба В.А. Теоретико-методичні засади створення та функціонування фермерських господарств. *Інноваційна економіка*. 2020. №82.

22. Штимер Л.Т. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 2 (32).

23. Фуштей Л.Л. Світовий ринок м'яса та місце України на ньому. *The scientific heritage*. 2020. № 50.

24. Місюк М.В., Лучик В.Є. Моделювання тенденцій розвитку регіонального ринку продукції скотарства на перспективу. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки*. 2013. №11. С.39-50
25. Хорунжий М. Й. Агропромислові формування як засіб продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2008. № 10. С. 25-30.
26. Корнієнко І. Якість молочної та м'ясної продукції як основа конкурентоспроможності на ринку. *Мясное дело*. 2010. № 1. С. 15 - 17.
27. Ціхановська В.М., Алексеєнко О.А. Теоретичні аспекти формування стратегії розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу. *Економічна наука*. 2018. № 8. С.18-21. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018.pdf#page=18 (дата звернення: 08.01.21)
28. Майовець Є.Й. Теорія аграрних відносин: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2005. 276 с
29. Пуцетейло П.Р. Стратегічні напрями розвитку тваринництва України. *Інноваційна економіка*. 2013. № 8. С.12-16.
30. Аранчій В.І., Аранчій Д.С. Інтеграційні зв'язки сільськогосподарських підприємств із виробничою промисловістю. *Вісник Полтавської державної академії*. 2006. № 3. С. 75-77
31. Пуцетейло П.Р. Концептуальні засади функціонування м'ясопродуктового підкомплексу в системі АПК України. *Вісник Донецького національного університету*. 2010. Сер. В: Економіка і право. №.1. С. 134-137.
32. Пуцетейло П.Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 420с.
33. Ціхановська В.М. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Економіка. Управління. Інновації. Сер.: Економічні науки*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_24

(дата звернення 10.10.2020).

34. Логоша Р.В. Аналіз сучасного стану експорту м'ясної продукції. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 120-124.

35. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможність підприємства: методологія аналізу дефініції. *Інноваційна економіка*. 2015. № 4 (59). С. 80-86.

36. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва. *Економіка АПК*. 2011. №4. С. 12-15.

37. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2005. 276 с.

38. Гнилянська О.В. Фінансово-економічне забезпечення виробничо-господарського процесу у м'ясопродуктовому підкомплексі АПК: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.03. Львів, 2015. 214с.

39. Дацко О.Б. Тенденції розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2014. Т. 16. № 1 (1). С. 157-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnu_2014_16_1%281%29__25 (дата звернення: 07.01.19).

40. Березівський П.С., Михалюк Н.І. Організація, прогнозування та планування АПК: навч. посіб. Львів: Магнолія плюс, 2006. 443с.

41. Корнєва Н.О. Основні шляхи збільшення виробництва продукції м'ясопродуктового підкомплексу. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2006. Вип. 4(38) С.115-120.

42. Пуцентейло П.Р. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2015. № 3 (58). С. 228–233.

43. Брик М.М. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі тваринництва в Україні. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28. № 4. С. 331-337.

44. Мазуренко О.В. Логістичний підхід до формування економічних взаємовідносин у м'ясопродуктовому підкомплексі. *Вісник Житомирського*

національного агроекологічного університету. 2012. №2 (32). С. 251-256.

45. Салькова І.Ю. Інноваційне кормовиробництво – основа розвитку птахопродуктового підкомплексу. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 7. С. 105-113.

46. Седікова І.О. Сучасний стан та система управління підприємств м'ясопродуктового підкомплексу. *Інноваційна економіка*. 2015. № 2(57). С.109-113.

47. Сергиєнко А. М'ясний ринок України: цифри і факти. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/issledovaniya/analiz-mjasnogo-rynka.html>. (дата звернення 19.08.2019)

48. Пілець Н.І. Поняття та сутність формування економічного механізму окупності витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Сер. Економічні науки. Вип. 15. Ч. 3. с.71-74.

49. Гарасим М.П. Формування регіонального м'ясопродуктового підкомплексу АПК: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : 08.00.04. Львів, 2008. 200 с.

50. Веселов Є.В., Щербакова І.Л., Левченко І.С. Інноваційні технології у тваринництві та ефективність впровадження концепції Smart Farm. *Таврійський науковий вісник*. 2019. № 109. Ч. 2. С. 15-20.

51. Сагачко Ю.М. Імперативи інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів ринку продукції тваринництва. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2018. Vol. 3. № 4. С.41-46.

52. Запірченко Л.Д., Рябоволик Т.Ф. Особливості інноваційної діяльності та впровадження інновацій у виробничу діяльність аграрних підприємств. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип. 34. С.259-268.

53. Леськів І. Ю.. Інноваційно-інвестиційний механізм формування і розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.03. Кам'янець-Подільський, 2019.

220 с.

54. Россоха В.В., Шарапа О.М. Інституційне забезпечення управління господарською діяльністю аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2016. № 10. С. 73-82.

55. Муллер М. В. Формування інноваційного розвитку м'ясопереробних підприємств: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.04. Полтава, 2016. 217с.

56. Ситуація на ринку м'яса і м'ясопродуктів. Динаміка споживання цін на м'ясо. Інформаційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/3677.htm> (дата звернення: 08.11.2018).

57. Місюк М.В. Регіональна структура та організація ринку продукції скотарства: теорія, методологія, стратегія: дис. на здобуття наукового ступення доктора економічних наук: 08.00.05. Кам'янець-Подільський, 2013. 469с.

58. Місюк М.В. Поліпшувати структуру підприємницької діяльності у виробництві м'яса. *Економіка АПК*. 2001. № 8. С. 117-120.

59. Каракай Ю.Б., Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності. *Економіка України*. 2007. №3.с.14-21.

60. Грицик В.М. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу на інтеграційній основі. URL:https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/074.pdf (дата звернення 15.03.2021)

61. Глобальні цілі сталого розвитку 2015-2030. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> (дата звернення 18.06.2021).

62. Цілі в дії. URL:<https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals/goal-2-zero-hunger.html> (дата звернення 18.06.2021)

63. Попова М.О. Організаційно-економічні засади управління динамічними процесами у природоохоронній діяльності: дис. на здобуття наукового ступення кандидата економічних наук: 08.00.06. Одеса, 2017. 223с.

64. Сучасний стан та еколого-економічних проблем у сільськогосподарському виробництві. URL: https://vuzlit.ru/633045/suchasniy_stan_ekologo_ekonomichnih_problem_silskogospodarskomu_virobnitstvi. (дата звернення 20.05.2021)

65. Мусієнко М.М. Екологія: тлумачний словник. Київ: Либідь, 2004. 376с.

66. Екологічний менеджмент. URL: <http://ur.co.ua/59/276-1-ekologicheskiiy-menedzhment.html>. (дата звернення 01.05.2021)

67. Андреева Н.Н. Контролинг экологически ориентированной инвестиционной деятельности: концептуальные основы. *Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва*. 2003. №2. С.32-42.

68. Попова М.А. Использование метода бенчмаркинга при анализе динамики результатов природоохранной деятельности. *Ефективна економіка. Електронне наукове видання Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2012. №8.

69. Максимцов М.М. Менеджмент: учебник для вузов. Москва: Юнита-Дана, 2005. 343с.

70. Гадецька З.М., Кузьмич Н.В. Оцінка екологічного ризику на території України. *Електронний журнал Ефективна економіка*. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4679> (дата звернення 01.06.2020)

71. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление: монография. Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2006. 536с.

72. Хицкова И.Ф., Чарикова О.Г. Совершенствование организационно-экономического механизма продовольственного рынка в системе обеспечения ЦЧР продовольствием: монография. Воронеж, 2006. С. 23.

73. Чарыкова О.Г. Организационно-экономический механизм развития зернового рынка (теория, методология, практика): монография. Воронеж:

ОАО «Центрально - Черноземное книжное издательство», 2006. С. 70.

74. Козаев И.С., Дементьев В.И. Организационно-экономический механизм развития регионального скотоводства: теория, методика, практика: монография. Мичуринск – наукоград РФ. 2007. 341с.

75. Мамчур Л.В. Організаційно-економічні засади розвитку ринку м'яса: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.03. Київ, 2021. 250с.

76. Функціонально-галузева структура АПК. Сфери агропромислового комплексу. URL: <https://infopedia.su/17x1a45.html> (дата звернення 10.07.2021)

77. поголовье свиней (на конец года; миллионов голов). URL: https://gks.ru/bgd/regl/b12_39/IssWWW.exe/Stg/07-21.htm (дата звернення 14.07.2021)

78. Страны - лидеры по производству свиней. URL: <https://meatinfo.ru/blog/strani-lideri-po-proizvodstvu-sviney-780> (дата звернення 14.07.2021)

79. Новоставська А.В., Свістула О.В. Світові тенденції розвитку тваринництва. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvan_2009_2_3.pdf (дата звернення 25.07.2021)

80. Warwick E.J., Legates J.E., Reynolds W.N. *Breeding and improvement of Farm Animals*. Mc.Graw-Hill Education. 1990. 624 P.

81. Кравець І.В. Сучасні тенденції розвитку виробництва свинини в Україні та світі. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/70.pdf

82. Беженар І.М., Т.М. Васюта. Стан та перспективи розвитку птахівництва в Україні. 2015. №18. С. 41-51.

83. IndexMundi. URL: https://www.indexmundi.com/agriculture/?commodity=chicken-meat&graph=production&fbclid=IwAR0YQ6hOg54ZTGK-TlMh8c-ZSqhEvXvDr2hlKCKS_pjKdxCtv3wcbkX6LPg (дата звернення 02.10.2021)

84. Kanatli hayvancilik. Sector politika belgesi. 2018-2022. URL:

<https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/KanatI%C4%B1%20Hayvanc%C4%B1I%C4%B1k%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf> (дата звернення 03.10.2021).

85. Situación actual y perspectiva de la producción de carne de pollo en México 2000. URL:<https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/97945/carne-s00.pdf> (дата звернення 03.10.2021)

86. Tendencias Avícolas Mundiales 2012: Producción de pollo en América superará las 40 millones de toneladas en 2013. URL:<https://www.elsitioavicola.com/articles/2213/tendencias-avacolas-mundiales-2012-produccion-de-pollo-en-america-superara-las-40-millones-de-toneladas-en-2013/> (дата звернення 03.10.2021)

87. Кернасюк Ю.В. Як забезпечити прибутковість скотарства. Агробізнес сьогодні. 2020. №20(435). С.12-18.

88. Khakhula B. Foreign experience in state support for pig breeding development organizing and directions of its use in the domestic practice. *Економіка та управління АПК*. 2020. №1. С. 29-35

89. Виробництво продуктів харчування в світі. URL:<https://mozok.click/2047-virobnictvo-produktv-harchuvannya-u-svt.html> (дата звернення 05.10.2021)

90. Леськів І.Ю. Економічна сутність ринку м'яса. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні» Львів: Українська академія друкарства, 2018. С. 205-208.

91. Сахно А.А. Принципи мотивації економічної діяльності підприємств. *Наукові записки національного університету острозька академія*. 2012. С.99-102.

92. Сахно А.А. Мотиваційна гнучкість підприємства в умовах інноваційної діяльності. *Галицький економічний вісник*. 2013. №4. С.79-85.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні тенденції розвитку м'ясопродуктового підкомплексу в Україні

Питання розвитку та модернізації м'ясопродуктового комплексу України є особливо актуальним. За умов економічної кризи, девальвації та інфляційних процесів, втрати звичних ринків збуту державі не вдається зупинити спад виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема і в галузях тваринництва. Останніми роками розвиток вітчизняних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу досить нестабільний. Він є однією з важливих складових продовольчого комплексу України, однак нестабільний стан розвитку комплексу викликає занепокоєння через те, що він має визначальне значення як для забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації, продовольчої безпеки країни, так і для підвищення якості життя населення України. Сьогодні перед підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу гостро стоїть завдання розвитку та формування стійких конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках [2].

Як ми зазначали в першому розділі нашого дослідження, в Україні є сприятливі природно-кліматичні фактори для виробництва сільськогосподарської продукції. За сучасних умов м'ясопродуктовий підкомплекс у нашій державі та світі є одним з основних виробників важливих білкових продуктів, які відзначаються біологічною повноцінністю для організму людини. Сучасний етап розвитку виробничих відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі вимагає розроблення дієвих механізмів і підходів, які б дали можливість підвищити ефективність виробництва, опрацювати і впровадити принципово нову модель функціонування цього сектору з метою стабілізації виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку,

забезпечити населення м'ясною продукцією на рівні раціональних норм споживання [2].

Загальний показник із вирощування худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах у січні - грудні 2020 року збільшився проти відповідного періоду минулого року на 29,5 тис. т за рахунок збільшення вирощування птиці на 19,1 тис. т. та свиней на 19,1 тис. т. (рис.2.1). Вирощування великої рогатої худоби зменшилося на 8,5 тис. т. Показник співвідношення вирощування до реалізації свідчить про обсяг наявних м'ясних ресурсів на відповідну дату, який за 2020 рік для всіх видів тварин становив 101,2 %. У досліджуваному періоді було нарощено лише м'ясні ресурси свиней – на 7,5 %. Проти відповідного періоду 2019 року наявність м'ясних ресурсів за всіма видами тварин залишилась без змін.

Рис.2.1. Виробництво м'яса і птиці сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення, тис.т

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики

України[4]

За січень - грудень 2020 року порівняно з 2019 роком обсяги реалізації на забій худоби та птиці зменшилися за всіма категоріями господарств на 39,3 тис. т, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами на - 3,4 тис., господарствами населення на - 35,9 тис. т.

У січні - грудні 2020 року лідерами серед регіонів України з реалізації на забій худоби та птиці за всіма категоріями господарств були Вінницька, Черкаська, Дніпропетровська та Київська області, які разом реалізували на забій 50,2 % худоби і птиці від загальних обсягів реалізації в цілому по державі (3454,3 тис. т).

У січні - грудні 2020 року, проти відповідного періоду минулого року, обсяги реалізації худоби і птиці на забій в усіх категоріях господарств збільшили сім областей, у сільськогосподарських підприємствах - одинадцять, у господарствах населення - п'ять областей.

Як свідчать результати досліджень, протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання виробництва м'яса в розрахунку на одну особу (рис.2.2).

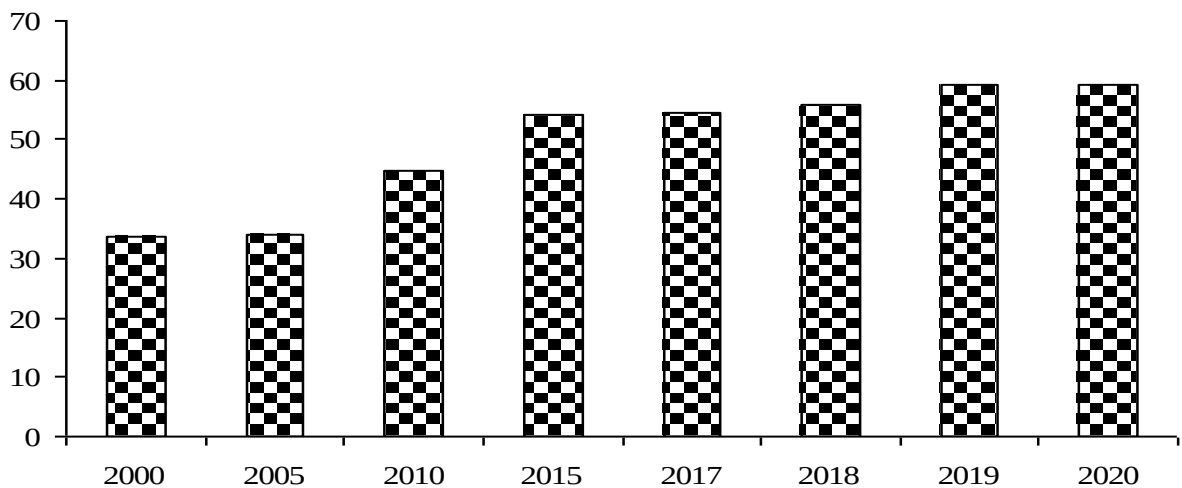

Рис.2.2. Виробництво м'яса на душу населення, кг

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України[4]

Дана обставина викликана, на нашу думку, двома основними чинниками: зростанням обсягів виробництва м'яса в Україні та зниження чисельності населення в Україні, що спостерігається нині.

Виробництво м'яса в Україні збільшувалося останніми роками переважно за рахунок розвитку птахівництва. Зупинення темпів зростання у

птахівництві вже цього року вплине на загальне скорочення виробництва м'яса в Україні [55].

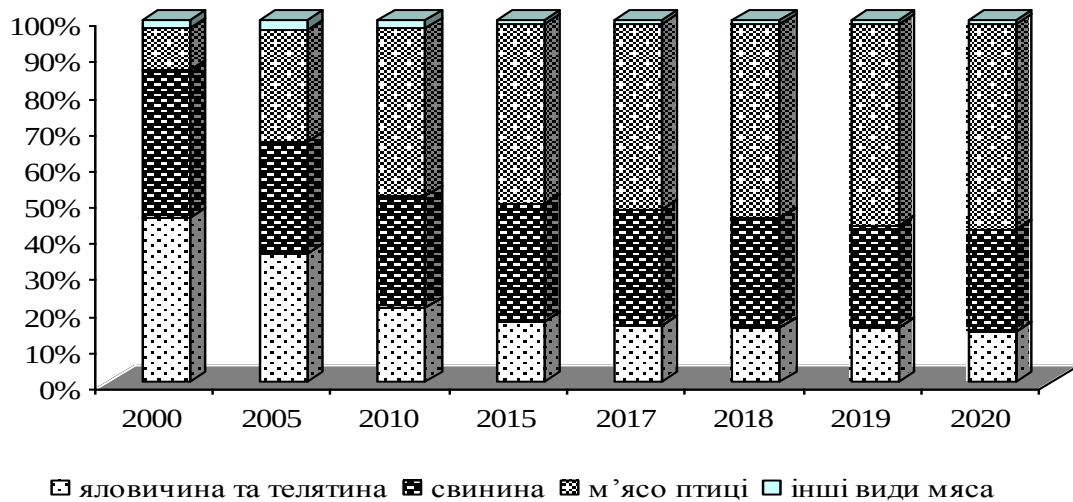

Рис.2.3. Структура виробництва м'яса в Україні (%)

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України[4]

Дана обставина викликана низкою чинників, зокрема ефективною державною підтримкою щодо забезпеченням відродження птахівництва.

До складу тваринництва України входять скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство, менш поширені кролівництво, рибицтво, бджільництво, звірівництво та інші.

Скотарство є найбільш складною та надзвичайно важливою галуззю сільського господарства, яка ґрунтується на розведенні великої рогатої худоби (далі - ВРХ). Головна продукція галузі: м'ясо та молоко. Свинарство забезпечує населення такими продуктами харчування, як м'ясо та сало. Серед сільськогосподарських тварин свині виділяються високим забійним виходом, а свиняче м'ясо відрізняється великим вмістом повноцінного й легкозасвоюваного білка й незамінних амінокислот [56].

Упродовж останніх десятиріч спостерігається значний спад скотарства, свинарства та вівчарства, скорочення виробництва продукції тваринництва і зменшення поголів'я основних видів тварин загалом. Так, за даними

Державної служби статистики України, за 1990 – 2020 роки кількість поголів'я сільськогосподарських тварин скоротилась у середньому на 80 % (табл.2.1).

Таблиця 2.1

**Кількість сільськогосподарських тварин на кінець року в усіх
категоріях господарств України, тисяч голів**

Рік	ВРХ	В т.ч. корови	Свині	Птиця	Коні	Вівці та кози
1991	24623,4	8378,2	19426,9	246104,2	738,4	8418,7
1996	17557,3	7531,3	13144,4	149748,4	755,9	4098,6
2001	9423,7	4958,3	4958,3	123722,0	701,2	1875,0
2006	6514,1	3635,1	7052,8	161993,5	554,8	1629,5
2010	4826,7	2736,5	7576,6	191446,4	443,4	1832,5
2016	3750,3	2166,6	7079,0	203986,2	305,8	1325,3
2017	3682,3	2108,9	6669,1	201668,0	291,5	1314,8
2018	3530,8	2017,8	6109,9	204830,9	264,9	1309,3
2019	3332,9	1919,4	6025,3	211654,4	244,0	1268,6
2020	3092,0	1788,5	5727,4	220485,8	224,4	1204,5
Відношення 2020 до 1991 року	-21531,4	-6589,7	-13699,5	-25618,4	-514,0	-7214,2

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України[4]

Тривале скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин призвело до перерозподілу питомої ваги різних видів сільськогосподарських тварин у загальному обсязі поголів'я. Якщо у 1990 році лідируючі позиції займала велика рогата худоба, то з 2006 року за кількістю тварин на перше місце вийшло свинарство. У 2018 році свинарство займало приблизно 57 %. Однією з причин стрімкого зростання свинарства є характерні для свиней скороспілість та багатоплідність, які дають можливість за короткий період отримати від них значно більше м'яса, ніж від інших сільськогосподарських тварин.

Провідні позиції у галузі тваринництва на сьогодні займає птахівництво. Споживче значення птахівництва визначається у його можливості постачати цінні продукти харчування - м'ясо та яйця.

Як свідчать дані Державної служби статистики України з 1991 року

відбувалося значне скорочення поголів'я птахів. Лише у 2001 році кількість свійської птиці в Україні почала поступово збільшуватися. На сьогодні простежується активне відновлення та розвиток галузі, про що свідчить загальна тенденція до нарощування обсягів поголів'я птиці в Україні та збільшення споживчого попиту на м'ясо птиці [57].

Ситуація у скотарстві залишається вкрай незадовільною. Інвестиційна непривабливість галузі в умовах насичення ринку більш дешевим м'ясом птиці при низькій купівельній спроможності населення змушує виробників поступово відмовлятися від цього виду діяльності. Ускладнює ситуацію і відсутність прозорих механізмів підтримки з боку держави (табл. 2.2).

Таблиця. 2.2

Динаміка кількості сільськогосподарських тварин за категоріями господарств на кінець року (тисяч голів)

Показник	Рік					2020 р. в % до	
	2000	2010	2018	2019	2020	2000 р.	2019 р.
Сільськогосподарські підприємства							
Велика рогата худоба	5037,3	1526,4	1138,1	1049,5	1008,4	20	96,1
В % до всього	53,5	34,0	34,1	33,9	35,1	-18,4в.п.	1,2 в.п.
Свині	2414,4	3625,2	3395,6	3300,1	3629,5	150,3	109,9
В % до всього	31,6	45,5	56,4	57,6	61,8	30,2 в.п.	4,2 в.п.
Птиця	25352,9	110561,3	118812,9	127773,2	109737,0	432,8	85,8
В % до всього	20,5	54,2	56,1	58,0	54,7	34,2 в.п.	-3,3 в.п.
Господарства населення							
Велика рогата худоба	4386,4	2968,0	2194,8	2042,5	1865,6	42,5	91,3
В % до всього	46,5	66,0	65,9	66,1	64,9	18,4в.п.	-1,2 в.п.
Свині	5237,9	4335,2	2629,7	2427,3	2246,7	42,9	92,6
В % до всього	68,4	54,5	43,6	42,4	38,2	-30,2в.п.	-4,2 в.п.
Птиця	98369,1	93278,5	92841,5	92712,6	90914,9	92,4	98,1
В % до всього	79,5	45,8	43,9	42,0	45,3	-34,2в.п.	3,3 в.п.

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України[4]

Поголів'я великої рогатої худоби на 1 січня 2021 року в усіх категоріях господарств зменшилося проти відповідного минулорічного періоду на 192,5 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах на 51,9 тис., у господарствах населення на - 140,6 тис. голів.

Станом на 1 січня 2021 року в господарствах населення зосереджено 65,6 % від загальної кількості поголів'я великої рогатої худоби, а в сільськогосподарських підприємствах лише 34,4 %. У Черкаській, Київській, Чернігівській, Полтавській та Харківській областях питома вага поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах складала відповідно 74,1 %; 71,9; 63,7; 63 та 52,8 %.

Станом на 1 січня 2021 року, у порівнянні із аналогічним періодом минулого року, у підприємствах усіх категорій спостерігається негативна тенденція щодо приросту поголів'я великої рогатої худоби в усіх областях країни. Лише господарствам населення Закарпатської області вдалось досягти приросту на 0,1 тис. голів.

З'ясуємо вплив організаційно-економічних засад управління динамічними процесами на сучасні тенденції розвитку м'ясопродуктового підкомплексу.

Моделювання впливу організаційно-економічних засад управління динамічними процесами має ґрунтуватися на використанні сукупності двох напрямків, що відображають внутрішні та зовнішні аспекти діяльності м'ясопродуктового підкомплексу. Для того, щоб забезпечити динамічну стійкість підкомплексу, треба виокремити невикористані можливості його збільшення, тобто внутрішні і зовнішні резерви господарювання. Визначення резервів динамічної стійкості м'ясопродуктового підкомплексу ґрунтуються на науково - обґрунтованій методиці розроблення заходів з їх мобілізації. У процесі виявлення резервів виділяють три етапи:

- аналітичний – на цьому етапі виявляють, обґрунтовують і кількісно оцінюють резерви;
- організаційний – розробляють комплекс організаційних, економічних і соціальних заходів, які мають забезпечити використання виявлених резервів;
- функціональний – практично реалізують заходи і здійснюють контроль за їх виконанням.

У повному об'ємі резерви можна виміряти в плані досягнутого рівня використання ресурсів і можливого, виходячи з накопиченого виробництвом потенціалу.

Моделювання використовується як спосіб для вирішення складних економічних процесів, вибір, як правило, полягає в отриманні точного числового рішення за допомогою спрощеної аналітичної моделі або неточного рішення за допомогою імітаційної моделі, яка гранично точно відображає закономірності об'єкта, що моделюють.

Вибір адекватного класу методів та моделей пов'язаний із тим, які властивості об'єкта, що моделюють, охоплюють для модельного відображення у процесі дослідження, оскільки в економіці будь-яке експериментування неможливе, то для дослідження динамічних процесів розвитку діяльності логічно було обрати математичні методи дослідження.

Завдяки використанню відповідного математичного апарату моделювання є найефективнішим методом. Хоча й поведінка і значення будь-якого економічного показника залежить практично від безлічі факторів, які врахувати нереально, лише обмежена кількість факторів насправді істотно впливає на досліджуваний показник. Вплив інших факторів настільки несуттєвий, що їх ігнорування не може призвести до значних відхилень у поведінці досліджуваного об'єкта.

Виокремлення та врахування в моделі лише обмеженої кількості реально домінуючих факторів і є тією важливою передумовою якісного дослідження, аналізу й розроблення моделі.

Прогнозування перспективних моделей розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України методами системного аналізу та математичного моделювання становить доволі складну процедуру. Однак лише із застосуванням такого комплексного підходу можна отримати адекватну кількісну оцінку.

Одним із універсальних методів економіко-математичного аналізу є багатofакторний економетричний аналіз. Його зміст полягає у побудові

оптимальної економетричної моделі, завдяки якій можна достатньо точно класифікувати модель розвитку.

Економетричне моделювання дає змогу мати уяву про можливі шляхи економічного розвитку, спрогнозувати ту чи іншу ситуацію, передбачити майбутнє значення економічних показників, вказати інструменти зміни ситуації у бажаному напрямку [22, с. 340].

Розрахунок виокремлених показників і визначення чинників впливу на них, може служити основою для прогнозування можливості забезпечення розвитку підкомплексу.

Одне з основних завдань для підприємств м'ясопродуктового підкомплексу - це своєчасна розробка стратегічних напрямів подальшої їх діяльності, яка залежить як від споживача, так і від рівня розвитку підприємств-партнерів по виробництву.

Нині широко використовують наступні економіко-математичні методи отримання, дослідження й аналізу фінансових показників [22, с. 32].

Використання моделювання надає можливість отримати точні числові рішення за допомогою аналітичної моделі, яка максимально вірогідно відображає закономірності та тенденції об'єкта, що моделюють.

Вибір найдоцільнішого класу методів та моделей пов'язаний із тим, які властивості об'єкта, що моделюють, охоплюють для модельного відображення у процесі дослідження. Оскільки в економіці будь-яке експериментування неможливе, то для дослідження динамічної стійкості логічно було обрати математичні методи дослідження.

Одним із універсальних методів економіко-математичного аналізу є багатофакторний економетричний аналіз (рис.2.4). Його зміст полягає у побудові оптимальної економетричної моделі, завдяки якій можна достатньо точно класифікувати підприємства за визначеними показниками.

Економетричне моделювання дає змогу мати уявлення про можливі шляхи економічного розвитку, спрогнозувати ту чи іншу ситуацію, передбачити майбутнє значення економічних показників, вказати

інструменти зміни ситуації в бажаному напрямку [22, с. 340].

Вхідними даними для побудови економетричної моделі є соціально-економічні показники України та окремих галузей.

На сьогоднішній день запровадження механізму управління динамічним розвитком потребує багато підкомплексів сільського господарства та сфер економічної діяльності. Проте виробництво та переробка м'яса посідає серед них чи не найважливіше місце. Це обумовлено багатьма причинами – значенням м'яса і м'ясних продуктів у споживчому кошику населення країни; ролі м'ясного скотарства у життєдіяльності сільської родини; місцем виробництва і переробки м'яса в економіці та агропромисловому виробництві; потенційною ємністю ринку, що виникла внаслідок недоспоживання; експортним потенціалом підкомплексу й багатьма іншими.

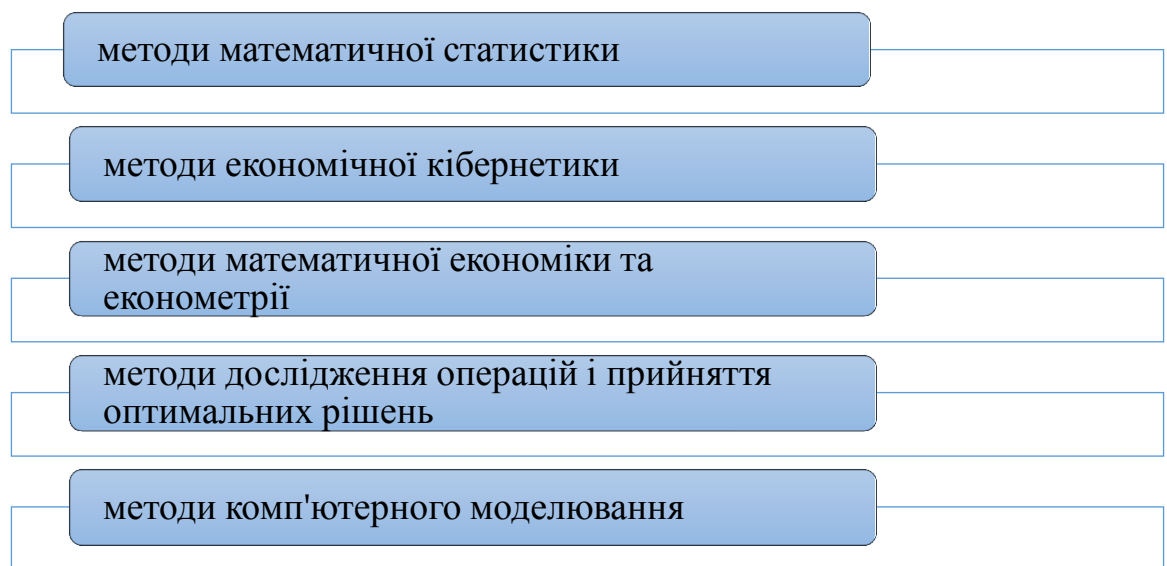

Рис. 2.4. Основні економіко-математичні методи отримання, дослідження й аналізу фінансових показників

Джерело: сформовано автором

Незважаючи на проблеми в м'ясопродуктовому підкомплексі України, він, як і раніше, зберігає значний потенціал для зростання. Основним напрямом розвитку має стати забезпечення найбільшої результативності виробничої діяльності в умовах високої затребуваності ринком даної продукції. Цьому критерію відповідають свинарство і птахівництво, що

забезпечує високу рентабельність та окупність капіталовкладень (рис.2.5).

Фінансові результати діяльності підприємств з виробництва м'яса та м'ясопродуктів безпосередньо впливають на їх рентабельність: фінансове сальдо протягом 2016–2019 рр. було позитивним, тому й рентабельність достатньо високою – від 2,8 до 19,3%, а за підсумками 2020 р. – діяльність виявилася збитковою.

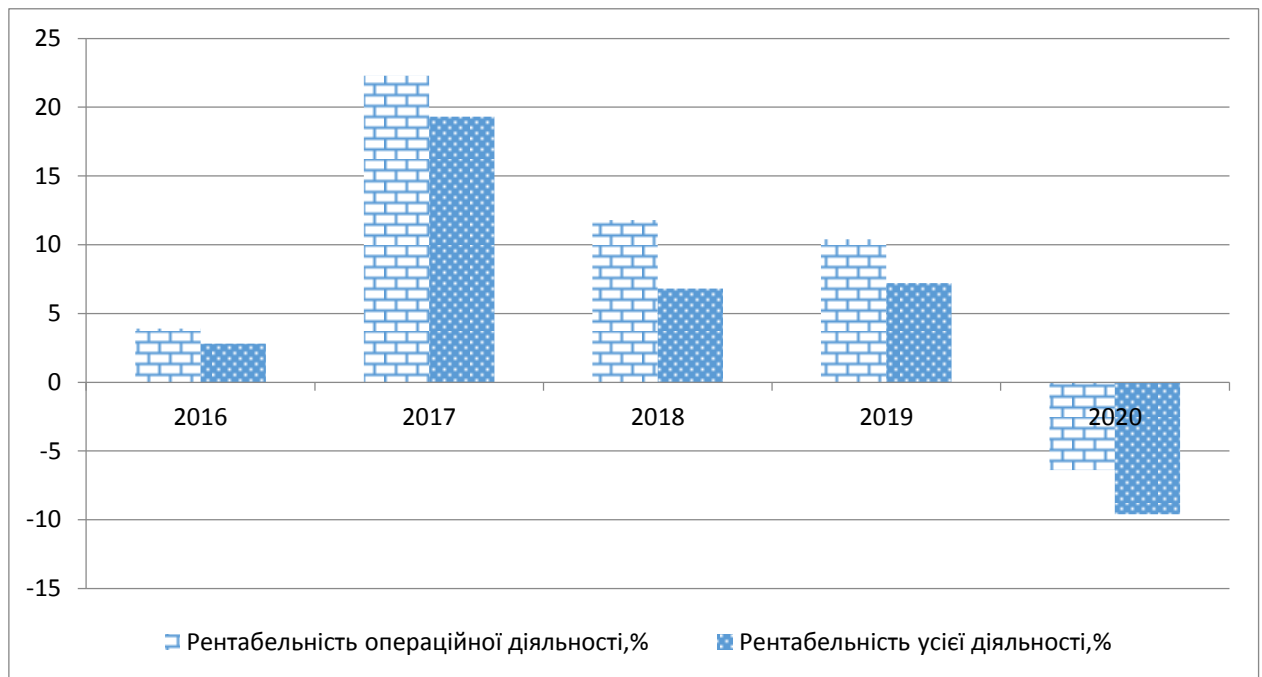

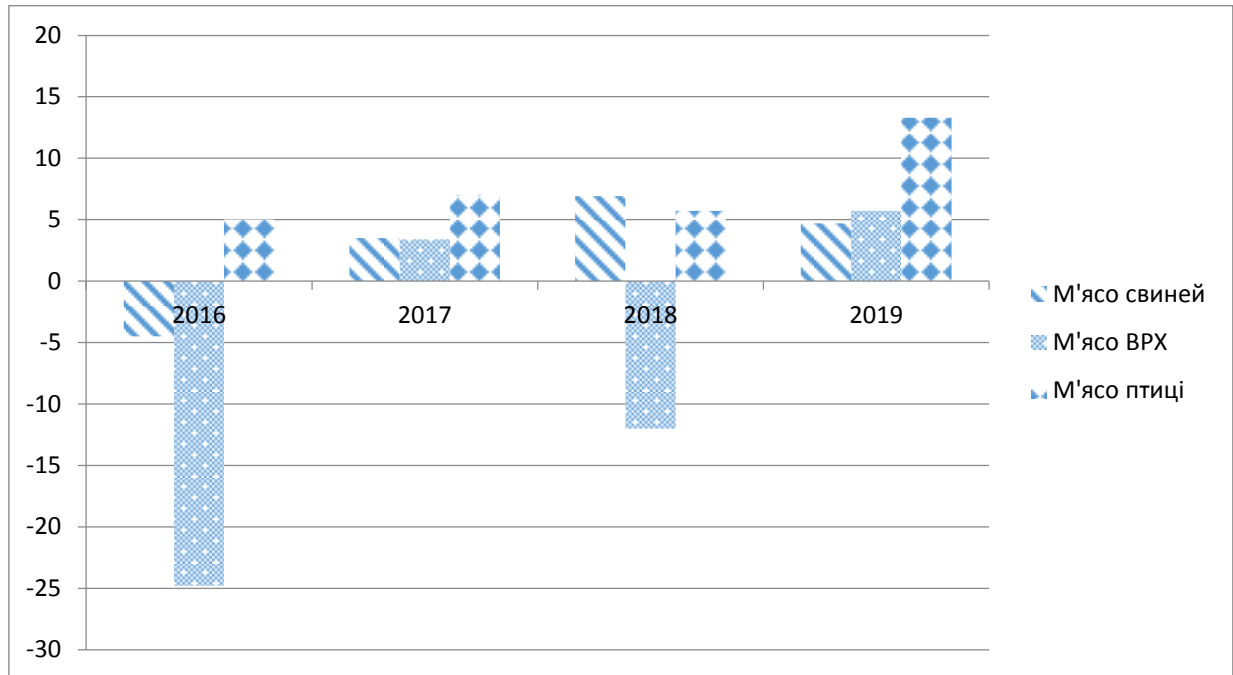
Рис. 2.5. Рентабельність підприємств з виробництва м'яса і м'ясопродуктів в Україні, 2016-2020 рр., %

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Графік, побудований за матеріалами звітності Державної служби статистики України, підкреслює нестабільну динаміку основних фінансово-економічних показників розвитку підкомплексу – рентабельності операційної та усієї діяльності.

На жаль, не всі види м'яса та м'ясопродуктів надають можливість підприємствам отримувати позитивні економічні результати, оскільки залежать від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, що діють на сучасному ринку. Макроекономічні чинники також не сприяли розвитку виробництва на підприємствах, внаслідок чого результати їх господарської

діяльності по окремих видах продукції залишаються низькими (рис.2.6)

**Рис. 2.6. Рентабельність виробництва м'яса в Україні,
2016 - 2020 рр. %**

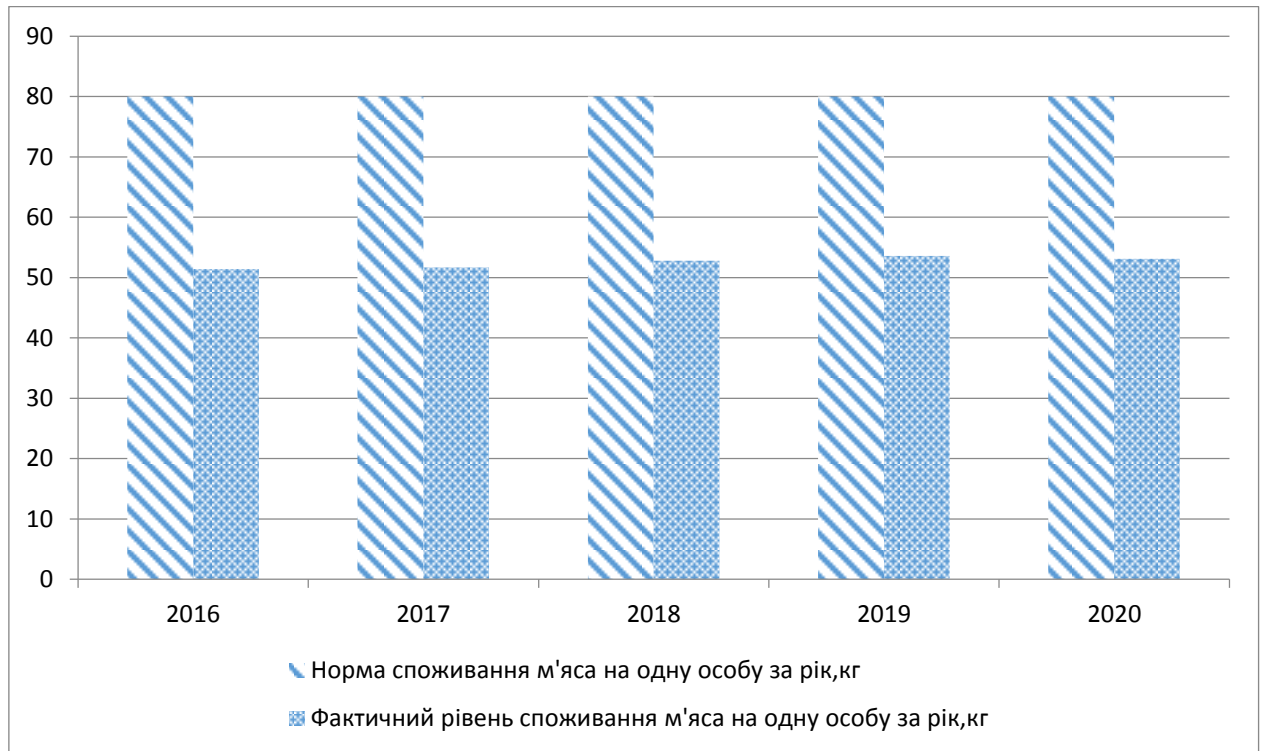
Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Зменшення обсягів виробництва продукції скотарства в аграрних формуваннях призводить до того, що в переробних підприємствах по мірі посилення вищевказаної тенденції знижуються обсяги сировинних ресурсів. Разом з цим зменшуються обсяги кінцевої продукції промислових підприємств і пропозиція, яку вони формують. Це істотно скорочує споживання м'ясної та молочної продукції. Безперечно, купівельна спроможність населення виступає дуже важливим чинником, що формує рівень споживання м'ясних та молочних продуктів у країні [23].

Внутрішнім резервом розвитку м'ясопродуктового підкомплексу є забезпечення продовольством населення, досягнення продовольчої безпеки країни. Незважаючи на те, що українці традиційно відносяться до націй, які споживають велику кількість м'яса та м'ясної продукції, рівень споживання у значній мірі залежить від рівня доходів населення. Тому реалізація цього аспекту може бути виражена через показники рівня доходів населення та

споживання м'яса в розрахунку на 1 особу в рік.

Протягом 2016-2020 рр. простежується зростання попиту на м'ясну продукцію +5% до 2020 р. Рівень споживання м'яса на рік на одну особу протягом зазначеного періоду був на рівні 51,4-53,6 кг. Відповідно, що складало лише 67 % від раціональної норми споживання.

**Рис. 2.7. Динаміка рівня споживання м'яса в Україні,
2016-2020 рр., кг**

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Моделювання впливу наявного доходу на одну особу на рівень споживання м'яса дозволить визначити, як змінилися обсяги споживання у зв'язку із збільшенням рівня доходу та їх вплив на динамічні процеси у м'ясопродуктовому підкомплексі.

Для виявлення впливу рівня доходів населення на обсяг споживання м'яса нами використано методи економіко-статистичного моделювання для населення України (рис.2.3. рис.2.4.).

Побудуємо лінійну парну модель залежності обсягу споживання м'яса на одну особу від рівня доходів.

У даному обчисленні факторною ознакою (x) буде наявний дохід на 1 особу в рік, тис. грн; результативною (y) – споживання м'яса на 1 особу, кг/рік.

Таблиця 2.3

Динаміка наявного доходу населення та рівня споживання м'яса в Україні на 1 особу, 2016-2020 р., кг/рік.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
Наявний дохід на 1 особу в рік, т. грн.	37,08	47,27	58,44	67,52	73,35
Споживання м'яса на 1 особу, кг/рік.	51,4	51,7	52,8	53,6	53,1

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Лінійне рівняння парної регресії:

$Y = a_0 + a_1x$, де a_1, a_0 – параметри теоретичної залежності, які необхідно розрахувати.

Таблиця 2.4

Вихідні і розрахункові дані для обчислення параметрів рівняння зв'язку між наявним доходом на 1 особу та рівнем споживання м'яса, 2016-2020 рр., кг/рік

Роки	x	y	x^2	xy	Y
2016	37,08	51,4	1374,92	1905,9	51,29
2017	47,27	51,7	2234,45	2443,8	51,88
2018	58,44	52,8	3415,23	3085,6	52,52
2019	67,52	53,6	4558,95	3619,07	53,05
2020	73,35	53,1	5379,48	3895,15	53,39
Всього	283,66	262,6	16963,03	14949,52	-

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Отримаємо розрахункові параметри за допомогою методу найменших квадратів. Визначимо систему рівнянь у вигляді:

$$\begin{cases} a_0 n + a_1 \sum x = \sum y; \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy. \end{cases} \quad (2.1)$$

$$\begin{cases} a_0 5 + a_1 283.66 = 262.6 \\ a_0 283.66 + a_1 16963.03 = 14949.52 \end{cases} \quad (2.2)$$

$$a_0 = \frac{\sum y \sum x^2 - \sum xy \sum x}{n \sum x^2 - (\sum x)^2} = \frac{262,6 \times 16963,03 - 14949,52 \times 283,66}{5 \times 16963,03 - 283,66 \times 283,66} = 49,14 \quad (2.3)$$

$$a_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - (\sum x)^2} = \frac{5 \times 14949 - 283,66 \times 262,6}{5 \times 16963 - 283,66 \times 283,66} = 0,058 \quad (2.4)$$

Дана модель має вигляд:

$$Y = 49,14 + 0,058x$$

Економічний зміст цього рівняння такий: коли наявний дохід на одну особу збільшується на одиницю, то обсяг споживання м'яса зростає на 0,058 кг.

$$\text{Коефіцієнт еластичності } K_e = a_1 \cdot \frac{\bar{X}}{\bar{y}} = 0,058 * \frac{56,73}{52,52} = 0,062\% \quad (2.5)$$

На підставі коефіцієнта еластичності можна зробити висновок, що зі збільшенням доходів населення на 1% рівень споживання м'яса зростає на 0,062%.

Таким чином, економічне зростання та ріст доходів населення стимулюють збільшення споживання м'яса та м'ясних продуктів в Україні. Оскільки м'ясо і продукція його переробки мають високу еластичність попиту за доходом, то це призведе до збільшення витрат населення на м'ясні продукти. Така тенденція буде впливати на обсяги виробництва м'яса та на розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України.

За попередніми прогнозними розрахунками показників балансу пропозиції та попиту м'яса і м'ясних продуктів в Україні на період до 2030 року, за інерційним сценарієм загальна пропозиція та попит на м'ясо зросте до 3752 тис. т, базовим – 4090 тис. т. та компромісним - до 4401 тис. т. проти 2749 тис. т. у 2019 р. Розрахунки довели, що раціональна норма споживання м'яса/м'ясопродуктів досягається за компромісного сценарію розвитку ринку м'яса і перевищить на 3 кг індикатор рівня споживання, передбачений Національною доповіддю «Цілі сталого розвитку: Україна», досягнувши рівня споживання у 2030 р. 83 кг на одну особу.

У структурі споживання м'яса українцями у 2020 році найбільш

вагомою залишається частка птиці – 50%, на свинину припадає - 36%, на яловичину – 13%, на інші види – 1%. Необхідно зазначити, що останні роки м'ясо птиці становить майже половину раціону м'яса. Це пов'язано з тим, що м'ясо птиці є більш доступне в ціновій категорії, а також є дієтичним порівняно з іншими видами м'яса. Отже, загальний рівень споживання м'яса і м'ясопродуктів залишається недостатнім. Тому необхідно стимулювати споживчий попит із підвищення доходів населення.

Згідно з прогнозами розвитку виробництва м'яса як міжнародними організаціями, так і вітчизняними вченими, поголів'я сільськогосподарських тварин в Україні до 2030 року скоротиться на 20%, а продуктивність зросте на 21,3%. Така тенденція надасть можливість нарощувати експортний потенціал виробництва продукції.

Українські товаровиробники м'яса та м'ясної продукції у 2020 році експортували 488 тис. т. м'яса, або 22% від загального обсягу виробництва. Найбільшу питому вагу (88%) займає м'ясо птиці - 431 тис. т. та свинини - 2,9 тис. т. (8%). Відповідно до наведених у таблиці (2.3, 2.4, 2.5) показників динаміки експорту продукції м'ясопродуктового підкомплексу України, чітко прослідковується зростаюча тенденція, яка позитивно характеризує розвиток м'ясного ринку. Тому вважаємо, що зовнішнім резервом розвитку м'ясопродуктового підкомплексу є стійке нарощування експорту.

Оцінимо ефективність ринку м'яса на зовнішніх ринках продукції за допомогою індексу виявлених порівняльних переваг (англ. Revealed comparative advantage – RCA). Він є індексом, який використовується у міжнародній економіці для розрахунку відносних переваг або недоліків певної країни в певному класі товарів або послуг, про що свідчать торгові потоки. Він базується на концепції порівняльних переваг Давида Рікардо. Частіше цей показник називають індексом Баласса (розробники – Бела Баласс та Марк Ноланд у 1965 р.). Виявлена порівняльна перевага країни у товарі визначається так [24]:

$$RCA = (X_{ij} / X_i) / (X_{nj} / X_n), \quad (2.6)$$

де, X_{ij} - експорт товару j з країни i ,

X_i - загальний експорт країни i ,

X_{nj} - загальний експорт товару j у світі,

X_n - загальний експорт країн світу.

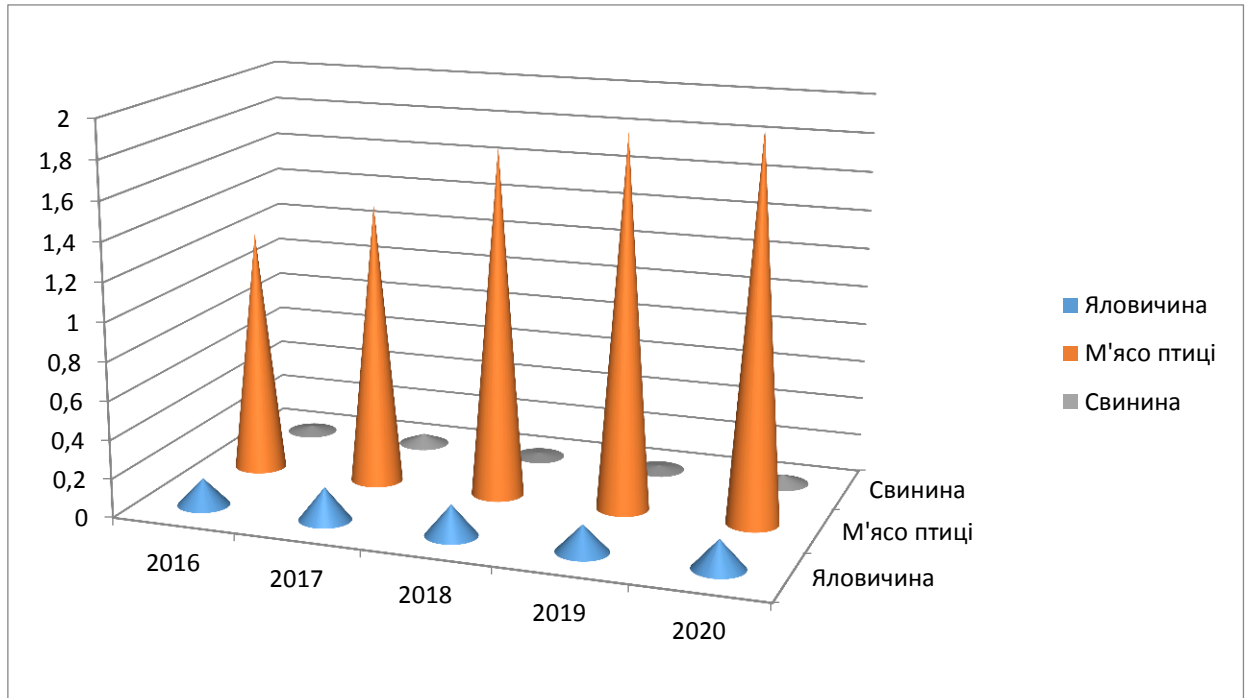

Рис. 2.8. Динаміка індексу виявлених компаративних переваг виробництва м'яса в Україні, 2016-2020 рр.

Джерело: сформовано автором

Результати обчислень показників компаративної переваги для України за основними видами виробництва м'яса свідчить про досить високі значення цього показника для м'яса птиці, тобто Україна не є імпортозалежною у цьому виді м'яса, по свинині – незначно, по яловичині – великою мірою.

Згідно з даних Державної служби статистики України з 2016 по 2020 років експорт м'яса має щорічну тенденцію нарощування за рахунок збільшення експорту м'яса птиці в 1,8 раза. Питома вага експорту м'яса птиці у загальному обсязі м'яса складає 80%.

На даний час єдиною результативно функціонуючою галуззю, яка в сьогоденнішніх реаліях функціонування ринку м'яса покращує ситуацію на ньому, є галузь птахівництва. Це досягнуто за рахунок особливостей технології інтенсивного вирощування птиці, що забезпечує високу

продуктивність, порівняно менші затрати живої праці та витрати матеріальних засобів на одиницю продукції, з випередженням інших галузей тваринництва, зокрема і через значні обсяги державної підтримки, забезпечуючи дедалі більшу частку як у загальній пропозиції м'яса сировини, так і в структурі споживання.

Таким чином м'ясо птиці формує експортний потенціал та забезпечує продовольчу безпеку країни. Передумовою забезпечення розвитку і зростання обсягів виробництва м'яса птиці було належне фінансування, провідне місце в якому належало інвестуванню. Швидка окупність вкладення капіталу у виробництво м'яса птиці зумовила зростання інвестицій у цю галузь, будівництво сучасних птахофабрик та створення потужних вертикально інтегрованих компаній.

Для виявлення впливу інвестиційної діяльності на розвиток виробників м'яса та м'ясної продукції на міжнародному рівні нами використано методи економіко-статистичного моделювання для підприємств України.

Згідно з поставленим завданням, результативною ознакою буде (y) – обсяг експорту м'яса птиці, млн т.; факторними ознаками: x_1 – обсяг виробництва м'яса птиці, млн т.; x_2 – загальний обсяг капітальних інвестицій засвоєних на підприємствах з виробництва м'яса птиці, млрд грн.

Параметри рівняння множинної регресії обчислюємо способом найменших квадратів розв'язанням системи рівнянь:

$$1,679 = 5a_0 + 6,315a_1 + 7,7a_2$$

$$2,149 = 6,315a_0 + 8,007a_1 + 9,91a_2$$

$$2,761 = 9,4a_0 + 9,91a_1 + 13,11a_2$$

Розділимо кожне рівняння на коефіцієнт при a_0 :

$$0,335 = a_0 + 1,263 a_1 + 1,54 a_2$$

$$0,340 = a_0 + 1,267 a_1 + 1,57 a_2$$

$$0,293 = a_0 + 1,054 a_1 + 1,394 a_2$$

$$2,761 = 9,4a_0 + 9,91a_1 + 13,11a_2$$

Розділимо кожне рівняння на коефіцієнт при a_0 :

$$0,335 = a_0 + 1,263 a_1 + 1,54 a_2$$

$$0,340 = a_0 + 1,267 a_1 + 1,57 a_2$$

$$0,293 = a_0 + 1,054 a_1 + 1,394 a_2$$

Таблиця 2.5

Вихідні і розрахункові дані для множинної кореляції

Роки	Обсяг виробництва м'яса птиці, млн т x_1	Загальний обсяг капітальних інвестицій, млрд грн. x_2	Обсяг експорту м'яса птиці, млн т y	x_1^2	x_2^2	${}_1x_2$	yx_1	yx_2	y^2
2016	1,167	0,9	0,242	1,361	0,81	1,05	0,282	0,217	0,058
2017	1,184	1,1	0,272	1,401	1,21	1,30	0,322	0,299	0,073
2018	1,255	1,5	0,330	1,575	2,25	1,88	0,414	0,495	0,108
2019	1,328	2,2	0,400	1,736	4,84	2,92	0,531	0,880	0,160
2020	1,381	2,0	0,435	1,907	4,00	2,76	0,600	0,870	0,189
Разом	6,315	7,7	1,679	8,007	13,11	9,91	2,149	2,761	0,588

Джерело: розраховано автором

Від другого рівняння відніmemo перше і третє:

$$0,005 = 0,004 a_1 + 0,03 a_2$$

$$0,047 = 0,213 a_1 + 0,176 a_2$$

Розділимо одержані рівняння на коефіцієнт при a_1 :

$$1,25 = a_1 + 7,5 a_2$$

$$0,22 = a_1 + 0,826 a_2$$

Звідси $a_2 = 0,15$; $a_1 = 0,125$; $a_0 = -0,053$.

Рівняння множинної регресії, яке характеризує залежність обсягів експорту від загального обсягу виробництва м'яса птиці та обсягів капітальних інвестицій, матиме такий вигляд:

$$y_{x1.2} = -0,053 + 0,125x_1 + 0,15 x_2$$

Визначені коефіцієнти регресії показують, наскільки зміниться обсяг експорту при зміні відповідного фактора на одиницю при умові, що другий фактор, включений у рівняння, знаходиться на середньому рівні.

Коефіцієнти a_1 , a_2 показують середню ефективність факторів x_1 , x_2 , оскільки відображають середній приріст результату на одиницю фактора. Так, коефіцієнт 0,125 показує, що при середній динаміці збільшення обсягу

виробництва м'яса в Україні посприяє зростанню експорту на 0,125 млн т. Коефіцієнт 0,15 означає, що за однакових умов при збільшенні на 1 млн грн. загального обсягу капітальних інвестицій, засвоєних на підприємствах, обсяг експорту збільшиться на 0,15 млн т при незмінному складі інших факторів.

Згідно з проведеними розрахунками встановлено, що на 98,6% варіація обсягу експорту м'яса птиці залежить від загального обсягу виробництва в Україні. Значення цього показника характеризує достатньо сильний зв'язок між визначеними економічними показниками, оскільки є близьким до 100. Це свідчить про сильну лінійну залежність показника у від факторів x_1 , x_2 , x_3 , x_4 . Це означає, що вибрана нами регресійна лінійна модель є вдалою, а значення показника у таблиці 2.6, при заданих значеннях факторів є досить реальними.

Таблиця 2.6

**Динаміка теоретичного рівня експорту м'яса птиці
з 2016 по 2020 рр., млн. тонн**

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
Обсяг експорту м'яса птиці	0,227	0,342	0,328	0,443	0,419
Виробництво м'яса птиці (млн т)	1,167	1,184	1,255	1,328	1,381
Обсяг експорту м'яса птиці (млн грн)	0,242	0,272	0,330	0,400	0,435
Загальний обсяг капітальних інвестицій (млрд. грн)	0,9	1,1	1,5	2,2	2,0

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистики [4]

Перевіримо адекватність економетричної моделі фактичним даним. Оскільки фактичні дані більші або однакові з теоретичними, то дану економетричну модель можна вважати адекватною фактичним даним і її можна застосовувати для аналізу експорту сільськогосподарської продукції. Таким чином вважаємо, що на рівень розвитку експорту м'яса птиці впливає загальний обсяг виробництва цього виду м'яса та ефективність здійснення

інвестиційної діяльності.

Окрім м'яса птиці, важливе положення у м'ясному балансі займає свинина. Виробництво цього виду м'яса дозволяє отримувати високі економічні показники в разі використання інтенсивних технологій. Розвиток виробництва свинини є природним, об'єктивно обумовленим, економічно вигідним і перспективним напрямком відродження м'ясопродуктового підкомплексу.

На низькі обсяги виробництва свинини вплинуло багато внутрішніх та зовнішніх факторів, які в подальшому призвели до збитковості або низької рентабельності виробництва.

Припускаємо, що для збалансування ситуації з виробництва свинини необхідно розробити і реалізувати комплекс організаційно-економічних заходів. Виробники м'яса зможуть розвиватися лише за умов, якщо буде компетентно досліджено ринок на предмет його попиту та перспектив. Тоді виробництво цього виду м'яса має шанси стати прибутковим видом діяльності.

Розвиток національного м'ясопродуктового підкомплексу відображає характер відтворювального процесу в агропромисловому комплексі, оскільки виробництво м'яса та м'ясної продукції забезпечить ряд галузей сільського господарства і промисловості країни, але для цього необхідно визначити пріоритети розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів і механізм державної підтримки галузі тваринництва (цінове регулювання та експортні субсидії). Подальший розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України в значній мірі буде залежати від тенденцій на світовому ринку м'яса та м'ясопродуктів.

Отже, для ефективної оцінки напрямів розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу потрібно використовувати різні математичні моделі, які дадуть змогу знайти оптимальні значення показника на макро- та мікроекономічному рівні, спрогнозувати бажаний результат впливу на економічні показники, своєчасно використовувати необхідні чинники, надавши їм конкретного значення.

2.2. Оцінка ефективності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу

Для визначення ефективності діяльності м'ясопродуктового підкомплексу необхідно розглянути його структуру, починаючи з першої складової системи «виробництво м'яса – переробка і реалізація м'ясної продукції», а саме з тваринництва.

Стан тваринництва пов'язаний насамперед з рівнем рентабельності тваринницької продукції, перш за все великої рогатої худоби та свиней. Якщо в 1990 році рентабельність виробництва яловичини становила 20,6%, то протягом останніх п'яти років вона є збитковою, хоча обсяги виробництва зберігаються на рівні 290 тис. т.

Аналіз теоретичних та практичних праць вітчизняних науковців з питань розвитку тваринництва в Україні визначає такі основні причини скорочення поголів'я ВРХ: високі витрати на її вирощування, низькі закупівельні ціни, тривалий термін окупності інвестицій.

Також необхідно відзначити, що яловичина в Україні користується меншим попитом, ніж курятина і свинина. Це пов'язано з відсутністю традицій її споживання та високими цінами.

Для характеристики галузі і надання конкретних рекомендацій необхідно розглянути показники окремих підприємств (табл. 2.7)

Ефективна діяльність підприємства протягом 2016-2020 рр. позитивно вплинула на показники рентабельності, які є високими порівняно з іншими підприємствами, які виробляють аналогічну продукцію. Проведемо аналіз фінансово-економічної діяльності підприємства за показниками рентабельності.

Рентабельність як показник дає уявлення про достатність чи недостатність прибутку порівняно із іншими окремими величинами, що впливають на виробництво, реалізацію і взагалі на фінансово-господарську діяльність підприємства.

Таблиця 2.7

**Фінансові результати діяльності досліджуваних підприємств
2016-2020 рр.**

Показник	2016р	2017р	2018р	2019р	2020р	2020р у % до 2016р.
ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат»						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	504760	736970	881511	936976	975004	193,16
Валовий дохід, тис.грн.	419951	644225	777826	790333	874939	208,34
Собівартість продукції, тис.грн.	84809	92745	103685	146643	100065	117,98
Чистий фінансовий результат, тис.грн.	41323	43193	44647	74673	32174	77,85
ПрАТ «АПК- Інвест»						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	1932182	2664049	2980954	3045334	3290795	170,31
Валовий дохід, тис.грн.	289090	405511	438978	335193	503194	174,06
Собівартість продукції, тис.грн.	1643092	2258538	2541976	2710141	2787601	169,65
Чистий фінансовий результат, тис.грн.	252453	889092	515102	730402	461352	182,74
ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	12724865	17849182	34464262	36852545	35973856	282,70
Валовий дохід, тис.грн.	3095486	4730890	7521178	7920918	7863790	254,04
Собівартість продукції, тис.грн.	9629379	13118292	26943084	28931627	28110066	291,91
Чистий фінансовий результат, тис.грн.	(2261858)	(1521408)	3971908	5042752	(1846825)	(81,65)
ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат»						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	2432678	2780964	3022498	3236743	3377807	138,85
Валовий дохід, тис.грн.	593761	612278	654476	748627	830083	139,80
Собівартість продукції, тис.грн.	1789560	1936360	2268022	2488116	2547724	142,36
Чистий фінансовий результат, тис.грн.	(29760)	(37875)	(12596)	43443	213445	717,22

Джерело: фінансова звітність підприємств [74; 75; 76; 77]

Рентабельність власного капіталу визначає частку чистого прибутку, що припадає на 1 грн. власного капіталу. Він показує потенційні можливості розширення діяльності підприємств та ефективне використання коштів, залучених за рахунок власного капіталу.

Таблиця 2.8

Оцінка ефективності діяльності досліджуваних підприємств

Показник	2016р	2017р	2018р	2019р	2020р
ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат»					
Чистий прибуток, тис.грн.	41323	43193	44647	74673	32174
Темп приросту, %	-	104,53	103,36	167,25	43,08
Рентабельність активів, %	31,49	26,43	21,40	27,15	10,68
Рентабельність власного капіталу, %	28,35	23,26	19,38	27,14	11,55
Рентабельність оборотного капіталу, %	64,9	42,53	30,62	47,95	19,9
Рентабельність реалізації, %	16,8	12,58	11,76	15,65	10,26
Рентабельність продукції, %	20,19	14,39	13,33	18,55	11,43
ПрАТ «АПК- Інвест»					
Чистий прибуток, тис.грн.	252453	889092	515102	730402	461352
Темп приросту, %	-	352,18	57,93	141,79	63,16
Рентабельність активів, %	18,53	23,21	11,48	12,73	16,3
Рентабельність власного капіталу, %	17,2	33,57	15,36	16,42	9,7
Рентабельність оборотного капіталу, %	27,78	69,82	29,41	35,50	18,72
Рентабельність реалізації, %	14,96	15,22	14,72	11,0	15,2
Рентабельність продукції, %	17,59	17,95	17,26	12,36	18,05
ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»					
Чистий прибуток, тис.грн.	(2261858)	(1802138)	3971908	5042752	(1846825)
Темп приросту, %	-	-	220,39	126,96	36,62
Рентабельність активів, %	6,0	9,0	24,0	13,10	12,22
Рентабельність власного капіталу, %	39,0	47,4	-27,26	-45,43	19,45
Рентабельність оборотного капіталу, %	-9,05	-13,76	26,4	27,24	-8,9
Рентабельність реалізації, %	21,0	26,5	44,0	21,49	21,85
Рентабельність продукції, %	27,0	36,06	29,0	27,37	27,97
ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат»					
Чистий прибуток, тис.грн.	-29760	-37875	-12596	43443	213445
Темп приросту, %	-	-	-	344,89	491,32
Рентабельність активів, %	2,2	1,9	3,1	2,4	1,0
Рентабельність власного капіталу, %	-13,4	-6,8	-2,7	16,21	53,89
Рентабельність оборотного капіталу, %	-20,2	-12,9	-10,4	5,77	24,14
Рентабельність реалізації, %	23,7	22,4	21,6	23,12	24,57
Рентабельність продукції, %	28,1	29,0	27,6	30,0	32,58

Джерело: фінансова звітність підприємств [74; 75; 76; 77]

За досліджуваний період ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» та ПрАТ «АПК-Інвест» стабільно отримували чистий фінансовий результат та відповідно демонстрували стійкі показники рентабельності власного капіталу.

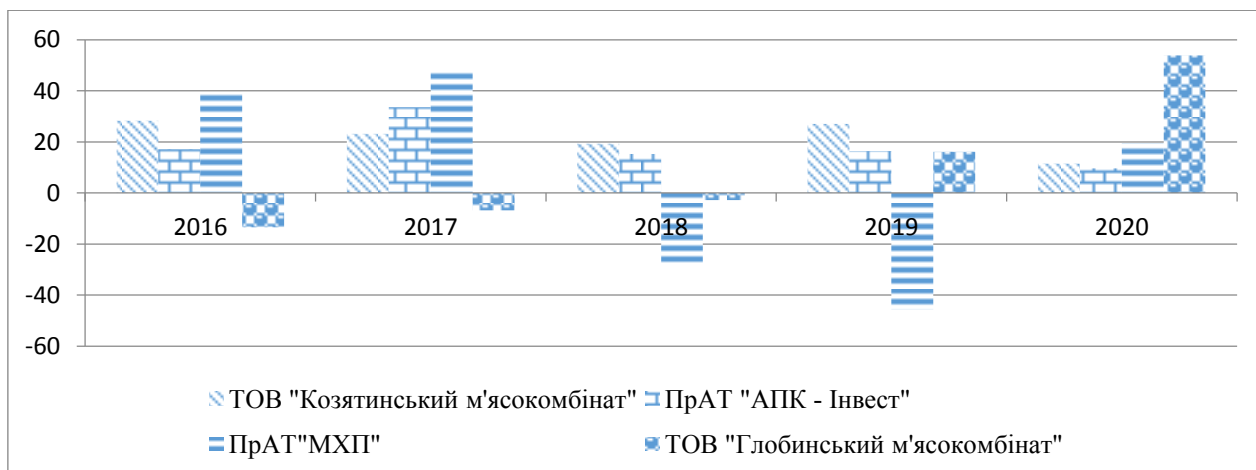

Рис.2.9. Динаміка рентабельності власного капіталу досліджуваних підприємств, %

Джерело: сформовано автором

За досліджуваний період ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» та ПрАТ «АПК-Інвест» стабільно отримували чистий фінансовий результат та відповідно демонстрували стійкі показники рентабельності власного капіталу.

Проте ПрАТ «МХП» у 2016, 2017, 2019 роках та ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» з 2016 по 2018 роки отримували фінансові збитки, тому це вплинуло на показник рентабельності власного капіталу. Чистий збиток ці підприємства отримали внаслідок послаблення курсу гривні, скорочення експортної виручки. Зокрема ПрАТ «МХП» скоротив прибуток внаслідок скорочення доходу від державних субсидій. Взагалі ситуація на експортних ринках значно погіршилася за кілька спалахів пташиного грипу на початку і в кінці 2020 року і через несприятливий вплив пандемії протягом року.

Проаналізуємо за напрямками виробництва м'яса та м'ясопродуктів основних лідерів-виробників.

За підсумками 2020 року провідними виробниками яловичини в Україні були такі виробники (табл. 2.9)

Зазначені виробники яловичини одночасно є і експортерами цієї продукції. У 2020 році внаслідок подорожчання м'яса ВРХ українська яловичина стала неконкурентоспроможною на ринках Далекого Сходу і Африки.

Таблиця 2.9

Провідні виробники яловичини в Україні, 2020 р.

Назва підприємства	Частка ринку, %
ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат»	14
ПрАТ «Агро-Продукт»	10
ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат»	8
ПП «Рачинм'ясопром»	5
ПрАТ «Конотопм'ясо»	4
ТОВ «Пустомити м'ясо»	3
ПрАТ «Гайсин-м'ясокомбінат»	3
ВКП «Вербівське»	2
ТОВ «Лубним'ясо»	2
ПП «Янтас»	2

Джерело: сформовано автором

Лідером виробництва яловичини є ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат», який є сучасним підприємством з передовими технологіями виробництва м'яса та ковбасних виробів. Асортимент продукції ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» складається з понад 50 найменувань напівфабрикатів та більш як 60 найменувань ковбасних виробів.

Аналіз динаміки основних фінансових результатів дав змогу спостерігати зростання чистого доходу з 2016 по 2020 рр. на 470244 тис. грн. Також збільшилася величина собівартості продукції на 454988 тис. грн, або 52%. Валовий дохід підприємства відповідно збільшився на 15256 тис. грн.

Сума чистого фінансового результату у 2016-2019 рр. динамічно зростала, але у 2020 р. суттєво зменшилась порівняно з 2016 р. на 9149 тис. грн. Зростання чистого доходу свідчить про зростання масштабів діяльності підприємства, розширення сфер діяльності, зміцнення позицій на ринку.

ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» протягом досліджуваного періоду стабільно отримував чистий прибуток, що демонструє попит на продукцію, незважаючи на дисбаланси економічного середовища.

Коефіцієнт рентабельності активів характеризує величину отриманого прибутку в розрахунку на одну гривню активів підприємства, які постійно знаходяться на його балансі. Спостерігається тенденція до зменшення цього

показника з 31,49% у 2016 році до 10,68% у 2020 році.

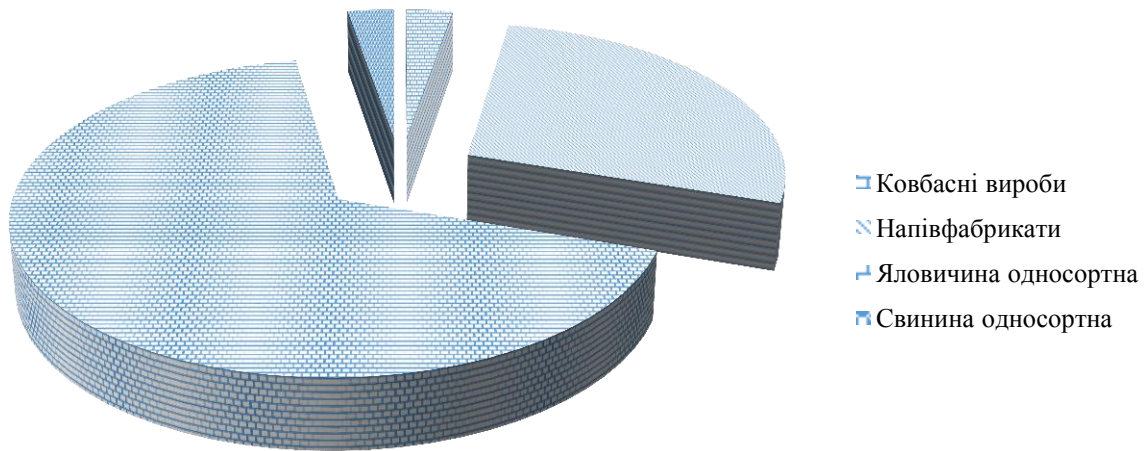

Рис.2.10. Структура обсягу виробництва м'ясної продукції ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» у 2020 році

Джерело: сформовано автором

Рентабельність власного капіталу характеризує величину отриманого прибутку (збитку), отриманого на одну гривню власного капіталу підприємства. У 2020 році він склав 11,55%, що в 2,5 раза менше, ніж у 2016 році.

Рентабельність реалізації, яка показує величину чистого прибутку або ж збитку, що надходить підприємству в кожній гривні від продажу продукції, товарів, робіт, послуг.

Рентабельність продукції характеризує ефективність реалізації продукції і визначається як відношення чистого прибутку від реалізації до собівартості продукції. Рентабельність виробництва яловичини зменшилася на 8,76% протягом досліджуваного періоду.

Таким чином, можна зробити висновок, що протягом 2016-2020 років ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» має високі показники рентабельності, які мають тенденцію до зниження, оскільки пропорційно залежать від обсягів виробництва.

Друга складова виробництва м'яса – свинарство – традиційна галузь тваринництва в Україні. Воно значно впливає на характер відтворювального процесу у м'ясопродуктовому підкомплексі, є найвагомішою складовою продовольчого ринку України. Необхідно зазначити, що за останні роки свинарство швидко втрачало поголів'я, однак такими ж швидкими темпами відновлювалося, але в цілому свинарство розвивається стійкими темпами, що пов'язано з тенденціями попиту на свинину.

За підсумками 2020 року, складеного Асоціацією свинарів України провідними виробниками свинини в Україні були такі виробники, табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Провідні виробники свинини в Україні, 2020 р

Назва підприємства	Реалізація, тис. т.
ПрАТ «АПК–ІНВЕСТ»	57,9
СП ТОВ «Нива Переяславщини»	38,6
ТзОВ «Гудвеллі Україна»	37,2
ТОВ «НВП Глобинський свинокомплекс»	34,0
ПАП «Агропродсервіс»	18,8
ПАТ «Бахмутський аграрний союз»	16,0
ПрАТ «Агропромислова компанія»	12,0
ТзОВ «Барком»	14,73
ПП «Аграрна компанія 2004»	9,4
KSG Agro	10,1

Джерело: сформовано автором

На п'ять найбільших свинарських господарств України припадає 31% реалізації свиней на забій та 24% сукупної чисельності свиней у промисловому секторі. Лідером виробництва свинини у Україні є ПрАТ «АПК-ІНВЕСТ».

ПрАТ «АПК – ІНВЕСТ» є вертикально інтегрованою компанією, яка працює в агропромисловому комплексі України з 2006 року, є найбільшим виробником м'яса в Україні, лідер ринку охолодженої свинини. Вертикально інтегрована структура компанії створює тісний взаємозв'язок у таких бізнес-сегментах:

- 1) виробництво, експорт та внутрішній продаж м'яса;
- 2) високотехнологічне рослинництво;

- 3) виготовлення ковбасних виробів;
- 4) виробництво комбікормів;
- 5) надання послуг із зберігання та переробки зерна;
- 6) рітейл.

Основною продукцією, що виробляється та реалізується ПрАТ «АПК-Інвест», є продукція м'ясопереробної галузі. У 2020 році товариство отримало більше ніж 10% доходу від продажу м'ясної продукції.

Обсяги реалізації продукції були непостійними, наростання відбувалося у період з 2016 по 2018 р. та зниження з 2019 р. (Табл. 2.7. Фінансові результати діяльності досліджуваних підприємств).

Таблиця 2.11

**Структура виробництва м'ясної продукції ПрАТ «АПК-Інвест» у
2020 році**

Група продукції	Кількість виробленої продукції, т	Вартість виробленої продукції, тис. грн.	Структура, %
Великокускові напівфабрикати	22641,74	1742362,16	63,0
М'ясоковбасні вироби	8760,57	569182,22	20,0
Запаковані м'ясні напівфабрикати	5325,06	468743,48	17,0
Всього	-	2780287,86	100,0

Джерело: сформовано автором

ПрАТ «АПК-Інвест» протягом 2016-2020 рр. нарощував суму чистого доходу від реалізації продукції та валового доходу у 1,7 раза. Собівартість продукції за цей період збільшилася у 1,6 раза, а чистий фінансовий результат скоротився з 889092 тис. грн. у 2017р. до 461352 тис. грн. у 2020р., тобто у 2 рази.

Результативними показниками, які характеризують ефективність функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу, на наше переконання, є чистий прибуток та рентабельність (Табл. 2.8)

Результати оцінки ефективності економічної діяльності підприємства показали, що протягом досліджуваного періоду ПрАТ «АПК – ІНВЕСТ»

стабільно отримувало чистий дохід, оскільки за цей період збільшилися обсяги реалізації та ціни на продукцію. У 2020 році у зв'язку із пандемією зменшилися обсяги реалізації готової продукції та відповідно чистий прибуток.

Зростання рентабельності активів у 2016-2017 рр. може свідчити про зростання цін на товари або зниження витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції. У свою чергу, зниження рентабельності власного капіталу з 17,2% у 2016 році до 9,7% у 2020 році є індикатором зменшення прибутку. Рентабельність продукції ПрАТ «АПК – ІНВЕСТ» має поступову тенденцію до збільшення.

Поступове зменшення виробництва яловичини і нестабільність ситуації у виробництві свинини призвели до значного зростання попиту на м'ясо птиці. Основним обмежувальним чинником вирощування ВРХ та свиней є час вигодовування одного покоління тварин. Зокрема виробничий цикл у м'ясному скотарстві становить 18 місяців, свинарстві - 6-9 місяців, м'ясному птахівництві - 1,5 місяця. Відповідно показники ефективності у різних м'ясних напрямках неоднакові, а це впливає на перспективність підкомплексу. Кількість м'яса птиці з року в рік зростає, збільшуються також обсяги експорту даного виду м'ясної продукції, як і розширюється його географія. За даними Антимонопольного комітету України на ринку виробництва курятини лідерами є такі підприємства (табл.2.12).

Таблиця 2.12

Провідні виробники курятини в Україні

Назва підприємства	Частка ринку, %
ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»	55
ТОВ Птахокомплекс «Дніпровський»	16
ТОВ «Агро-Овен»	12
ПрАТ Володимир-Волинська птахофабрика	9
ТОВ АПГ «Пан Курчак»	8

Джерело: сформовано автором

Узагальнивши табличні дані, можна прослідкувати, що, незважаючи на значну кількість конкурентів, у галузі найбільша доля ринку курятини (близько 55 %) закріплена за птахофабриками МХП, що присвоює йому лідерські позиції у межах даного ринку.

ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» є провідним агропромисловим холдингом України та найбільшим виробником м'яса птиці на вітчизняному та європейському ринках. Основні напрями діяльності агрохолдингу: птахівництво і супутнє виробництво: охолоджена курятина, готові продукти харчування, соняшникову і соєву олії; рослинництво (виращування кукурудзи, соняшника, пшениці, рапсу), а також інша сільськогосподарська діяльність (виробництво яловичини, м'ясо-ковбасних виробів) (табл.2.13). Нарощування обсягів виробництва продукції та стабільний попит впливає на основні фінансові показники діяльності підприємства (табл. 2.7. Фінансові результати діяльності досліджуваних підприємств).

Нарощування обсягів виробництва продукції та стабільний попит впливає на основні фінансові показники діяльності підприємства (табл. 2.7 Фінансові результати діяльності досліджуваних підприємств).

Таблиця 2.13

Структура обсягів виробництва продукції ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» у 2020 році

Продукція	Кількість реалізованої продукції, т	Вартість виробленої продукції, млрд. грн.	Структура, %
М'ясо птиці та супутня продукція	687014	25,31	69
Зернові культури	277844	1,47	4
Інша сільськогосподарська продукція	99487	5,46	15
Послуги	0	4,61	12
Всього	-	36,85	100,0

Джерело: сформовано автором

Аналізуючи фінансові результати діяльності ПрАТ «Миронівський хлібопродукт», необхідно зазначити поступове нарощування чистого доходу

від реалізації продукції на 65%. Також спостерігається суттєве підвищення собівартості продукції на 68%. Основними причинами є зростання витрат на оплату праці, транспортних витрат, рекламу, обладнання тощо. Чистий фінансовий результат ПрАТ коливався від від'ємного у 2016-2017 роках до позитивного у 2018-2019 роках. У 2020 році цей показник теж демонструє від'ємне значення. ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» отримав чистий збиток через курсові збитки розміром 204 млн дол. США, які зумовлені річним послабленням гривні на 16%, а виручка від реалізації скоротилася на 7%.

Для оцінки ефективності агрохолдингу ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» розглянемо показники прибутку та рентабельності. Збиток, отриманий у 2016, 2017, 2020 роках, пояснюється тим, що агрохолдинги є більш чутливими до кризових ситуацій в країні. На результати їх діяльності впливає багато макроекономічних факторів, але у них є кращий доступ до фінансування – банки віддають їм перевагу, тому що ті можуть перерозподіляти фінансові ресурси з одного виду бізнесу в інший, тим самим диверсифікувати свої ризики та мати більше можливостей повернути кредити (Табл. 2.8. Оцінка ефективності діяльності досліджуваних підприємств).

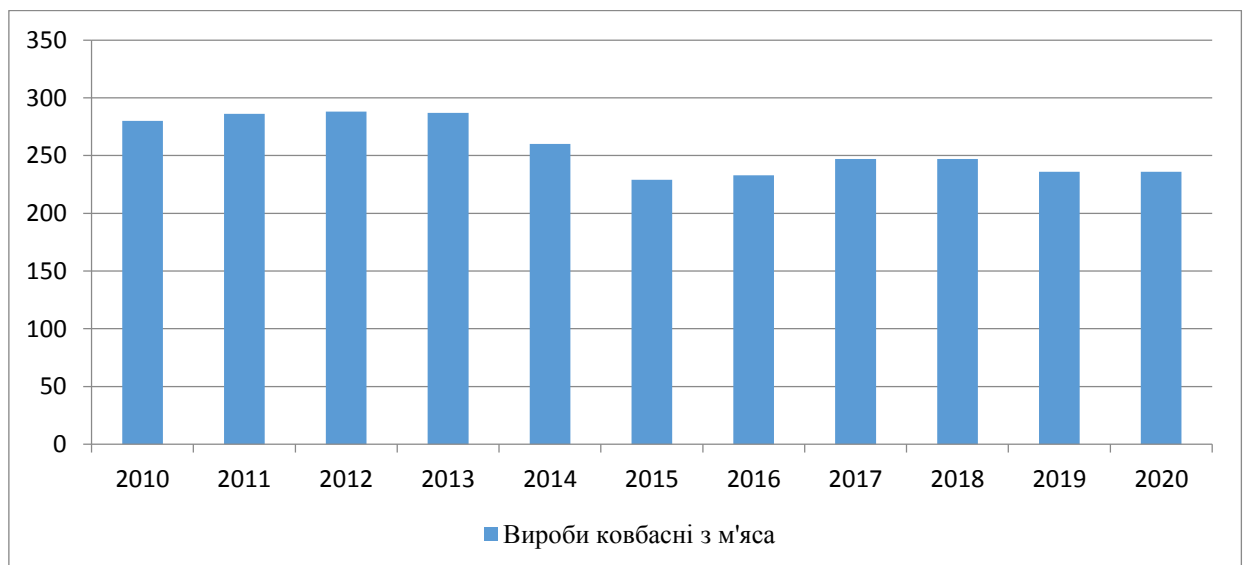

Рис.2.11. Динаміка виробництва виробів ковбасних та подібних продуктів з м'яса, тис т

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Проаналізувавши обчислені коефіцієнти рентабельності, можна

зробити такі висновки. Підприємство є рентабельним і протягом досліджуваного періоду нарощує свою рентабельність, що підтверджує його сильні позиції на ринку. Із кожним роком рентабельність реалізації та продукції підприємства демонструє стабільні показники, що підвищують його інвестиційну привабливість.

Важливою складовою м'ясопродуктового підкомплексу є переробка м'яса і реалізація м'ясної продукції. Переробка сільськогосподарської сировини, зокрема м'яса, у період макроекономічної стабілізації стала одним із основних каталізаторів соціально-економічного розвитку регіонів України з розвинутим сільськогосподарським виробництвом. Це надало поштовх до динамічного зростання виробництва тих видів м'ясної продукції, які були орієнтовані на зовнішні ринки.

За інформацією Державної служби статистики, у 2020 р. порівняно з 2016 р. відбулися позитивні зміни по низці позицій у виробництві м'ясопродуктів. Загальний обсяг виготовлених ковбасних виробів у 2020 році склав 241617,5 т, що на 3% більший за показник 2016 року, але менший ніж у 2018 році

Таблиця 2.14

**Фактичне виробництво ковбасних виробів за видами в Україні
(2016-2020 рр.), т.**

Вид продукції	2016р	2017р	2018р	2019р	2020р	Абсолютне відхилення 2020р. від 2016р., (+;-)
Вироби ковбасні з печінки (ліверні)	6215	6010	5634	5969	5195	-1020
Вироби ковбасні з м'яса	232964	247086	247823	236564	236421	+3457
-вироби ковбасні варені, сосиски, сарделі	155717	168606	167468	158759	156421	+704
-ковбаси напівкопчені	40492	42096	41076	40337	42042	+1550
-ковбаси варено - копчені, напівварені, сиров'ялені, сирокочені	23906	23888	24116	24254	24501	+595
-вироби ковбасні копчено – запечені	3215	2953	3444	3302	3198	-17
-вироби ковбасні інші	8669	8470	10583	8594	8911	+242

Джерело: сформовано автором з використанням [4]

Збільшення вітчизняного попиту відбулося через збільшення внутрішнього попиту, оскільки за цей період зросли обсяги споживання на одну особу. Це, в свою чергу, надасть можливість знизити частку ринку імпортних ковбасних виробів.

Необхідно зазначити, що зростання спостерігалось майже по всіх видах ковбасних виробів з м'яса, окрім виробів ковбасних копчено-запечених. Цей вид продукції має невелику питому вагу в загальних обсягах виробництва ковбасних виробів з м'яса, яка складає 1,35 %. Зниження обсягів виробництва також відбулося по ковбасних виробках з печінки та у 2020 році становило 5195,5 т, що на 16,0 % менше ніж у 2016 році.

За всіма іншими видами ковбасних виробів протягом останніх років відбувається стійке нарощування обсягів виробництва на 2-4%. Попит на ковбаси копчені підвищується, хоча лідером споживання залишаються варені ковбаси.

Станом на 01.01.2021р. структура виготовленої продукції м'ясопереробними підприємствами становить: вироби ковбасні варені, сосиски, сарделі (66%), ковбаси напівкопчені (17,7%), ковбаси варено-копчені, напівсухі та сирокочені (10,3%), вироби ковбасні інші (3,0%), вироби ковбасні копчено-запечені (1,38%) від загального обсягу виробництва ковбасних виробів. Така структура виробництва ковбасних виробів пояснюється тим, що середньостатистичний споживач купує найбільше варені ковбаси, оскільки вони коштують дешевше, ніж копченості.

У результаті дослідження було встановлено, що найбільш динамічно в Україні розвивається ринок варених та напівкопчених ковбас. Виробництво ковбасних виробів, зокрема варених ковбас, характеризується найбільшою рентабельністю, яка досягається за рахунок використання різних рецептів та регулювання якісних показників.

Таким чином, можна зазначити, що обсяги виробництва м'яса (яловичини, свинини) зменшуються, а ковбасні вироби, навпаки, користуються попитом у споживачів, що підтверджується обсягами їх

виробництва.

Значну частку в структурі м'ясопродуктового підкомплексу становлять м'ясопереробні підприємства, які займаються виробництвом ковбасних виробів. Товарний асортимент м'ясопереробних підприємств включає: м'ясо, м'ясні напівфабрикати, м'ясні консерви та ковбасні вироби, асортиментний ряд яких коливається у межах від 50 до 290 найменувань.

Згідно з останніми дослідженнями, майже 50% ринку займають великі компанії, серед яких – «Ятрань», «Алан», «Глобинський м'ясокомбінат», «М'ясна гільдія». Майже 20% ринку охоплюють регіональні виробники та близько 30% – дрібні виробники, яких, за оцінкою, на ринку більше тисячі [51].

Таблиця 2.15

Рейтинг м'ясокомбінатів України у 2020 році

ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат»	1
ТОВ м'ясна фабрика «Фаворит плюс»	2
ПрАТ «АПК – Інвест»	3
ПрАТ «Український бекон»	4
ТОВ «Даноша»	5
ТДВ «М'ясокомбінат Ятрань»	6
СП ТОВ «Нива Переяславщини»	7
ТОВ НПП «Глобинський свинокомплекс»	8
ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат»	9
ТОВ М'ясокомбінат «Ювілейний»	10

Джерело: сформовано автором з використанням [90]

Що стосується локальних ринків м'ясопродуктів, тут існують здебільшого невеликі виробники, обсяги виробництва яких не перевищують 10 тонн м'яса та м'ясопродуктів на добу. Вони у своїй роботі, як правило, використовують сучасне європейське обладнання й устаткування, високоякісні інгредієнти, допоміжні матеріали та при цьому можуть похвалитися широким асортиментом.

Найбільш успішними виявилися виробники м'ясної продукції, які почали формувати ланцюг від вирощування тварин до реалізації готових виробів. Серед таких підприємств є група компаній «Глобіно». Вертикально

інтегрована структура цієї групи включає підприємства, які забезпечують замкнутий виробничий цикл виробництва й продажу готової продукції. В її структуру входить ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», який є одним із лідерів ринку виробництва м'яса і м'ясопродуктів, що виробляє більше 200 найменувань продукції.

Для ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» характерне виробництво практично всього асортименту м'ясної продукції. Диверсифікація виробництва дозволяє підприємству утримувати власну ринкову позицію. Динаміка обсягів реалізації продукції у натуральному виразі демонструє зростання. У 2020 р. комбінатом реалізовано 36244 тонн продукції, що на 25,7% вище показника 2016 р. Найвищу питому вагу в обсягах реалізації продукції у натуральному виразі комбінату займали у 2020 р. вироби ковбасні – 80,3%, м'ясо, включаючи субпродукти – 5,6%, продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів – 12,3%.

Проаналізуємо основні фінансові показники діяльності підприємства (Табл.2.10. Фінансові результати діяльності досліджуваних підприємств). ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» протягом 2016-2020 рр. демонструє поступове нарощування основних фінансових показників, що в подальшому призвело до покращення результатів діяльності підприємства (Табл. 2.8. Оцінка ефективності діяльності досліджуваних підприємств).

Аналіз даних таблиці свідчить, що рентабельність активів ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» за досліджуваний період зменшилася. Це пояснюється тим, що з 2016 по 2018 рік підприємство отримало збитки, а середня величина активів відповідно збільшилася. Рентабельність власного капіталу характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство. Цей показник найбільший інтерес представляє для наявних власників, він показує величину одержаного прибутку в розрахунку на одну гривню капіталу власників. З 2019 року ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» демонструє суттєве збільшення рентабельності власного (на 70%) та оборотного капіталу (на 76%). Рентабельність реалізації демонструє

щорічне поступове нарощування з 28,1% у 2016 році до 32,6% у 2020 році. Слід зазначити, що у 2019-2020 роках рентабельність продукції показує стабільність та ефективність виробництва. Порівнюючи показники рентабельності ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» з показниками по Україні в цілому, можна стверджувати про економічну доцільність виробництва.

Виробництво м'яса та м'ясопродуктів в Україні складає значну частку всього продовольчого ринку України. У сукупності частка ринку м'яса та ринку м'ясопродуктів в Україні станом на 01.01.20р у грошовому виразі складає майже 5% роздрібного товарообігу підприємств.

Аналіз динаміки показників економічної ефективності провідних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу України демонструє підвищення рентабельності реалізації та рентабельності продукції, що вказує про збільшення віддачі ресурсів, які були вкладені у виробничий процес. Протягом аналізованого періоду майже на всіх підприємствах спостерігається зменшення всіх видів рентабельності. Це пов'язано з падінням ефективності використання виробничих та фінансових ресурсів, що призвело до зниження використання власного та оборотного капіталу, але, незважаючи на негативну тенденцію, окремі підприємства м'ясопродуктового підкомплексу досягли найвищої прибутковості діяльності.

Динаміка показників економічної ефективності свідчить про те, що діяльність відбувається у складних та нестабільних умовах під впливом чинників макросередовища, що зумовлює необхідність їх виявлення та оцінки.

Збільшення обсягів реалізації продукції в цілому по м'ясопродуктовому підкомплексу підтверджує, що постійне зростання населення у світі породжує стабільний попит на продукцію харчування. Підвищення темпів урбанізації веде до скорочення частки світового населення, здатного самостійно забезпечувати себе продуктами харчування, а також сприятиме розширенню споживчого ринку.

2.3. Оцінка державного регулювання функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу

Тваринництво - галузь сільського господарства, що займається розведенням тварин для задоволення потреб населення у їжі, одязі. Тваринництво України має позитивну динаміку розвитку та відрізняється складністю своєї структури. Рівень розвитку вітчизняного тваринництва визначає рівень насичення ринку висококалорійними продуктами харчування, забезпеченість підприємств переробної промисловості сировиною. Зростання обсягів виробництва та продуктивності тварин досягається за рахунок впровадження нових технологій у виробництві кормів, вирощуванні великої рогатої худоби, свиней та птиці.

Однак, в умовах ринку вітчизняні сільськогосподарські підприємства займають особливе становище, що не дозволяє їм повною мірою і на рівних умовах брати участь у міжгалузевій конкуренції через свої специфічні особливості, циклічність виробництва сільськогосподарської продукції. Тому є необхідність впровадження в агропромисловому комплексі України системи заходів, що забезпечують здійснення стратегії аграрних і земельних перетворень і створення умов для ефективного функціонування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Для раціонального вирішення цих складних питань доцільно вивчити передовий досвід розвинених країн із єдиною метою запровадження у м'ясопродуктовому підкомплексі.

Світовий досвід розвитку сільського господарства показує, що успішний розвиток цієї галузі можливий лише на основі дієвої державної підтримки. Провідні країни світу спрямовують значні бюджетні кошти на підтримку сільськогосподарських товаровиробників на регулювання продовольчого ринку, сільські соціальні та природоохоронні програми [65].

Держави, які працюють у ринкових умовах господарювання, вважають, що будь-який із секторів економіки має підвищувати ефективність виробництва за рахунок використання дієвих та численних ринкових механізмів.

Одним з основних завдань, поставлених Організацією Об'єднаних Націй перед світовим співтовариством у сфері сталого розвитку на період після 2015 року, є ліквідація голоду на глобальному, світовому рівні. У міру подальшого розвитку структури споживання та виробництва все більш важливу роль у задоволенні зростаючих потреб країн з дефіцитом продовольства гратиме торгівля сільськогосподарською та продовольчою продукцією.

У країнах ЄС до основних напрямів підтримки фермерів відносяться: високі фіксовані внутрішні ціни; субсидування експорту надлишкової продукції.

У практиці виділяється два важливих правила державного регулювання аграрної сфери у країнах ЄС: на території країни забороняється продавати ввезену продукцію за ціною, нижчою, ніж аналогічна продукція виробництва власних виробників, тобто нижча за ціну внутрішнього ринку країни; країна, яка ввозить продукцію до країни співдружності, має заплатити до бюджету ЄС на митниці різницю між граничною ціною та ціною на світовому ринку. Ця різниця називається виплатою за угоду [66].

Нинішня ефективна приватно-господарська система зарубіжного фермерства складалася багато десятиліть. Велике виробництво має безперечну перевагу перед дрібним. Це один із основних законів економіки. Саме великі господарства здатні ефективно використовувати сучасні технології, оскільки вони економічніші. Фактична потреба великих господарств у ресурсах для одиницю площі значно менша, ніж у дрібних. Вже більше століття у всьому світі відбувається безперервний процес укрупнення господарств за рахунок витіснення та руйнування дрібних та середніх. За кордоном спостерігається процес концентрації сільськогосподарського виробництва. Практика таких країн, як США, ФРН, Канада свідчить про те, що на великих підприємствах порівняно з дрібними в 1,5-2 рази вища продуктивність праці, значно нижча - собівартість продукції.

Саме великі фермерські господарства та об'єднання є основними постачальниками товарної сільськогосподарської продукції [67].

Досвід зарубіжних країн свідчить про регулярний характер фінансової допомоги сільському господарству, що надається. Так, у Німеччині лінією державних органів проводиться різнобічна діяльність, спрямована на підвищення ефективності роботи сільськогосподарських установ. Функціонуючі контрольні аудиторські спілки не рідше одного разу на рік перевіряють фінансову та господарську діяльність сільських кооперативів. За підсумками таких перевірок даються консультації, поради щодо усунення недоліків, рекомендації щодо покращення роботи кооперативів.

Результати роботи американського сільського господарства свідчать про те, що принципи державної підтримки фермерських господарств, закладені в законі США «Про безпеку фермерів та інвестиції у розвиток сільських територій» від 2002 р., спрацювали результативно. Державна політика та своєчасні дії федерального уряду США демонструють зацікавленість держави у справах аграріїв [68].

У США програми підтримки фермерів здійснюються каналами міністерства сільського господарства. Реалізація програм спрямована на забезпечення стабільності зростання цін на сільськогосподарську продукцію та доходів фермерів. Дані програми підтримки передбачають заходи щодо контролю за обсягами виробництва, рівнем цін на продукцію, прямі виплати фермерам, субсидування експорту продукції, а також інші форми непрямого субсидування та підтримки фермерських господарств. Кожна програма підтримки має свої особливості. Для реалізації цих заходів потрібні значні витрати. У законі щодо підтримки аграрного сектору США закріплено три програми підтримки та стабілізації доходів фермерів: прямі виплати; циклічні виплати; кредитні виплати.

«Прямі виплати» є сумою фіксованих виплат, розмір яких впливає на рівень цін, який нині складається на конкретний рівень продукції сільського господарства. Сума коштів, яку фермер може отримати за цією програмою,

обчислюється за формулою: 85% базової площі кожної культури множиться на базову врожайність та ставку прямого платежу, передбачену для певної с/г культури. Як базова врожайність при розрахунку суми виплати береться середня врожайність за останні п'ять років. Як базову площу приймають сформовану історично посівну площу, яка перебуває під контролем і регулюється міністерством сільського господарства США. У 2002-2006 роках, щорічні прямі виплати становили близько 5 млрд. дол. США, що, у свою чергу, забезпечило стабільність доходів виробникам кормових культур, пшениці, олійних культур, бавовни, рису.

«Циклічні платежі» забезпечують додатковий дохід сільськогосподарським виробникам у періоди зниження ціни на їхню продукцію на ринках її реалізації. Дані виплати фермери можуть одержати тільки в ті роки, коли ринкова ціна на продукцію нижча за певний рівень цін, рівень яких встановлює уряд.

Розрахунок циклічних платежів здійснюється на основі багаторічних даних про врожайність та посівні площі, рівня виробництва, що склався за попередні роки. Розмір виплати за одиницю продукції залежить від середньої ціни над ринком за одиницю продукції.

Кредитні виплати (заставні платежі) здійснюються у разі, якщо рівень ринкових цін впаде нижче заставних ставок, рівень яких встановлюється федеральним урядом США.

Видача заставних кредитів фермерським господарствам провадиться Корпорацією з товарного кредиту (це агентство міністерства сільського господарства США). Для отримання фермером таких виплат у нього на момент подання заявки має бути вироблена сільськогосподарська продукція. Селяни, які отримали заставні кредити за нереалізовану продукцію, мають її зберігати до того часу, поки ринкові ціни не піднімуться вище встановлених заставних ставок. У разі, якщо ринкова ціна на цю продукцію підніметься вище за заставну ставку, фермер має право її продати і повернути Корпорації отриманий кредит і відсотки по ньому.

Заставні ставки за нереалізовану продукцію передбачені як на продукцію рослинництва, так і продукцію тваринництва.

Законодавство США передбачає перегляд аграрної політики країни приблизно раз на п'ять років. Підготовкою проєктів займаються міністерство сільського господарства та Конгрес США за участю Президента США та його адміністрації. Проте в обговоренні беруть участь фермери, представники асоціацій виробників, агробізнесу, асоціації споживачів та ін. Державна політика США та своєчасні дії федерального уряду демонструють зацікавленість держави у справах аграріїв.

Основним елементом прямого державного регулювання селян США є державне субсидування доходів. Дане субсидування здійснюється шляхом виділення з державного бюджету коштів, що спрямовуються суворо на певні цілі.

На федеральному рівні до основних належить програма «Стабілізація доходів селян», на реалізацію якої спрямовується 30-50% всього бюджету фінансування сільського господарства американців.

Сільськогосподарське кредитування як державна система кредитування США почало своє зростання з 1916 року, коли Конгрес США ухвалив закон про державне кредитування фермерів. Для підвищення конкурентоспроможності на фінансовому ринку та розширення доступу до кредитних ресурсів Конгресом для реалізації цих цілей були засновані федеральні агенції та організації, які перебували під контролем держави [69].

Фінансово-кредитні організації США здійснюють пільгове кредитування фермерів, у якому субсидована ставка відсотка нижче 4%. Пільговий кредит надається фермерам для придбання ранчо чи ферми, устаткування, худоби, птиці, насіння, кормів для тварин.

Іншою формою непрямого державного регулювання аграрного сектору США є пільгове оподаткування селян. Стосовно до фермерів в Америці практикується податковий «фаворитизм», який проявляється у зниженні рівня оподаткування, наданні знижок зі сплати податків, виключення з бази

оподаткування вартості машин та обладнання, які призначені для сільськогосподарських робіт.

Нині США залишається однією з країн із досить високим рівнем державної підтримки сільського господарства. Завдяки високому рівню державного субсидування аграрний сектор Америки вступив у нове століття як один із найефективніших секторів економіки. Про ефективне застосування механізму державного регулювання у сфері сільського господарства свідчить практика США.

Зростання товарності сільськогосподарського виробництва перетворило американських фермерів на комерційних товаровиробників. Ціна одного гектара землі у США значно зросла – з 2842 дол. 2001 року до 4695 дол. 2006 року. При цьому значно зросли ціни на сільськогосподарську техніку.

Нині американські селяни реалізують ринку не товарні надлишки виробленої ними продукції, а майже всю продукцію.

У 2007 році в США закінчився термін дії закону «Про безпеку фермерів та інвестиції на розвиток сільських територій», прийнятий у 2002 році. За період дії цього закону сільське господарство цієї країни зробило крок далеко вперед.

За даними служби державної статистики міністерства сільського господарства США, виробництво м'яса збільшилося з 37,7 млн тонн у 2000 році до 39,6 млн тонн у 2005 році, молока - з 76,1 до 80,2 млн тонн., яєць – з 91,1 до 96, 9 млрд шт. Від кожної корови молочного стада отримано 2005 року в середньому 8896 кг молока.

Сприятливо позначилися на доходах фермерських господарств досить високі показники, яких було досягнуто у сільському господарстві США.

У 2006-2007 роках у групі товарних ферм середній дохід одного фермерського господарства досяг 200 тис. дол., у групі середніх товарних ферм - 68 тис. дол. У середньому по країні дохід одного домашнього фермерського господарства становив 63,3 тис. дол.

Продовольча система США забезпечує 300-мільйонне населення країни продуктами харчування. Щорічно середній американець споживає близько 120 кг м'ясних продуктів та м'яса, близько 270 кг молочних продуктів та молока, близько 250 яєць, 60 кг картоплі, 126 кг овочів, 110 кг фруктів та ягід, 103 кг хліба. Результати, досягнуті сільським господарством США, свідчать, що принципи державної підтримки, закладені у законодавчих актах, спрацювали ефективно і результативно.

Нині сільське господарство США продовжує успішно конкурувати на світових продовольчих ринках.

З метою збереження державного субсидування уряд США вперше підключив до розробки сільськогосподарського закону 2008 р. фермерів та власників ранчо, які і свого досвіду знають, як працюють сільськогосподарські закони. З цією метою в кожному штаті були створені та діють на громадських засадах спеціальні групи з представників фермерів, які обирають із числа найбільш ефективно працюючих фермерських господарств. Цей громадський інститут покликаний забезпечити зворотний зв'язок між урядом, законодавчою владою та сільськогосподарськими товаровиробниками США.

Протягом багатьох десятиліть влада США субсидує виробництво молока. Програми з підтримки цін на молоко забезпечують високі стабільні доходи молочної галузі. Завдяки державній підтримці кооперації та збільшеному професіоналізму фермерів у США створено найбільші у світі молочні форми. За даними міністерства сільського господарства США, у 2006 році 51,6% всього молочного стада було зосереджено на фермах, що мають по 500 і більше молочних корів в одному господарстві. У дрібних молочних фермерських господарствах, що мають від 1 до 29 корів, містилося лише 1,2% всього поголів'я молочних корів країни. До того ж середня продуктивність молочних корів у великих господарствах (500 і більше корів) становила 2002 року 9371 кг молока на корову, а на дрібних фермах - 5441 кг. Американські фермери вважають, що чинна програма підтримки цін на

молоко є важливим інструментом для підтримки фермерських доходів, однак у нинішній формі є недостатньою «рятувальною сіткою» для виробників молока, оскільки це дорогий бізнес, що вимагає великих інвестицій.

Виходячи з цього, міністерство сільського господарства США в наступному десятилітті пропонує зберегти чинний механізм підтримки цін на молоко, дещо змінивши порядок обчислення субсидій. Ці зміни дозволять, за розрахунками фахівців, збільшити платежі фермерам за виробництво молока в наступному десятилітті на 793 млн дол. у 2011 – до 25, у 2012 – до 22 та у 2013-2017 р. – до 20% [70].

У 48 штатах США продовжиться дія програми підтримуючих цін на молоко, що закуповується державою для відновлення запасів сирів, олії та знежиреного сухого молока. Відповідно до цієї програми ціна на молоко підтримуватиметься на рівні 0,218 дол. за 1 кг шляхом федеральних закупівель молочних продуктів. Державні закупівлі варіюють рік у рік залежно від попиту та пропозиції.

Таким чином, макромаркетингова допомога, що надається державою фермерським господарствам, зменшує ринкові ризики, рятує багато фермерських господарств від банкрутства та сприяє підвищенню конкурентоспроможності американського сільського господарства.

2005 року група найбільших комерційних ферм США, до складу якої входять господарства, кожне з яких продає на ринку сільськогосподарську продукцію на 250 тис. дол. і більше, що становлять 9% загальної чисельності всіх ферм США, отримали 54% усіх субсидій. Група середніх ферм, на частку яких припадало 23% загальної чисельності ферм, отримала 27% всіх урядових платежів. Група найдрібніших ферм, куди увійшли 68% всіх господарств країни, отримала лише 19% всіх урядових платежів. З наведених даних видно, що більшість всіх урядових платежів отримують найбільші ферми, які постачають ринку основну масу товарної сільськогосподарської продукції.

Враховуючи вимоги власників дрібних фермерів, міністерство

сільського господарства США пропонує вжити заходів щодо обмеження виплати субсидії великим комерційним фермам, які одержують щонайменше 75% всіх своїх доходів від сільського та лісового господарств. А тим, домашній дохід яких від усіх джерел становить 200 тис. дол. і вище, не виплачуватиме урядових субсидій за виробництво сільськогосподарської продукції.

Таким чином, збільшення урядових субсидій фермерським господарствам США у майбутньому п'ятиріччі значно полегшить мікромаркетингову діяльність на рівні господарств посилить макромаркетингову діяльність держави. ТанDEM мікромаркетингової та макромаркетингової діяльності сприятиме подальшому зміцненню конкурентоспроможності американського сільського господарства на внутрішньому та зовнішньому продовольчих ринках.

Канада займає третю позицію у світі щодо експорту сільськогосподарської продукції. Дана країна є одним із провідних виробників у світі пшениці, насіння ріпаку, кукурудзи, бобів, сої, ячменю, молочних продуктів.

У 2008 році федеральний уряд Канади спільно з урядом провінцій та територій ухвалили п'ятирічний курс розвитку сільського господарства «Рамки подальшого зростання». Цілями даного курсу є досягнення конкурентоспроможного та процвітаючого сільського господарства, створення комплексу з виробництва продовольства та інших продуктів, що вносить внесок у підтримку продовольчої безпеки країни, охорону навколишнього середовища та зміцнення здоров'я громадян загалом. Після закінчення строку дії Угоди про рамки подальшого зростання, яка закінчилася 31 березня 2013 року, набула чинності чергова п'ятирічна програма «Рамки подальшого зростання 2».

Частка агросектору у ВВП Канади становить приблизно 2%. У ньому зайнято близько 2 відсотків загальної чисельності працюючих у країні.

Починаючи з 2000-х років, сільськогосподарська продукція відіграє дедалі важливішу роль загальному експорту країни.

В даний час у Канаді налічується 277 тис. фермерських господарств (середня площа землі 244 га) та 506 сільськогосподарських кооперативів. У аграрному секторі зареєстровано понад 330 асоціацій виробників, у тому числі 84 асоціації у тваринництві.

У цій країні склалася різноманітна система державної підтримки сільського господарства. Саме в канадському суспільстві обговорюється необхідність і доцільність збереження системи державної підтримки сільського господарства, що склалася. Як ключові форми та інструменти державного управління у Канаді використовуються: програми безпеки сільськогосподарського виробництва середньострокового періоду; програма забезпечення безпеки продовольства безпосередньо на фермах (COFFSP), мета якої - об'єднання зусиль уряду та спілок первинних виробників для адаптації стратегій та технологій для проведення аналізу ризиків, пов'язаних із досягненням вищої якості та забезпеченням безпеки продукції; програма адаптації безпеки продуктів харчування (CFSAP), яка передбачає часткову компенсацію витрат переробної промисловості на контроль за якістю сільськогосподарської продукції від поля до прилавка (інструменти, системи та стратегії управління ризиками); програми посередницьких послуг із реструктуризації заборгованостей фермерів, підтримки маркетингу сільськогосподарської продукції, зниження податків при вимушеному продажу племінної худоби в зонах, що постраждали від посухи.

Національна та регіональні адаптаційні програми (CARD), що забезпечують фінансовими ресурсами інновації, науково-дослідні роботи, просування та реалізацію на ринки нових продуктів, природоохоронні заходи, безпеку та якість продовольства, навчання та підвищення кваліфікації фермерів.

Основними напрямками державного захисту виробників таких продуктів, як молоко, яйця та м'ясо птиці є:

- планування роботи галузі;
- цінове регулювання ринків;
- підтримка ринків.

У разі зменшення сукупного доходу від усієї діяльності свого господарства фермери Канади мають змогу отримати субсидії. При цьому не враховується, при виробництві якого продукту зазнали збитків. Під час проведення розрахунків виплати розраховуються з урахуванням порівняння доходів із середнім фермерським доходом країною останні п'ять років. Чистий дохід розраховується, виходячи з виручки від продукції і на всю виробничу діяльність фермера за певної системи обліку запасів. Платіж фермеру надається протягом 60-90 днів після надання фінансового звіту одержувачем субсидії [71].

У зарубіжних країнах добре розвинена система страхування, у якій держава бере активну участь. Полегшення податкового навантаження не є субсидуванням, але належить до однієї з форм суттєвої підтримки фермерів. Так, американські фермери оплачують податок з прибутку, але не з доходу, їм дають право застосувати метод прискореної амортизації сільськогосподарської техніки та її переобладнання на вищих рівнях. Це дає їм можливість зменшити розмір доходу оподаткованого, з якого будуть сплачені податки за нижчими ставками.

Сільське господарство Польщі є однією з головних галузей польської економіки. У 2008 р. на сільське господарство припадало 4,5% ВВП, зайнято було в ньому 17,4% (2005 р.) активного населення країни. Нині у Польщі 2 млн приватних господарств, що займають 90% усіх сільськогосподарських угідь і на які припадає приблизно такий же відсоток загального обсягу сільськогосподарського виробництва. На ферми площею понад 15 га припадає 9% загальної кількості господарств. Але при цьому вони охоплюють 45% загальної площі сільськогосподарських угідь. Польща має сприятливі кліматичні умови для розвитку тваринництва та рослинництва. У галузі рослинництва переважає виробництво жита, пшениці, ячменю,

цукрових буряків, льону, ріпаку та тютюну. Головна галузь польського тваринництва – свилярство. Воно за популярністю випереджає розведення великої рогатої худоби, бджільництво та рибальство. Птахівництво та вівчарство поширене на півдні країни. Польща вважається першим виробником яблук у ЄС, другий – жито та картопля, а на третьому – цукрових буряків та ріпаку, а також є провідним виробником пшениці, молока та м'яса. З моменту вступу до ЄС польський експорт сільськогосподарських товарів і харчових продуктів збільшився майже вп'ятеро – з 4,1 млрд євро у 2003 році до 20 млрд євро у 2013 р., це щорічне 20% зростання. У даний час на європейський ринок потрапляє понад 3/4 польського експорту цього сектору. На тлі інших країн регіону Центральної та Східної Європи Польща є домінуючим виробником та експортером продуктів харчування. У 2013 році основними експортними польськими товарами сільського господарства та продуктів харчування були: м'ясо та харчові м'ясні продукти (16,4%), молоко та молочні продукти, яйця та мед (9,4%), тютюн (7,7%).

Розвиток сільських територій у рамках парадигми багатофункціональності, що трансформується, вимагає суттєвих інвестицій, у тому числі з боку бізнесу та держави. Основним моментом структурних змін на сільських теренах є бюджетна підтримка. Польща має очевидні переваги. Вона увійшла до групи країн із найвищим рівнем бюджетної підтримки у світі. Підтримку сільське господарство цієї країни отримує як із національного бюджету, так і з бюджету Європейського Союзу. З ЄС Польща отримує підтримку за програмами PHARE, ISPA, SAP ARD. Цю підтримку країна почала отримувати ще на початку 2000-х років, до вступу до складу ЄС. У перші роки членства Польщі в ЄС із структурних фондів та інших програм допомоги на підтримку сільського господарства та розвиток сільських територій їй виділялися значні кошти у розмірі близько 14 млрд. євро на рік.

Бюджетна підтримка аграрного сектору Польщі надається у рамках

реалізації єдиної сільськогосподарської політики ЄС, спрямованої не лише на розвиток сільського господарства, а й на активізацію сільських територій. У першому випадку субсидування здійснювалось у рамках секторальної оперативної програми, у другому - програми активізації розвитку сільських територій [72].

Програма активізації сільських територій у 2000-2004 роках фінансувалася з використанням кредиту Світового банку, отриманого польським урядом у розмірі 118,8 млн. євро. Понад 140 млн євро виділила країна із власних коштів. Таким чином, загальний бюджет програми перевищив 259 млн євро. Реалізація політики щодо сільського господарства та сільських територій здійснюється Агентством реструктуризації та модернізації сільського господарства. Дане Агентство виконує функції платіжної та впроваджуючої установи для програм та систем допомоги, фінансування яких здійснюється з різних джерел (як національних, так і з Європейського Союзу). Разом із реалізацією програм у сфері сільського та рибного господарства, Агентство здійснювало реалізацію Плану розвитку сільських районів у 2004-2006 рр., у рамках якої одержувачами фінансової підтримки з'явилося близько 320 тис. сільських господарств.

План розвитку сільських районів (ПРСР) на 2004-2006 роки був орієнтований на соціальні, економічні і пов'язані з довкіллям аспекти розвитку сільських районів та доповнював заходи, що здійснюються у рамках політики зв'язності, а також Загальної сільськогосподарської політики, реалізуючи стратегічні цілі: підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарсько-харчового господарства (заходи: «Структурні посібники», «Допомога низькотоварним господарствам», «Групи сільськогосподарських виробників»); врівноважений розвиток сільських районів (заходи: «Підтримка сільськогосподарської діяльності в районах з несприятливими умовами господарювання (РНУ)», «Сприяння підприємствам сільськогосподарського середовища та підвищенню благополуччя тварин», «Лісонасадження на сільськогосподарських землях»

та «Адаптація фермерських господарств до стандартів Європейського Союзу»).

З початку введення у дію Програми найбільше коштів було передано на підтримку інвестицій у сільських господарствах і покращення переробки та маркетингу сільськогосподарських товарів. Реалізовані у межах підтримки інвестицій у господарствах завдання більш ніж у 88 % стосувалися придбання устаткування й рухомого інвентарю. У галузі «Удосконалення переробки та маркетингу сільськогосподарських товарів» здійснювалися головним чином покращення та перевірка санітарно-гігієнічних умов (26 %), підвищення та перевірка якості (22 %), а також застосування нових технологій (18 %).

У 2013 році у Польщі закінчили реалізацію Програми розвитку сільських районів у 2007-2013 рр., фінансування якої здійснювалось спільно з бюджету Європейського Союзу та національних коштів. Загальний обсяг фінансування цієї Програми становив близько 14 млрд євро.

Основною допомогою, що надається повністю з національного бюджету, є доплати, які знижують процентне оподаткування інвестиційних кредитів, що видаються банками суб'єктам сільського господарства та переробки продуктів харчування. Ці доплати виплачуються через АРiМСГ на підставі договорів, які укладаються з банками. У 2009 р. на програму утилізації загиблих сільськогосподарських тварин було витрачено 55,10 млн зл., тоді як у 2008 р. ця сума становила 45,20 млн зл. У рамках витрачених коштів фінансовою допомогою у 2009 р. було охоплено витрати господарів на утилізацію понад 108 тис. голів великої рогатої худоби, зокрема 43 тис. голів, які підлягають обстеженню на наявність TSE (BSE); 5,6 тис. голів овець та кіз, у тому числі 4,2 тис. голів, які підлягають обстеженню на наявність TSE (BSE); 4,3 тис. голів коней і навіть 178 тис. умовних (у перерахунку на 110 кг маси) голів свиней.

Науково-технічна революція, стрімке наростання інноваційних процесів економіки на передній план висувають завдання ефективності

виробництва, зростання його технічного рівня, наукомісткості, вдосконалення організації та управління. У країнах з розвинутою ринковою економікою вирішення цих завдань безпосередньо пов'язане з державним регулюванням.

Зовсім інша структура сукупної підтримки в США: у 2010 р. понад 50% коштів використовувалося на загальні заходи підтримки, близько 30 – на підтримку споживачів та менше 20% – на підтримку агропродуцентів. Різке зростання частки спільних заходів підтримки відбулося лише останніми роками. Очевидно, це пов'язано з реакцією на вимоги СОТ. Рівень підтримки виробників за радянських часів (1986 - 1990 рр.) був понад 80% і перевищував аналогічні показники в Євросоюзі та США у 2-3 рази. На початку 1990-х років він упав до – 110%, тобто мала місце антипідтримка – вилучення доходів у сільгоспвиробників. В останні роки рівень підтримки сільгоспвиробників зростав і у 2010 р. становив 21,4%.

Як зазначає В. Узун, за аналізований період рівень підтримки сільгоспвиробників у США та Євросоюзі знижувався, а у 2008 –2010 роках став нижчим, ніж у Росії. У Європейському Союзі у 2008-2010 роках. 66,1% усієї підтримки сільгоспвиробники отримали у вигляді субсидій на 1 га, на 1 голову тощо. У США на такі субсидії припадало 44,9% усієї підтримки агропродуцентів. У Росії субсидії, що виділяються з розрахунку на 1 га, на 1 голову і т. д., становили 2,1% сумарної підтримки.

Перехід від субсидування залежно від обсягів виробництва продукції до субсидування на знеособлений гектар посіву або голову худоби диктується вимогами СОТ як міра, що менш спотворює ринок, ніж цінова підтримка та субсидії на одиницю виробленої продукції.

Підтримка не повинна виходити за вимоги Світової організації торгівлі (СОТ), яка вважає, що державне регулювання цін та субсидування сільського господарства перешкоджає нормальній роботі ринку та ринкових механізмів. При цьому передбачається, що необхідно зберегти підтримку фермерських господарств, без якої аграрний сектор будь-якої держави через її велику

залежність від природно-кліматичних умов не може забезпечувати населення харчуванням за доступними цінами, працювати рентабельно та залишатися конкурентоспроможним.

У США із федерального бюджету лише на 2017 рік було виділено на потреби аграрного сектору 63 млрд доларів. З них прямі субсидії фермерам склали 20 млрд. Слід також враховувати, що науково-дослідна робота з питань сільського господарства проводиться за рахунок асигнувань уряду, який бере на себе піклування про інформаційне забезпечення кожного фермера про наукові нововведення, які доцільно реалізувати на практиці. Застосування наукових рекомендацій на фермах дає фермеру декларація про отримання пільгових кредитів. Загалом бюджетні асигнування перевищують у 6 разів фермерські капіталовкладення та становлять 40% від загального обсягу валової продукції ферм.

Аналогічним чином проводиться жорстка політика щодо державного стимулювання аграрного сектору в інших розвинутих країнах. Так, у Канаді дотації з бюджету на молоко становлять понад 90%.

Країни Західної Європи виділяють аграрному сектору кошти залежно від природно-кліматичних умов сільськогосподарського виробництва. Чим складніший і суворіший клімат у країні, тим більша частина з валового внутрішнього продукту використовується на аграрні потреби. Про це переконливо свідчать такі дані. У Франції такі субсидії становлять 7,1% від величини валового внутрішнього продукту галузі; у Німеччині – 13,7%; в Ірландії – 14,8%; в Австрії – 13,7%; у Данії – 17,7%; у Великій Британії – 27,2%; у Норвегії – 32,5%.

Країни Західної Європи, що входять до Євросоюзу, розробили єдину сільськогосподарську політику, на основі якої здійснюється забезпечення фіксованих закупівельних цін та субсидування експорту продукції аграрного сектору.

Відзначаючи велику та систематичну допомогу з боку державних органів аграрному сектору в найбільш розвинених країнах, слід наголосити

на величезній ролі кооперативних об'єднань, що позитивно впливають на сільськогосподарське виробництво. Так, селянство Англії, Голландії, Німеччини, США, Франції, Японії та інших розвинених країн повсякденно співпрацює з кооперативами, та з їх допомогою працівники сільського господарства реалізують свою продукцію, зберігають у кооперативних банках накопичення та вирішують багато господарських і соціальних проблем. Селяни беруть у кооперативах у кредит необхідні їм фінансові ресурси, здійснюють страхові операції.

Таким чином, світовий досвід розвитку сільського господарства свідчить, що успішне функціонування галузі можливе на основі ефективної державної підтримки. Виходячи з особливої ролі аграрного виробництва у забезпеченні продовольчої безпеки та сталого соціально-економічного розвитку, провідні країни світу спрямовують значні бюджетні кошти на підтримку сільгосптоваровиробників.

Загалом, існує декілька джерел державної підтримки сільгоспвиробників, а саме: 1) пряма бюджетна підтримка у вигляді субсидій та дотацій, 2) податкові пільги, та 3) державне втручання у ціноутворення (наприклад, через обмеження експорту або імпорту).

Починаючи з 1998 року, основним джерелом державної підтримки аграріїв в Україні є податкові пільги. Зараз - це єдиний податок 4-ї групи спрощеної системи оподаткування; до 2017 року діяв ще спеціальний режим оподаткування ПДВ у сільському господарстві. Цінова підтримка через втручання у ціноутворення посідала 2-е місце, хоча знедавна цього стало значно менше. Далі майже однакового порядку йдуть пряма та непрямая бюджетна підтримка.

В цілому, оціночна сукупна державна підтримка за 2021 рік оцінюється в 19,3 млрд грн (пряма бюджетна підтримка, податкові пільги та цінова підтримка), і такий же обсяг очікується і в 2022 році. Цікаво, що донедавна майже завжди значні обсяги підтримки у вигляді податкових пільг та бюджетної підтримки нівелювались державним втручанням у ціноутворення

на ринку аграрної продукції в Україні.

Податкові пільги оцінені як різниця між потенційним та фактичним податковим навантаженням підприємств аграрного сектору, що виникає внаслідок спеціального режиму оподаткування єдиним податком 4-ї групи спрощеної системи оподаткування, оскільки цей податок «замінює» податок на прибуток та земельний податок. До 2017 року для аграріїв найбільшим джерелом податкових пільг був спеціальний режим сплати ПДВ у сільському господарстві, згідно з яким сільгоспвиробники мали право залишати ПДВ з продажу своєї продукції для відшкодування вхідного ПДВ та для інших виробничих цілей.

Цінова підтримка - заходи державної політики, що впливають на ціну реалізації аграрної продукції. Це такі заходи, як запровадження експортних або імпорتنих квот чи мит, адміністративного регулювання цін, квотування внутрішнього виробництва, відшкодування ПДВ при експорті продукції тощо.

Позитивна цінова підтримка виникає, коли ціна реалізації продукції сільгоспвиробником є вищою за співставну ціну на світовому ринку (у випадку, наприклад, імпортного мита чи квоти). Негативна - навпаки, коли ціна реалізації є нижчою за відповідну співставну світову ціну (у випадку, наприклад, експортного мита чи квоти). При позитивній ціновій підтримці сільгоспвиробник отримує додатковий дохід, при негативній - сільгоспвиробник недоотримує дохід.

Для розрахунку сукупного розміру підтримки всього аграрного сектору до вищеперерахованих форм підтримки додають ще так звану непрямую підтримку або бюджет видатки на підтримку надання загальносекторальних послуг - за методологією ОЕСР, або за заходи «зеленої скриньки» - за методологією Світової Організації Торгівлі. Це включає в себе фінансування, наприклад, фітосанітарних та санітарних заходів, підвищення кваліфікації кадрів, аграрну освіту та науку, дорадництво тощо.

Пряма державна підтримка сільгоспвиробників здійснюється у вигляді

субсидій та дотації з Державного та місцевих бюджетів України. У 2020 році ця сума становила 3,97 млрд грн, на 2021 рік закладено 4,5 млрд грн, а на 2022 рік - 4,4 млрд грн, як це зазначено в пропозиціях до проєкту Закону України «Про Державний бюджет на 2022 рік», внесеного до першого читання (докладніше - у табл.16).

На 2021 рік збільшились видатки на компенсацію вартості с/г техніки (з 0,8 до 1 млрд грн, у сумі за 2020 рік близько 600 млн грн припадає на компенсацію за 2019 рік), здешевлення кредитів (+151 млн грн), майже вдвічі збільшено підтримку фермерських господарств (найбільше - на компенсацію вартості консультацій та пряму грошову підтримку сплати ЄСВ).

Також у 2021 році вперше запуснені програми з відшкодування загинув посівів внаслідок надзвичайної ситуації (як реакція уряду на посуху у південних регіонах у 2020 році) у розмірі до 4700 грн/га та з обмеженням у 50 га/особу (із розрахунку покриття постійних витрат), субсидії для виробників, що вирощують гречку (до 5 тис грн, але не більше ніж на 300 га). На розгляді для затвердження в Кабміні знаходяться ще дві програми з підтримки страхування в аграрному секторі та державній підтримці програм зрошення.

Таким чином, з 2020 року державна підтримка, з одного боку, стає більш адресною, тобто такою, що надається безпосередньо виробнику в грошовій формі, а з другого боку - спрямовується для залучення фінансових інституцій у процес фінансування виробництва (через більш інтенсивне фінансування програм зі здешевлення та компенсації кредитів, залучення, у випадку прийняття постанови КМУ, страхових компаній).

Як свідчать результати досліджень, програма «Державна підтримка галузі тваринництва» характеризується своєю недосконалістю, оскільки порядок використання цих коштів було прийнято з порушенням законодавчих вимог, низький відсоток освоєння коштів пов'язаний із такими чинниками (табл.2.16).

Таблиця 2.16

Обсяги державної підтримки тваринництва

Показник	2020 р.	2021 р.	2021 р. в % до 2020 р.
Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції	1046,92	1150	109,85
відшкодування вартості закуплених племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів	300,00	350,00	116,67
спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї	239,80	240,00	100,08
відшкодування вартості тваринницьких об'єктів	430,58	350,00	81,29
компенсація вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів	6,98	60,00	859,60
спеціальна бюджетна дотація за утримання кізочок, козематок, ярок, вівцематок	-	50,00	-
спеціальна бюджетна дотація за приріст поголів'я корів власного відтворення	-	100,00	-

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Найголовніша причина - те, що запропоновані механізми державної підтримки тваринництва дуже складні чи містять чимало бюрократичних моментів.

Так, «часткове відшкодування вартості сперми бугаїв», яка завезена в режимі імпорту, суб'єкт господарювання має подати комісії Мінагрополітики певний пакет документів. Однак тваринники самі не імпортують, як правило, спермодози, а купують їх у дистриб'юторів міжнародних компаній, які їх самостійно імпортують. Відповідно, господарство об'єктивно не має необхідного пакета документів та не може звернутися за цією дотацією.

Вважаємо за доцільне запровадити спрощену систему отримання дозволу та погодження проєктної документації на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм і комплексів для отримання дотацій за напрямом «часткове відшкодування вартості об'єктів» шляхом зарахування висновків техніко-економічної експертизи замість проєктно-кошторисної документації, для отримання якої потрібно долати значні бюрократичні перешкоди. Тому й отримали цю дотацію лише 5 компаній. Насправді в

Україні будуються та реконструюються тваринницькі ферми та комплекси, але через певні вимоги вони не можуть скористатися цією дотацією.

Що стосується держпідтримки за напрямом «компенсація відсотків» та за напрямом «компенсація вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів», то вважаємо, що такі механізми держпідтримки працюватимуть лише, якщо буде спрощено механізм застави, оскільки більшість господарств не можуть надати банку заставу.

Ще одна причина - це недостатнє вивчення та облік реальних потреб тваринницького бізнесу.

Вважаємо доцільним для підтримки свинарської галузі - дотувати виробників свинини на 2 гривні за кілограм живої ваги у зв'язку зі збитками, завданими АЧС, зниженням поголів'я, зростанням обсягу імпорту свинини в Україну. Але свинарська галузь ніяк не дотувалася.

Також пропонуємо передбачити такий напрямок підтримки як компенсація відсотків за кредитами на оборотні засоби діяльності діючих підприємств промислового свинарства та скотарства. Інша причина - це недостатня прозорість держпідтримки галузі тваринництва та недостатнє залучення громадськості до контролю за освоєнням коштів.

Так, законодавством передбачено можливість участі громадських об'єднань у роботі Комісії Мінагрополітики для надання держпідтримки галузі тваринництва. Це пункт 5 Положення, затвердженого Наказом Мінагрополітики №148. Асоціація тваринників звернулася з відповідним листом ще 11 квітня 2018 року про включення її до складу такої комісії.

Вузьким місцем, на нашу думку, залишається забезпечення своєчасності внесення до Реєстру даних компаній-заявників. Наявність «людського чинника» дає можливість зловживань, коли за належне виконання службових обов'язків можуть вимагати хабарі. На наш погляд, необхідно впровадити електронну систему документообігу пакетів документів, наданих для отримання субсидії, та надати доступ до неї підприємствам-заявникам. Це дозволить їм відстежувати поетапне

проходження своїх документів – від фіксації часу подання документів до їх внесення до реєстру, а керівникам ДФС – відстежувати своєчасність виконання працівниками їхніх службових обов’язків. Крім того, необхідно створити окремі «гарячі телефонні лінії» та виділені електронні скриньки (як регіональні, так і центральні), за якими представники підприємств, які надали документи на дотацію, зможуть поскаржитися на дії чи бездіяльність чиновників у разі неналежного виконання тими своїх обов’язків. внесення інформації до реєстру протягом 3-х днів, як це передбачено законодавством.

З 2017 року скасовано спецрежим ПДВ для сільгоспвиробників. Його замінили державними дотаціями. Механізм нарахування їх дуже простий: що більше підприємство виробляє і продає продукції, то більше дотацій отримує. Отже, звичайному фермеру чи середньому свинокомплексу практично неможливо отримати держпідтримку, і майже половину всього обсягу дотацій отримують лише дві компанії – МХП та «Укрландфармінг», які досить успішно розвиваються і без дотацій. Українське птахівництво навіть для країн ЄС стало зразковим і поступається за ефективністю хіба що бразильському. Низька собівартість та висока ціна забезпечили цьому бізнесу великі перспективи розвитку. Для порівняння: за рік свинарство дає максимум два обороти коштів, а птах – до восьми. За належної організації виробництва собівартість курятини буде меншою за 20 грн за кілограм живої маси, це понад 100% рентабельності. За рік при восьми оборотах рентабельність інвестицій становитиме 800%.

Зазначимо низький рівень державної підтримки будівництва та реконструкції тваринницьких ферм, комплексів та підприємств з виробництва комбікормів, а також придбання обладнання, яке здійснюється за рахунок власних або інвестованих коштів. На сьогодні тваринництво залишається інвестиційно непривабливим, незважаючи на зростання залучених коштів вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

В Україні лише 20% фермерів беруть участь у програмах державної підтримки. Про це йдеться у дослідженні, проведеному Продовольчою та

сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) [73].

Результати опитування сільгоспвиробників в Україні свідчать про низький рівень їхньої участі у програмах державної підтримки. Згідно з результатами опитування, лише 20,3% малих та середніх сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерів, подали заявку на державні програми підтримки, які діяли у період 2000-2017, зазначили у ФАО.

Понад чверть (25,9%) представників малих та середніх сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерів, не знали про існування програм державної підтримки. У той же час, 59% респондентів загалом були обізнані в цьому питанні.

Лише 15,1% респондентів добре знали про державні програми і виявили інтерес принаймні до деяких з них, як зазначають експерти ФАО.

Щодо сільських домогосподарств, то й вони були практично не обізнані про існування аграрних дотацій. Нічого про них не знали 61,2%, зауважили соціологи. Для стабільного розвитку тваринництва на інноваційній основі насамперед необхідно збільшити розмір фінансування галузі.

Стратегічними векторами розвитку мають бути: надання державної підтримки дрібним та середнім сільськогосподарським підприємствам; створення сприятливого інвестиційного клімату; забезпечення фіксованого високого рівня прибутковості товаровиробників продукції тваринництва за допомогою програм державних закупівель; сприяння вдосконаленню системи страхування у тваринництві; розвиток механізму кредитного забезпечення галузі за рахунок зменшення відсоткових навантажень за кредитами; підтримка рівня продовольчої безпеки країни шляхом створення стратегічних запасів продовольства; формування ефективного цінового механізму на вироблену продукцію тваринництва; сприяння впровадженню інтенсивних та ресурсозберігаючих технологій; підвищення контролю та вимог до якості продукції тваринництва.

Слід зазначити, що державні програми надають пріоритет розвитку великомасштабного виробництва. За рахунок підтримки таких підприємств держава нарощує поголів'я, яке буде продуктивним та якісним. Такі господарства частіше мають достатній ресурсний потенціал, застосовують новітні технології і сприяють їхньому розвитку, удосконалюють племінну базу та забезпечують стабільний розвиток тваринництва. Незважаючи на обмеженість державного бюджету, державна підтримка тваринництва сприятиме стабільному розвитку виробництва продукції тваринництва, підвищенню його ефективності та конкурентоспроможності. Основними критеріями політики розвитку тваринництва України є агроекономічний, соціально-економічний та екологічний.

Дослідивши стан тваринництва в Україні, слід зазначити основні тенденції: зменшення поголів'я ВРХ та свиней, значне збільшення поголів'я птиці та експортного потенціалу галузі птахівництва, зростання рівня виробництва м'яса за рахунок птахівництва, ліквідація галузі вівчарства.

Основними цілями програми розвитку села у галузі тваринництва є: нарощування поголів'я, створення державної системи селекції, підтримка розвитку тваринництва в особистих селянських господарствах, формування механізованих та автоматизованих тваринницьких ферм із високопродуктивним поголів'ям. Державна підтримка галузі реалізується через систему дотацій, виплат та часткових відшкодувань як фізичним особам, так і великим сільськогосподарським підприємствам, що стимулюють збільшення поголів'я ВРХ у господарствах населення, збільшення надходження на переробні підприємства худоби та птиці у живій вазі від населення, відродження вівчарства та збереження поголів'я корів.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз тенденцій розвитку галузі засвідчує скорочення виробництва ВРХ, свиней, овець, кіз та коней. Тобто вирощування цих видів продукції здебільшого займають господарства населення. Тому однією з

проблем, які постали перед підкомплексом, є зниження обсягів і збитковість виробництва продукції. Особливо складною є ситуація щодо вирощування великої рогатої худоби. Саме ця галузь вимагає значних капітальних витрат для відновлення та організації виробництва (відновлення племінного й товарного стада, будівель, обладнання, техніки). Встановлено, що єдиною галуззю, яка успішно функціонує та реально здійснює діяльність, є галузь птахівництва, якій притаманні особливості технології інтенсивного вирощування птиці, що забезпечує високу продуктивність, порівняно менші затрати живої праці та витрати матеріальних засобів на одиницю продукції, випередження інших галузей тваринництва, в тому числі завдяки значним обсягам державної підтримки.

Збільшення обсягів реалізації продукції у цілому по м'ясопродуктовому підкомплексу підтверджує, що постійне зростання населення у світі породжує стабільний попит на продукти харчування. Підвищення темпів урбанізації веде до скорочення частки світового населення, здатного самостійно забезпечувати себе продуктами харчування, а також сприятиме розширенню споживчого ринку.

Прогнозний аналіз розвитку ринку продукції м'ясопродуктового підкомплексу показав, що основним напрямком розвитку має стати забезпечення найбільшої результативності виробничої діяльності в умовах високої затребуваності ринком даної продукції. Цьому критерію відповідають свинарство і птахівництво, що забезпечує високу рентабельність та окупність капіталовкладень.

2. Діяльність підприємств м'ясопродуктового підкомплексу відбувається у складних та нестабільних умовах під впливом чинників макросередовища, що зумовлює необхідність їх виявлення та оцінки. Аналіз динаміки показників економічної ефективності провідних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу України показує підвищення рентабельності реалізації та рентабельності продукції, що вказує про

збільшення віддачі ресурсів, які були вкладені у виробничий процес. Протягом аналізованого періоду майже на всіх підприємствах спостерігається зменшення всіх видів рентабельності. Це пов'язано з падінням ефективності використання виробничих та фінансових ресурсів, що призвело до зниження використання власного та оборотного капіталу, але, незважаючи на негативну тенденцію, окремі підприємства м'ясопродуктового підкомплексу досягли найвищої прибутковості діяльності.

Найбільш успішними виявились виробники м'ясної продукції, які почали формувати ланцюг від вирощування тварин до реалізації готових виробів, тобто діє вертикально інтегрована структура, що забезпечує замкнутий виробничий цикл виробництва і продажу готової продукції.

3. Оцінка світового досвіду державного регулювання у м'ясопродуктовому підкомплексі засвідчує суттєву макро - маркетингову допомогу держав товаровиробникам, основними напрямками якої є планування роботи галузей, цінове регулювання та підтримка ринку. Аналіз програми підтримки в Україні свідчить про її адресність, однак, як показало дослідження, її механізми є складними за процедурою і досить бюрократичними, а низький рівень фінансової підтримки пов'язаний з дефіцитністю державного бюджету.

Матеріали розділу опубліковано у працях автора зі списку джерел: [2; 10; 19; 28; 48;].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Ціхановська В. М. Розвиток агропродовольчого ринку України в умовах глобалізації : монографія. Вінниця : Вінн. міськ. друк., 2014. 446 с.
2. Салькова І.Ю., Фуштей Л.Л. Теоретичні основи та можливості розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип.22. с.226-230.
3. Кернасюк Ю.В. Як забезпечити прибутковість скотарства. *Агробізнес сьогодні*. 2020. №20(435). С.12-18.
4. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення 17.06.2021)
5. Салькова І. Пріоритетні напрямки розвитку птахопродуктового підкомплексу АПК України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 4. С. 35–42
6. Практичний довідник експортера м'ясної продукції. URL: <https://regionet.org.ua/files/Meat20directory20for20exporter1.pdf>. (дата звернення 10.07.2020)
7. Шуст О.А. Ринок продукції м'ясного скотарства в Україні: Теоретико-прикладні аспекти розвитку та регулювання: монографія. Біла Церква, 2011. 336 с.
8. Інформаційно-аналітичний звіт по ринках м'ясних виробів. URL: <https://issuu.com/ukrainian-food/docs/> (дата звернення 08.07.2020)
9. Березівський П. Організація, прогнозування та планування АПК: навч. посіб. Львів: Магнолія Плюс, 2006. 443с.
10. Фуштей Л.Л. Світовий ринок м'яса та місце України на ньому. *The Scientific heritage*. 2020. № 50. С. 30-38.
11. Жерноклеев Н. Организационно-экономические основы комплексного развития районного АПК (на примере Харьковской области): монография. Харьков: ФЛП Либуркина Л.М., 2007. 232 с.
12. Логоша Р. Аналіз сучасного стану експорту м'ясної продукції. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 120–124.

13. Штимер Л. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 2 (32). С. 152–155.
14. Салькова І. Інноваційне кормовиробництво - основа розвитку птахопродуктового підкомплексу. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 7. С. 105–113.
15. Свиноус І. Українське тваринництво: вчора, сьогодні, завтра. *Мясной бизнес*. 2009. № 2. С. 72–74.
16. Месель–Веселяк В., Мазуренко О. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: навч. посіб. Київ: ННЦ ІЕА, 2004. 198 с.
17. Власенко І. Стан виробництва і споживання м'яса в Україні. *Товари і ринки*. 2016. – № 2
18. Honcharyk Inna, Kovalchuk Svitlana Agricultural production greening management in the eastern partnership countries with the EU. *Baltija Publishing*. 2020. Рр.42-69
19. SMART-цели или условия постановки цели URL:<https://marketproject.ru/articles/5-smart-celi> (дата звернення 20.05 2021)
20. Фуштей Л.Л. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Регіональна бізнес-економіка та управління: науковий, виробничо-практичний журнал*. 2019. № 1. с. 50-55.
21. Довгань О.М., Мандибуря Я.В. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність. *Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2013. №1(18). С.200-208.
22. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій і аналітичний центр DiXi Group* 2020. С.24-27 URL:<https://rpr.org.ua/news/yevropeys-kyy-zelenyy-kurs-mozhlyvosti-ta-zahrozydlia-ukrainy>. (дата звернення 03.04.2021)
23. Звіт Європейської комісії «Імпорт органічних агропродовольчих товарів в ЄС: ключові зміни в 2019 році». URL :https://ec.europa.eu/info/news/imports-organic-tropical-fruit-increased-eu-while-imports-organic-cereals-declined-2019-2020-jun-03_en (дата звернення 25.03

2021)

24. Кирилов Ю.Є., Грановська В.Г., Крикунова В.М. Чинники та стимули розвитку органічного сегмента аграрного виробництва в країнах світу. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С.16-25

25. Ковальчук С.Я., Мандро А.І. Агроекологічний потенціал України: основа вироблення органічної продукції. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 4 (09). С.51-57.

26. Козловцева В. А. Організаційно-економічні засади впровадження екологічно чистих виробництв в агропромисловій сфері: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата екон. наук: 08.00.06. Одеса. ІПРЕЕД НАН України, 2018. 392 с.

27. Органическое сельское хозяйство отвечает глобальным вызовам в связи с пандемией COVID-19 URL:<https://soz.bio/organicheskoe-selskoe-hozyajstvo-otvechaet-globalnym-vyzovam-v-svyazi-s-pandemiej-covid-19/> (дата звернення 10.06.2021)

28. Boltovska L.L. Innovation and investment activity as a strategic priority in the development of meat products subcomplex enterprises. *Colloquium-journal*. 2021. №16 (103). Р. 28-33.

29. Милованов Є. Значення органічного сільського господарства у системі розвитку сільських територій. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. № 25. С.87-98

30. Портер М. Е. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс. 2005. 454 с.

31. Харичков С.К. Экономика и экология: совместимость развития (мировой опыт и украинская перспектива): монография. Одесса: ИПРЭИ НАНУ, 2007. 180 с.

32. Корнієнко І. Якість молочної та м'ясної продукції як основа конкурентоспроможності на ринку. *Мясное дело*. 2010. № 1. С. 15. – 17.

33. Московська Н. На захисті прав та інтересів усього суспільства. *Мясное дело*. 2010. № 2. С. 28 – 30.

34. Мясная отрасль: итоги, проблемы, перспективы *Мир продуктов*. 2010. №1 (60). – С. 4.

35. Пуцентейло П. Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. – 420 с.
36. Пуцентейло П. Р. Наукове забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. Вип. 27. Ч. 2. С.48–52.
37. Пуцентейло П. Р. Оцінка конкурентоспроможності ринку м'яса яловичини. *Сталий розвиток економіки*. 2011. №5 (8). С.205–215.
38. Пуцентейло П. Р. Розвиток інтеграційних відносин – чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі тваринництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2012. №8 (53). С.57–62.
39. Гарасим М. П. Агропромислова інтеграція як шлях ефективного розвитку м'ясопродуктового кластеру АПК. *Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК*. 2005. №12. С. 379-388.
40. Гарасим М.П. Прогнозування перспектив розвитку м'ясопродуктового кластеру АПК. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Програмування і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону. *Збірник наукових праць Інституту регіональних досліджень НАН України*. Львів: ІРД НАН України. 2005. Вип. 4. С. 229-236.
41. Дем'яненко С. І. Аграрна політика України та її стратегія: напрями розбудови . Пропозиція. 2004. №7. С. 24-28.
42. Гарасим М. П. Економіко-математичне забезпечення прогнозування економічних показників у м'ясному. *Економічна система України – минуле, сучасне, майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Львів. 2005. С. 72-73.
43. Гладчук Г. Г. Управління витратами виробництва як необхідна ланка ефективного господарювання. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 5. С. 52-57.
44. Костецька Н. І. Стратегічне управління витратами як засіб забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Інноваційна економіка:*

Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2012. № 5 (31).

45. Россоха В. В. Інституційне забезпечення розвитку виробничо-економічних систем. *АгроІнКом*. 2006. № 3-4. С. 82-86.

46. Галиця І. Державне регулювання в умовах ринкових відносин. *Економіка України*. 2002. № 6. С. 52-58.

47. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні: URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&f=419. (дата звернення 01.09.2020)

48. Фуштей Л.Л. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України *Форми організації бізнесу, менеджменту і виробництва*: URL: http://www.vfeu.edu.ua/red_jurn.html (дата звернення 10.10.2020)

49. Vlasenko, V., Levicky, I. . Suchasnyi stan zabezpechennia derzhavy miasom ta tendentsii yoho spozhyvannia naselenniam Ukrainy (Current state of the country provision with meat and meat consumption tendencies in Ukraine). *Socio-Economic Problems and the State*. 2017. №16 (1). P. 15-23.

50. Чорноротов О.Г. Аналіз ринку тваринництва та виробництва м'яса та м'ясопродуктів України. *Мясные технологии*. 2011. №7. С.25–30.

51. Уманець Т.В. Інноваційний розвиток регіону як основа конкурентоспроможності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. №5 (4) с. 45.

52. Федулова І.В. Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку підприємства. *Науково практичний вісник Національного університету харчових технологій*. 2010. № 36. С. 114 – 118.

53. Ціхановська В. М. Розвиток агропродовольчого ринку України в умовах глобалізації : монографія. Вінниця : Вінн. міськ. друк. 2014. 446 с.

54. Український ринок м'яса і ковбаси: аналіз *Брендингове агентство «Koloro»*. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/issledovaniya/ukrainskiy-rynok-myasa-i-kolbasy-analiz.html> (дата звернення 01.10.2021)

55. Палапа Н.В., Пронь Н.Б., Устименко О.В. Промислове тваринництво: еколого-економічні наслідки. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. С. 64-67.

56. Кіщак І. Т., Корнєва Н.О., Новікова О.Є. Тваринництво України у світовому галузевому розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 3. С. 10-21.
57. Шестакова П.Ю., Ожелевська Т.С. Аграрний ринок України в умовах євроінтеграції. *Молодий вчений*. 2018. № 3(2). С. 720-722.
58. Дорош М. М. Птахівництво України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2019. Т. 16, № 1(2). С. 7-17.
59. Шпикуляк О. Г., Ігнатенко М.М., Швець А.А. Концептуальні оцінки реалізації засад інклюзивного розвитку сільських територій за участі агрохолдингових інтегрованих формувань. *Економіка АПК*. 2021. № 3. С. 97-111.
60. Підгребельна М. Агрохолдинги як великотоварні підприємства у аграрному бізнесі. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2013. № 20 (1). С. 101-108.
61. Павлов О. І. Інклюзивний розвиток агрохолдингів в системі продовольчої безпеки України. *Економіка та управління АПК*. 2020. № 2. С. 64-72.
62. Скупський Р.М., Меліх Т.Г. Харчова промисловість: аспекти дослідження сучасних проблем та тенденцій розвитку. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2016. № 2. С. 335-347.
63. Лупенко Ю.О., Кропивко М.Ф. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. № 7. С. 8-18.
64. Підгорний А. В., Рудич О. О., Ібатуллін М. І. Економічні засади виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах в аспекті екологічних вимог. *Економіка та управління АПК*. 2018. № 1. С. 95–103.
65. Місюк М. В. Державна підтримка ринкового розвитку тваринництва. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. 2014. № 1. С. 15-27.

66. Балян А. В., Гришова І.Ю., Шабатура Т.С. Публічна політика та державна підтримка розвитку аграрного виробництва в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 2. С. 156-167.

67. Шебаніна О.В., Купчишина О.А. Державна підтримка інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Вісник ХНАУ*. Серія: Економічні науки. 2020. № 2. С. 340-352.

68. Голбан Т. Т. Державна підтримка інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. *Вісник ХНАУ*. Серія: Економічні науки. 2019. № 1. С. 312-319.

69. Горкавий В. К. Державна підтримка формування аграрного ринку за умов глобалізації. *Вісник ХНАУ*. Серія: Економічні науки. 2019. № 7. С. 49.

70. Русанюк В. В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 84-93.

71. Осіпова А. А. Державна підтримка як інструмент стабілізації розвитку тваринництва в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2020. Вип. 96 (2). С. 84-103.

72. Васільєва Л. М. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни в умовах функціонування в складі СОТ як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Modern economics*. 2019. № 17. С. 55-60.

73. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf> (дата звернення 01.07.2021).

74. АПК – ІНВЕСТ. URL: apk-invest.com.ua/press-release (дата звернення 01.08.2021)

75. ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат» URL: <http://kpp.org.ua/view.law/mode.view/id.68/> (дата звернення 01.08.2021)

76. МХП Агроіндустріальний холдинг. URL: <https://mhp.com.ua/ru/home> (дата звернення 01.08.2021)

77. ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» URL: <https://vkursi.pro/card/tov-hlobynskyi-miasokombinat-25167451> (дата звернення 01.08.2021)

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

3.1. Покращення інтеграційних зв'язків функціонування м'ясопродуктового підкомплексу України

Нині в Україні здійснюється модель розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, яка заснована на вертикально інтегрованих індустріальних комплексах з повним циклом виробництва - від комбікормових заводів до глибокої переробки м'яса. Вертикальна інтеграція характерна в основному для підприємств птахівництва, свинарства та переробки їх продукції, оскільки в цих галузях високий рівень концентрації та механізації, що сприяє досягненню ефективності за рахунок масштабів виробництва у великому бізнесі.

Розвиток інтеграційних процесів у галузі, пропустивши характерний для світової практики етап контрактної форми відносин, одразу розпочався з найжорсткішого варіанта інтеграції, заснованого на передачі власності та централізації управління в руках компанії-інтегратора.

Багато країн, зокрема європейські держави, вертикальну інтеграцію через частку у власності практично не використовують, а реалізують інший шлях, заснований на комбікормових заводах і м'ясокомбінатах, що самостійно функціонують, і фермерському тваринництві, що забезпечує м'ясопереробку необхідною сировиною. Інтеграція фермерства у великий бізнес відбувається через укладання довгострокових договорів на постачання продукції [56]. В Україні її малі форми господарювання не вбудовані у вертикальні виробничі ланцюжки, займаючи окремі вузькі ніші на продуктовому ринку.

Крім того, вертикальна інтеграція виробництва дає можливість забезпечити сировинну базу м'ясопереробки у необхідному обсязі та

гарантованій якості; скоротити трансакційні витрати; мінімізувати витрати на логістику шляхом кластерного розвитку повного циклу виробництва на певній території; оптимізувати податкове навантаження за рахунок виключення податків на проміжні продукти та переміщення виробництв на території з більш сприятливими податковими умовами; знизити підприємницькі ризики за допомогою їх розподілу за різними сегментами ринку та контролю за всім виробничо-збутовим ланцюжком; за рахунок забезпечення повного контролю за якістю сировини та її комплексної переробки розширити асортимент, реагувати на мінливі запити споживачів, підвищити конкурентоспроможність продукції, знизити собівартість; покращити інформаційну забезпеченість діяльності; вирішувати екологічні проблеми за допомогою безвідходних технологій.

У результаті поєднання названих переваг виникає синергетичний ефект- поява в інтегрованого формування нових системних властивостей, що забезпечують зростання загального ефекту, ніж сума ефектів його учасників, що діють окремо.

Водночас інтеграційні процеси у вітчизняному м'ясопродуктовому підкомплексі мали і негативні економічні та соціальні наслідки. Серед них можна назвати монополізацію ринку та зниження конкуренції, звуження можливостей для розвитку та витіснення з галузі малого та середнього бізнесу, створення бар'єрів входу на ринок; недоступність для малих виробників та власників особистих підсобних господарств сільськогосподарських угідь, що перейшли у розпорядження інтегрованих структур та у ряді випадків утворили латифундії; політичне та економічне лобіювання, у тому числі в отриманні державної підтримки; виникнення протиріч у економічних інтересах учасників інтегрованих формувань; зростання непродуктивних витрат на управління розгалуженими організаційними структурами агрохолдингів; різку поляризацію сільського населення за можливостями зайнятості та рівнем доходів, порушення засад традиційного сільського способу життя, погіршення екологічної обстановки

на територіях розміщення великих тваринницьких комплексів, що викликають протестні настрої місцевого населення та посилюють соціальну напругу та ін.

Для подальшого розвитку та ефективного функціонування м'ясного підкомплексу в умовах ринкових відносин необхідно поєднати зусилля підприємств та галузей аграрного сектору та харчової промисловості на основі кооперації та інтеграції. Це дозволить сконцентрувати трудові, матеріальні та фінансові ресурси на виробництві кінцевої продукції, відновити еквівалентність обміну між галузями, раціонально використовувати наявні виробничі потужності та ресурси, узгодити економічні інтереси товаровиробників та координувати дії щодо їх захисту на ринку.

У суспільстві, під час розвитку виробничих відносин, процеси кооперації та інтеграції зближуються і набувають нового характеру. І тут акцент ставиться на «взаємопроникнення», «злиття» виробництв чи господарських підрозділів, тобто маються на увазі тісніші виробничі взаємозв'язки. Інтенсивність цих зв'язків неоднакова. Вона визначається ступенем єдності мети інтегруючих підрозділів. Отже, важливою ознакою кооперації та інтеграції є єдність кінцевого корисного результату як загальної мети функціонування агропромислових формувань [57].

В інтеграційних процесах особливу увагу привертають кооперативні форми господарювання. Саме в них криються великі можливості для встановлення тісніших взаємозацікавлених виробничо-економічних зв'язків.

Кооперування здійснюється за трьома напрямками: внутрішньогосподарське кооперування; кооперування суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу та особистих селянських господарств; кооперування міжгосподарське на районному та обласному рівнях. На першому рівні кооперування об'єднання трудових колективів дає можливість вже розвивати кооперативні зв'язки всередині підприємства,

спрямовувати їх на спільну зацікавленість у підвищенні ефективності виробництва.

Другий напрямок розвитку кооперації здійснюється шляхом створення сільськогосподарських виробничих кооперативів на базі реорганізованих сільськогосподарських підприємств.

Кооперативи суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу та особистих селянських господарств створюються з метою укрупнення виробництва, об'єднання окремих виробничих функцій - збуту, переробки, реалізації продукції; здійснення фінансових та облікових операцій та сервісного обслуговування та ін.

Розвиток кооперативного руху на районному рівні передбачає виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівлю, зберігання, переробку, торгівлю, кредитні операції та іншу підприємницьку діяльність у районному масштабі. Міжгосподарське кооперування базується на розвитку двох нерозривно пов'язаних та взаємозумовлених процесів: розподіл праці (спеціалізації) та розширення виробничих зв'язків між спеціалізованими підприємствами.

Залежно від природних та економічних умов, характеру виробничих зв'язків та складу кооперованих підприємств у сільському господарстві набули розвитку такі основні напрями кооперування:

- на основі внутрішньогалузевого поділу праці;
- шляхом організації спільних виробництв на пайових засадах;
- на основі об'єднання усієї виробничої діяльності спеціалізованих господарств;
- на основі об'єднання сільськогосподарських підприємств із підприємствами з переробки продукції, обслуговування виробництва з науковими установами [58].

Кожному з цих напрямів відповідає конкретна організаційна форма: спеціалізоване за технологічним принципом підприємство; спільне

міжгосподарське об'єднання; аграрно-промислове об'єднання; науково-виробниче об'єднання.

Будучи первинною формою міжгосподарської організації, сільськогосподарська кооперація виступає як один із інструментів ринкового механізму, що дозволяє підприємству безболісно пристосовуватися до умов ринкової кон'юнктури, одночасно захищаючи сільськогосподарське виробництво від стихії ринку. З іншого боку, кооперативна система в особі галузевих спілок є надійним засобом (інструментом) державного регулювання сільськогосподарського виробництва для реалізації великих державних та місцевих програм запровадження технічних агрономічних новацій, проведення раціональної фінансової політики. Основа кооперативного розвитку підприємств аграрного сектору нині вбачається у поєднанні вертикального (галузевого) принципу будівництва первинної (низової) мережі кооперації з територіальним принципом організації системи кооперативних спілок (об'єднань), що замикаються на місцеві структури сільського господарства.

Це дозволить централізувати матеріально-фінансові та трудові ресурси, перерозподілити їх для структурних змін із метою максимізації віддачі від технологічно взаємопов'язаного виробництва. Економія капітальних витрат досягається тим, що унеможлиблюється будівництво сільськогосподарськими товаровиробниками власних потужностей із переробки. Створення загальних обслуговуючих служб, включаючи маркетингову, відсутність податків на проміжних стадіях виробництва, прискорення обіговості оборотних засобів, підвищення ритмічності постачання сировини та завантаження м'ясопереробних підприємств, забезпечує зниження реалізаційних цін та нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції.

Проведене у роки реформування подрібнення сільськогосподарського виробництва на малі підприємницькі структури посилило стан справ у сільському господарстві. Сьогодні необхідно сільськогосподарським

товаровиробникам об'єднуватись на кооперативній основі, а не розривати виробництво на натуральні господарства окремих індивідуумів. Кооперативам із виробництва сільськогосподарської продукції слід об'єднуватися у галузеві кооперативні спілки та асоціації. Досвід багатьох країн показує, що у стихії ринку найбільше успішно з труднощами борються разом і перемагають.

Вітчизняний та зарубіжний досвід свідчить, що у великих сільськогосподарських зонах доцільно будувати відповідної потужності переробні підприємства та створювати агропромислові кооперативні формування або об'єднання, в яких може відбуватися переміщення капіталу від переробних підприємств до виробників сільськогосподарської сировини. У великі підприємства банки охочіше вкладають гроші. У всьому світі 35% фермерських господарств формуються за рахунок держави та підтримуються ним [59]. Добре налагоджені кооперативні зв'язки фермерських та особистих селянських господарств з великими сільськогосподарськими та переробними підприємствами дозволяють отримувати від них підтримку як у грошовій, так і в натуральній формі: корми, ветмедикаменти, насіння сільськогосподарських культур, добрива та інші послуги.

Кооперація сільськогосподарських товаровиробників набула широкого поширення у зарубіжних країнах, де кредити та позички фермерам виділяють сільські кредитні кооперативи, інші фінансові кооперативні організації, що здійснюють підтримку виробників сільськогосподарської продукції на пільгових умовах. У багатьох країнах у разі стихійних лих фермерам виплачується страхове відшкодування і на кілька років надається відстрочка платежів [60].

Діяльність кооперативів має низку відмінностей від інших форм виробництва. Кооперативи, створювані з ініціативи самих товаровиробників та керовані ними на власний страх і ризик, характеризуються наявністю колективної власності. Основним завданням кооперативу є надання послуг своїм членам і виробництво товарів, а прибуток, що отримується в результаті

його діяльності, йде головним чином на поповнення резервного та інших фондів об'єднання. Частина прибутку, що залишилася, розподіляється між партнерами по кооперації пропорційно їх пайовій участі.

Особливість колективної форми вертикальної кооперації у тому, що кожне підприємство одночасно пов'язане з кількома кооперативами. Одні з них доставляють на кооперативні підприємства з ферм сільськогосподарську сировину, забезпечують її переробку та збут готової продукції; інші постачають товаровиробників знаряддями та засобами виробництва; треті надають кредити. У кожній країні існує система кооперативного виробничого обслуговування членів кооперативу, включаючи надання технічної допомоги, консультацій та інших виробничих послуг.

Кооперативи, що займаються збором, переробкою та збутом продукції, виробленої фермерами, - це найбільш розвинена сфера кооперативної діяльності, причому ключова роль належить збутовим кооперативам, які визначають напрямок діяльності виробникам та переробникам продукції при даній кон'юктурі ринку. Включення до системи вертикальних зв'язків цієї ланки дозволяє фермерам та кооперативам працювати впевнено та стабільно.

Кооперативи фермерів консолідовані на регіональному, національному та державному рівні у великі галузеві, продуктові та територіальні спілки. Національні кооперативні спілки є представниками фермерів-кооператорів на переговорах з урядом своїх країн і беруть активну участь у виробленні аграрної політики, обстоюючи інтереси кооперативів. Крім того, вони представляють національну кооперацію у різних міжнародних кооперативних організаціях, у низці країн та у керівних органах ЄС [61].

Головною правовою базою діяльності кооперативів є спеціальні закони про кооперацію, що регламентують статус кооперативної організації як добровільного об'єднання селян, що функціонує на демократичних засадах. Однак у різних країнах ці правові положення оформлені по-різному.

Основним законом внутрішнього життя кооперативу є його статут. Він містить визначення мети даного товариства, регулює порядок членства у

ньому, встановлює розміри та порядок виплати пайових внесків, передбачає правила ділових взаємин між кооперативом та його членами та порядок формування керівних органів. Зміст статуту має перебувати у повній відповідності до норм чинного законодавства. Зазвичай статuti складаються за єдиним зразком, для цього існують зразкові статuti для кооперативів окремих галузей, рекомендовані центральними об'єднаннями.

Статут підкріплюється низкою законодавчих актів. Під час організації кооперативу слід визначити його напрямки. У законодавствах немає розшифровки цілей та завдань кооперативів різної спеціалізації, за винятком кредитних. Режим створення кооперативів регламентується низкою правових вимог. Членом кооперативу може бути будь-яка особа. Управління сільськогосподарськими кооперативами здійснюється відповідно до норм права. Вищим органом управління кооперативом є загальні збори його членів або (у дуже великих об'єднаннях) збори уповноважених.

Для оперативного керівництва кооперативом загальні збори обирають Адміністративну раду чи дирекцію та контрольні органи (Наглядова рада).

Адміністративні органи обираються на 1-4 роки з обов'язковим звітом про свою діяльність перед загальними зборами кооперативу та контрольними органами. До адміністрації дозволяється залучати найманих службовців та наймати оплачуваного директора для повсякденного управління кооперативом.

Діяльність кооперативу потребує значних оборотних коштів (у формі готівки) та основних засобів (у формі інвестиційного капіталу). Фінансування сільськогосподарських кооперативів здійснюється за рахунок власних коштів, а також державних та наднаціональних субсидій. Джерелом власних коштів кооперативів служать пайові та щорічні внески членів та відрахування від прибутків. Обов'язковість фінансової участі кожного члена кооперативу у його діяльності передбачена законодавством та закріплена у статутах більшості країн. Це означає, що кожен фермер при вступі до кооперативу повинен підписати документ, що включає обов'язок внесення

пайового внеску.

Пайові внески є іменними (вписуються в реєстр), вони не можуть бути передані у спадок, не можна відмовитися від них на чиюсь користь.

У разі виходу з кооперативу пайові частки виплачуються за номінальною вартістю або за балансовою вартістю на момент виходу.

Крім пайового капіталу, сільськогосподарські кооперативи використовують інші внутрішні джерела збільшення своїх фондів, зокрема вступні та щорічні внески. Ці внески обов'язкові, насамперед, тих кооперативів, які створюють пайовий капітал. Так, швейцарським законодавством передбачається, що розмір щорічних внесків встановлюють загальні збори кооперативу залежно від потреб об'єднання [62].

Окрім пайової участі в капіталі, кооперативи вимагають іноді від нових членів внеску на «право вступу».

Отримуваний внаслідок діяльності кооперативів прибуток (або економія) розподіляється у резервний та інші фонди (страховий, амортизаційний, інвестиційний, розвитку та т.д.). Ці фонди є важливими джерелами формування кооперативного капіталу і мають велике значення, оскільки ця частина коштів, на відміну пайового капіталу, залишається в кооперативі і не підлягає поверненню у разі виходу з нього. Частину прибутку, що залишилася після відрахування до фондів, розподіляють між членами об'єднання пропорційно їх пайовій участі.

На капітал, що належить членам кооперативу, за рішенням загальних зборів може виплачуватись відсоток, якщо бюджетний рік закінчено з прибутком. Величина відсотка найчастіше обмежена.

Організаційно-економічний механізм відносин суб'єктів у системі інтеграції є багатоплановою економічною категорією і включає такі основні складові (рис.3.1).

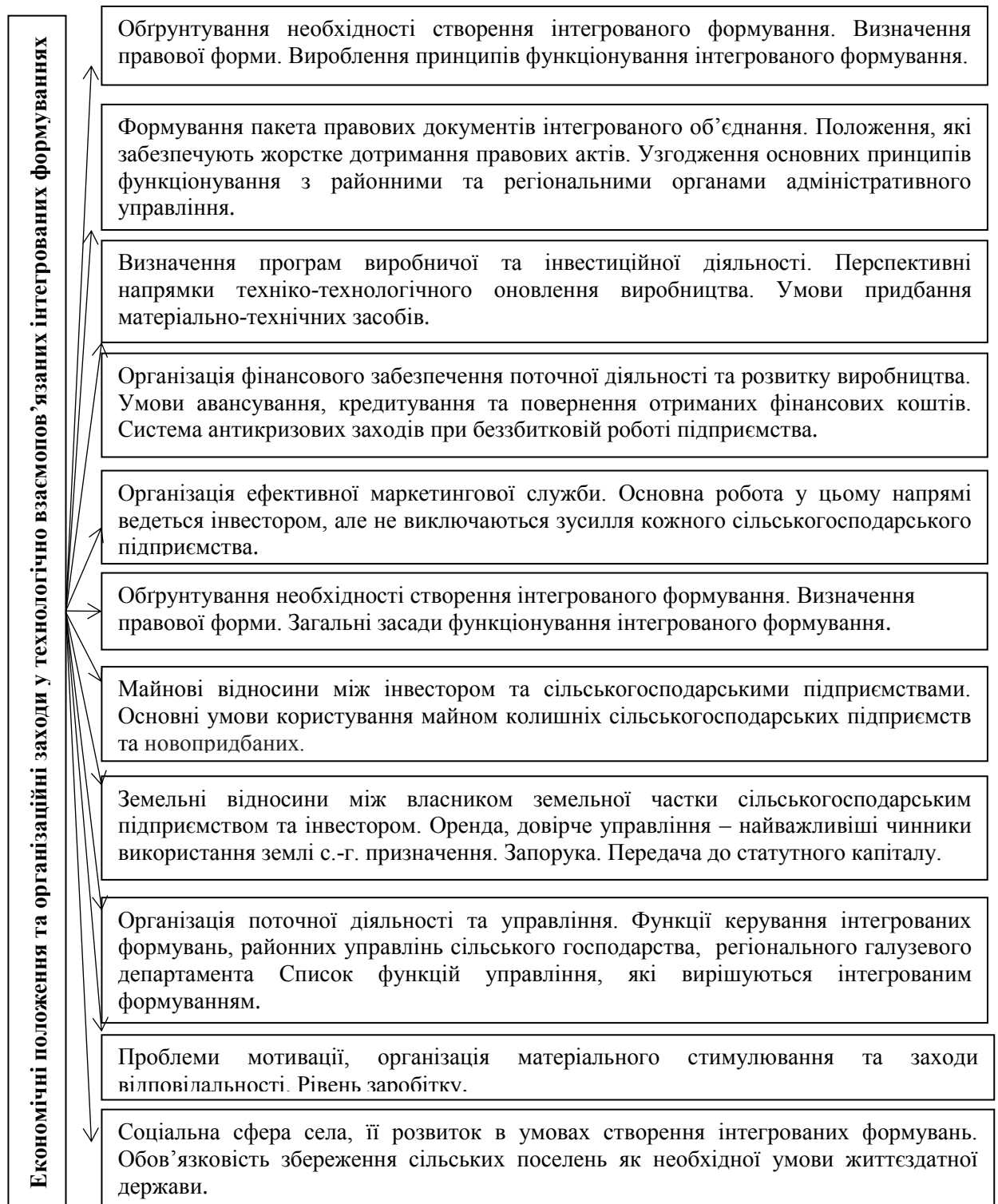

Рис.3.1. Основні складові механізму економічних відносин підприємств АПК у технологічно взаємопов'язаних інтегрованих формуваннях

Джерело: власна розробка автора

Успішне освоєння економічних взаємин у агропромислових формуваннях можливе за дотримання найважливіших положень їх розробки та здійснення. До них належать: соціальна спрямованість економічних

відносин; ефективне використання виробничого потенціалу; дотримання інтересів усіх учасників інтегрованого формування; матеріальна та моральна відповідальність учасників; прозорість економічних відносин для трудового колективу агропромислового формування; державне регулювання та підтримка економічних відносин для трудового колективу агропромислового формування; державне регулювання та підтримка економічних відносин. Першочергова увага має бути приділена процесу створення інтегрованого формування, оскільки саме на етапах створення об'єднання закладаються основи економічного механізму його функціонування та передумови успішної подальшої діяльності. В економічній літературі автори виділяють такі провідні принципи створення інтегрованих формувань:

- принцип добровільності. Рішення про вступ підприємств та організацій до інтегрованої структури приймається відповідно до їх статутів: за рішенням зборів акціонерів (в акціонерних товариствах), вкладників (у товариствах з обмеженою відповідальністю), членів (у кооперативах);
- принцип адаптивності. Суб'єкти інтеграції повинні вибирати форму об'єднання, що найкраще відповідає умовам господарювання, що склалися, і бути здатними адекватно швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища;

- принцип етапності. У міру створення матеріально-технічних та економічних умов можливий перехід від простих до складніших форм інтеграції (від горизонтальних до вертикальних, від виробничих до виробничо-торгівельних тощо);

- принцип територіальної цілісності та оптимальності. Для збалансованості ресурсного забезпечення необхідно дотримуватися територіальної цілісності та чіткої узгодженості між усіма ланками (учасниками) інтегрованого процесу;

- принцип «провідної ланки» - інтегратора. При створенні агропромислового формування необхідно вибрати підприємство - інтегратор, функції якого може виконувати стійке у фінансовому плані підприємство з

виробничим потенціалом [63].

З метою оцінки інтеграційних процесів в аграрному секторі, пропонуємо запровадити таку систему показників (індикаторів) оцінки агропромислової інтеграції (Табл. 3.1.).

Показники першого блоку використовуються для визначення рівня інтеграційного потенціалу підприємств та зміни їх індивідуальних особливостей у процесі інтеграції. Представлені показники дозволяють вивчити якість та асортимент продукції для оцінки перспективності бізнесу, ступінь зношування основних фондів, рівень завантаження виробничих потужностей, фінансову стійкість, ділову активність, платоспроможність. Крім того, показники цього блоку дозволяють вивчити правовий статус основних фондів: вони знаходяться у власності підприємства або не належать йому та будуть втрачені під час об'єднання.

Таблиця 3.1

Система індикаторів агропромислової інтеграції

Блок I Система показників для оцінки доцільності інтеграції	1. Загальна характеристика технологічного процесу та застосовуваної технології 2. Показники фінансової стійкості 3. Правовий статус основного капіталу 4. Ступінь взаємної значущості підприємств
Блок II Система показників рівня інтеграції	1. Рівень інтенсифікації управлінських рішень 2. Рівень інтеграції виробництва з наукою 3. Рівень промислової інтеграції 4. Рівень маркетингової інтеграції
Блок III Показники ефективності інтеграції	1. Конкурентоспроможність кінцевої продукції 2. Соціально-економічна ефективність 3. Сукупний ефект від спільної діяльності

Джерело: власна розробка автора

Подібним чином оцінюється інвестиційна політика підприємства, взаємини власників з його керівництвом, ставлення влади до можливої інтеграції, перспективи та форми повернення вкладених фінансових ресурсів. Важливим критерієм оцінки доцільності інтеграції є ступінь взаємної значущості підприємств за обсягами постачання один одному та їх частки у загальному збуті (споживання), наявність у об'єднання та кожного з його учасників альтернативних каналів збуту (альтернативних споживачів), унікальність

підприємства для технологічного ланцюжка.

Індикатори блоку II припускають оцінку того, наскільки зміна кінцевих показників агропромислового формування обумовлена безпосередньо взаємодією учасників.

Для оцінки ефективності діяльності агропромислового формування можливе використання критерії блоку III. Конкурентоспроможність виробленого інтегрованим формуванням виду продукції може бути визначена як відношення його ціни до оцінки споживчих властивостей у балах або шляхом розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності у вигляді індексу цін – відношення ціни реалізації продукції агропромислового формування до середньої ринкової ціни на регіональному ринку.

Соціально-економічна ефективність агропромислових формувань може бути виражена через систему показників: заробітної плати, величини громадських фондів об'єднання, рівня механізації, фондоозброєності праці, підвищення кваліфікації працівників тощо.

Сукупний ефект про спільну діяльність учасників агропромислової інтеграції визначається ставленням сукупного прибутку, отриманого внаслідок об'єднання, до собівартості кінцевої продукції.

При прийнятті остаточного рішення про створення інтегрованого агропромислового формування необхідно виявити його можливе значення для соціально-економічного розвитку району (регіону), на території якого планується його діяльність.

Процеси кооперації та інтеграції, що розвиваються, не повинні відбуватися стихійно, при створенні довгострокових зв'язків між підприємствами сільського господарства та переробки не слід забувати досвід колишніх етапів господарювання, адже розміщення виробничих потужностей переробних підприємств здійснювалося з урахуванням раціонального використання сировинної бази, сформованих

сільськогосподарських зон та потреб населення, яке проживає на відповідній території.

Як критерії, що зумовлюють напрямок і форму агропромислової інтеграції, можна виділити такі фактори.

1. Наявність великих ринків збуту. Задоволення потреб покупців – це те, заради чого створюється будь-який суб'єкт господарювання. Близькість до потенційних споживачів є не тільки потужним стимулом до створення великого агропромислового виробництва, а й впливає на його конкретну форму. Так, організація переробки безпосередньо сільськогосподарськими підприємствами (м'ясопереробні цехи сільськогосподарських підприємств та переробні кооперативи, створювані дрібними виробниками) має сенс лише у безпосередній близькості до ринків збуту, інакше комерційні витрати стають непосильними для виробників.

2. Наявність у відповідній зоні підприємств, що становлять ланки єдиного технологічного ланцюга «виробництво-переробка». Сутність і концепція агропромислової інтеграції має на увазі поєднання в єдиній структурі двох і більше ланок агропромислового виробництва і, насамперед, сільського господарства та переробки. Наявність у сільськогосподарській зоні суб'єктів господарювання - виробників сільськогосподарської продукції та переробного підприємства, здатного забезпечити необхідний обсяг переробки сировини, є основною умовою для формування на даній території агропромислового об'єднання.

3. Обсяг виробництва, що сільськогосподарських товаровиробників. Даний фактор не останній впливає на доцільність вибору тієї чи іншої форми об'єднавчих процесів. Створення агрохолдингів найбільше тяжіє до великотоварного виробництва, оскільки це знижує транспортні витрати і дозволяє швидко завантажити потужності переробних підприємств, які і виступають основними ініціаторами інтеграції під час створення холдингових структур.

4. Фінансове становище потенційних учасників інтеграції. При здійсненні інтеграційних процесів стає необхідно виділити основних інтеграторів – одного, рідше – кілька великих, фінансово - стабільних підприємств, здатних взяти на себе всі організаційні труднощі при створенні об'єднання. Сформоване фінансове становище суб'єктів суміжних етапів технологічного ланцюга зумовлює напрямок інтеграції: стабільний економічний стан і доступ до фінансових ресурсів підприємств переробної сфери при кризовому стані сільського господарства призведе до інтеграції «назад», зворотна ситуація може сприяти розвитку «інтеграції, що йде». При несприятливому фінансовому становищі обох сфер скоріш за все, потрібно звернутись до зовнішніх джерел фінансування, тобто виникнуть передумови у розвитку побічної інтеграції.

5. Організаційно-правовий статус потенційних учасників. Цей чинник має значення для вибору тієї чи іншої форми агропромислового формування. Так, переважання у регіоні сільськогосподарських підприємств, що функціонують у формі виробничих кооперативів, ускладнить створення холдингових структур, заснованих на володінні головною компанією великими пакетами акцій чи грошовому капіталі організацій, що входять до об'єднання.

На обласному рівні з метою координації діяльності агропромислових формувань доцільно створення асоціації (союзу) виробників м'яса сільськогосподарських тварин та переробників.

Функціонування м'ясного союзу Вінницької області має здійснюватися за активної підтримки адміністрації краю, зацікавленої у стабілізації та зростанні ефективності галузі. Основними його завданнями повинні бути:

- представлення та захист інтересів виробників у місцевих та державних органах влади;
- участь у розробці державних та обласних програм розвитку та підтримці тваринництва;

- ініціювання та участь у розробці програм, спрямованих на стимулювання розвитку кооперації та інтеграції у галузі тваринництва;
- співробітництво з науково-дослідними та навчальними інститутами, фінансовими та промисловими організаціями з метою надання організаційної, науково-технічної, економічної та інвестиційної підтримки своїм членам;
- координація підприємницької діяльності учасників асоціації, що включає: аналіз та оцінку стану галузі, розробку пропозицій щодо її розвитку, планування та узгодження програм з впровадження інтенсивних технологій виробництва та переробки продукції тваринництва;
- сприяння розвитку ринкової інфраструктури (створення оптового продовольчого та ресурсно-технічного ринків, установ кредитної кооперації, страхових установ);
- допомогу учасникам союзу у реалізації продукції, пошуку потенційних інвесторів, у отриманні кредитів, податкових та інших пільг під час здійснення лізингових операцій;
- проведення досліджень з економічних, технологічних та інших проблем галузі тваринництва;
- надання правової допомоги членам союзу.

Для ефективного функціонування цей союз насамперед має отримати державну підтримку та визнання його з боку регіональної влади рівнозначним партнером у системі управління аграрного сектору.

Інтеграційні та кооперативні процеси лише починають набувати свого розвитку і зараз носять стихійний і фрагментарний характер, що не може значною мірою вплинути на стан галузі тваринництва загалом. Змінити ситуацію здатний лише комплексний підхід до створення та розвитку агропромислових формувань, що враховує умови господарювання кожної територіальної зони краю.

Для успішного входження сільськогосподарського підприємства до складу інтегрованого формування необхідний комплексний підхід до

реформування системи внутрішньогосподарських відносин. Дослідження показали, що вдосконалення внутрішньогосподарських відносин у сільськогосподарських кооперативних формуваннях – необхідна умова їхнього фінансового оздоровлення та підвищення ефективності виробництва. Для досягнення цих цілей необхідно реформувати внутрішньогосподарські трудові та організаційні відносини на основі узгодження загальногосподарських та індивідуальних інтересів членів кооперативу. Таким відносином найбільше відповідає господарський розрахунок. Сучасні сільськогосподарські виробничі кооперативи істотно різняться за рівнем застосування елементів внутрішньогосподарського розрахунку. На основі даного критерію пропонується виділити п'ять критеріїв категорій сільськогосподарських виробничих кооперативів (табл.3.2).

Вища категорія - використання всіх елементів внутрішньогосподарського розрахунку, коли кожен підрозділ кооперативного формування і навіть окремі працівники перебувають у відносинах повного госпрозрахунку з адміністрацією кооперативу.

Перша категорія - це кооперативи, які будують внутрішньогосподарські відносини відповідно до принципів внутрішньогосподарського розрахунку. Тут здійснюється самоокупність та самофінансування, матеріальна зацікавленість та економічна відповідальність.

На цих підприємствах визначено оптимальні виробничу та організаційну структури кооперативу, чітко регламентовано порядок взаємовідносин між структурними підрозділами на основі внутрішньогосподарських розрахункових цін. До підрозділів доводяться нормативи витрат і здійснюється преміювання їх зниження, матеріальне заохочення залежить від одержуваного доходу, передбачено відповідальність підрозділів перед адміністрацією кооперативу та іншими підрозділами за порушення умов виробництва.

Таблиця 3.2.

**Класифікація сільськогосподарських виробничих кооперативів за
ступенем застосування елементів внутрішньогосподарського розрахунку**

Елементи внутрішньогосподарського розрахунку	Категорії сільськогосподарських кооперативних формувань				
	Вища категорія	1	2	3	4
1. Визначено оптимальну виробничу та організаційну структуру кооперативу	+	+	+		
2. Визначено порядок взаємовідносин між структурними підрозділами на основі внутрішньогосподарських розрахункових цін	+	+	+	+	
3. Доводять нормативи затрат	+	+	+	+	-
4. Здійснюються преміювання за економію витрат	+	+	+		
5. Матеріальне заохочення працівників повністю залежить від доходу підрозділів	+	+	+	+	
6. Передбачено відповідальність підрозділів та адміністрації за порушення умов провадження	+	+			
7. Кожний підрозділ перебуває у відносинах повного госпрозрахунку з адміністрацією кооперативу	+				
8. Введено автоматизовану систему обліку роботи кожного підрозділу та кооперативу в цілому, а також їх взаємовідносин	+				

Джерело: власна розробка автора

Друга категорія - це кооперативи, у яких освоєно лише основні елементи внутрішньогосподарського розрахунку. Відносини між підрозділами та адміністрацією кооперативу чітко не розмежовують відповідальності за невиконання зобов'язань, дотримання нормативів.

У кооперативах третьої категорії також застосовуються елементи внутрішньогосподарського розрахунку. Визначено порядок взаємовідносин між структурними підрозділами на основі внутрішньогосподарських розрахункових цін, матеріальне заохочення пов'язане з результатами діяльності, але не повністю залежить від них, тобто оплата здійснюється за вироблену продукцію, але преміювання за зниження витрат відсутня. Немає

чіткого розмежування відповідальності між підрозділами та адміністрацією кооперативу за невиконання зобов'язань.

До четвертої категорії відносяться всі інші кооперативні формування, у яких внутрішньогосподарські розрахунки практично не застосовуються, внутрішньогосподарські відносини будуються на умовах адміністративних методів, а оплата праці членів кооперативу безпосередньо не пов'язана з результатами діяльності підрозділів.

У даний час головним завданням кооперативу є виконання договірних зобов'язань, укладених між підрозділами, кооперативом та підрозділами, кооперативом та працівниками, а також кооперативом та зовнішніми контрагентами. Розвиток госпрозрахункових відносин, надання реальної самостійності структурним підрозділам дає можливість самореалізації фахівців, сприяє підвищенню матеріальної зацікавленості всіх працівників, активізує підприємницьку діяльність. Госпрозрахунок підвищує ефективність системи контролю та обліку за витрачанням виробничих ресурсів, забезпечує підвищення матеріальної зацікавленості та відповідальності всіх членів кооперативу. З метою вдосконалення організаційно-економічних відносин у кооперативі пропонується запровадити додаткові заходи щодо стимулювання праці керівників та спеціалістів, встановити норматив їх заробітної плати (від валового доходу, прибутку або суми виручки по господарству), а також фіксовану суму інших планових витрат (зміст основних фондів, закріплених за апаратом, канцтовари, витрати на відрядження, підготовка кадрів тощо). Протягом року працівникам виплачується аванс (пайовикам – гарантований мінімум, найманим спеціалістам – оклади повністю). Наприкінці року визначається сума належної заробітної плати згідно із затвердженим нормативом. До неї додається економія від фіксованих витрат (або утримується перевитрата). Загальна сума коригується залежно від виконання зобов'язань. Якщо голова кооперативу та співробітники апарату виконали всі свої зобов'язання, то ця сума збільшується на 35%, але за кожну невиконану позицію вона зменшується на 11%.

Запропонована нами система покликана забезпечити досить тісний зв'язок між рівнем матеріальної зацікавленості, підвищенням відповідальності працівників та величиною валового доходу кооперативу, а отже, сприяти зростанню обсягів виробництва та вдосконаленню якості продукції.

У сучасних умовах підвищення ефективності виробництва можна досягти переважно за рахунок розвитку інноваційних процесів, що одержують кінцевий вираз у нових технологіях, нових видах конкурентоспроможної продукції. Пошук та використання інновацій безпосередньо на підприємствах є актуальною проблемою. Розвиток нових технічних та організаційно-технологічних рішень, вдосконалення основних принципів управління стосовно специфіки вітчизняного ринку створюють умови для відновлення процесів відтворення на підприємствах та дають додатковий імпульс для економічного зростання. Постійне оновлення техніки та технологій робить інноваційний процес основною умовою виробництва конкурентоспроможної продукції, завоювання та збереження позицій підприємств на ринку та підвищення продуктивності, а також ефективності підприємства

У процесі господарської діяльності інтегрованих формувань важливе місце займають розподільні відносини отриманого спільного ефекту, механізм дії яких має забезпечувати:

по-перше, визначення справедливого індивідуального внеску кожного учасника до загального результату спільної діяльності;

по-друге, виявлення реального критерію розподілу отриманих спільних результатів (дохід, прибуток).

Вибір організаційно-економічного механізму та правил розподілу загального додаткового ефекту, безумовно, має визначатися внаслідок переговорів між учасниками інтегрованого формування. Процес пошуку «справедливого, компромісного рішення» може бути однозначно визначено всього різноманіття створюваних формувань хоча б через те, що саме

поняття «справедливість» - дуже складне, багатоаспектне і може по-різному трактуватися різними учасниками об'єднання [64].

Ця обставина обумовлює необхідність вироблення методичних підходів щодо розподілу загального додаткового ефекту на основі поєднання різних економічних інтересів, орієнтованих на різні уявлення учасників щодо справедливості такого розподілу. Така методика має бути багатоваріантною, що поступово веде до максимального обліку всіх інтересів та аргументів учасників інтеграції для досягнення узгодженого рішення. Найбільш сучасним та ефективним методом отримання компромісного рішення є метод моделювання створюваного або функціонуючого інтегрованого формування у м'ясопродуктовому підкомплексі на основі використання персональних комп'ютерів. Він дозволяє в наочній формі представляти різні варіанти за різних принципів розподілу та різноманітних станах зовнішнього економічного середовища.

Конкретні варіанти розподілу отриманих доходів між виробниками м'яса, м'ясокомбінатами та торговими підприємствами можуть переглядатися, уточнюватись як на стадії створення, так і при їх функціонуванні, за непередбачених змін умов або переоцінки інтересів деяких учасників інтеграційної структури.

За нашою оцінкою, багатоваріантність та інтеративність процесу узгодження інтересів суб'єктів інтеграції не викликає сумніву. Дослідження показують, що є доцільним визначити базові опорні варіанти розподілу загального додаткового фінансового результату.

Наприклад, у першому базовому варіанті додатковий ефект між суб'єктами інтеграції розподіляється пропорційно до їх виробничого внеску.

У другому базовому варіанті пропонується проводити розподіл ефекту пропорційно додатковій вартості, створюваної на кожному підприємстві й у кожній ланці технологічного ланцюжка, проте видима справедливість такого поділу може бути спотворена наявними ціновими диспаритетами. Якщо один із цих варіантів приймається за базовий, то інший повинен служити для його

коригування. На основі вищенаведених положень можна запропонувати методичні підходи щодо розподілу отриманої вигоди, а також вибору організаційно-економічного механізму функціонування інтегрованого формування.

В основу вибору механізмів можуть бути закладені різні важливі підходи. Не претендуючи на вичерпну повноту, наведемо деякі принципи, які доцільно застосовувати щодо значимості окремих організацій-учасників інтеграції і, тим самим, опосередковано, обґрунтованості їх претензій щодо частки у загальній вигоді (прибутку).

Перший. Основою розподілу ефекту за вкладом (питомою вагою) найчастіше є економічні показники, що визначають відносну економічну міць кожного суб'єкта інтеграції. Ми вже показали, як формується базовий варіант розподілу на основі економічного внеску організацій до загальної додаткової вигоди. Для уточнення чи переформування цього розподілу слід зважати на такі важливі економічні показники, як прибуток до організації інтеграційної структури, балансова сума ліквідних активів, основні фонди, оборотні засоби та деякі їх комбінації. Вибір конкретної комбінації показників відбувається з урахуванням аналізу функціонування інтегрованого формування чи проєкту його функціонування з урахуванням специфіки окремих учасників.

Другий. Розподіл ефекту за місцем його виникнення. Для його визначення розглядаються всі варіанти у складі можливих. Цей принцип виходить з розподілу отриманих доходів пропорційно додатковій вартості, створюваний на кожному підприємстві чи кожній ланці єдиного технологічного ланцюга.

Третій. Розподіл додаткового ефекту за величиною активів та основних фондів може застосовуватися при невеликій кількості учасників формування та великій однотипності продукції, що випускається.

Четвертий. Розподіл за принципом коаліційної сили, оскільки значимість кожного члена альянсу визначається як суто економічними

показниками. За нашою оцінкою, значимість окремих учасників (отже і його частка у прибутку) тим вища, чим важливіше їхнє входження в об'єднання для успішного його функціонування.

П'ятий. У визначенні значимості за принципом коаліційної сили лежить принцип розподілу вигоди, заснований на теорії загроз. Очевидно, що учасник коаліції (у нашому випадку інтегроване формування) тим сильніший або важливіший для групи, чим більша кількість загроз, пов'язаних з його виходом з різних варіантів коаліції; учасники, що залишаються, не знаходять контрзагроз.

На основі використання одного з вищеописаних принципів або іншого принципу, який отримується, наприклад, шляхом їх синтезу, визначається варіант розподілу загального доходу між учасниками інтеграції.

Далі отримані варіанти розподілу загальної вигоди можуть реалізовуватися як у явному вигляді, тобто шляхом визначення абсолютних сум, що виділяються кожній організації, так і через складніші, "приховані" схеми взаєморозрахунків, наприклад, через механізми внутрішніх розрахункових цін або внутрішніх податків, які є розділами організаційно-економічного механізму.

Розподільні відносини в інтегрованих формуваннях м'ясопродуктового підкомплексу можуть будуватися за двома моделями:

- цінової, яка на практиці може застосовуватися у двох варіантах: за діючими ринковими цінами, або за розрахунковими внутрішньогосподарськими цінами;
- нормативно-розподільної, яка відрізняється від цінової моделі тим, що розрахунки проводяться не за проміжним, а за кінцевим результатом.

При ціновій (або затратно-технологічній) моделі розрахунки проводяться за витратами технологічного процесу, починаючи від виробника сировини та закінчуючи торгівельною організацією з реалізації напівфабрикатів та готових м'ясних виробів. Таку схему доцільно застосовувати у тих інтегрованих формуваннях, у яких учасники або

зберігають юридичну та господарську самостійність, або зберігають лише господарську, але не мають прав юридичної особи. Оскільки цінова модель будується за стадіями технологічного процесу, ціни на м'ясну продукцію, що проходить послідовні стадії, можуть визначатися двома способами:

- виходячи з нормативних або фактичних витрат та прийнятої технології виробництва м'яса, при цьому вартість кінцевої продукції визначається на витратній основі, починаючи з першої стадії виробництва та закінчуючи останньою - торгівлею з урахуванням збільшення доданої вартості;

- виходячи з роздрібної ціни на кінцевий вид м'ясної продукції, тобто застосовується реверсивна модель, згідно з якою розрахункова ціна сировини визначається у зворотному порядку. Відмінною особливістю цього способу є те, що вихідним пунктом розрахунків служить ринкова ціна, що фактично склалася, на конкретний вид напівфабрикатів або готової продукції, а кінцевим - розрахункова ціна на конкретний вид сировини (приріст ВРХ, свиней, птиці).

Застосування цінової моделі у ринкових відносин учасників спільної діяльності має стримуючі моменти, тому що кожен учасник інтегрованого ланцюжка виходить зі власних інтересів і прагне через ціну отримати максимальний прибуток. В інтегрованих формуваннях замкнутого типу концепція ціноутворення будується насамперед із орієнтацією всіх учасників отримання максимального сукупного доходу від інтегрованої діяльності загалом, і тут не повинні виступати самостійним інструментом розподільних відносин, а служити вартісною основою при розподілі кінцевого фінансового результату.

При нормативно-розподільчій моделі економічні відносини будуються шляхом розподілу підсумкового фінансового результату (виручки від реалізації, прибутку) пропорційно до вкладу учасників у спільне виробництво. Величину цього внеску для кожного учасника можна визначити одним із трьох нормативних методів: витратним, ціновим,

ресурсним. Відповідно до нормативно-витратного методу на кожному етапі просування продукції розраховуються нормативні витрати. Внесок сільськогосподарських товаровиробників визначається на основі нормативної (повної) собівартості, решту - на основі її збільшення. Одна з основних умов застосування цього способу розрахунків - право власника продукції має належати основному інтегратору об'єднання. У цьому досягається ефект відстрочки податкових нарахувань, позаяк у цій схемі прибуток розраховується лише після повного проходження технологічного циклу, тобто у стадії реалізації напівфабрикатів чи готової м'ясної продукції. Проте з огляду на практичну складність визначення нормативного рівня витрат за продукцію м'ясопродуктового підкомплексу, можливе застосування модифікованішого варіанту.

Нормативно-ціновий метод відрізняється від цінового тим, що у розрахункову процедуру додається показник нормативного прибутку. Вклад учасників визначається таким чином: для сільськогосподарських кооперативів – за нормативною вартістю, для інших – за доданою нормативною вартістю. Цей варіант може застосовуватися за будь-якої форми інтеграції - як із втратою, так і збереженням юридичної самостійності учасників - господарюючих суб'єктів. Повний розрахунок здійснюється шляхом розподілу прибутку, отриманого на заключній стадії діяльності інтегрованого об'єднання, а раніше постачальнику худоби після продажу (передачі) продукції на переробку виплачується аванс.

Застосування затратно-цінового варіанта розподільних відносин дозволить агропромисловим формуванням ефективно впливати на інтереси інтеграторів для того, щоб переорієнтувати їх на кінцеві результати спільної діяльності. У цьому формування прибутку кожного з учасників має проводитися з урахуванням реальних умов функціонування.

Нормативно-ресурсний метод передбачає визначення ресурсоемності виробництва приросту ваги та продуктів його переробки. Для цього підсумовуються у грошовій оцінці всі види виробничих ресурсів, зайнятих у

сільськогосподарському виробництві та переробці, та визначається частка кожного учасника. Цей метод обмежений у своєму застосуванні через складність вартісного порівняння як різноякісних ресурсів (трудові ресурси, основні фонди), так і однотипних, які стосуються різних сфер діяльності (наприклад, вирощування худоби і переробка м'яса).

Наведені розподільні відносини отриманого загального ефекту є найбільш прийнятними для агропромислових формувань м'ясопродуктового підкомплексу акціонерного типу з максимальним ступенем інтеграції, що передбачає втрату учасниками статусу юридичної особи. Учасники, які не мають юридичної самостійності, функціонуючи за умов внутрішнього комерційного розрахунку, мають групові економічні інтереси, сукупність яких впливає на формування механізму розподільних відносин, насамперед при обґрунтуванні пропорції між накопиченням і споживанням.

Наша позиція полягає у визнанні необхідності розумного поєднання у підкомплексі великих агропромислових формувань, середніх сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств, що дозволяє забезпечити реалізацію переваг кожної з форм господарювання, економічне зростання у галузі та сталий розвиток сільських територій. Результати проведеного дослідження дають підстави визначити такі напрями ефективного розвитку інтеграційних процесів та інтегрованих структур у м'ясопродуктовому підкомплексі, на яких пропонується зосередити зусилля держави, бізнесу, галузевих асоціацій та наукової громадськості:

- забезпечення ефективного виходу інтегрованих структур на світовий агропродовольчий ринок;
- реалізація повномасштабних протиепізоотичних заходів боротьби з хворобами тварин, насамперед, з африканською чумою свиней, що становить основну загрозу розвитку свинарства;
- створення правової бази з майнових і розподільних відносин між учасниками інтегрованих структур, у тому числі прийняття Закону України

про холдинг;

- розвиток науково-методичного забезпечення у сфері організаційно-економічного механізму діяльності інтегрованих формувань з урахуванням інтересів усіх учасників;

- організація державного статистичного спостереження функціонування інтегрованих структур з метою формування системи статистичних показників, які комплексно характеризують їх діяльність;

- зосередження інвестиційної активності інтегрованих формувань на модернізації виробництва та збуту, розвитку селекційно-генетичної та кормової бази;

- вертикальна інтеграція виробників з науково-дослідними структурами зі створенням науково-виробничих об'єднань з метою формування інноваційної спрямованості розвитку галузі;

- створення та розширення контрактних форм інтеграції, міжорганізаційних взаємодій та інституційних формувань;

- розвиток диверсифікації діяльності інтегрованих формувань (у бік глибокої переробки, охоплення нових регіонів, проєктів з м'ясного скотарства), збільшення обсягів випуску для сегментів ринку, що розвиваються (м'яса індички, качки, кролика та ін.), підвищення безпеки та якості продукції;

- використання сучасного науково-методичного забезпечення корпоративного стратегічного управління, управління бізнес-процесами та якістю, маркетингу;

- регулювання державою діяльності інтегрованих структур, у тому числі через удосконалення земельного законодавства, з метою нівелювання негативного впливу на конкурентне середовище, екологічну ситуацію, соціально-економічну обстановку на селі;

- регіоналізація державної політики з підтримки інтегрованих структур з урахуванням особливостей суб'єктів господарювання та поточного рівня розвитку вертикально інтегрованих виробництв на

відповідних територіях;

- посилення уваги до корпоративної соціальної відповідальності агропромислових інтегрованих формувань, вирішення ними соціальних завдань;

- розвиток механізмів державно-приватного партнерства при створенні інтегрованих структур у «точках зростання» та реалізації інтегрованими формуваннями великих інвестиційних проєктів.

Результати проведеного дослідження, що систематизують і конкретизують зміст і генезис агропромислової інтеграції з урахуванням галузевої специфіки, розширюють наукові уявлення про інтеграційні процеси в м'ясопродуктовому підкомплексі, сприяють подоланню фрагментації наукового знання у даній предметній галузі, роблять внесок у формування інформації та прикладних досліджень і можуть бути використані при розробці програм розвитку м'ясопродуктового підкомплексу та сільських територій, механізмів державної підтримки виробництва м'яса, підготовці пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази діяльності інтегрованих структур.

3.2. Формування екологічної складової м'ясопродуктового підкомплексу України

Пандемія серйозно впливає на економіку та здоров'я людей у всьому світі. Продовольчий сектор є критично важливим, і він відчув цей вплив на собі. У багатьох країнах спостерігається дефіцит продовольства та зростання цін. У фермерів зібралася продукція, яку вони більше не можуть реалізувати. Через обмеження на пересування та внаслідок закриття компаній різко зросли втрати продовольства та обсяги харчових відходів на різних етапах виробничо-збутових ланцюжків. Всі ми бачили, як фермери змушені були виливати молоко і заорювати врожай на полях, тоді як в інших кінчалось продовольство. Інші потрясіння, такі, як найбільша за останні десятиліття навала пустельної сарани та періоди посухи, також продемонстрували

вразливість вирощеного врожаю перед зміною клімату.

У багатьох країнах знижується продовольча безпека. Найгостріше ця проблема стоїть у країнах, що зазнають конфліктів і наслідків зміни клімату. Разом з тим, у сільських районах та містах, де багато мешканців через пандемію втратили частину своїх доходів, зростає кількість голодуючих. Навіть за хорошого врожаю та наявності продовольства якісні продукти стають для багатьох домогосподарств економічно недоступними через потрясіння на стороні доходів та зростання роздрібних цін. Пандемія COVID-19 оголила застарілі проблеми, властиві глобальній продовольчій системі. Здорове харчування виявляється занадто дорогим для більш ніж 3 мільярдів людей на планеті. Згідно з новими даними, близько 57 відсотків жителів країн Африки, розташованих на південь від Сахари, а також країн Південної Азії не можуть дозволити собі здоровий раціон харчування.

Для розробки перспективної моделі розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу використаємо метод аналізу середовища функціонування (метод М. Фарелла). Це граничний непараметричний метод, що дозволяє визначати не тільки тенденції розвитку економічного процесу, а й формувати стратегію розвитку різних галузей незалежно від виду господарської діяльності.

Процес управління є проявом здатності приймати рішення, що притаманно для керівника, причому саме поняття «аналіз» можна використовувати як роздроблення на мотиваційні та орієнтувальні чинники при прийнятті рішення у середовищі функціонування.

Неможливість досягнення переваг за рахунок визначення ефективності підтверджується недоліками цього методу, що були виявлені послідовниками М. Фарелла. У дослідженні були визначені такі проблеми: по-перше, суттєво звужується коло розглянутих організацій, для яких можлива побудова такого роду заходів щодо підвищення ефективності, оскільки не враховується переважна більшість організацій державного та некомерційного секторів, зайнятих створенням розподілених неринковим шляхом благ і

послуг для населення; по-друге, навіть для комерційних організацій така міра ефективності є неповною з точки зору обліку створюваних результатів та використовуваних факторів через те, що увага припадає тільки на ті з них, які мають вартісну оцінку; і, по-третє, порівняння ефективності діяльності організацій за сукупною продуктивністю, розрахованою на основі фіксованих вагових коефіцієнтів для змінних «виходу» та «входу», ставить порівнювані одиниці у «нерівноправні» умови, оскільки у ситуаціях, коли в силу особливості їх діяльності у них відсутня можливість варіювати структуру «виходу» або «входу», що задається вагами оптимальної структури «виходу» та «входу», організація сприятлива для одних та несприятлива для інших [60].

Ми вважаємо, що такі недоліки методу аналізу середовища функціонування можна долати за допомогою введення до фіксованих вагових коефіцієнтів для змінних «виходу» та «входу», параметрів позиціонування підприємств, залежно від їх фінансового результату (прибутку або збитку). Як наслідок, досягнення ефективності може розглядатися, виходячи з мотивації підприємств, що дозволить уникнути «нерівноправних» умов.

Графічне представлення методу аналізу середовища функціонування являє собою зображення (рис. 3.2) у системі координат $0L/YK/Y$ позицій аналізованих підприємств, де L – витрати на оплату праці найманих працівників, K – витрати на капітал (основні засоби), Y – дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Лінія 1-2-3-4-5 є граничною лінією, що свідчить про максимально можливе наближення до осей абсцис та ординат, тобто цю лінію можна назвати лінією технічної ефективності, а тому підприємства позицій 1, 2, 3, 4, 5 – технічно ефективні підприємства. Лінія АВ – лінія ефективності факторів виробництва, що будується на основі вартості ресурсів. Позиції підприємств, що займають положення, аналогічне Е, є підприємствами технічно неефективними.

Згідно з методом аналізу середовища функціонування, розраховуються значення технічної ефективності, ефективності факторів виробництва та повної економічної ефективності. Дослідження М. Фаррелла дозволяє за формулами 4.1, 4.2, 4.3 оцінити усі ефективності, що передбачені цим методом (рис. 3.7).

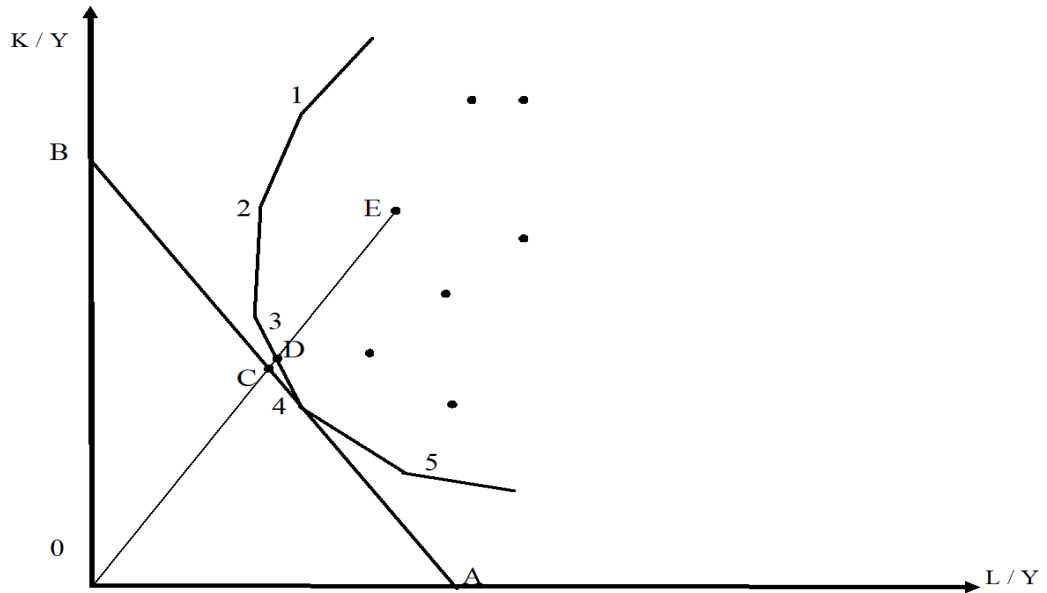

Рис. 3.2. Інтерпретація використання методу аналізу середовища функціонування при визначенні технічної ефективності (неефективності) підприємств

Джерело: [60]

Коефіцієнт ефективності технічно ефективного підприємства є максимальним і дорівнює 1. Технічна ефективність неефективних підприємств визначається за формулою (3.1).

$$TE = \frac{OD}{OE}, \quad (3.1)$$

де OD та OE – відрізки, довжина яких дозволяє визначити величину технічної ефективності підприємства. Технічна ефективність підприємств знаходиться у межах від 0 до 1.

Ефективність факторів виробництва визначається за формулою (3.2).

$$E\Phi B = \frac{OC}{OD}, \quad (3.2)$$

де OC та OD – відрізки, довжина яких дозволяє визначити величину ефективності факторів виробництва підприємства.

Повна економічна ефективність визначається за формулою (3.3)

$$EE = TE * E\Phi B \quad (3.3)$$

Зокрема ми вже побудували множинну кореляцію залежності обсягу експорту м'яса птиці від обсягу виробництва, даного виду м'яса та від загального обсягу капітальних інвестицій засвоєних на підприємствах з його виробництва. Використовуючи дані табл. 2.7, розрахуємо коефіцієнти покриття виробництва м'яса птиці обсягом експорту (X_1 / Y) та покриття капітальних інвестицій, засвоєних на підприємствах з виробництва даного продукту та обсягом експорту (X_2 / Y) (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Коефіцієнти покриття виробництва м'яса птиці обсягом експорту (X_1 / Y) та покриття капітальних інвестицій, засвоєних на підприємствах з виробництва даного виду м'яса обсягом експорту (X_2 / Y)

№	Рік	X_1 / Y	X_2 / Y
1	2016	4,82	3719,01
2	2017	4,35	4044,12
3	2018	3,80	4545,45
4	2019	3,32	5500,00
5	2020	3,17	4597,70

Джерело: створено автором

Особливість даної таблиці полягає у формуванні середовища функціонування, де позиціями є роки з 2016 по 2020 (рис. 3.7). Таким чином, у подальшому можна визначити напрями розвитку виробництва м'яса птиці через виявлення більш перспективних позицій.

Лінія технічної ефективності – позиція 1 (2016 рік) – позиція 5 (2020 рік).

Технічно неефективними є позиції 2 (2017 рік), 3 (2018 рік), 4 (2019 рік).

Визначимо технічну ефективність (неефективність) позицій 2 (2017 рік), 3 (2018 рік), 4 (2019 рік). Для цього розрахуємо коефіцієнт технічної ефективності. На прикладі позиції 4 (2019 рік) – це відношення відстані 0-4¹ до відстані 0-4.

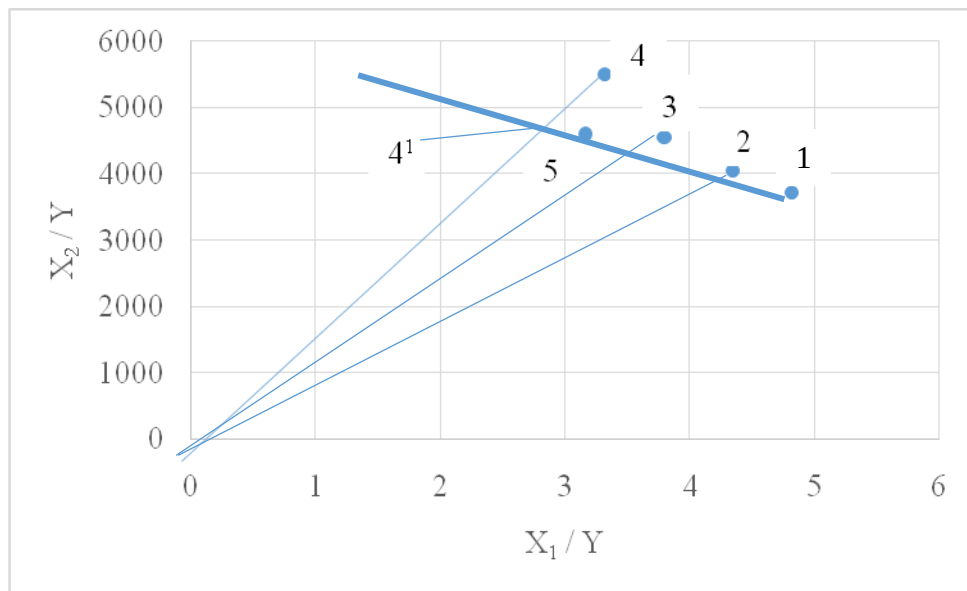

Рис. 3.3. Оцінювання технічної ефективності середовища функціонування підприємств з виробництва м'яса птиці

Джерело: створено автором

Коефіцієнти технічної ефективності для усіх позицій за досліджуваний період наведені у Табл. 3.2.

Таблиця 3.4

Коефіцієнти технічної ефективності виробництва м'яса птиці

№	Рік	Коефіцієнт технічної ефективності
1	2016	1
2	2017	0,99
3	2018	0,96
4	2019	0,87
5	2020	1

Джерело: створено автором

Виходячи з наведених коефіцієнтів технічної ефективності, можна стверджувати про її достатньо високий рівень. Однак найоптимальніший варіант – перенесення позицій 2 (2017 рік), 3 (2018 рік), 4 (2019 рік) на лінію технічної ефективності – точки перетину ліній 0-2, 0-3, 0-4 з лінією 1-5 (табл.

3.5).

Виходячи з Табл. 3.3 (на прикладі 2019 року, оскільки він має найнижчий коефіцієнт ефективності), коефіцієнт покриття виробництва м'яса птиці обсягом експорту м'яса птиці (X_1 / Y) зменшився із 3,32 до 2,81.

Таблиця 3.5

Розрахункові коефіцієнти покриття виробництва м'яса птиці, обсягом експорту та покриття капітальних інвестицій засвоєних на підприємствах з виробництва даного виду м'яса обсягом експорту

№	Рік	X_1 / Y	X_2 / Y
1	2016	4,82	3719,01
2	2017	4,28	4011,02
3	2018	3,56	4222,22
4	2019	2,81	4629,17
5	2020	3,17	4597,70

Джерело: розраховано автором

Таким чином, враховуючи незмінну величину обсягу виробництва м'яса птиці (1,328 млн т), можна розрахувати обсяг експорту м'яса птиці: $2,81 = 1,328 / Y$. З цього рівняння $Y = 0,472$ млн т. Відповідно у 2019 році була можливість експортувати додатково 0,037 млн т (0,472-0,435).

Вважаємо, що підвищення ефективності від виробництва м'яса птиці на майбутні роки можна досягти через покращення позицій безпосередньо лінії технічної ефективності (рис. 3.4).

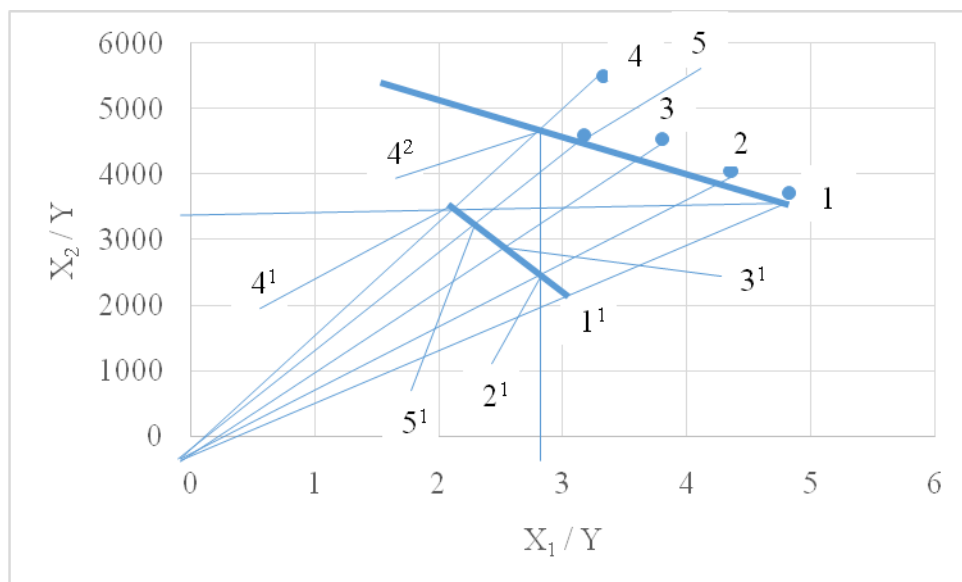

Рис. 3.4. Оптимізування лінії технічної ефективності середовища функціонування підприємств з виробництва м'яса птиці

Джерело: створено автором

Оптимізована лінія технічної ефективності – 4^1-1^1 є результатом проєкцій (перпендикуляр з позиції 4^2 на вісь абсцис – позиція 2^1 як перетин ліній 0-2 та перпендикуляра; перпендикуляр з позиції 1 на вісь ординат – позиція 4^1 як перетин ліній 0-4 та перпендикуляра).

Таким чином, можна зробити висновок, що положення оптимізованої лінії технічної ефективності 4^1-1^1 є напрямом забезпечення розвитку виробництва м'яса птиці на наступні роки, що забезпечить можливість нарощення експортного потенціалу.

Оптимізовані коефіцієнти покриття ($1^1, 2^1, 3^1, 4^1, 5^1$), їх порівняння з коефіцієнтами покриття до оптимізації (1, 2, 3, 4, 5) (табл. 3.6) дозволять визначити нові величини обсягу виробництва м'яса птиці (X_1), капітальних інвестицій (X_2) та обсягу експорту м'яса птиці (Y).

Нові величини обсягу виробництва м'яса птиці (X_1), капітальних інвестицій (X_2) та обсягу експорту м'яса птиці (Y) визначаються, виходячи з оптимізованих коефіцієнтів покриття. Наприклад, оптимізований коефіцієнт по 2016 року (X_1 / Y) зменшився з 4,82 до 3,06. Фіксуючи величину X_1 на незмінному рівні (1167000 тонн), розраховуємо, що $Y = 1167000 / 3,06 = 381372$ тонн, що свідчить про можливість експортувати на 139372 тонн м'яса більше (38137-242000).

Таблиця 3.6

Оптимізовані коефіцієнти покриття виробництва м'яса птиці обсягом експорту (X_1 / Y) та покриття капітальних інвестицій, засвоєних на підприємствах з виробництва м'яса птиці обсягом експорту (X_2 / Y) за їх позиціями на оптимізованій лінії технічної ефективності

Роки	Коефіцієнти покриття			Оптимізовані коефіцієнти покриття		
	№	X_1 / Y	X_2 / Y	№	X_1 / Y	X_2 / Y
2016	1	4,82	3719,01	1^1	3,06	2444
2017	2	4,28	4011,02	2^1	2,82	2666
2018	3	3,56	4222,22	3^1	2,53	3000
2019	4	2,81	4629,17	4^1	2,18	3666
2020	5	3,17	4597,70	5^1	2,29	3333

Джерело: розраховано автором

Аналогічно робимо розрахунки по усіх величинах оптимізованих

коефіцієнтів покриття (табл. 3.7 та табл. 3.8)

Таблиця 3.7

Розрахунки за оптимізованим коефіцієнтом покриття обсягом експорту м'яса птиці (Y) виробництва м'яса птиці (X₁), тонн

Роки	Y	ΔY	X ₁	ΔX_1
2016	381372	139372	740520	-426480
2017	419858	147858	767040	-416960
2018	496047	166047	834900	-420100
2019	609174	209174	872000	-456000
2020	603057	168057	996150	-384850
Разом		830508		

Джерело: розраховано автором

Як показують наведені розрахунки (табл. 3.7 та табл. 3.8), протягом 2016-2020 років існували усі можливості збільшення обсягу експорту м'яса птиці на 830508 тонн за рахунок нарощення виробництва м'яса птиці та ще на 802021 тонн через використання капітальних інвестицій у діяльність м'ясопереробних підприємств. Разом з тим, протягом досліджуваного періоду виявлена недостатність виробництва м'яса птиці у кожному році (ΔX_1), а також капітальних інвестицій (ΔX_2).

Таблиця 3.8

Розрахунки за оптимізованим коефіцієнтом покриття обсягом експорту м'яса птиці (Y) капітальних інвестицій (X₂), тонн

Роки	Y, тонн	ΔY , тонн	X ₂ , грн	ΔX_2 , грн
2016	368249	126249	591448000	-308552000
2017	412603	140603	725152000	-374848000
2018	500000	170000	990000000	-510000000
2019	600109	200109	1466400000	-733600000
2020	600060	165060	1449855000	-550145000
Разом		802021		

Джерело: розраховано автором

Таким чином, наведена лінія технічної ефективності (рис. 3.4) є відображенням стратегічного напрямку розвитку м'ясопродуктового підкомплексу – нарощення експорту м'яса птиці через збільшення виробничих потужностей підприємств та ефективного інвестування.

Підвищення ефективності виробництва продукції м'ясного птахівництва та її переробки, а також нераціональне споживання м'ясопродуктів населення призводить до забруднення навколишнього середовища. Одним з основних продуктів, що виробляється із залишків та відходів, є корми для тваринництва. Якщо звернутися до статистики, то у 2017 р. вітчизняне виробництво кормів для великої рогатої худоби (ВРХ) збільшилося на 3,5%, для свиней – зменшилось на 13%, для птиці – на 0,6%. І, незважаючи на зменшення поголів'я ВРХ та свиней, про зниження потреби в кормах говорити не доводиться. Адже у 2019 р. імпорт за позицією «Продукти для годування тварин» перевищує експорт майже вдвічі. А імпортує Україна корми з тієї ж Франції, Польщі та Угорщини, яким перед цим продає шрот та макуху [65]. Також ведеться робота щодо розробки відповідного законодавства. У рамках нової стратегії «Від ферми до вилки», яка є ключовим елементом Європейського зеленого пакту, ЄС активізує свої дії щодо запобігання втратам і відходам продовольства по всьому ланцюжку створення вартості харчової продукції. Ці кроки включають юридично обов'язкові цілі щодо зменшення кількості харчових відходів до 2023 року. Як і у випадку з безпекою продуктів харчування, споживачі все більше прагнуть прозорості всього ланцюжка поставок, щоб мати впевненість у тому, що проблемі харчових відходів приділяється достатньо уваги.

Продовольчі та харчові втрати - це не лише втрачені під час виробництва ресурси, а й згубний вплив на стан клімату та екології планети. Сільськогосподарські втрати та харчові відходи є одним із головних факторів, що сприяють зміні клімату; на них припадає близько 8 % всіх викидів парникових газів.

Науковці вважають, що птахофабрика на 400 тис. несучок отримує на рік таку кількість посліду, що при розкладанні його виділяється близько 700 т біогазу, у тому числі 450 т метану (65%), 208 т вуглекислого газу (30%) , 35 т водню, індолу, скатолу, сірководню, аміаку та інших сполук (5%) [66]. Тому як ніколи актуальний пошук альтернативних методів утилізації

відходів, і сьогодні запропоновані такі способи: вивезення на поля нативного посліду, гною або стоків, компостування, переробка гною та посліду на корм, застосування біоенергетичних методів та нових технологій утилізації посліду, створення рибоводно-біологічних ставків та ін.

При екстенсивному господарюванні корів з невеликими удоями містили насамперед для отримання гною. Концентрація худоби на одиницю земельних угідь була дуже низькою. Гній накопичували біля ферми або вивозили на поля, де він поступово перетворювався на перегній.

Сьогодні за такого способу внесення виникає низка проблем. По-перше, перевезення величезної кількості стоків (вміст сухої речовини 2-5%) вимагає чималих засобів, по-друге, ґрунт, підземні та поверхневі води заражаються інвазійними, інфекційними та токсичними елементами, по-третіх, це веде до накопичення нітратів, міді та цинку у зерні, траві та водних джерелах. У зв'язку з цим у деяких штатах США, наприклад, заборонили застосування пташиного посліду як добрива.

В Англії пташиний послід ферментують, обробляють мурашиною кислотою і з добавками м'яси згодують бичкам. Фірма "ДеЛаваль" має понад 30 варіантів біологічного знезараження гною. За однією з технологій гній направляють скребками та транспортером до центрифуги, де до 95% зважених частинок відокремлюють від вологи. Тверду фракцію з 36% сухої речовини витримують 3 місяці у спеціальному сховищі, потім гранулюють і дають худобі разом із силосом [68].

У Молдові свинячий гній вологістю 80-85% піддавали кислотному гідролізу. Тверда фракція (лігнін) йшла на добриво, а рідка – для одержання кормових дріжджів. Технологія їх культивування нескладна, але культуральна рідина містить велику кількість хлоридів і сульфатів, яких важко позбутися. Гідробаротермічний метод вимагає великих енергетичних витрат та дорогого обладнання з нержавіючої сталі, і це робить його нерентабельним.

У Канаді для підготовки до згодовування гній попередньо змішують із соломою, потім засівають спорами грибів. У результаті отримують високобілковий корм, придатний для харчування не тільки жуйним, а й моногастричним тваринам. Останнім часом, щоб зменшити виділення азоту та фосфору, застосовують ферменти, що підвищують перетравність та засвоєння поживних речовин.

Сьогодні у підприємницькому середовищі пріоритет надається ініціативам щодо оптимізації бізнес-процесів з метою збільшення прибутку та зниження фінансових витрат. Оцінка точок виникнення втрат на всіх етапах виробничо-збутового ланцюжка, визначення причинно-наслідкових зв'язків їх утворення, ведення статистики та моніторингу — складні, міжгалузеві та дорогі процеси, їхня економічна вигода для окремого підприємства неочевидна. При цьому для малого та середнього бізнесу багато практик скорочення продовольчих втрат залишаються недоступними через їх високу вартість або складність законодавчих процедур. У зв'язку з цим в Україні необхідно стимулювання бізнесу з боку держави до зниження продовольчих втрат на всьому виробничо-збутовому ланцюжку: у сільському господарстві, харчовій промисловості, роздрібній торгівлі та сфері громадського харчування.

На сьогоднішній день у генераторів органічних відходів відсутні як економічні стимули щодо впровадження практик поводження з органічними відходами, так і інфраструктурні можливості щодо їх збирання та переробки. Зусилля, спрямовані на скорочення втрат їжі, необхідно розглядати з точки зору раціонального використання ресурсів і отримання певної цінності від різних залучених учасників.

Для виробників переваги можуть полягати у:

- підвищенні економічної ефективності за рахунок використання незатребуваних побічних продуктів, їх реалізації зацікавленими учасниками ринку, підвищенні якості харчових продуктів;
- створенні репутаційних переваг та додаткової цінності в очах

інвесторів та споживачів.

Інтереси споживачів пов'язані зі збільшенням доступності продуктів харчування, а також підвищенням їх якості.

Органи державної влади зацікавлені, у тому числі, у зниженні продовольчих втрат у частині:

- зміцнення продовольчої безпеки країни;
- зниження соціальної напруженості (завдяки зростанню доступності продуктів харчування);
- зниження екологічного навантаження на довкілля;
- збереження земельних та водних ресурсів.

3.3. Удосконалення інституційного забезпечення управління розвитком м'ясопродуктового підкомплексу

Формування нової системи економічних відносин у сучасних умовах зумовлюють необхідність формування та розвитку міжгалузевої взаємодії у структурі агропромислового комплексу України. Сучасний етап розвитку міжгалузевих зв'язків характеризується рядом критеріїв, які не сприяють підвищенню ефективності агропромислового комплексу загалом та м'ясопродуктового підкомплексу зокрема. Сформовані міжгалузеві зв'язки в м'ясопродуктовому підкомплексі характеризуються складністю різноманітністю форм і методів, посиленням впливу на кінцеві результати функціонування організацій м'ясопродуктового підкомплексу загалом. Крім того, існуючі міжгалузеві зв'язки впливають на темпи економічного зростання та перспективи розвитку економіки країни.

Аналіз стану агропромислового комплексу загалом та м'ясопродуктового підкомплексу зокрема виявив різкий спад обсягів виробництва його продукції, що пов'язано значною мірою з розривом чи ослабленням міжгалузевих зв'язків на регіональному та внутрішньовиробничому рівнях діяльності суб'єктів господарювання. У результаті сформувалася

незбалансована відтворювальна структура м'ясопродуктового підкомплексу, низька ефективність використання ресурсів, ослаблення міжгалузевих потоків та пропорцій, руйнування матеріально-технічної бази та зниження ефективності функціонування підкомплексу загалом. На нашу думку, нівелювання виявлених недоліків можливе в результаті формування та розвитку ефективних механізмів реалізації міжгалузевих зв'язків, які враховували б інтереси всіх суб'єктів м'ясопродуктового підкомплексу, пріоритети формування міжгалузевих пропорцій, що відображають структурні елементи державного регулювання; вироблення нових стратегій розвитку м'ясопродуктового підкомплексу як цілісної системи, спрямованої на забезпечення продовольчої безпеки країни, забезпечення підприємств сільськогосподарською сировиною, зростання життєвого рівня населення, підвищення конкурентоспроможності виробників м'яса та м'ясопродукції у країні.

Одним з найпоширеніших засобів прогнозування є побудова ліній тренду засобами MS Excel на основі точкової діаграми за фактичними даними минулих періодів. MS Excel пропонує різноманітні типи апроксимуючої залежності: лінійна, логарифмічна, поліноміальна, степенева, експонентна, лінійна фільтрація. Вибір моделі для прогнозу залежить від достовірності прогнозу.

Для визначення обсягів необхідної кількості м'яса різних видів і відповідно кількість відповідних видів сільськогосподарських тварин було розроблено два варіанти: перший – норма споживання 70 кг/рік на душу населення; другий - 90 кг/рік на душу населення. При цьому було зроблено припущення, що не буде імпорту м'яса і м'ясопродуктів в Україну, а буде спостерігатися експорт. Як свідчать результати проведених досліджень протягом 2021-2030 рр. з метою забезпечення мінімальної науково-обґрунтованої та фізіологічної норм споживання та при забезпеченні мінімального обсягу експорту необхідно здійснювати поступове нарощення обсягів виробництва яловичини та свинини за рахунок нарощення поголів'я

корів, головним чином м'ясного напрямку продуктивності та свиней.

При цьому буде спостерігатися незначне скорочення поголів'я птиці (Додаток Р, Додаток С). Для розвитку м'ясопродуктового підкомплексу потрібна оптимізація бізнес-процесів, коли є гарантії забезпечення балансу виробництва та споживання м'ясопродуктів і м'ясної сировини за ціною, що дозволяє виробникам м'ясної сировини мінімізувати витрати на виробництво. Дефіцит м'ясних ресурсів у м'ясопродуктовому підкомплексі виникає при обмеженні обсягу, порушенні правил утримання тварин, порушенні технології зберігання сировини, затримці в часі поставок певного виду м'ясної сировини та неможливості її еквівалентної заміни, нераціональному використанні, несвоєчасній оплаті м'ясних ресурсів, а також при негативних проявах. та спеціалізації господарств-виробників м'ясної сировини, яких можна уникнути при збалансованому розвитку економіки країни та її регіонів на прогресивній основі. Зрозуміло, необхідний обсяг споживаної м'ясної сировини має визначатися, виходячи з медичних норм споживання м'ясної сировини та м'ясної продукції.

Розраховані значення наведених показників означають, що зростання обсягів продажів відбувалось з допомогою збільшення загальної ємності ринку.

Розвиток агропромислового комплексу загалом та м'ясопродуктового підкомплексу зокрема потребує обов'язкового державного регулювання відтворювальних процесів. Світовий досвід свідчить, що у середині 1990-х років рівень державного регулювання сільського господарства США становив лише 38%, у Японії - 35%. Понад 65% державне втручання у економіку аграрного сектору становило у Німеччині, Норвегії, Італії, Великобританії. Вчені-економісти у своїх працях говорять про необхідність державного регулювання економіки [74].

Міжгалузева конкуренція у м'ясопродуктовому підкомплексі - дуже складний процес, і його не можна залишати на саморегулювання в умовах ринкових відносин. Особливе становище м'ясопродуктового підкомплексу

пояснюється природними факторами, просторовою розосередженістю, структурною складністю, системністю, взаємоув'язкою з іншими галузями та сферами сільськогосподарського виробництва, виробництвом життєво важливої продукції

Структура міжгалузевих зв'язків у м'ясопродуктовому підкомплексі багато в чому залежить від розроблених та реалізованих державних заходів, спрямованих на підтримку та розвиток підкомплексу (рис.3.5).

Також значну увагу необхідно приділити організаційній структурі м'ясопродуктового підкомплексу, яка має враховувати інтереси забезпечення сталого розвитку підкомплексу, а також підвищення економічної ефективності виробництва з урахуванням інтеграції. Об'єднання економічно слабких господарств із прибутковими організаціями (переробними, торговими, сервісними), а також організаціями несільськогосподарського спрямування (організації, що надають інвестиційні ресурси, техніку, оборотні кошти тощо).

Недосконалість механізму інтеграції, саме той факт, що розподілом доходів в інтегрованому формуванні займається інтегратор, призводить до того, що знижується зацікавленість сільськогосподарського виробника в ефективній діяльності, розвитку виробництва. Це призводить до того, що на певній стадії розвитку сільськогосподарські виробники прагнутимуть вийти із інтегрованого формування.

П. Саблук наголошує, що у сучасних умовах формується двополюсна «структура аграрного сектору, що складається, з одного боку, з найбільших сільськогосподарських корпорацій, з іншого, з дрібних сільгоспорганізацій та сімейних господарств, що пов'язано з економічною та соціальною диференціацією господарств» [75]. П. Саблук справедливо наголошує на необхідності заохочення комерційного співробітництва великих і малих сільгоспструктур, а також розвитку «контрактного сільського господарства» [76].

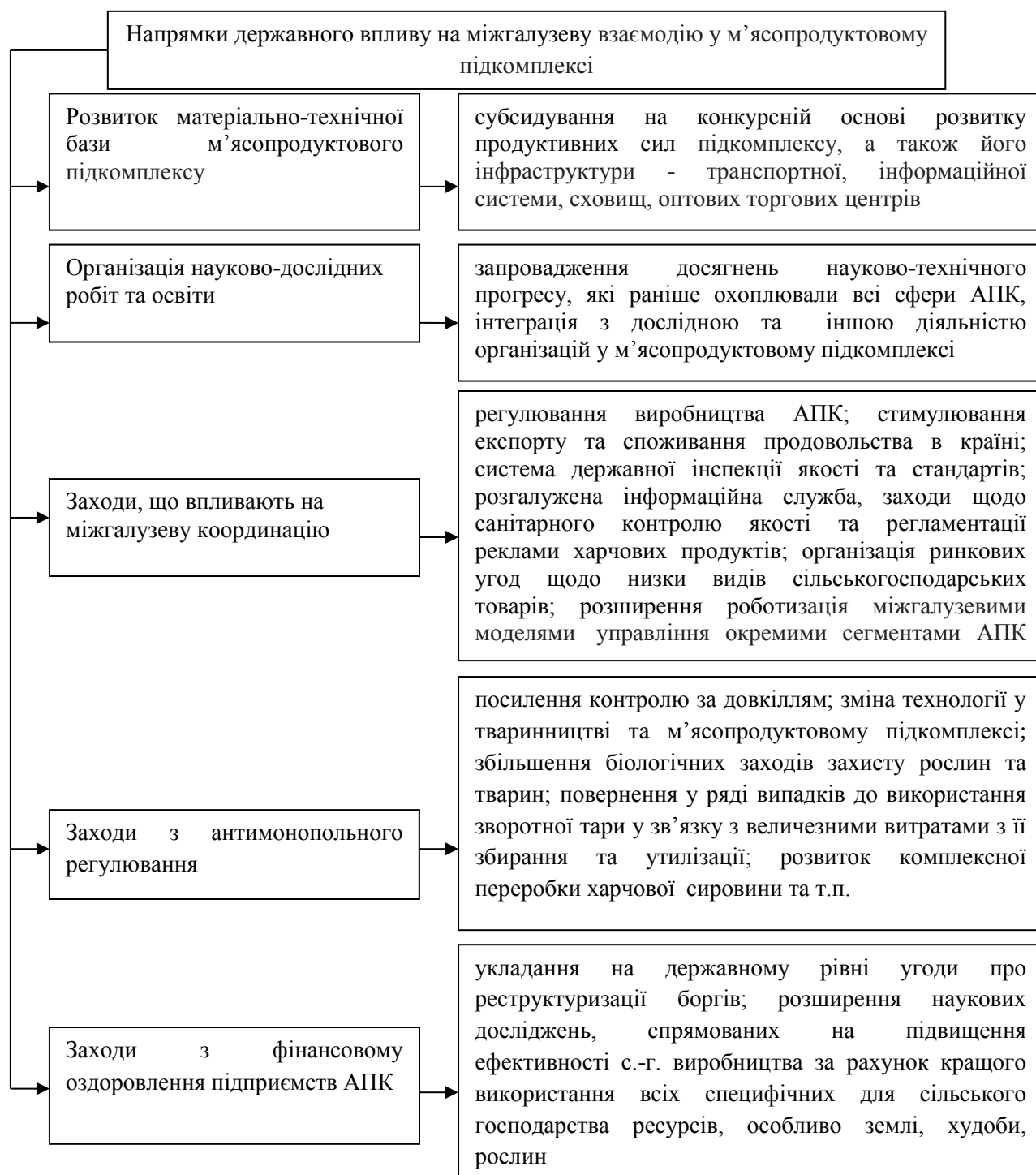

Рис 3.5 Напрямки державного впливу на міжгалузеву взаємодію у м'ясопродуктовому підкомплексі

Джерело: власна розробка автора

Аналіз світового досвіду у цій сфері свідчить про те, що саме вертикально організовані зв'язки сприяють формуванню великих фірм в аграрній сфері та сприяють досягненню високої ефективності кінцевого виробництва. Основні напрями механізму державного регулювання ринку

м'ясної сировини представлені на рис. 3.6.

Встановлення державних гарантій приймання всієї виробленої м'ясної сировини виключає безпосередній вихід сільських товаровиробників ринку. Однак у цьому випадку держава забезпечує прийом продукції за гарантованими закупівельними цінами у разі, якщо товаровиробник не звернувся до ринкових каналів.

Держава має бути зацікавлена у накопиченні резервів, оскільки резерви забезпечують формування та нормальне функціонування ринку м'ясної сировини навіть за відсутності їх запасів.

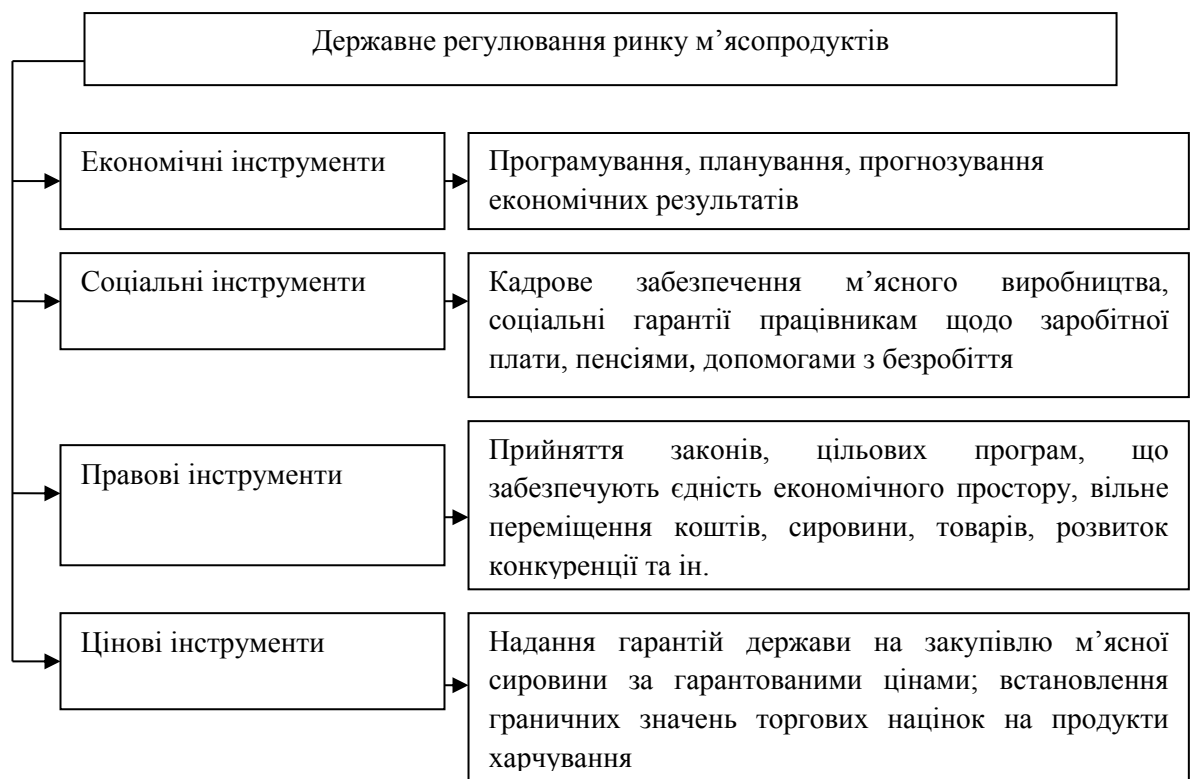

Рис.3.6. Напрямки та методи державного регулювання ринку м'ясопродуктів

Джерело: власна розробка автора

Всі представлені форми та методи державного регулювання ринку м'ясної сировини сприяють розвитку та становленню ринкової економіки. Крім того, вони впливають як на стабілізацію та підвищення ефективності виробництва сировини, так і на насичення ринку.

Таким чином, серед основних напрямів удосконалення міжгалузевих пропорцій у м'ясопродуктовому підкомплексі можна виділити:

- створення міжгалузевих формувань з урахуванням прямого комбінування у межах єдиної власності і з використанням міжгалузевої інтеграції. Це дозволить досягти вищого рівня кооперації та інтеграції у м'ясопродуктовому підкомплексі;
- встановлення прямих зв'язків між галузями м'ясопродуктового підкомплексу;
- створення умов для своєчасного постачання сировини та кінцевої продукції, відповідної специфікації тощо;
- укладання тимчасових ринкових угод, вкладених у розвиток міжгалузевих зв'язків;
- використання економічних та фінансових інструментів, що сприяють підвищенню ефективності економічного механізму розвитку м'ясопродуктового підкомплексу.

В умовах обмеженої державної підтримки галузі особливої актуальності набувають питання кількісного зростання підтримки та підвищення її ефективності. Ці питання тісно пов'язані між собою, оскільки, з одного боку, немає сенсу витрачати обмежені ресурси, нарощуючи неефективну підтримку, з іншого боку, навіть ідеально вивіреним механізмом підтримки зможе компенсувати її недостатній обсяг.

З ефективністю державної підтримки аграрного сектору України тісно пов'язане питання її розподілу серед потенційних отримувачів. На нашу думку, здійснюючи підтримку, доцільно керуватися не лише принципом розподілу матеріальної допомоги на підставі показників економічної ефективності виробництва чи його фізичного обсягу, а й принципом мінімально необхідного соціального ефекту. Оскільки розвиток та існування більшості сільських населених пунктів безпосередньо залежить від діяльності сільськогосподарських підприємств, доцільно розподіляти підтримку в такий спосіб, щоб забезпечити утримання «на плаву» навіть явно збиткових

господарств корпоративного сектору аграрної економіки, поєднуючи її, зрозуміло, із заходами щодо усунення причин їх неефективності.

Причиною такого підходу у наданні підтримки є те, що у сільській місцевості досить складно організувати робочі місця, не пов'язані з аграрною сферою; їх створення потребує значних капіталовкладень та є досить ризикованим підприємством. На нашу думку, краще виправляти ситуацію на існуючому підприємстві, а не допустити його зникнення, а потім піднімати виробництво (і село, яке без роботи в найкоротші терміни деградує) «з нуля».

На основі проведених досліджень науковцями доведено, що практики субсидування сільськогосподарського виробництва дозволили розробити ряд теоретико-методологічних положень, спрямованих на ефективніше використання цих засобів.

Зокрема при здійсненні прямої бюджетної підтримки агропромислового виробництва ми пропонуємо перейти до двокомпонентного субсидування товарної продукції. Перший (менший) компонент субсидії передбачається перераховувати на рахунки організації-одержувача, і вона може розпоряджатися ним на свій розсуд: реінвестувати у виробництво, купуючи засоби виробництва - як основні, так і оборотні (паливо, паливо, електроенергію, сировину та матеріали та ін.), використовуватиме на поліпшення оплати праці на підприємстві тощо.

Другий компонент у нашій моделі можна охарактеризувати як безготівкову цільову субсидію, яка перераховується на спеціальний рахунок, зняти кошти з якого підприємство не має можливості. Воно може розпоряджатися коштами цього рахунку з суворо обумовлених цілях, до складу яких, вважаємо, доцільно було б запровадити:

- придбання об'єктів основних засобів, у тому числі виплати за отриманими з цією метою кредитами;
- будівництво, реконструкція та капітальний ремонт (силами підрядних організацій) об'єктів основних засобів;
- проведення прикладних наукових досліджень (виплата грантів

дослідницьким колективам на проведення вишукувань щодо підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності організацій – одержувачів субсидій);

- погашення заборгованості перед бюджетами всіх рівнів.

Як можна помітити, даний компонент субсидії передбачає набагато менший рівень свободи розпорядження засобами, ніж класичний варіант. Це дозволяє домогтися, з одного боку, концентрації коштів другого компонента на цілях, які державна економічна політика в сільськогосподарському виробництві вважає пріоритетними, і, з іншого боку, залишає у віданні підприємства відповіді на питання «що робити», «як виробляти» (інакше кажучи, «у кого купувати фактори виробництва») та «для кого виробляти». Таким чином, пропонований інструмент державної підтримки за своєю економічною сутністю є цілком ринковим, хоча містить убудовані елементи регулювання стихійності ринкових рішень. При вивченні питання про раціональний рівень самостійності одержувачів другого компонента субсидії у визначенні потенційних постачальників є сенс звернутися до висновку загальної теорії систем про те, що існують ситуації, коли максимум деякої підсистеми унеможливорює досягнення оптимуму суміжних підсистем та надсистеми в цілому. Інакше кажучи, державне регулювання та державна підтримка аграрного сектору повинні встановити такий порядок використання другого компонента субсидії, який сприяв би досягненню максимального ефекту для національної економіки, а не лише для сільського господарства чи, тим більше, окремих його галузей. Використовуючи методологічний підхід мультиплікатора, вперше запропонований Дж. М. Кейнсом, можна очікувати, що найбільш раціональним використанням другого компонента субсидії є те, що призведе до максимального розширення попиту на засоби виробництва, що поставляються вітчизняною промисловістю. Тому доцільно встановити у відсотках від загальної суми другого компонента нормативи використання коштів субсидій на придбання продукції.

Подібний розподіл коштів другого компонента гарантує попит із боку сільського господарства продукції вітчизняної промисловості; тільки не залежне від поставок імпортованих чинників виробництва сільське господарство може досягти сталого розвитку; отже, підтримуючи сільське господарство, необхідно системно підійти до проблеми та домогтися того, щоб підтримка, надана селу, луною відгукнулася у місті.

Як переваги запропонованого способу субсидування виробництва порівняно з класичною субсидією як компенсацією частини виробничих витрат можна відзначити такі.

По-перше, поділ субсидії на компоненти дозволяє обійти проблему збільшення стимулів до опортуністичної поведінки одержувачів субсидії зі збільшенням витрат на субсидування з боку суб'єктів підтримки. Нарощування обсягу класичних субсидій, що компенсують витрати, може послабити стимули до підвищення ефективності виробництва та збереження ресурсів, схилити до спокуси завищення витрат; поділ субсидії на компоненти з різною динамікою граничної схильності до опортуністичної поведінки може певною мірою згладити цю проблему.

По-друге, створюються умови задля досягнення раціональнішої структури використання підтримки її одержувачами. На відміну від класичного випадку, при якому розподіл підтримки на компенсацію витрачених засобів виробництва залишено на розсуд одержувача підтримки, неявно виходячи з передумови про раціональність прийнятих суб'єктами економіки рішень, двокомпонентна субсидія ґрунтується на передумові про недосяжність у даних конкретно історичних умовах повністю раціональної поведінки підтримки без державного регулювання цього процесу.

Субсидування товарної продукції, а не витрат, за запропонованим варіантом дозволяє «відв'язати» обсяг підтримки від вироблених одержувачами витрат. При необхідності, отже, можна встановлювати необхідну величину другого компонента на більш високому рівні, необхідному для прискореної модернізації матеріально-технічної бази

сільськогосподарських підприємств.

Отже, наступними питаннями, на які має дати відповідь теорія і практика регулювання аграрного сектору, стає, з одного боку, визначення оптимального розміру другого компонента субсидії, з другого - пошук найбільш раціональних нормативів розподілу другого компонента субсидії між рівнями економіки.

Як свідчать результати досліджень, малі форми господарювання аграрного сектору економіки здійснюють значний внесок у забезпечення продовольчої безпеки нашої держави, виробляючи близько 60% обсягів продукції м'ясного тваринництва. Вони також мають ключове значення у соціальній стабільності на сільських територіях. Особисті селянські господарства та фермерські господарства заповнили нішу, що утворилася після розпаду СРСР і скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах. Багато в чому саме малі форми господарювання зберігають сільський устрій життя, неповторну автентичність села на більшій території.

Сучасні реалії вимагають перегляду державної політики щодо малих форм господарювання та посилення як фінансової підтримки, так і інституційних механізмів стабільного їх розвитку [77]. Безумовно, йдеться про узгодження обсягів цієї підтримки з обсягами виробництва сільськогосподарської продукції.

Як свідчать результати досліджень науковців, існуюча програма державної підтримки особистих селянських та фермерських господарств характеризується своєю непослідовністю та недостатнім рівнем фінансування, що негативно відображається на їх розвитку [78].

При розробці механізму державної підтримки малого підприємництва прийнято такі базові положення:

- мале підприємництво є повноправним та невід'ємним елементом системи господарювання та соціальної стабільності;
- підтримка підприємницької ініціативи громадян є однією з основ

соціально-економічних перетворень та розвитку місцевого самоврядування;

- державна підтримка малого підприємництва здійснюється на основі дотримання взаємовигідного співробітництва підприємців, органів державної влади та місцевого самоврядування області.

Вважаємо, що в нинішніх умовах найбільш ефективним є запровадження грантової підтримки малих суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу – виробників продукції м'ясного тваринництва. Саме такий метод здатний істотно вплинути на зміцнення цього сегмента малих форм господарювання. Разом з тим, варто відзначити такі проблемно-пріоритетні зони (напрями) з підтримки фермерів-початківців.

По-перше, оскільки заходи з підтримки фермерів-початківців мають високу соціальну значимість для сільських жителів, то місцевим органам влади варто їх зробити своїм пріоритетом як через збільшення фінансування, так і підвищення середнього розміру гранту. Тим більше, що реалізація цих заходів відноситься до «зеленого кошика» і не підпадає під обмеження Світової організації торгівлі (СОТ). Виважений перерозподіл ресурсів на користь цього напрямку сприятиме створенню нових суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки, що забезпечують зростання виробництва на сільських територіях.

По-друге, підтримка початківців - фермерів сприяє створенню в областях нових постійних робочих місць у сільській місцевості, а також позитивно впливає на галузі, що забезпечують сільське господарство ресурсами. У зв'язку з цим виникає необхідність прийняття комплексних програм підтримки малих сільгосптоваровиробників з урахуванням їхнього вкладу у підвищення зайнятості населення.

По-третє, назріває необхідність вироблення на загальнодержавному рівні чіткого алгоритму переходу особистих селянських господарств в статус офіційних підприємницьких структур, з податковими преференціями, що відображають соціальну значимість цієї категорії платників податків для

розвитку сільських територій. Однак тут необхідний дуже обережний підхід, який може полягати у звільненні на кілька років від податків господарства, які змінили статус особистих селянських господарств на інші організаційно-правові форми.

По-четверте, недостатній розвиток інфраструктури на селі (логістика, потужності із зберігання та переробки продукції тощо) визначає необхідність окремого (цільового) спрямування на підтримку початківців - фермерів, які бажають займатися цими проблемами. Подібні інфраструктурні проєкти у сільській місцевості здатні вивести на світовий ринок продукцію вищої якості, яка вироблена в умовах функціонування малого фермерського господарства.

Вважаємо, що в нинішніх умовах повинні бути створені сприятливі умови для розвитку сімейних тваринницьких ферм на основі високотоварних особистих селянських господарств. Як свідчать результати досліджень науковців, основними пріоритетами діяльності сімейних тваринницьких ферм є: розведення великої рогатої худоби (молочний та м'ясний напрями) – 77,5 % загальної кількості сімейних тваринницьких ферм, розведення овець, кіз, птиці, коней – 15,5%, свинарство, бджільництво, рибництво - 7% [79]. Необхідно зазначити, що вартість створення одного скотомісця в особистих селянських господарствах, що розвивають сімейні тваринницькі ферми, менша у 2-4 рази порівняно з ціною скотомісця у великих сільськогосподарських підприємствах. Вважаємо, що реалізація заходів щодо розвитку сімейних тваринницьких ферм буде сприяти створенню нових постійних робочих місць. Задля більшої позитивної динаміки у цьому напрямі необхідна розробка спеціальних програм кредитування створення як сімейних ферм, так і цехів з переробки продукції тваринництва, що є заходом «зеленого кошика» і підпадає під обмеження за умов членства України в СОТ.

Значна частина господарств населення готова збільшити виробництво товарної продукції за умови розвитку системи її заготівель та обслуговуючої

інфраструктури. У тваринництві це грає особливу роль, оскільки дана діяльність має базуватися, насамперед, на сільськогосподарській кооперації та інтеграції малих форм господарювання. На нашу думку, розмір грантової підтримки на розвиток сімейних тваринницьких ферм повинен бути безпосередньо пов'язаний із зобов'язаннями одержувачів за певним обсягом виробленої продукції відповідної якості. Тільки в цьому випадку можна говорити про ефективність державних коштів, що направляються на підтримку малих форм господарювання.

Створення балансу інтересів між фермерськими господарствами, сільськогосподарськими кооперативами та державою може забезпечити стабільний розвиток кредитування малих форм господарювання із збереженням адекватної (менше 10%) простроченої заборгованості за кредитами. Державі поруч із посиленням такої підтримки малих форм господарювання як пільгового кредитування, необхідно розглянути питання додаткового посилення заходів відповідальності щодо несумлінних позичальників. Подібна практика створить умови, по-перше, усунення негативної тенденції наростання простроченої заборгованості, а по-друге, виникне додаткова можливість фінансування малих форм господарювання із зворотних коштів.

У напрямі державної підтримки малих форм господарювання через кредитування досить гостро стоїть питання термінів, на які надаються кредити малим формам господарювання. Сільське господарство - одна з небагатьох галузей народного господарства, яка з об'єктивних причин потребує «довгих грошей». Це пов'язано зі специфікою виробництва - за один календарний рік, як правило, неможливо виробити продукцію гарної якості за умови збереження сталого та екологічно збалансованого агробіоценозу. Таким чином, субсидування кредитів та позик, що видаються малим формам господарювання, є пріоритетом їх державної підтримки. Водночас варто виділити такі актуальні напрямки, які можуть забезпечити ефективність субсидування кредитів та позик:

- розширення грантових програм, у тому числі з особливими умовами (більш привабливими) за несільськогосподарськими видами зайнятості;
- пов'язання грантових програм та субсидування процентної ставки за кредитами та позиками з обсягом виробництва продукції;
- мінімізація бюрократичних вимог до позичальників з одночасним підвищенням відповідальності до господарств з простроченою позичковою заборгованістю з метою створення пулу господарств, які можуть бути точками зростання.

Таким чином, сучасні тенденції державної підтримки малих форм господарювання в аграрному секторі економіки вказують на безумовну зацікавленість органів влади всіх рівнів у їхньому розвитку. У сучасній Україні вони стали одним з пріоритетів державної аграрної політики. Проте варто зазначити, що сьогодні все ще переважають економічні заходи підтримки над адміністративними, хоча останні можуть виявитися не менш важливими та ефективними.

На нашу думку, лише системний підхід у вирішенні цього важливого для держави завдання дозволить, по-перше, створити умови для забезпечення продовольчої незалежності та сталого розвитку сільських територій, а по-друге, забезпечить високу ефективність витрачання бюджетних коштів, що особливо важливо за умов обмежувальних заходів, диктованих правилами СОТ. Насамперед, адміністративні заходи підтримки повинні забезпечувати комфортні умови виробничої діяльності малим формам господарювання, а також підтримувати рівні можливості виходу на ринки за умови збереження високої якості продукції.

Для досягнення стратегічної мети – забезпечення сталої продовольчої безпеки та якісного розвитку сільських територій необхідна першочергова переорієнтація та вдосконалення механізму державної підтримки малих форм господарювання за такими напрямками:

- посилення ролі адміністративних заходів підтримки розвитку малих форм господарювання, у тому числі і через проведення інституційних перетворень (удосконалення законодавства та нормативно-правового регулювання, антимонопольної політики, підготовки кадрів, інформаційно-консультаційного забезпечення) для підвищення ефективності бюджетних видатків, що спрямовуються на реалізацію заходів Державної програми розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства;

- збільшення обсягів держпідтримки на розвиток сімейних тваринницьких ферм та початківців - фермерів.

Органам управління сільського господарства адміністративно-територіальних утворень необхідно забезпечити:

- проведення відбору учасників програм на отримання грантів на створення фермерських господарств та сімейних тваринницьких ферм у році, що передує року отримання субсидій;

- більш активне проведення відповідної роз'яснювальної роботи з фермерськими господарствами, інформаційне супроводження заходів державної підтримки, а також перехід на комплексну модель державної підтримки малих форм господарювання, що включає фінансову, правову, інноваційну, маркетингову та інші види підтримки, спрямовану на забезпечення їх конкурентоспроможності;

- розвиток кооперації та інтеграції між фермерськими господарствами та великими підприємствами, що створить потужний механізм затребуваності продукції місцевих товаровиробників, зокрема передбачивши підтримку при створенні сімейними тваринницькими фермами сільськогосподарських споживчих кооперативів із переробки та реалізації продукції.

Отже, малі форми господарювання слід розглядати як незаперечний національний пріоритет, покликаний забезпечувати як продовольчу безпеку держави, такі сталий розвиток більшої території країни. Цілеспрямована

державна підтримка, що здійснюється у рамках державних програм, має бути гнучким інструментом, що справляє стимулюючий вплив на потенційні точки зростання малих форм господарювання, а адміністративні механізми підтримки – невід’ємні складові національної аграрної політики. Науковцями доведено, що цілераціональність виробництва сільськогосподарської продукції сільським населенням представлена структурою із трьох мотивів: для самозабезпечення продовольством – 54%; збільшення доходу сім’ї; як додаткове джерело коштів. Розвиток сільського господарства в районах на мікрорівні у формі особистих селянських та сімейних господарств визначається наявністю у сім’ї земельних ділянок [80].

Траєкторії збуту сільськогосподарської продукції сконцентровані на найближчих соціальних мережах сільських жителів. Найбільш надійним, більш прибутковим стає продаж молока, м’яса тощо сусідам, своїм клієнтам – 20%. Найменша частина виробників сільгосппродукції реалізує її на ринку – лише 13%. Здає свій товар торгово-посередницьким структурам (за ціною, нижчою від ринкової) – 13%. Невелика частка селян збуває свою продукцію через сільськогосподарські кооперативи.

Проте, на нашу думку, головна причина гальмування розвитку високотоварних особистих селянських господарств – людський фактор. Населення не хоче займатися сільськогосподарською діяльністю, присвячувати себе фізичній праці, незважаючи на те, що зарплата спеціалістів сільського господарства порівняна із зарплатою у багатьох інших галузях, які надають робочі місця на селі. Дефіцит кадрів агросправи забезпечує зайнятість працівникам сільського господарства, але навіть гарантоване робоче місце не приваблює сучасного селянина до роботи на фермі. Пропаганда фермерської зайнятості відбувається директивно та централізовано. Наявність особистого господарства у населення незабаром стане не нормою сільського життя, а відхиленням від неї. Багато в чому цьому сприяє близькість міського соціуму та привабливість урбаністського способу життя.

Фермерський сектор, навіть за умов непослідовної політики держави щодо його «аграрно-колективістських» орієнтацій суб'єктів, яких залежали рішення щодо нього, показав себе й у російських умовах цілком ефективним інститутом. Фермерство в Україні вже заявило про себе як перспективний ресурс для вирішення актуального завдання - забезпечення продовольчої безпеки країни. Воно вийшло на новий рівень, у чомусь наблизилося до міжнародних стандартів, фермерства Заходу.

Успішна реалізація державної програми розвитку сімейних ферм можлива не лише завдяки наданню пільгових кредитів, грантів, удосконаленню технологій, оновленню техніки, а й формуванню розуміння населення глибокого значення сільськогосподарського виробництва.

Вищезазначені проблеми безпосередньо впливають на тенденцію скорочення малих форм господарювання. Ці проблеми не можуть вирішуватися без участі держави. Багато проблем розвитку малого підприємництва пов'язані з недостатньою інформованістю суб'єктів господарювання, недоступністю консультацій фахівців, відсутністю відповідних ділових послуг. У зв'язку з цим, одним із серйозних напрямів державної підтримки є включення підприємців до системи сучасного інформаційного обміну, у тому числі дистанційного, що дозволить значно покращити умови та ефективність їхньої роботи. Модель формування державної підтримки малого підприємництва є комплексом заходів, що складається з чотирьох розділів, спрямованих на формування сприятливого інформаційного середовища малого підприємництва:

- 1) інформаційна підтримка малого підприємництва;
- 2) забезпечення економічної, правової та інформаційної безпеки суб'єктів малого підприємництва;
- 3) сприяння виставково-ярмарковій діяльності;
- 4) розвиток та підвищення ефективності функціонування інформаційної інфраструктури.

Серед основних напрямів державної підтримки малих форм господарювання, що дозволяють реалізовувати потенційний ефект від розвитку малих форм господарювання, слід виділити: формування сприятливого підприємницького клімату, усунення нормативно-правових, адміністративних та організаційних бар'єрів; розширення доступу малого підприємництва до фінансових ресурсів; системний розвиток інфраструктури для надання малим підприємствам інтегральної фінансової, матеріальної, інформаційної, консультаційної та організаційно-методичної допомоги.

Завдання підвищення ролі державної підтримки малого бізнесу та формування її раціональної структури зумовлюють необхідність оцінки ефекту від коштів, що витрачаються. Слід розробити чітку систему індикаторів, що характеризують внесок малих форм господарювання у розвиток території. Доцільно спочатку створити систему обов'язкового запровадження адміністративних регламентів виконання державних функцій та надання державних послуг у виконавчих органах державної влади, які дозволять підвищити якість державних послуг, що надаються виконавчими органами державної влади, зробити їх доступними для громадян та організацій; підвищити якість та ефективність адміністративно-управлінських процесів у виконавчих органах.

Інформаційна підтримка малого підприємництва має стати пріоритетним напрямком розвитку підприємництва.

Одним із основних способів забезпечення фінансово-економічної стійкості малих форм господарювання в АПК є сільськогосподарське страхування.

З метою вдосконалення напрямів державної підтримки виникає потреба у розробці моделі розвитку малих форм господарювання з урахуванням кооперації. Пропонована модель побудована на основі кооперативних відносин, тому що принципи кооперації передбачають взаємну співпрацю за трудовою участю її членів для досягнення спільних цілей. Вона охоплює всі малі форми господарювання та систему зв'язків між ними. Для активнішого розвитку малого агробізнесу на селі необхідно залучити фінансово-кредитні

інститути, органи та організації підтримки малого бізнесу на селі, інститути державної влади та організації науково-технічного характеру.

Таким чином, зроблені пропозиції охоплюють всю різноманітність взаємовідносин та сфер діяльності малих підприємств та господарств агропромислового комплексу, що дозволить оптимізувати механізм державної підтримки малого агробізнесу, тим самим збільшивши її ефективність.

Висновки до розділу 3

1 На основі проведеного дослідження встановлено, що структура міжгалузевих зв'язків у м'ясопродуктовому підкомплексі багато в чому залежить від розроблених та реалізованих державних заходів, спрямованих на підтримку та розвиток підкомплексу. Встановлено, що значну увагу необхідно приділити організаційній структурі м'ясопродуктового підкомплексу, яка має враховувати інтереси забезпечення сталого розвитку підкомплексу, а також підвищення економічної ефективності виробництва з урахуванням інтеграційних зв'язків. Вважаємо, що для подальшого розвитку та ефективного функціонування м'ясопродуктового підкомплексу необхідно поєднати зусилля підприємств і галузей аграрного сектору та харчової промисловості на основі кооперації та інтеграції. Це дозволить сконцентрувати трудові, матеріальні та фінансові ресурси на виробництві кінцевої продукції, відновити еквівалентність обміну між галузями, раціонально використовувати наявні виробничі потужності та ресурси, узгодити економічні інтереси товаровиробників і координувати дії щодо їх захисту на ринку.

Важливою ознакою кооперації та інтеграції є єдність кінцевого корисного результату як загальної мети функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу. Саме в кооперативах криються великі можливості для встановлення тісніших взаємозацікавлених виробничо-економічних зв'язків.

2. 3 метою досягнення високих результатів діяльності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу в умовах конкурентного середовища їх

функціонування та застосування сучасних технологій і враховуючи діяльність підприємств з найвищим рівнем ефективності виробництва (птахівництво), нами розроблена перспективна модель розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу з використанням методу аналізу середовища функціонування (метод М. Фарелла) підприємств з урахуванням екологічної складової виробництва м'яса птиці, що сприятиме виявленню більш перспективних позицій у забезпеченні нарощення експортного потенціалу даного виду продукції та сприятиме стратегії розвитку в цілому м'ясопродуктового підкомплексу із безпекою навколишнього середовища. Побудоване середовище функціонування підприємств з виробництва м'яса птиці дозволило обґрунтувати особливості лінії технічної ефективності, що сприятиме орієнтуванню підприємств на збільшення обсягу капітальних інвестицій і розрахунку на обсяг виробництва та можливостей нарощування експортного потенціалу даної продукції.

3. Для досягнення розвитку м'ясопродуктового підкомплексу запропоновані дієві інструменти державної підтримки в системі управління, серед яких: економічні, соціальні, правові. Використання їх у сукупності стимулюватиме підприємства м'ясопродуктового підкомплексу до ефективної діяльності, що сприятиме продовольчій та економічній безпеці країни.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Стратегія розвитку аграрного сектору до 2030 року. URL: <https://animal-show.kiev.ua/strategiya-rozvytku-agrarnogo-sektoru-do-2030-roku>. (дата звернення 01.07.2020)
2. Ермолов О.В. Инновационные развития как фактор роста конкурентоспособности агропродовольственного комплекса. Роль инноваций в развитии агропромышленного комплекса. М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова: «Энциклопедия российских деревень», 2008. С. 85-87.
3. Самойлик Ю.В. Стратегія підприємства: методичні рекомендації для проведення практичних занять з дисципліни. Полтава: РВВ ПДАА, 2012. 248 с.
4. Леськів І. Ю.. Інноваційно-інвестиційний механізм формування і розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.03. Кам'янець-Подільський, 2019. 220с.
5. Муллер М. В. Формування інноваційного розвитку м'ясопереробних підприємств: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.04. Полтава, 2016. 217с.
6. Лопатинський Ю.М., Буринська О.І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 94-102
7. Соломка О.М. Про формування стратегії сталого розвитку підприємств харчової промисловості в умовах глобальної конкуренції: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК». URL: http://nuft.edu.ua/page/51adaed39c2a2/files/2013_Pidvyshchennya_efektyvnosti_di_yalnosti_pidpryyemstv.pdf (дата звернення 10.06.2021)
8. Шумпетер Й. Теория экономических развития. Москва, 1982.
9. Лукінов І.І., Саблук П.Т. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України: наукова доповідь. Київ: ІАЕ, 2000. 60 с.
10. Копитко В. І. Особливості розвитку інвестиційних процесів в

агропромисловому комплексі. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2007. С. 110–117.

11. Вітков М. С. Розвиток інвестиційної політики в сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 54–57.

12. Володін С. А. Реалізація інноваційного потенціалу аграрної науки: проблеми і перспективи. *Економіка АПК*. 2011. № 7. С. 139–149.

13. Гилка М. Д. Залучення прямих іноземних інвестицій в оновлення основного капіталу сільськогосподарських підприємств Чернівецької області. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. С. 105–109.

14. Дем'яненко М. Я. Стратегія розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка України*. 2005. № 7. С. 112–118.

15. Копитко В. І. Особливості розвитку інвестиційних процесів в агропромисловому комплексі. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2007. С. 110–117.

16. Крисанов Д. Ф. Іноземні інвестиції в агропродовольчому комплексі України. *Вісник аграрної науки*. 2011. № 1. С. 71–74.

17. Крисанов Д. Ф. Проблеми залучення іноземного капіталу у вітчизняний агропродовольчий комплекс. *Вісник аграрної науки*. 2011. № 2. С. 65–69.

18. Крючкова І. В. Вплив фінансово-економічної кризи на інвестиційну діяльність в Україні. *Фінанси України*. 2010. № 8. С. 66–71.

19. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. Київ: Центр навч. літ-ри. 2004. 376 с.

20. Панасюк О. Б. Залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 6. С. 51–53.

21. Ярова І. В. Стан та перспективи розвитку інвестування в АПК URL: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=647> (дата звернення 05.03.2021)

22. Марюта А.Н. Экономико-математическое моделирование и оптимизация управления организациями. Днепропетровск : ДНУ, 2001. 560 с.

23. Ключові питання ринку яловичини та шляхи їх вирішення.
URL:http://www.google.com.ua/#hl=ru&gs_nf=1&cp=69&gs_id=b&xhr=t&q (дата звернення 16.05.2021)

24. Бойко В. І. Мамчур Л. В. Ринок м'яса: світові тенденції

регіонального розвитку виробництва. Економіка АПК. 2011. № 1. С. 145–148. (включено до РІНЦ; EBSCO Publishing, Inc.; Ulrich's Periodicals Directory USA; Index Copernicus) (0,17 друк. арк.).

25. Бочко В. С. Теория экономического счастья человека: необходимость формирования и направления поиска. *Журнал экономической теории*. 2012. № 4. С. 7–18.

26. Бутич І. Л. Брокгауза і Єфрона енциклопедичний словник. Українська літературна енциклопедія. Т. 1. Київ. 1988. С. 236.

27. Вальрас Л. Элементы чистой политэкономии. Москва. 1992. 448 с.

28. Варченко О. М., Артімонова І. В., Копитець Н. Г. Організаційно-економічні засади формування попиту на ринку м'ясної продукції в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 2. С. 166–172.

29. Васильчак С. В. Теоретико-методологічні принципи розвитку аграрного ринку. *Агроінком*. 2005. № 9, 10. С. 2–5.

30. Веблен Т. Теория праздного класса. Москва: Прогресс. 1984. 367с.

31. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов). Київ: Ірпінь: ВТФ “Перун”. 2005. 1728 с.

32. Мамчур Л.В. Визначення попиту на продукцію. Організаційно-економічне забезпечення розвитку сімейних фермерських господарств: монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2019. 212 с.

33. Вільямсон Олівер Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ: АртЕк. 2001. 472 с.

34. Шпикуляк О. Г., Півторак В. С., Грищенко О. Ю., Мамчур Л. В. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність: монографія. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». Київ : ННЦ «ІАЕ». 2017. 204 с.

35. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія.. Київ: НІСД. 2013. 104 с.

36. Іншаков О. В., Фролов Д. П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. *Економічна теорія*. 2011. № 1. С. 52–62.

37. Кавецький І. Й. Методичні засади суспільно-географічного дослідження світових агропродовольчих. *Укр. геогр. журн*. 1999. № 1. С. 27-31.

38. Карасьова Н. А. Компаративні переваги аграрного сектору України у міжнародній торгівлі. *Інноваційна економіка*. 2016. № 7-8 [64] С. 46-52.
39. Куницька-Іляш М.В. Формування та розвиток оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.03. Львів. 2012. 189 с.
40. Курс экономической теории: учебник. 5—е дополнительное и переработанное издание. Киров: «АСА». 2002. 832 с.
41. Лункіна Т.І. Забезпечення економічно стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств на основі інтенсифікації виробництва. Дизайн і поліграфія. 2011. 192 с.
42. Лупенко Ю. О. Сучасна місія аграрної економічної науки. *Економіка АПК*. 2012. № 1. С. 3–12.
43. Лупенко Ю. О. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2016. 430 с.
44. Сажина М. А., Чибриков Г. Г. Экономическая теория: учеб. для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма. 672с.
45. Присяжнюк М.В., Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М., Воскобійник Ю.П., Данкевич А.Є., Душко М.П., Коденська М.Ю., Коновалов І.В., Коржинський М.П., Корчинська С.Г., Лузан Ю.Я., Мазуренко О.В., Солов'яненко Н.А., Ходаківська О.В., Шпикуляк О.Г.. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку). Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 1008с.
46. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Москва: ИНФРА-М. 2003. 983 с.
47. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки. *Економіка АПК*. 2011. № 7. С. 169–177.
48. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 5–16.
49. Маханьова Ю. М. Розвиток зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України в умовах сучасних інтеграційних процесів : дис. кан. економ. наук : 08.00.00 Харків. 2015 225 с.

50. Маховський Д. В. Сучасні тенденції розвитку регіонального ринку м'яса в Україні. Section: Economic sciences 2017. Issue 33. P.58-64
51. Маховський Д. В. Сучасні тенденції розвитку регіонального ринку м'яса в Україні. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: зб. наук. пр. Маріуполь. 2017. Вип. 33. С. 58-64.
52. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: монографія. Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка". 2010. 344 с.
53. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. Міжнародна економічна політика. 2008. № 1-2 (8-9). С. 241-271.
54. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні. Економіка АПК. 2010. № 9. С. 3-12.
55. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Москва: Альпина Бизнес Букс. 2005. 715 с.
56. Чумаченко Ю. С. Закордонний досвід економічної інтеграції аграрно-промислового комплексу: агропромислова інтеграція кооперативного типу. Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 1. С. 70-76.
57. Радченко О.П. Міжнародна економічна інтеграція агропромислового комплексу України в умовах глобалізації. *Інтелект XXI*. 2019. № 6 (1). С. 155-158.
58. Довгаль О. В. Кооперація як перспективний напрям розвитку підприємництва на селі. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 9. С. 132-135.
59. Ревуцька А. О. Кооперація як перспективний напрям розвитку агропромислових підприємств. *Економічний простір*. 2014. № 84. С. 190-199.
60. Шахраюк-Онофрей С. І. Кооперація як організаційна форма сільськогосподарського виробництва в системі сталого розвитку сільських територій. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету*. Економічні науки. 2013. Вип. 2. С. 190-201.

61. Березівський П. Кооперація у розвитку сільських територій *Аграрна економіка*. 2013. Т. 6. № 1-2. С. 33-40.
62. Рибак Я. Я. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як засіб розвитку особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2014. № 9. С. 162.
63. Абдуроімова Е.Д. Інтеграція як фактор підвищення ефективності виробництва в АПК. *Економіка і регіон*. 2013. № 3. С. 13-18.
64. Кармазіна Н. В. Інтеграція потенціалу малих підприємств на рівні регіону. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Сер. : Економіка. 2012. Вип. 19. С. 135-139.
65. Захарченко О. В. Утилізація відходів природного походження аграрних формувань: проблемний аспект. *Вісник ХНАУ*. Серія : Економічні науки. 2020. № 1. С. 58-67.
66. Семірненко Ю. І. Утилізація відходів тваринництва шляхом застосування біогазових технологій. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: Механізація та автоматизація виробничих процесів. 2017. Вип. 10. С. 145-148.
67. Карпенко В. І. Утилізація відходів з отриманням біопалива і добрив. *Проблеми екологічної біотехнології*. 2012. № 2. С. 97-123.
68. Ільченко В. М., Махітько В.С. Комплексна переробка та утилізація відходів як основа сталого економічного розвитку району. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. № 2. С. 134-138.
69. Калетнік Г.М. Біопаливо. Продовольча, енергетична та екологічна безпека України: монографія. Київ: Хай-Тек Прес. 2010. 515 с.
70. Калетнік Г. М., Гончарук Т.В. Інноваційне забезпечення розвитку біопаливної галузі: світовий та вітчизняний досвід. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 9. С. 155-160.
71. Калетнік Г. М., Гончарук І.В. Економічні розрахунки потенціалу виробництва відновлювальної біоенергії у формуванні енергетичної незалежності агропромислового комплексу. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 6-16.
72. Калетнік Г. М., Булгаков В. М., Гриник І. В. Науково

обґрунтовані та практичні підходи використання соломи та рослинних решток у сільському господарстві. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету*. Серія: Технічні науки. 2011. Вип. 9. С. 62-68.

73. Чужма Н. П., Базаєва А. М., Хижняк М. І. Розвиток фіто- і зоопланктону вирощувальних ставів при удобренні їх біогумусом і "Рівермом". *Рибогосподарська наука України*. 2011. № 4. С. 19-25.

74. Ільчук О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93-98.

75. Саблук П. Т., Хомин І.П. Розвиток аграрного сектору України фінансовий аспект. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 45-51.

76. Саблук П. Т., Кропивко М. Ф., Могилова М. М. Агроекономічні трансформації як вирішальна умова розвитку продовольчої сфери. *Продовольчі ресурси*. 2015. № 5. С. 136-146.

77. Шпикуляк О.Г., Алексеева О.В. Розвиток фермерських господарств в організаційно-економічному забезпеченні зайнятості населення. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 95-107.].

78. Григор'єва Х. Теоретико-правовий аналіз Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 85-89.

79. Пилипенко К. А., Скрипак М.О. Інституційні основи порядку створення фермерських господарств в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2021. № 1. С. 73-78.

80. Варченко О.М. Економічні аспекти розвитку тваринництва в особистих селянських господарствах: монографія. Біла Церка: БНАУ. 2019. 384 с.

81. Данкевич Є. М. Перспективи розвитку міжгалузевої інтеграції у галузі ріпаківництва. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 296–299.

ВИСНОВКИ

1. Важливість проблеми світового масштабу – забезпеченість населення продовольством як визначального критерію рівня соціального життя будь-якої країни та потенційні можливості аграрного сектору України - спонукають до сприяння стратегії розвитку м'ясопродуктового підкомплексу як основної складової забезпечення потреб населення у м'ясі та м'ясопродуктах. Враховуючи важливість даної галузі для розвитку економіки, та на основі досліджених економічних джерел, що характеризується різними підходами до трактування даної категорії та визначення місця у структурі агропромислового комплексу, нами удосконалено економічну сутність даної категорії як важливої складової економіки країни, яка складається із економічно та технологічно взаємопов'язаних спеціалізованих галузей агропромислового комплексу, поєднаних інтегрованими зв'язками та загальними економічними інтересами, спрямованими на ефективність та результативність діяльності підприємств галузей, що сприятиме продовольчій та національній безпеці країни.

2. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що в більшості провідних країн світу м'ясопродуктовий підкомплекс є провідною ланкою економіки, яка сприяє забезпеченню продовольчої безпеки населення. Проте для розвитку даної галузі необхідно мати спеціалізовані породи і типи м'ясної худоби, які добре пристосовані до природно-кліматичних умов регіону, сучасні маловитратні та енергозберігаючі технології, сталу кормову базу. Уряди більшості країн, у яких добре розвинена дана галузь, забезпечують підтримку виробників, їхнє стимулювання та покращення генетичних ознак стада, що неможливо зробити без ефективної інвестиційної діяльності та впровадження інновацій.

3. Дослідженням виявлено основні проблеми м'ясопродуктового підкомплексу (збитковість та зниження обсягів виробництва, недостатня кормова база, відсутність інвестиційно-інноваційної підтримки тощо) та важелі їх врегулювання (державні, економічні, організаційні).

Аргументовано, що ефективне функціонування м'ясопродуктового підкомплексу залежить від ряду факторів, які безпосередньо впливають на формування його структури і на динамічні процеси в м'ясопродуктовому підкомплексі (попит, основними детермінантами якого є доходи населення, ціна, якість та асортимент продукції, розвиток м'ясного тваринництва в особистих селянських господарствах, експорт, маркетинг, пропозиція, складовими якої є сільськогосподарське виробництво, заготівля, переробка, торговельна мережа, транспорт, імпорту, ціна). Під управлінням динамічними процесами ми розуміємо забезпечення ефективності діяльності всіх галузей, які є складовими м'ясопродуктового підкомплексу, а також збіг їх економічних інтересів, від чого ефект отримає і держава через забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання країни в цілому.

Встановлено, що оцінка динамічних процесів впливу на діяльність м'ясопродуктового підкомплексу є основою обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо форм та методів його регулювання, економічного прогнозування та планування даного ринку, визначення стратегічних напрямів його розвитку з урахуванням впливу домінуючих внутрішніх та зовнішніх (відсутність інвестицій у діяльність м'ясопродуктового підкомплексу, особливо це стосується дрібних домогосподарств) факторів.

4. Аналіз тенденцій розвитку галузі засвідчує скорочення виробництва ВРХ, свиней, овець, кіз та коней, тобто вирощуванням цих видів продукції здебільшого займаються господарства населення. Тому однією з проблем, які постали перед підкомплексом, є зниження обсягів і збитковість виробництва продукції. Особливо складною є ситуація щодо вирощування великої рогатої худоби. Саме ця галузь вимагає значних капітальних витрат для відновлення та організації виробництва (відновлення племінного й товарного стада, будівель, обладнання, техніки). Встановлено, що єдиною успішно функціонуючою галуззю, яка реально здійснює діяльність, є галузь птахівництва, якій притаманні особливості технології інтенсивного

виращування птиці, що забезпечує високу продуктивність, порівняно менші затрати живої праці та витрати матеріальних засобів на одиницю продукції, випередження інших галузей тваринництва, в тому числі завдяки значним обсягам державної підтримки.

Збільшення обсягів реалізації продукції в цілому по м'ясопродуктовому підкомплексу підтверджує, що постійне зростання населення у світі породжує стабільний попит на продукти харчування. Підвищення темпів урбанізації веде до скорочення частки світового населення, здатного самостійно забезпечувати себе продуктами харчування, а також сприятиме розширенню споживчого ринку.

Прогнозний аналіз розвитку ринку продукції м'ясопродуктового підкомплексу показав, що основним напрямком розвитку має стати забезпечення найбільшої результативності виробничої діяльності в умовах високої затребуваності ринком даної продукції. Цьому критерію відповідають свиначство і птахівництво, що забезпечує високу рентабельність та окупність капіталовкладень.

5. Діяльність підприємств м'ясопродуктового підкомплексу відбувається у складних та нестабільних умовах під впливом чинників макросередовища, що зумовлює необхідність їх виявлення та оцінки. Аналіз динаміки показників економічної ефективності провідних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу України демонструє підвищення рентабельності реалізації та рентабельності продукції, що вказує на збільшення віддачі ресурсів, які були вкладені у виробничий процес. Протягом аналізованого періоду майже на всіх підприємствах спостерігається зменшення всіх видів рентабельності. Це пов'язано з падінням ефективності використання виробничих та фінансових ресурсів, що призвело до зниження використання власного та оборотного капіталу, але незважаючи на негативну тенденцію, окремі підприємства м'ясопродуктового підкомплексу досягли найвищої прибутковості діяльності. Найбільш успішними виявились виробники м'ясної продукції, які

почали формувати ланцюг від вирощування тварин до реалізації готових виробів, тобто діє вертикально інтегрована структура, що забезпечує замкнутий виробничий цикл виробництва і продажу готової продукції.

6. Оцінка світового досвіду державного регулювання м'ясопродуктового підкомплексу засвідчує суттєву макро-маркетингову допомогу держав товаровиробникам, основними напрямками якої є планування роботи галузей, цінове регулювання та підтримка ринку. Аналіз програм підтримки в Україні свідчить про її адресність, однак, як показало дослідження, її механізми є складними за процедурою і досить бюрократичними, а низький рівень фінансової підтримки пов'язаний з дефіцитністю державного бюджету.

7. На основі проведеного дослідження встановлено, що структура міжгалузевих зв'язків у м'ясопродуктовому підкомплексі багато в чому залежить від розроблених та реалізованих державних заходів, спрямованих на підтримку та розвиток підкомплексу. Встановлено, що значну увагу необхідно приділити організаційній структурі м'ясопродуктового підкомплексу, яка має враховувати інтереси забезпечення сталого розвитку підкомплексу, а також підвищення економічної ефективності виробництва з урахуванням інтеграційних зв'язків. Вважаємо, що для подальшого розвитку та ефективного функціонування м'ясопродуктового підкомплексу необхідно поєднати зусилля підприємств і галузей аграрного сектору та харчової промисловості на основі кооперації та інтеграції. Це дозволить сконцентрувати трудові, матеріальні та фінансові ресурси на виробництві кінцевої продукції, відновити еквівалентність обміну між галузями, раціонально використовувати наявні виробничі потужності та ресурси, узгодити економічні інтереси товаровиробників і координувати дії щодо їх захисту на ринку.

Важливою ознакою кооперації та інтеграції є єдність кінцевого корисного результату як загальної мети функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу. Саме в кооперативах криються великі

можливості для встановлення тісніших взаємозацікавлених виробничо-економічних зв'язків.

8. З метою досягнення високих результатів діяльності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу в умовах конкурентного середовища їх функціонування і застосування сучасних технологій та враховуючи діяльність підприємств з найвищим рівнем ефективності виробництва (птахівництва) нами розроблена перспективна модель розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу з використанням методу аналізу середовища функціонування (метод М. Фарелла) підприємств з урахуванням екологічної складової виробництва м'яса птиці, що сприятиме виявленню більш перспективних позицій у забезпеченні нарощення експортного потенціалу даного виду продукції та сприятиме стратегії розвитку в цілому м'ясопродуктового підкомплексу із безпекою навколишнього середовища. Побудоване середовище функціонування підприємств з виробництва м'яса птиці дозволило обґрунтувати особливості лінії технічної ефективності, що сприятиме орієнтуванню підприємств на збільшення обсягу капітальних інвестицій у розрахунку на обсяг виробництва та можливості нарощування експортного потенціалу даної продукції.

9. Для досягнення розвитку м'ясопродуктового підкомплексу запропоновані дієві інструменти державної підтримки в системі управління, серед яких: економічні, соціальні, правові, цінові. Використання їх у сукупності стимулюватиме підприємства м'ясопродуктового підкомплексу до ефективної діяльності, що сприятиме продовольчій та економічній безпеці країни.

ДОДАТКИ

Підходи науковців щодо визначення поняття «м'ясопродуктовий підкомплекс»

Автор	Визначення
Месель-Веселяк В.	Це неформальне об'єднання сфер вирощування, перероблення та реалізації готової продукції в єдиному циклі виробництва сировини, перероблювання її та доведення до споживачів готової продукції.
Березівський П.	Одна з найважливіших продуктових вертикалей з виробництва та перероблення продукції тваринництва. Головне функціональне призначення підкомплексу полягає у забезпеченні потреб населення у м'ясі та м'ясних продуктах.
Логоша Р.	Необхідний вид діяльності, спрямований на виробництво м'яса і м'ясопродуктів. У його структуру входять господарюючі суб'єкти, зайняті вирощуванням кормів, відгодівлею худоби та птиці, м'ясопереробкою і реалізацією готової продукції.
Майовець Є.	Виробничо-господарська система, яка має стійкі і динамічно функціонуючі економічні зв'язки між факторами виробництва та суб'єктами господарської діяльності – це ключовий елемент розвитку системи економічних відносин.
Аранчій В.	М'ясопродуктовий підкомплекс - це інтегрована система технологічно й економічно взаємозв'язаних галузей і підгалузей тваринництва, м'ясної промисловості, польового кормовиробництва, комбікормової та мікробіологічної промисловості, підприємств переробної промисловості, машинобудування для вказаних галузей, торгівлі і громадського харчування, а також інших галузей і підприємств АПК та виробничої інфраструктури, об'єднаних загальним завданням – виробництвом і реалізацією м'яса та м'ясопродуктів із метою задоволення потреб держави в цих продуктах
Пуцентейло П.	Одна з найважливіших ланок сільського господарства. Вона забезпечує надходження на ринок продуктів харчування, а також є невід'ємною складовою економіки.
Ціхановська В.	М'ясопродуктовий підкомплекс – це частина функціональної структури агропромислового виробництва, що забезпечує населення якісними продуктами харчування.
Данилишин Б, Дейнеко Л. Коваленко А.	Система спеціалізованих галузей, пов'язаних з кормовиробництвом, виробництвом м'яса, його промисловим переробленням, реалізацією кінцевої продукції, виробничою та соціальною інфраструктурою, що обслуговує ці галузі.
Азізов С.	М'ясопродуктовий підкомплекс – це важлива складова виробництва та переробки продукції тваринництва, яка охоплює м'ясопереробні підприємства та сільськогосподарські

	підприємства.
Гнилянська О.	Складна виробничо-господарська система спрямована на вирощування великої рогатої худоби, свиней, птиці та інших свійських тварин продуктового напрямку з метою наступної переробки м'ясної сировини задля задоволення потреб населення у м'ясопродукції.
Дацко О.	Сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства і особисті господарства населення, які займаються вирощуванням та переробкою сільськогосподарської сировини.
Штимер Л.	Об'єднує товаровиробників сільськогосподарської продукції, торгівельні організації та підприємства м'ясопереробної галузі у процесі вирощування худоби та птиці, а також їх переробки та реалізації готової продукції.
Корнева Н.	М'ясопродуктовий підкомплекс – це один із найпотужніших спеціалізованих комплексів. Його формування зумовлено високоінтенсивним розвитком тваринництва, досить значною щільністю м'ясного скотарства, свинарства, вівчарства і птахівництва, високим рівнем розвитку м'ясопереробної промисловості та обслуговуючих галузей в економічних районах і областях. Виробництво м'яса та м'ясопродуктів – один із важливих напрямів спеціалізації агропромислового комплексу України, що визначає його участь у суспільному і територіальному поділі праці.
Алексєєнко О.	М'ясопродуктовий підкомплекс виступає важливою складовою продовольчої безпеки. Однак його теперішній стан бажає кращого: слабка сировинна база, низька конкурентоспроможність продукції, недосконала логістична структура, застаріла матеріально-технічна база та ін.
Седікова І. Бондар В.	М'ясопродуктовий підкомплекс охоплює м'ясопереробні підприємства, сільськогосподарські підприємства різних розмірів та організаційно-правових форм, які, у свою чергу, об'єднуються в кооперативи.
Мазуренко О.	Логістичний підхід до м'ясопродуктового підкомплексу дає підстави розглядати його як відкриту систему, всередині якої відбувається обмін продукцією, інформацією та фінансами, наслідком чого є формування матеріальних, інформаційних і фінансових потоків.
Кундєєва Г. Мартинюк Л.	М'ясопродуктовий підкомплекс - це складна інтеграційна система «виробництво м'яса - перероблення і реалізація м'ясної продукції, включаючи експорт-імпорт-споживання», що взаємопов'язує та збалансовує діяльність сукупності різних галузей економіки України.
Грицик В.	М'ясопродуктовий підкомплекс - це складна система, яка складається з підприємств кормовиробництва, виробництва м'яса, його перероблювання, подальшого розподілу тощо.

Черданцев В.	Це найважливіша складова частина АПК та один з найбільших сегментів продовольчого ринку як за місткістю (обсяг продажів і купівель, асортимент товарів), так і за кількістю учасників.
Болтовська Л.	М'ясопродуктовий підкомплекс – це важлива складова економіки країни, яка складається із економічно та технологічно взаємопов'язаних спеціалізованих галузей агропромислового комплексу, поєднаних інтегрованими зв'язками та загальними економічними інтересами, спрямованими на ефективність та результативність діяльності підприємств галузей, що сприятиме продовольчій та національній безпеці країни.
Салькова І., Фуштей Л.	М'ясопродуктовий підкомплекс - складова частина агропромислового комплексу. Якщо АПК розглядати як цілісну та відкриту систему зі своїми гармонійно вбудованими елементами та компонентами, то м'ясопродуктовий підкомплекс – це одна з підсистем єдиного агропромислового комплексу.

Джерело: сформовано автором на основі джерел [2; 24; 25; 26; 27; 28-44]

Додаток Б

Відмінності підходів до визначення категорії «м'ясопродуктовий підкомплекс»

Автор категорії	Визначення особливостей підходів		
	За роллю в економіці	За складовими	За метою діяльності
Майовець Є.	ключовий елемент розвитку системи економічних відносин	-	-
Аранчій В.	-	інтегрована система технологічно й економічно взаємопов'язаних галузей і підгалузей тваринництва, м'ясної промисловості, польового кормовиробництва, комбікормової та мікробіологічної промисловості, підприємств переробної промисловості, машинобудування для вказаних галузей, торгівлі і громадського харчування, а також інших галузей і підприємств АПК та виробничої інфраструктури	задоволення потреб держави в м'ясі та м'ясопродуктах
Месель-Веселяк В.	-	неформальне об'єднання сфер вирощування, перероблення та реалізації готової продукції в єдиному циклі виробництва сировини та перероблювання її	доведення до споживачів готової продукції
Березівський П.	-	одна з найважливіших продуктових вертикалей з виробництва та перероблення продукції тваринництва	забезпеченні потреб населення в м'ясі та м'ясних продуктах
Логоша Р.	-	господарюючі суб'єкти, зайняті вирощуванням кормів, відгодівлею худоби та птиці, м'ясоперобкою і реалізацією готової продукції	необхідний вид діяльності, спрямований на виробництво м'яса і м'ясопродуктів
Салькова І., Фуштей Л.	складова частина агропромислового комплексу	м'ясопродуктовий підкомплекс - це одна з підсистем єдиного агропромислового комплексу	-
Пуцентейло П.	є невід'ємною складовою економіки	-	забезпечує надходження на ринок продуктів харчування
Ціхановська В.	-	частина функціональної структури агропромислового виробництва	забезпечує населення якісними

			продуктами харчування.
Данилишин Б. Дейнеко Л. Коваленко А.	-	система спеціалізованих галузей, пов'язаних з кормовиробництвом, виробництвом м'яса, його промисловим переробленням, реалізацією кінцевої продукції	виробничою та соціальною інфраструктурою, що обслуговує галузі підкомплексу
Азізов С.	-	це важлива складова виробництва та переробки продукції тваринництва, яка охоплює м'ясопереробні підприємства та сільськогосподарські підприємства	-
Гнилянська О.	-	складна виробничо-господарська система спрямована на вирощування великої рогатої худоби, свиней, птиці та інших свійських тварин продуктового напрямку	наступна переробка м'ясної сировини задля задоволення потреб населення у м'ясопродукції
Дацко О.	-	сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства і особисті господарства населення	вирощування та переробка сільськогосподарської сировини
Штимер Л.	-	об'єднує товаровиробників сільськогосподарської продукції, торгівельні організації та підприємства м'ясопереробної галузі у процесі вирощування худоби та птиці, а також їх переробки та реалізації готової продукції	-
Корнева Н.	один із найпотужніших спеціалізованих комплексів	-	виробництво м'яса та м'ясопродуктів
Алексєєнко О.	виступає важливою складовою продовольчої безпеки	-	-
Седікова І. Бондар В.	-	м'ясопереробні підприємства, сільськогосподарські підприємства різних розмірів та організаційно-правових форм, які, у свою чергу, об'єднуються в кооперативи	-
Мазуренко О.	-	відкрита система, всередині якої відбувається обмін продукцією, інформацією та фінансами	формування матеріальних, інформаційних і фінансових

			потоків
Кундєєва Г. Мартинюк Л.	взаємопов'язує та збалансовує діяльність сукупності різних галузей економіки України	це складна інтеграційна система «виробництво м'яса - перероблення і реалізація м'ясної продукції, включаючи експорт-імпорт - споживання	
Грицик В.	-	це складна система, яка складається з підприємств кормовиробництва, виробництва м'яса, його перероблювання, подальшого розподілу тощо	-
Черданцев В.	це найважливіша складова частина АПК	один з найбільших сегментів продовольчого ринку як за місткістю (обсяг продажів і купівель, асортимент товарів), так і за кількістю учасників	-

Джерело: сформовано автором на основі джерел [2; 24; 25; 26; 27; 28-44]

Нормативно-правові акти регулювання діяльності та розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу

Видавники	Назва документа
Закони України	– «Про ветеринарну медицину» від 04.02.2021 №1206-IX – «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції». Закон України від 05.11.2020 № 985-IX – «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII – «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи». Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII – «Про внесення змін до статті 13 Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України"». Закон України від 22.12.2011 № 4216-VI – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо племінної справи у тваринництві». Закон України від 29.06.2010 № 2374-VI – «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції». Закон України від 04.06.2009 № 1447-VI – «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин». Закон України від 04.06.2009 № 1445-VI – «Про державну підтримку сільського господарства України». Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV – «Про Загальнодержавну програму селекції у тваринництві на період до 2010 року». Закон України; – «Про пестициди і агрохімікати». Закон України від 02.03.1995 № 86/95-B; – «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Закон України від 01.07.2021 № 1601-IX – «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України». Закон України від 01.06.2021 № 1489-IX – «Про ветеринарну медицину». Закон України від 04.02.2021 № 1206-IX – «Про ратифікацію Угоди у формі обміну листами між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до торговельних преференцій щодо м'яса птиці та переробленого м'яса птиці, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Закон України від 05.12.2019 № 345-IX

	– «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів». Закон України; Перелік, Вимоги від 06.12.2018 № 2639-VIII – «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII – «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин». Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII – «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту». Закон України від 20.12.2016 № 1792-VIII – Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною Закон України від 07.04.2015 № 287-VIII – «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI – «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників». Закон України від 22.12.2011 № 4268-VI – «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників». Закон України від 13.05.2010 № 2254-VI – «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи». Закон України від 22.12.2009 № 1782-VI – «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції». Закон України від 04.06.2009 № 1447-VI – «Про Загальнодержавну цільову економічну програму проведення моніторингу залишків ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у живих тваринах, продуктах тваринного походження і кормах, а також у харчових продуктах, підконтрольних ветеринарній службі, на 2010-2015 роки». Закон України; Програма, Паспорт, Заходи від 04.06.2009 № 1446-VI – «Про внесення змін до Закону України про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини». Закон України від 06.09.2005 № 2809-IV – «Про державну підтримку сільського господарства» України Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV – «Про внесення змін до статті 6 Закону України про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції». Закон України від 18.02.1999 № 439-XIV – «Про внесення змін до статті 6 Закону України про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції». Закон України від 18.02.1999 № 439-XIV
--	---

	– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо племінної справи у тваринництві». Закон України від 29.06.2010 № 2374-VI – «Про Загальнодержавну програму селекції у тваринництві на період до 2010 року». Закон України; Програма від 19.02.2004 № 1517-IV – «Про Загальнодержавну програму селекції у тваринництві на період до 2010 року». Закон України; Програма від 19.02.2004 № 1517-IV
Постанови Кабінету міністрів	– «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції». Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік, Вимоги від 23.10.2019 № 970 – «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств». Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 № 126 – «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва». Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 285 – «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів». Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 254 – «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції». Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 07.02.2018 № 107 – «Про внесення змін у додаток до Порядку розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 році». Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 № 636 – «Деякі питання виплати бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції». Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 178
Розпорядження Кабінету міністрів	– «Деякі питання управління Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства об'єктами державної власності». Розпорядження Кабінету Міністрів України; Перелік від 09.10.2019 № 954-р – «Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023

	року». Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.07.2019 № 595-р – «Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 1201140 Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва) на 2019 рік». Розпорядження Кабінету Міністрів України; Розподіл від 27.03.2019 № 196-р – «Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки». Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 13.09.2017 № 664-р
--	---

Групування підприємств за кількістю сільськогосподарських тварин на кінець 2020 року

	Кількість підприємств		Кількість сільськогосподарських тварин	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. голів	у % до загальної кількості
<i>Велика рогата худоба</i>				
Підприємства	1911	100,0	1008,4	100,0
з них мали, голів				
до 50	494	25,9	9,8	1,0
50 – 99	165	8,6	11,8	1,2
100 – 499	610	31,9	176,7	17,5
500 – 999	361	18,9	249,6	24,7
1000 – 1499	130	6,8	159,3	15,8
більше 1500	151	7,9	401,2	39,8
<i>Корови</i>				
Підприємства	1791	100,0	423,9	100,0
з них мали, голів				
до 50	594	33,2	10,1	2,4
50 – 99	211	11,8	15,4	3,6
100 – 499	742	41,3	178,9	42,2
500 – 999	175	9,8	115,3	27,2
більше 1000	69	3,9	104,2	24,6
<i>Свині</i>				
Підприємства	1437	100,0	3629,5	100,0
з них мали, голів				
до 100	454	31,6	18,1	0,5
100 – 199	181	12,6	26,0	0,7
200 – 499	247	17,2	81,7	2,3
500 – 999	164	11,4	116,3	3,2
1000 – 4999	247	17,2	580,0	16,0
5000 – 9999	67	4,7	466,3	12,8
більше 10000	77	5,3	2341,1	64,5
<i>Вівці та кози</i>				
Підприємства	548	100,0	151,3	100,0
з них мали, голів				
до 50	189	34,5	4,4	2,9
50 – 99	95	17,3	6,5	4,3
100 – 199	106	19,4	14,8	9,8
200 – 499	90	16,4	27,8	18,4
більше 500	68	12,4	97,8	64,6
<i>Птиця свійська всіх видів</i>				
Підприємства	385	100,0	109737,0	100,0

з них мали, голів				
до 4999	142	36,9	139,3	0,1
5000 – 49999	107	27,8	2387,7	2,2
50000 – 99999	29	7,5	2075,0	1,9
100000 – 499999	71	18,4	16674,3	15,2
більше 500000	36	9,4	88460,7	80,6

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистики

Додаток Д

Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями господарств (тис. голів)

Вид с-г тварин	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
Господарства усіх категорій											
Велика рогата худоба	24623,4	17557,3	9423,7	6514,1	4826,7	3750,3	3682,3	3530,8	3332,9	3092,0	-21531,4
У т.ч. корови	8378,2	7531,3	4958,3	3635,1	2736,5	2166,6	2108,9	2017,8	1919,4	1788,5	-6589,7
Свині	19426,9	13144,4	4958,3	7052,8	7576,6	7079,0	6669,1	6109,9	6025,3	5727,4	-13699,5
Вівці та кози	8418,7	4098,6	1875,0	1629,5	1832,5	1325,3	1314,8	1309,3	1268,6	1204,5	-7214,2
Коні	738,4	755,9	701,2	554,8	443,4	305,8	291,5	264,9	244,0	224,4	-514
Птиця	246104,2	149748,4	123722,0	161993,5	191446,4	203986,2	201668,0	204830,9	211654,4	220485,8	-25618,4
Сільськогосподарські підприємства											
Велика рогата худоба	21083,3	13701,4	5037,3	2491,8	1627,1	1270,5	1213,9	1166,6	1138,1	1049,5	-20033,8
У т.ч. корови	6191,6	4595,1	1851,0	866,2	604,6	505,1	484,6	466,6	467,8	438,6	-5753
Свині	14071,2	7152,5	2414,4	2602,4	3307,9	3704,0	3565,9	3303,6	3395,6	3300,1	-10771,1
Вівці та кози	7165,5	2423,3	413,3	270,9	315,9	186,9	187,2	187,0	182,3	168,6	-6996,9
Коні	700,9	2423,3	249,8	98,1	49,0	21,2	19,3	17,0	14,2	12,4	-688,5
Птиця	132966,6	54074,2	25352,9	66625,3	100354,2	11208,7	109822,5	112512,3	118812,9	127773,2	-5193,4
У т.ч. фермерські господарства											
Велика рогата худоба	23,0	27,0	102,5	109,5	97,6	106,3	105,7	106,5	106,3	103,3	+80,3
У т.ч. корови	6	16,4	35,8	38,2	37,4	41,7	39,9	39,2	42,8	42,9	+36,9
Свині	19	40,3	54,0	150,2	272,6	276,1	271,0	238,9	255,4	284,0	+265
Вівці та кози	18	19,7	6,0	32,9	60,2	43,5	45,0	46,2	43,8	36,1	+18,1
Коні	2	3,6	6,0	5,7	3,7	1,6	1,5	1,4	1,1	1,0	+1
Птиця	270	287,1	6,0	1083,8	2718,6	2538,9	2113,9	3177,5	4039,1	4535,2	+4265,2
Господарства населення											
Велика рогата худоба	3540,1	3855,9	4386,4	4022,3	3199,6	2479,8	2468,4	2364,2	2194,8	2042,5	-1497,6
У т.ч. корови	2186,6	2936,2	3107,3	2768,9	2131,9	1661,5	1624,3	1551,2	1451,6	1349,9	-836,7
Свині	5355,7	2936,2	5237,9	4450,4	4268,7	3375,0	3103,2	2806,3	2629,7	2427,3	-2928,4
Вівці та кози	1253,2	1675,3	1461,7	1358,6	1516,6	1138,4	1127,6	1122,3	1086,3	1035,9	-217,3
Коні	37,5	238,7	451,4	456,7	394,4	284,6	272,2	247,9	229,8	212,0	-174,5
Птиця	113137,6	95674,2	98369,1	95368,2	91092,2	91977,5	91845,5	92318,6	92841,5	92712,6	-20425

Додаток Е

Кількість сільськогосподарських тварин за регіонами

(на кінець року; тисяч голів)

Україна	Велика рогата худоба										
	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
	24623,4	17557,3	9423,7	6514,1	4826,7	3750,3	3682,3	3530,8	3332,9	3092,0	-21531,4
області											
Вінницька	1247,1	912,1	558,8	423,1	346,7	300,7	308,8	283,5	239,4	220,7	-1026,4
Волинська	912,0	627,8	359,1	274,1	213,0	156,8	152,8	138,3	130,3	121,8	-790,2
Дніпропетровська	1290,6	991,1	386,9	216,2	139,6	130,3	127,2	125,6	122,1	114,8	-1175,8
Донецька	1066,0	743,4	317,9	234,1	148,9	72,2	61,3	62,1	59,7	55,3	-1010,7
Житомирська	1154,6	881,0	524,6	341,9	240,7	167,3	184,1	183,0	189,4	179,1	-975,5
Закарпатська	352,5	241,2	182,4	171,0	147,8	127,7	122,2	120,9	122,9	123,4	-229,1
Запорізька	1082,7	757,0	296,8	173,0	147,8	104,9	108,3	100,3	91,5	78,4	-1004,3
Івано-Франківська	581,8	437,4	320,6	258,8	199,9	158,5	152,3	142,1	136,2	128,2	-453,6
Київська	1307,8	849,6	437,6	266,2	161,4	134,3	127,5	121,9	117,1	108,4	-1199,4
Кіровоградська	887,8	587,2	247,4	175,0	131,7	103,6	100,5	96,3	89,7	82,0	-805,8
Луганська	852,6	575,9	239,0	169,4	120,2	57,9	53,3	49,1	52,4	45,0	-807,6
Львівська	1095,4	771,1	565,7	362,7	283,7	203,4	195,3	184,0	170,9	157,3	-938,1
Миколаївська	820,4	515,3	249,4	180,6	144,5	135,1	140,4	145,1	98,5	86,9	-733,5
Одеська	1060,4	661,3	419,8	278,0	187,8	179,4	169,5	165,5	154,9	145,7	-914,7
Полтавська	1258,4	972,7	503,7	354,5	282,5	256,0	243,9	234,3	231,3	209,8	-1048,6
Рівненська	810,3	592,1	345,4	261,8	190,9	145,5	142,0	139,4	118,5	105,5	-704,8
Сумська	929,3	706,4	405,1	275,0	178,1	146,9	148,9	149,7	146,3	137,2	-792,1
Тернопільська	930,7	666,4	387,5	261,3	197,6	154,4	151,8	139,2	138,7	138,9	-792,7
Харківська	1274,6	966,5	466,2	279,8	192,0	195,8	194,2	185,7	180,8	164,6	-1110
Херсонська	866,0	566,4	237,0	199,7	131,4	107,4	105,2	102,1	96,0	80,7	-785,3
Хмельницька	1165,7	933,4	558,4	380,7	284,7	230,2	230,8	230,5	230,2	221,3	-944,4
Черкаська	958,5	732,2	422,5	279,6	220,3	186,4	176,	163,9	161,0	152,9	-805,6
Чернівецька	448,4	732,2	196,9	162,8	135,8	90,4	89,1	84,4	81,5	76,9	-371,5
Чернігівська	1434,2	1037,5	504,4	345,1	257,5	205,2	196,5	183,9	173,6	157,2	-1277
Україна	У т.ч. корови										
	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
	8378,2	7531,3	4958,3	4958,3	2736,5	2166,6	2108,9	2017,8	1919,4	1788,5	-6589,7

області											
Вінницька	433,9	369,1	275,9	230,8	183,6	159,8	157,7	148,7	135,6	125,8	-308,1
Волинська	312,7	279,5	205,6	164,1	129,3	103,8	101,9	91,6	86,5	80,4	-232,3
Дніпропетровська	438,9	443,8	192,6	118,1	83,4	73,1	71,6	71,8	68,2	65,4	-81,4
Донецька	378,1	317,9	155,9	108,8	73,6	37,6	33,8	33,6	31,8	29,3	-348,8
Житомирська	394,6	398,2	295,2	210,5	148,0	111,5	109,3	109,4	111,5	101,8	-292,8
Закарпатська	141,5	142,6	134,7	124,9	104,0	91,1	87,6	86,1	87,4	87,7	-53,8
Запорізька	364,8	293,6	134,7	86,0	64,1	58,6	58,5	55,1	49,5	43,5	-321,3
Івано-Франківська	219,9	231,4	202,2	164,3	125,6	99,2	98,2	90,1	85,5	79,0	-140,9
Київська	473,5	373,4	245,2	142,7	86,2	68,6	64,9	62,5	60,1	56,4	-417,1
Кіровоградська	314,2	263,7	128,6	94,6	71,8	56,6	55,4	53,1	50,2	46,8	-267,4
Луганська	297,8	234,6	126,5	86,6	63,5	28,7	27,0	25,4	24,5	20,8	-277
Львівська	404,7	390,6	336,9	235,4	171,7	129,7	121,3	112,6	103,6	94,3	-310,4
Миколаївська	281,2	232,6	144,7	115,1	93,5	79,9	77,8	74,6	60,8	54,0	227,2
Одеська	346,3	311,1	223,1	148,1	105,4	100,0	96,0	94,4	93,3	90,0	-256,3
Полтавська	410,1	361,7	232,9	179,3	142,3	131,6	127,0	121,7	121,0	114,9	-295,2
Рівненська	270,1	252,2	197,7	158,1	121,0	97,4	95,4	94,2	82,6	74,2	-195,9
Сумська	350,8	311,2	206,0	154,0	104,8	83,2	82,6	80,5	75,9	71,5	-279,3
Тернопільська	303,3	283,6	193,5	151,9	116,1	95,1	94,8 8	86,8	87,1	86,5	-216,8
Харківська	415,0	392,6	217,3	134,6	98,6	91,8	91,1	88,3	87,7	79,3	-335,7
Херсонська	272,2	227,7	122,5	100,8	80,1	69,9	68,5	67,0	62,2	52,4	-219,6
Хмельницька	392,0	382,9	278,8	213,2	160,8	136,2	135,9	133,6	130,4	126,6	-265,4
Черкаська	308,5	273,9	188,7	131,1	100,5	88,4	83,1	78,1	73,7	69,3	-239,2
Чернівецька	145,7	145,0	117,0	94,5	74,1	57,2	56,2	54,0	51,4	49,1	-96,6
Чернігівська	455,5	405,4	258,1	196,6	147,5	117,6	113,3	104,6	98,9	89,5	-366
Україна	Свині										
	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
	19426,9	13144,4	7652,3	7052,8	7576,6	7079,0	6669,1	6109,9	6025,3	5727,4	-13699,5
області											
Вінницька	1196,3	912,5	559,5	424,8	423,8	370,6	351,3	269,9	251,4	245,6	-950,7
Волинська	470,1	393,7	308,0	310,2	333,4	307,1	316,5	315,5	285,9	270,4	-199,7
Дніпропетровська	1334,7	880,1	360,6	418,6	518,9	470,3	426,1	371,4	363,3	342,5	-992,2
Донецька	978,3	628,8	290,1	361,6	444,3	445,0	455,3	462,6	454,8	454,6	-523,7
Житомирська	542,0	503,4	318,8	226,5	207,1	175,7	137,0	118,2	146,6	126,6	-415,4
Закарпатська	343,4	286,6	231,8	254,9	282,5	274,9	262,6	229,8	242,7	248,8	-94,6
Запорізька	1034,2	558,0	263,3	288,8	335,4	304,1	268,0	219,6	217,5	187,8	-846,4
Івано-Франківська	298,8	241,2	195,8	178,8	210,5	313,2	317,5	300,4	310,7	304,6	+5,8

Київська	853,2	700,1	399,4	465,2	486,4	466,9	454,8	496,1	480,7	519,7	-333,5
Кіровоградська	843,1	466,3	297,2	257,2	260,3	253,8	239,5	225,7	220,5	213,5	-629,6
Луганська	653,0	359,7	119,2	137,5	147,3	65,5	61,3	45,1	46,7	45,5	-607,5
Львівська	383,8	303,4	260,8	230,2	305,8	348,6	356,7	373,2	417,3	332,4	-51,4
Миколаївська	767,6	391,9	136,8	140,2	147,7	114,6	99,9	90,5	83,1	77,6	-690
Одеська	1020,9	481,6	409,4	375,8	359,1	350,3	289,6	239,5	173,0	150,4	-870,5
Полтавська	1315,8	798,9	409,8	327,6	364,6	409,3	398,6	336,3	322,2	273,7	-1042,1
Рівненська	515,0	440,2	322,5	337,9	335,1	282,0	239,1	238,6	243,7	235,5	-279,5
Сумська	837,7	554,3	337,2	257,0	199,3	139,5	131,1	115,1	114,9	111,7	-726
Тернопільська	527,5	408,3	276,7	285,8	351,7	439,5	422,9	371,7	339,3	298,9	-228,6
Харківська	1086,0	850,0	365,5	290,0	246,4	299,8	235,7	166,5	194,8	200,7	-885,3
Херсонська	988,1	516,8	228,4	174,1	195,3	166,0	157,4	131,4	111,6	97,6	-890,5
Хмельницька	775,7	669,3	498,4	333,2	316,9	339,9	329,2	332,3	325,9	312,2	-463,5
Черкаська	1056,7	765,0	506,4	433,3	471,0	400,2	386,2	339,0	358,8	334,8	-721,9
Чернівецька	346,6	229,1	134,8	159,7	191,5	148,3	147,2	146,2	141,9	147,3	-199,3
Чернігівська	760,8	523,8	275,1	249,0	245,4	193,9	185,6	175,3	178,0	195,0	-565,8
Україна	<i>Вівці та кози</i>										
	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
	8418,7	4098,6	1875,0	1629,5	1832,5	1325,3	1314,8	1309,3	1268,6	1204,5	-7214,2
області											
Вінницька	355,6	153,9	60,3	43,8	38,9	33,9	38,3	34,7	33,0	30,7	-324,9
Волинська	130,8	35,5	20,0	17,4	15,9	16,9	16,8	17,0	16,3	16,5	-114,3
Дніпропетровська	466,3	181,6	51,2	48,2	62,7	57,5	55,3	58,3	57,6	55,4	-410,9
Донецька	282,5	183,2	106,6	93,0	87,9	44,3	37,1	41,4	40,4	35,5	-247
Житомирська	159,1	50,8	27,9	25,1	24,5	27,0	27,0	23,9	27,5	22,7	-136,4
Закарпатська	269,4	163,3	108,9	116,5	136,3	145,4	141,6	141,1	153,7	151,4	-118
Запорізька	743,5	248,4	60,2	43,8	47,1	56,0	59,3	60,7	63,6	67,5	-676
Івано-Франківська	69,1	49,5	46,1	30,0	24,6	29,2	29,8	28,9	28,1	27,6	-41,5
Київська	79,7	63,2	40,7	33,3	27,9	30,6	33,1	30,5	31,2	31,5	-48,2
Кіровоградська	350,9	157,2	54,2	42,6	40,6	40,5	39,7	38,7	36,6	34,0	-316,9
Луганська	237,4	135,5	83,5	57,0	62,2	26,4	27,4	25,9	24,3	22,7	-214,7
Львівська	64,0	42,3	33,5	23,5	22,5	30,5	30,7	32,4	31,6	31,5	-32,5
Миколаївська	405,2	188,5	42,5	41,0	53,2	54,0	56,3	66,3	49,5	46,5	-358,7
Одеська	811,3	586,5	420,3	374,8	415,6	359,8	351,7	344,2	319,1	293,2	-518,1
Полтавська	389,7	149,1	64,0	48,5	43,9	44,5	46,5	47,9	47,6	46,9	-342,8
Рівненська	91,0	28,7	18,6	17,4	15,5	17,7	17,3	17,4	15,4	15,4	-75,6
Сумська	264,4	132,0	60,1	44,3	40,1	37,7	39,2	39,8	38,4	38,0	-226,4

Тернопільська	153,3	38,9	16,0	13,6	11,3	12,6	12,5	12,7	14,4	15,1	-138,2
Харківська	284,6	159,4	79,5	53,7	62,3	74,3	72,9	72,3	71,0	70,2	-214,4
Херсонська	914,1	395,3	89,4	75,0	66,3	50,1	48,1	44,9	41,6	29,8	-884,3
Хмельницька	248,2	116,7	35,3	27,6	25,0	26,8	27,3	27,0	27,3	26,5	-221,7
Черкаська	261,6	114,7	62,7	48,0	41,0	33,9	31,1	29,6	28,4	26,1	-235,5
Чернівецька	148,8	102,8	59,7	48,8	54,4	43,6	44,2	44,5	43,8	43,3	-105,5
Чернігівська	199,0	91,0	52,2	42,7	33,7	32,1	31,6	29,2	28,2	26,5	-172,5
Україна	Птиця										
	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
	246104,2	149748,4	123722,0	161993,5	191446,4	203986,2	201668,0	204830,9	211654,4	220485,8	-25618,4
області											
Вінницька	10787,5	7145,6	5734,8	8848,6	8974,4	28920,1	27649,3	29670,4	32588,6	37505,4	+26717,9
Волинська	3704,2	3136,1	3217,1	4504,0	5558,2	7538,3	7927,8	7844,1	7560,1	7759,5	+4055,3
Дніпропетровська	22120,9	11701,6	9334,9	14430,7	17049,3	16870,3	18629,9	18548,7	19521,9	17763,0	-4357,9
Донецька	16983,4	8610,2	8388,5	11855,9	13338,6	3675,2	3435,9	3893,2	5146,7	6104,9	-10878,5
Житомирська	5520,2	4513,8	4356,4	5053,9	5312,8	6691,0	6961,1	7398,5	7491,7	7416,5	+1896,3
Закарпатська	4839,5	3644,7	3158,4	2812,6	2988,4	3340,4	3119,0	3047,4	3240,7	3572,8	-1266,7
Запорізька	12077,5	6099,7	4295,2	5308,8	6256,9	6075,4	5841,3	5167,5	4873,0	4952,2	-7125,3
Івано-Франківська	4798,8	3176,7	3293,5	4731,3	5248,0	4415,0	4175,7	4225,4	4812,7	4908,4	+109,6
Київська	15917,7	12016,3	8408,7	18448,4	20346,5	28148,6	27517,9	29508,6	28389,2	31387,7	-15470
Кіровоградська	8412,1	4862,6	3842,6	3852,0	4374,8	4956,5	4729,9	4835,0	4996,7	5481,0	-2931,1
Луганська	10389,3	5700,8	3413,8	5054,9	5930,2	967,5	858,7	880,9	948,1	931,4	-9457,9
Львівська	10444,8	6223,6	6266,8	7186,9	8148,0	8241,2	7529,4	8532,8	9114,4	9914,9	-529,9
Миколаївська	7034,1	3025,0	2531,7	3200,0	3856,2	2908,9	2708,9	2723,6	2554,2	2453,2	-4580,9
Одеська	17725,9	9894,4	7769,6	6664,9	5433,6	4932,9	4411,1	4148,4	3173,5	2624,5	-15101,4
Полтавська	10021,9	6997,3	5773,2	5694,9	5179,3	5034,8	5006,8	5376,3	5650,3	5388,2	-4633,7
Рівненська	3836,2	3136,8	3159,2	4320,8	5432,5	6645,7	6610,9	7372,9	7332,4	7266,6	+3430,4
Сумська	7232,3	4285,5	3555,9	4286,2	3510,0	5104,5	5228,7	4923,8	4892,8	5310,0	-1922,3
Тернопільська	5255,5	4591,0	4143,2	4729,8	4335,6	5139,0	4888,2	4736,1	5241,8	5197,2	-58,3
Харківська	15285,5	8528,4	6413,2	8281,1	8411,6	7485,3	6869,3	7543,2	8021,9	8151,8	-7133,7
Херсонська	6587,8	3801,0	3504,4	2702,1	3905,0	8200,2	7651,1	6597,0	5828,9	5703,4	-884,4
Хмельницька	6333,7	3647,8	2945,6	3266,3	3883,8	8267,2	9078,8	6864,9	7091,6	8157,3	-1823,6
Черкаська	9742,6	7042,6	5475,1	8900,3	25573,8	23749,4	24310,3	24363,6	26032,7	25261,6	+15519
Чернівецька	4165,4	3441,4	2608,5	2430,8	3255,7	3310,1	3128,2	3132,7	3531,2	3726,1	-439,3
Чернігівська	7436,0	5802,9	5982,5	5394,0	3737,9	3368,7	3399,8	3495,9	3619,3	3548,2	-3887,8

Додаток Є

Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями господарств та регіонами у 2020 році

(на кінець року; тисяч голів)

	Господарства всіх категорій				
	велика рогата худоба	в т.ч корови	свині	вівці та кози	птиця
Україна	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220485,8
області					
Вінницька	220,7	125,8	245,6	30,7	37505,4
Волинська	121,8	80,4	270,4	16,5	7759,5
Дніпропетровська	114,8	65,4	342,5	55,4	17763,0
Донецька	55,3	29,3	454,6	35,5	6104,9
Житомирська	179,1	101,8	126,6	22,7	7416,5
Закарпатська	123,4	87,7	248,8	151,4	3572,8
Запорізька	78,4	43,5	187,8	67,5	4952,2
Івано-Франківська	128,2	79,0	304,6	27,6	4908,4
Київська	108,4	56,4	519,7	31,5	31387,7
Кіровоградська	82,0	46,8	213,5	34,0	5481,0
Луганська	45,0	20,8	45,5	22,7	931,4
Львівська	157,3	94,3	332,4	31,5	9914,9
Миколаївська	86,9	54,0	77,6	46,5	2453,2
Одеська	145,7	90,0	150,4	293,2	2624,5
Полтавська	209,8	114,9	273,7	46,9	5388,2
Рівненська	105,5	74,2	235,5	15,4	7266,6
Сумська	137,2	71,5	111,7	38,0	5310,0
Тернопільська	138,9	86,5	298,9	15,1	5197,2
Харківська	164,6	79,3	200,7	70,2	8151,8
Херсонська	80,7	52,4	97,6	29,8	5703,4
Хмельницька	221,3	126,6	312,2	26,5	8157,3
Черкаська	152,9	69,3	334,8	26,1	25261,6
Чернівецька	76,9	49,1	147,3	43,3	3726,1
Чернігівська	157,2	89,5	195,0	26,5	3548,2
	Підприємства				
	велика рогата худоба	в т.ч корови	свині	вівці та кози	птиця
Україна	1049,5	438,6	3300,1	168,6	127773,2
області					
Вінницька	79,7	29,8	95,7	3,3	29172,7
Волинська	41,2	17,9	76,2	1,3	4866,5
Дніпропетровська	29,8	12,1	269,7	9,0	13592,7
Донецька	23,9	10,9	422,7	3,9	4014,0
Житомирська	53,0	23,5	41,2	3,6	643,7
Закарпатська	1,5	0,8	21,7	3,6	к
Запорізька	16,7	5,9	128,0	28,8	2848,7
Івано-Франківська	11,4	4,2	212,2	3,6	1883,4
Київська	77,0	32,2	440,7	10,5	22625,3
Кіровоградська	24,9	10,3	137,2	3,6	к

Луганська	13,0	5,6	26,0	2,0	к
Львівська	16,7	7,3	193,1	5,1	4307,5
Миколаївська	15,1	6,3	35,4	8,6	684,5
Одеська	19,0	8,0	70,6	38,7	81,4
Полтавська	123,9	55,6	186,8	7,6	2306,1
Рівненська	24,7	11,5	29,9	0,4	2150,3
Сумська	66,8	29,6	52,6	5,0	1432,9
Тернопільська	31,9	12,5	127,9	1,7	2018,0
Харківська	82,1	32,5	122,0	6,8	3372,9
Херсонська	15,1	6,2	67,0	11,0	3625,1
Хмельницька	62,7	27,1	159,8	2,0	5502,4
Черкаська	113,4	43,9	204,0	2,5	20187,3
Чернівецька	6,5	2,5	60,1	4,0	1211,6
Чернігівська	99,5	42,4	119,6	2,0	198,2
	У т.ч. фермерські господарства				
	велика рогата худоба	в т.ч корови	свині	вівці та кози	птиця
Україна	103,3	42,9	284,0	36,1	4535,2
області					
Вінницька	8,9	3,0	14,2	0,5	к
Волинська	5,3	2,3	25,4	0,7	0,1
Дніпропетровська	3,6	1,5	28,8	1,4	12,5
Донецька	2,1	1,0	9,6	1,2	к
Житомирська	4,7	2,2	8,5	0,9	к
Закарпатська	1,3	0,8	12,6	3,3	к
Запорізька	0,5	0,2	4,1	2,9	к
Івано-Франківська	5,5	1,7	3,0	3,0	80,5
Київська	4,1	1,5	25,6	3,6	74,8
Кіровоградська	2,6	1,1	19,7	0,4	к
Луганська	3,3	1,5	13,7	к	к
Львівська	7,2	3,0	20,4	4,4	2757,1
Миколаївська	2,0	0,9	5,0	4,2	к
Одеська	0,4	0,2	9,5	2,7	к
Полтавська	9,8	4,3	15,9	0,5	к
Рівненська	2,6	1,3	4,9	к	к
Сумська	6,3	2,9	2,0	0,1	к
Тернопільська	0,8	0,4	8,1	к	319,7
Харківська	4,2	1,8	1,4	1,4	к
Херсонська	0,9	0,4	6,1	к	—
Хмельницька	10,5	4,3	16,8	0,4	65,2
Черкаська	5,6	2,1	19,8	0,7	14,2
Чернівецька	0,4	0,1	2,5	3,0	к
Чернігівська	10,7	4,4	6,4	к	—
	Господарства населення				
	велика рогата худоба	в т.ч корови	свині	вівці та кози	птиця
Україна	2042,5	1349,9	2427,3	1035,9	92712,6
області					
Вінницька	141,0	96,0	149,9	27,4	8332,7
Волинська	80,6	62,5	194,2	15,2	2893,0
Дніпропетровська	85,0	53,3	72,8	46,4	4170,3

Донецька	31,4	18,4	31,9	31,6	2090,9
Житомирська	126,1	78,3	85,4	19,1	6772,8
Закарпатська	121,9	86,9	227,1	147,8	к
Запорізька	61,7	37,6	59,8	38,7	2103,5
Івано- Франківська	116,8	74,8	92,4	24,0	3025,0
Київська	31,4	24,2	79,0	21,0	8762,4
Кіровоградська	57,1	36,5	76,3	30,4	к
Луганська	32,0	15,2	19,5	20,7	к
Львівська	140,6	87,0	139,3	26,4	5607,4
Миколаївська	71,8	47,7	42,2	37,9	1768,7
Одеська	126,7	82,0	79,8	254,5	2543,1
Полтавська	85,9	59,3	86,9	39,3	3082,1
Рівненська	80,8	62,7	205,6	15,0	5116,3
Сумська	70,4	41,9	59,1	33,0	3877,1
Тернопільська	107,0	74,0	171,0	13,4	3179,2
Харківська	82,5	46,8	78,7	63,4	4778,9
Херсонська	65,6	46,2	30,6	18,8	2078,3
Хмельницька	158,6	99,5	152,4	24,5	2654,9
Черкаська	39,5	25,4	130,8	23,6	5074,3
Чернівецька	70,4	46,6	87,2	39,3	2514,5
Чернігівська	57,7	47,1	75,4	24,5	3350,0

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистики

Частка кількості сільськогосподарських тварин за регіонами у 2020 році

(на кінець року; у відсотках до загальної кількості)

	<i>Велика рогата худоба</i>		<i>Свині</i>		<i>Птиця</i>	
	відсотків	місце	відсотків	місце	відсотків	місце
Україна	100,0	x	100,0	x	100,0	x
області						
Вінницька	7,1	2	4,3	11-12	17,0	1
Волинська	3,9	14	4,7	10	3,5	8
Дніпропетровська	3,7	15	6,0	3	8,1	4
Донецька	1,8	23	7,9	2	2,8	11
Житомирська	5,8	4	2,2	20	3,4	9
Закарпатська	4,0	13	4,3	11-12	1,6	20-21
Запорізька	2,5	21-22	3,3	17	2,2	17-18
Івано-Франківська	4,1	12	5,3	7	2,2	17-18
Київська	3,5	16	9,1	1	14,2	2
Кіровоградська	2,7	19	3,7	14	2,5	13
Луганська	1,5	24	0,8	24	0,4	24
Львівська	5,1	6-7	5,8	4-5	4,5	5
Миколаївська	2,8	18	1,4	23	1,1	23
Одеська	4,7	9	2,6	18-19	1,2	22
Полтавська	6,8	3	4,8	9	2,4	14-16
Рівненська	3,4	17	4,1	13	3,3	10
Сумська	4,4	11	2,0	21	2,4	14-16
Тернопільська	4,5	10	5,2	8	2,4	14-16
Харківська	5,3	5	3,5	15	3,7	6-7
Херсонська	2,6	20	1,7	22	2,6	12
Хмельницька	7,2	1	5,5	6	3,7	6-7
Черкаська	5,0	8	5,8	4-5	11,5	3
Чернівецька	2,5	21-22	2,6	18-19	1,7	19
Чернігівська	5,1	6-7	3,4	16	1,6	20-21

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистики

Виробництво продукції тваринництва за категоріями господарств та регіонами у 2020 році

	<i>Підприємства</i>			
	м'ясо (у забійній масі), тис.т	молоко, тис.т	яйця, млн шт	вовна, т
Україна	1697,9	2728,6	9357,6	200
області				
Вінницька	427,1	202,6	402,5	1
Волинська	80,1	90,7	28,1	2
Дніпропетровська	225,0	70,6	593,2	6
Донецька	62,8	62,3	607,4	9
Житомирська	13,4	113,6	66,9	к
Закарпатська	1,6	1,6	0,6	10
Запорізька	19,3	33,4	520,4	13
Івано- Франківська	46,1	17,9	231,7	5
Київська	160,4	215,4	2659,1	к
Кіровоградська	16,1	61,5	к	к
Луганська	2,7	27,5	к	к
Львівська	76,6	29,6	54,1	6
Миколаївська	4,2	47,4	146,3	12
Одеська	8,7	29,9	11,7	60
Полтавська	45,1	397,0	589,3	7
Рівненська	21,7	65,3	269,7	1
Сумська	16,8	165,7	162,5	4
Тернопільська	28,0	87,3	345,7	0
Харківська	42,0	241,4	351,3	6
Херсонська	8,9	46,5	695,0	40
Хмельницька	34,9	174,6	845,6	к
Черкаська	320,0	291,1	490,1	2
Чернівецька	16,3	10,6	к	8
Чернігівська	20,1	245,1	48,2	—
<i>У т.ч. фермерські господарства</i>				
	м'ясо (у забійній масі), тис.т	молоко, тис.т	яйця, млн шт	вовна, т
Україна	69,2	209,2	134,3	49
області				
Вінницька	1,4	19,9	к	—
Волинська	2,4	11,8	0,0	1
Дніпропетровська	1,5	6,2	к	к
Донецька	0,7	1,3	к	к
Житомирська	0,9	9,3	к	—
Закарпатська	0,6	1,6	0,6	8
Запорізька	0,2	0,7	к	6
Івано- Франківська	2,1	4,1	0,2	3
Київська	3,2	8,7	10,1	—
Кіровоградська	1,9	3,9	к	—

Луганська	0,7	5,6	к	—
Львівська	33,7	6,7	11,7	к
Миколаївська	0,3	3,3	0,3	5
Одеська	0,7	0,5	0,7	9
Полтавська	2,0	29,0	1,3	к
Рівненська	4,9	2,7	—	к
Сумська	0,5	19,5	к	—
Тернопільська	3,0	1,1	к	—
Харківська	0,3	9,4	к	к
Херсонська	0,4	1,8	—	к
Хмельницька	3,1	29,7	к	—
Черкаська	2,2	12,2	0,2	1
Чернівецька	0,9	0,3	—	7
Чернігівська	1,6	19,9	—	—
Господарства населення				
	м'ясо (у забійній масі), тис.т	молоко, тис.т	яйця, млн шт	вовна, т
Україна	794,5	6934,6	7319,9	1534
області				
Вінницька	32,0	560,7	531,2	8
Волинська	34,5	278,5	176,6	18
Дніпропетровська	28,9	214,8	252,9	5
Донецька	21,1	111,3	282,4	37
Житомирська	43,5	404,0	626,6	к
Закарпатська	56,1	348,8	410,3	155
Запорізька	26,4	186,7	159,0	60
Івано- Франківська	45,4	411,0	255,5	16
Київська	56,4	180,5	650,5	к
Кіровоградська	33,9	238,9	к	к
Луганська	6,5	86,0	к	к
Львівська	53,4	451,3	527,0	13
Миколаївська	27,1	251,6	129,1	101
Одеська	30,7	291,1	192,8	769
Полтавська	25,5	361,5	239,8	28
Рівненська	34,1	292,9	371,9	17
Сумська	30,3	230,5	248,4	17
Тернопільська	30,2	367,8	241,9	3
Харківська	46,2	277,9	356,1	47
Херсонська	31,6	236,8	175,4	59
Хмельницька	33,0	461,2	181,6	к
Черкаська	29,3	176,1	302,9	—
Чернівецька	24,5	249,2	к	к
Чернігівська	13,9	265,5	242,2	8

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистики

Виробництво основних видів продукції тваринництва

Рік	Виробництво основних видів продукції тваринництва			
	М'ясо (у забійній масі), тис. т	Молоко, тис.т	Яйця від птиці, млн. шт.	Вовна, т
1991	4357,8	24508,3	16286,7	29804
1996	2766,9	7831,3	9403,5	13926
2001	1662,8	12657,9	8808,6	3400
2006	1690,8	13286,9	13045,9	3277
2010	1884,6	11609,6	15907,5	4111
2016	2322,6	10615,4	16782,9	2270
2017	2323,6	10381,5	15100,4	2072
2018	2318,2	10280,5	15505,8	1967
2019	2354,9	10064,0	16132,0	1908
2020	2492,4	9663,2	16677,5	1734
Відношення до 1991 року +/-				
	-1865,4	-14845,1	-390,8	-28070

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистик

Додаток К

Виробництво продукції тваринництва за категоріями господарств

	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Відношення до 1991 року +/-
Господарства усіх категорій											
М'ясо (у забійній масі), тис.т	4357,8	2766,9	1662,8	1690,8	1884,6	2322,6	2323,6	2318,2	2354,9	2492,4	-1865,4
яловичина та телятина	1985,4	1185,9	754,3	567,4	453,5	384,0	375,6	363,5	358,9	369,5	-1615,9
свинина	1576,3	806,9	675,9	493,7	493,7	759,7	747,6	735,9	702,6	708,3	-868
м'ясо птиці	708,4	708,4	193,2	589,3	894,2	1143,7	1166,8	1184,7	1258,9	1381,4	+673
баранина та козлятина	45,8	39,5	17,2	14,6	17,8	13,7	13,4	13,5	14,3	13,9	-31,9
кролятина	30,2	19,4	13,9	12,6	13,6	13,3	12,2	12,2	12,2	11,6	-18,6
конина	11,7	6,8	8,3	13,2	11,8	8,2	8,0	8,4	8,0	7,7	-4
молоко, тис.т	24508,3	17274,3	12657,9	13286,9	11609,6	10615,4	10381,5	10280,5	10064,0	9663,2	-14845,1
яйця, млн шт	16286,7	9403,5	8808,6	13045,9	15907,5	16782,9	15100,4	15505,8	16132,0	16677,5	+390,8
вовна, т	29804	13926	3400	3277	4111	2270	2072	1967	1908	1734	-28070
Підприємства											
М'ясо (у забійній масі), тис.т	3099,0	1107,3	438,1	588,1	1034,2	1463,4	1489,9	1483,0	1533,6	1697,9	-1401,1
Молоко, тис.т	18634,1	9443,0	3668,7	2582,5	2236,0	2669,2	2705,6	2765,7	2755,5	2728,6	-15905,5
Яйця, млн шт	10126,0	4170,8	2977,3	7632,8	9258,2	9762,2	8067,6	8365,3	8900,3	9357,6	-768,4
Вовна, т	26466	9733	1311	692	840	314	266	255	236	200	-26266
у т.ч. фермерські господарства											
М'ясо (у забійній масі), тис.т	-	6,9	8,2	24,5	40,8	52,3	56,3	58,2	60,0	69,2	-62,3
Молоко, тис.т	-	41,5	67,8	96,3	106,0	177,4	183,6	194,8	201,8	209,2	-167,7
Яйця, млн шт	-	9,9	6,7	50,9	73,6	75,5	95,3	89,1	117,2	134,3	-124,4
Вовна, т	-	68	9	71	144	69	55	55	57	49	-19
Господарства населення											
М'ясо (у забійній масі), тис.т	1258,8	1186,4	1224,7	986,7	883,2	859,2	833,7	835,2	821,3	794,5	-464,3
Молоко, тис.т	5874,2	7831,3	8989,2	10832,9	9373,6	7946,2	7675,9	7514,8	7308,5	6934,6	-1060,4
Яйця, млн шт	6160,7	5232,7	5831,3	6601,8	6649,3	7020,7	7032,8	7140,5	7231,7	7319,9	+1159,2
Вовна, т	3338	4193	2089	2503	3271	1956	1806	1712	1672	1534	-1804

Виробництво продукції тваринництва за регіонами

	М'ясо (у забійній масі)					У тому числі яловичина і телятина				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	2322,6	2323,6	2318,2	2354,9	2492,4	384,0	375,6	363,5	358,9	369,5
області										
Вінницька	309,4	324,3	319,9	351,4	459,1	21,5	18,2	15,3	16,9	17,7
Волинська	120,5	122,4	113,0	113,7	114,6	10,2	9,6	9,3	7,0	6,9
Дніпропетровська	230,0	239,7	258,0	246,7	253,9	10,5	10,0	10,7	9,7	10,5
Донецька	90,5	86,2	85,5	84,6	83,9	10,8	9,2	8,4	6,9	6,3
Житомирська	53,4	53,3	53,3	54,6	56,9	15,7	15,6	15,8	15,3	15,9
Закарпатська	53,2	51,3	54,9	56,6	57,7	14,3	13,8	15,7	17,1	17,2
Запорізька	61,3	57,1	51,9	48,6	45,7	9,5	9,6	10,5	10,4	10,0
Івано-Франківська	85,6	80,0	80,3	84,8	91,5	27,8	27,6	28,1	27,2	26,3
Київська	216,1	198,7	233,2	228,3	216,8	16,4	16,4	19,4	19,4	24,6
Кіровоградська	52,7	52,1	51,4	51,2	50,0	12,3	13,0	12,9	12,1	11,8
Луганська	21,6	21,2	11,2	7,0	9,2	11,7	11,0	5,1	2,8	4,5
Львівська	119,9	123,0	126,8	131,3	130,0	27,9	28,0	27,2	25,1	24,9
Миколаївська	32,6	31,0	29,9	34,5	31,3	12,6	12,8	13,1	18,3	15,6
Одеська	48,8	46,2	44,9	42,3	39,4	16,2	15,8	15,2	14,8	13,6
Полтавська	76,0	80,2	73,7	68,8	70,6	22,4	20,8	19,1	19,3	22,0
Рівненська	54,1	55,0	55,7	57,9	55,8	13,7	11,9	11,2	10,4	10,2
Сумська	43,8	45,5	44,1	45,4	47,1	14,7	13,1	10,7	10,7	11,0
Тернопільська	55,1	52,6	53,6	56,5	58,2	12,9	13,3	12,6	12,4	13,7
Харківська	94,3	95,1	86,1	81,2	88,2	23,2	24,2	24,5	25,0	25,0
Херсонська	48,9	41,5	40,2	41,3	40,5	15,4	15,5	15,4	16,6	19,2
Хмельницька	65,4	66,0	64,8	67,1	67,9	21,8	22,6	23,1	23,0	22,4
Черкаська	313,8	323,6	312,5	329,8	349,3	18,6	19,4	17,7	16,5	17,7
Чернівецька	40,9	42,0	40,0	39,9	40,8	10,3	10,0	9,8	9,8	9,4

Чернігівська	34,7	35,6	33,3	31,4	34,0	13,6	14,2	12,7	12,2	13,1
	У тому числі									
	свинина					м'ясо птиці				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	759,7	747,6	735,9	702,6	708,3	1143,7	1166,8	1184,7	1258,9	1381,4
області										
Вінницька	22,2	23,9	26,3	23,4	20,8	263,9	280,5	276,6	309,0	418,8
Волинська	36,3	37,5	37,7	38,4	33,0	72,9	74,2	64,8	67,2	73,7
Дніпропетровська	51,0	43,0	40,4	32,7	37,7	167,4	186,0	206,1	203,6	205,1
Донецька	64,5	63,6	63,5	63,6	64,5	13,4	11,9	12,2	12,7	11,8
Житомирська	26,7	26,0	24,2	25,0	26,1	8,1	8,7	9,7	10,2	11,2
Закарпатська	29,6	29,1	30,1	29,9	31,1	6,2	5,3	5,7	5,6	5,6
Запорізька	37,4	33,9	27,9	25,5	24,1	13,3	12,5	12,2	11,2	10,2
Івано-Франківська	36,5	36,4	37,0	35,6	41,0	20,5	15,1	14,3	21,1	23,3
Київська	58,6	57,1	66,1	65,1	70,4	139,4	123,6	145,9	141,9	119,8
Кіровоградська	29,2	27,5	27,3	27,4	27,1	10,0	10,4	10,0	10,5	10,0
Луганська	7,0	6,0	4,2	2,2	2,8	2,1	3,2	1,5	1,7	1,5
Львівська	47,7	50,6	51,1	50,3	47,8	42,7	42,2	46,5	53,8	55,3
Миколаївська	11,8	10,1	9,4	9,3	8,8	7,5	7,3	6,2	5,9	6,0
Одеська	26,2	24,7	24,4	22,4	20,7	2,6	2,4	2,4	2,3	2,4
Полтавська	48,4	53,0	48,2	43,2	42,1	4,6	5,8	5,9	5,8	5,9
Рівненська	21,0	21,3	22,0	22,5	21,8	18,3	21,2	21,9	24,4	23,3
Сумська	14,8	18,1	17,8	18,4	17,2	13,1	13,2	14,7	15,4	18,1
Тернопільська	32,3	30,6	31,5	33,4	31,6	8,8	7,7	8,3	9,6	11,7
Харківська	38,8	34,5	24,6	21,9	27,2	30,8	35,1	35,6	32,9	34,6
Херсонська	22,0	21,2	20,7	18,9	15,9	10,8	4,1	3,3	5,1	4,6
Хмельницька	29,5	29,5	28,8	28,3	26,6	13,1	12,9	11,8	14,7	17,9
Черкаська	35,7	35,0	38,7	34,0	36,6	257,9	267,9	254,9	278,4	294,1
Чернівецька	16,5	18,2	17,4	16,2	17,0	13,2	12,8	11,7	12,9	13,3
Чернігівська	16,0	16,8	16,6	15,0	16,4	3,1	2,8	2,5	3,0	3,2

Додаток Н

Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями господарств (тис. голів)

Вид с-г тварин	1991	1996	2001	2006	2010	2016	2017	2018	2019	2020	2020 до 1991
Господарства усіх категорій											
Велика рогата худоба	24623,4	17557,3	9423,7	6514,1	4826,7	3750,3	3682,3	3530,8	3332,9	3092,0	-21531,4
У т.ч. корови	24623,4	7531,3	4958,3	3635,1	2736,5	2166,6	2108,9	2017,8	1919,4	1788,5	-22834,9
Свині	19426,9	13144,4	4958,3	7052,8	7576,6	7079,0	6669,1	6109,9	6025,3	5727,4	-13699,5
Вівці та кози	8418,7	4098,6	1875,0	1629,5	1832,5	1325,3	1314,8	1309,3	1268,6	1204,5	-7214,2
Коні	738,4	755,9	701,2	554,8	443,4	305,8	291,5	264,9	244,0	224,4	-514
Птиця	246104,2	149748,4	123722,0	161993,5	191446,4	203986,2	201668,0	204830,9	211654,4	220485,8	-25618,4
Сільськогосподарські підприємства											
Велика рогата худоба	21083,3	13701,4	5037,3	2491,8	1627,1	1270,5	1213,9	1166,6	1138,1	1049,5	-20033,8
У т.ч. корови	6191,6	4595,1	1851,0	866,2	604,6	505,1	484,6	466,6	467,8	438,6	-5753
Свині	14071,2	7152,5	2414,4	2602,4	3307,9	3704,0	3565,9	3303,6	3395,6	3300,1	-10771,1
Вівці та кози	7165,5	2423,3	413,3	270,9	315,9	186,9	187,2	187,0	182,3	168,6	-6996,9
Коні	700,9	2423,3	249,8	98,1	49,0	21,2	19,3	17,0	14,2	12,4	-688,5
Птиця	132966,6	54074,2	25352,9	66625,3	100354,2	11208,7	109822,5	112512,3	118812,9	127773,2	-5193,4
У т.ч. фермерські господарства											
Велика рогата худоба	-	27,0	102,5	109,5	97,6	106,3	105,7	106,5	106,3	103,3	-76,3
У т.ч. корови	-	16,4	35,8	38,2	37,4	41,7	39,9	39,2	42,8	42,9	-26,5
Свині	-	40,3	54,0	150,2	272,6	276,1	271,0	238,9	255,4	284,0	-243,7
Вівці та кози	-	19,7	6,0	32,9	60,2	43,5	45,0	46,2	43,8	36,1	-16,4
Коні	-	3,6	6,0	5,7	3,7	1,6	1,5	1,4	1,1	1,0	-2,6
Птиця	-	287,1	6,0	1083,8	2718,6	2538,9	2113,9	3177,5	4039,1	4535,2	-4248,1
Господарства населення											
Велика рогата худоба	3540,1	3855,9	4386,4	4022,3	3199,6	2479,8	2468,4	2364,2	2194,8	2042,5	-1497,6
У т.ч. корови	2186,6	2936,2	3107,3	2768,9	2131,9	1661,5	1624,3	1551,2	1451,6	1349,9	-836,7
Свині	5355,7	2936,2	5237,9	4450,4	4268,7	3375,0	3103,2	2806,3	2629,7	2427,3	-2928,4
Вівці та кози	1253,2	1675,3	1461,7	1358,6	1516,6	1138,4	1127,6	1122,3	1086,3	1035,9	-217,3
Коні	37,5	238,7	451,4	456,7	394,4	284,6	272,2	247,9	229,8	212,0	-174,5
Птиця	113137,6	95674,2	98369,1	95368,2	91092,2	91977,5	91845,5	92318,6	92841,5	92712,6	-20425

Джерело: сформовано автором за даними досліджень і аналізу інформації Держслужби статистики

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за спеціальністю 051 - економіка
Болтовської Людмили Леонідівни

№ п/п	Назва статті	Назва видання	Кількість сторінок/ др. арк.	Прізвища співавторів
Статті у фахових виданнях				
1.	Теоретичні основи та можливості розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України	Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. URL: http://global-national.in.ua/issue-22-2018/30-vipusk-22-kviten-2018-r/3896-salkova-i-yu-fushtej-l-l-teoretichni-osnovi-ta-mozhli-vostirozvitkumyasoproduktovogo-pidkompleksu-ukrajini .	<u>С. 226-230</u> (0,56 у.д.а)	Салькова І.Ю.
2.	Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України	Регіональна бізнес-економіка та управління. 2019. 1 (61).	<u>С. 50-55</u> (0,46 у.д.а)	—
3.	Оцінка ефективності управління зобов'язаннями підприємств	Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, серія «Економіка і управління». 2020. Том 31 (70). № 3. Ч. 1.	<u>С. 155-162</u> (1,2 у.д.а)	Захарова Т.В.
Статті в іноземних виданнях				
4.	Сучасні тенденції розвитку галузей м'ясопродуктового підкомплексу України	Polish journal of science. 2020. № 27. Vol. 3.	<u>С. 59-69</u> (0,73 у.д.а)	—
5.	Світовий ринок м'яса та місце України на ньому	The Scientific heritage. 2020. № 50. Р. 4.	<u>С. 30-38</u> (0,72 у.д.а)	—
6.	Development of industrial animal husbandry in the context of environmental protection	Colloquium-journal. 2021. № 4 (91).	<u>Р. 19-26</u> (0,87 у.д.а)	Kovalchik S.
7.	Innovation and investment activity as a strategic priority in the development of meat products subcomplex enterprises	Colloquium-journal. 2021. № 16 (103).	<u>Р. 28-33</u> (0,62 у.д.а)	—

Всього за темою дисертаційної роботи опубліковано 7 наукових праць загальним обсягом 5,16 умов. друк. арк., у тому числі 2,94 друк. арк. у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз; 2,22 умов. друк. арк. у наукових фахових виданнях України.

Аспірант

Вчений секретар

М.П.

«25» 06 2021 р.

Болтовська Л.Л.

Льотка Г.І.

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«БІЗНЕС АГРО ІМПЕРІЯ»**

22073, Вінницька обл., Хмельницький р-н, с. Кривошії,
вул. Чапаєва, 25, ЄДРПОУ 39893275, р/р UA853020760000026005131335326 АТ «Ощадбанк»
МФО 302076, ІПН 398932702232

№ 52
від 20.05.21р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Болтовської Людмили Леонідівни

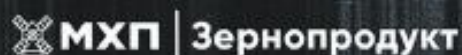
Підтверджуємо, що матеріали дисертаційного дослідження Болтовської Людмили Леонідівни, зокрема методичний підхід аналізу динамічної стійкості діяльності підприємства та методичний підхід аналізу конкурентоспроможності підприємства в системі управління імпарітетною реструктуризацією сільськогосподарських підприємств для забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності, використовується на ТОВ «БІЗНЕС АГРО ІМПЕРІЯ».

Довідку видано для подання до Спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій та вона не є підставою для взаємних фінансових розрахунків.

Директор ТОВ «БІЗНЕС АГРО ІМПЕРІЯ»

Іван Томашук

ПрАТ «Зернопродукт МХП»
Ідентифікаційний код: 32547211
вул. Слобода, 141
м. Ладизин
Вінницька обл.
24321, Україна

+38 0432 60 53 90
i.kharamendyk@mhp.com.ua
www.mhp.ua

вих. № 232 від 17.06.2021 р.

ДОВІДКА

Про використання результатів дисертаційного дослідження Болтовської Людмили Леонідівни «Організаційно-економічні засади управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу»

В роботі ПрАТ «Зернопродукт МХП» Вінницька область, м. Ладизин, вул. Слобода 141 використовуються наукові розробки, що викладені і обґрунтовані у дисертаційній роботі Болтовської Людмили Леонідівни. Зокрема, щодо визначення пріоритетних напрямків інвестування у галузі тваринництва для забезпечення сталого розвитку.

Довідку видано для подання до Спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій та вона не є підставою для взаємних фінансових розрахунків.

Директор

В.В. Онука

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул.Сонячна, 3, м.Вінниця, 21008, тел. (0432) 46-00-03
email: office@vsau.org, rector@vsau.org, код ЄДРПОУ 00497236

29 червня 2021р. № 01.1-58-137
на № _____ від _____

Болтовській (Фуштей) Л.Л.

Витяг з наказу від 07 вересня 2017 р., № 41а
«Про зарахування до аспірантури»

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21 липня 2017 року №1076 «Про затвердження обсягу державного замовлення на прийом та випуск фахівців з вищою освітою для вищих навчальних закладів та робітничих кадрів для професійно-технічних навчальних закладів у 2017 році, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України» та наказу ректора ВНАУ від 13 лютого 2017 року №7а «Про затвердження складу предметних екзаменаційних комісій»:

1. За підсумками конкурсних іспитів зарахувати з 07 вересня 2017 року до аспірантури за державним замовленням:

з відривом від виробництва:

051 – економіка – Фуштей Людмилу Леонідівну.

3. Науковим керівником призначити:

- аспірантці Фуштей Л.Л. – к.е.н., доцента кафедри економіки Салькову І.Ю.

З оригіналом згідно:

Ректор

Віктор МАЗУР

Вик: Вікторія ШЕВЧУК

№ 01191